



Toronto University Library

Presented by

Messrs Joseph Baer & Co

through the Committee formed in

The Old Country

to aid in replacing the loss caused by

The disastrous Fire of February the 14th 1890

165

NOVA
SCRIPTORUM LATINORUM
BIBLIOTHECA

1000

1000

1000 (1000-1000)

NOVA
SCRIPTORUM LATINORUM
BIBLIOTHECA

AD OPTIMAS EDITIONES RECENSITA

ACCURANTIBUS PARIENSIS ACADEMIE PROFESSORIBUS

ET COLLIGENTE J. P. CHARPENTIER

RHETORICES PROFESSORE

EDIDIT

C. L. F. PANCKOUCKE

EQUES LEGIONI HONORIS ADSRIPTUS



LIPSIÆ

APUD JOH. AMBR. BARTH

M DCCC XXXVII.

LUCRETIUS.

LL
L9424R

^{US}
TITI

^{US} ^{US}
LUCRETII CARI

DE RERUM NATURA

LIBRI SEX

CUM SUIS VARIORUMQUE NOTIS ILLUSTRAVIT

REGNIER

IN SANCTI LUDOVICI COLLEGIO
HUMANIORUM LITTERARUM PROFESSOR

10/21/11



LIPSIÆ

APUD JOH. AMBR. BARTH

M DCCC XXXVII.

LL
R25AR

u.
8.

4517
31819
L

PRÆFATIO.

QUID in hac Lucretii editione præstiterim, aut potius præstare destinaverim, hujus rei quam brevissime potero rationem reddam. Quum præclarum hoc latinæ poeseos et veteris philosophiæ monumentum notulis suscepi adornandum, non tam illud mihi proposui, ut nova in medium proferrem, quam ut delectum adhiberem ad ea quæ alii jam de eo commentati essent. Inter omnes illos tam præstantes viros, qui suum in hac re studium posuerunt, Creechium imprimis secutus sum et Forbigerrum, quorum alter « periphraasi sua prosaica ceterisque adnotationibus doctissimis de interpretatione Lucretii optime meruit*, » alter, præter « plenissimam, quam vocant, contextus historiam criticam, » commentarium grammaticum et exegeticum, tum rerum copia, tum doctrina et sagacitate insignem, carmini subjunxit, et ex largo Wakefieldi penu quidquid ad poetæ intellectum adjuvandum maxime conferret, eleganti cura depromsit.

Quum textus, quem dicunt, jam ante constitutus esset quam adnotandi Lucretii provinciam honestissimus mihi traderet editor, a criticis notis et lectionum varietate afferenda, nisi ubi sententiæ difficultas et corruptela crisim facere me juberent, prorsus abstinui. Vel sic tamen, ex-

* Forbig., *Lucret.*, p. XLIX, not. 19.

clusa licet uberrima illa disputandi materia, omnibus quæ illustrare ferebat animus, immorari non patiebatur hujus operis ratio conditioque; idcirco ex doctorum, quos modo laudavi, virorum notis exegeticis, eas tantum, aut integras aut excerptas, in nostrum hunc Lucretium intuli, quæ sensum vere expedirent et quibus lector, latini sermonis non omnino rudis, carere non posset. Quum præterea obsoletæ passim et insolentiores verborum formæ, aut constructio rarior impeditiorque, et ad Græcorum imitationem accommodatæ loquendi rationes sensum, jam per se difficiliorem, obstruant, operæ pretium futurum existimavi, si, Forbigerum secutus, ad grammaticos veteres recentioresque lectorem, quoties hæerere posset non monitus, ablegarem. Quod ad Lucretii philosophiam attinet, satis habui ipsius Epicuri sententias, quales nobis aut Diogenes Laertius aut Plutarchus servaverunt, cum facundi ejus discipuli imitatione poetica, si modo id rei momentum postulare videretur, conferre.

Quæ si, ut in animo erat, perfeci, opusculum hoc qualecumque, non sine fructu aliquo tractabitur, et iis quibus præcipue consulere proponebam, haud veniet, spero, ingratum.

Scr. Parisiis d. v. m. octobr. MDCCCXXXIII.

REGNIER,

In collegio Sancti Ludovici
aggregatus professor.

DE TITI LUCRETII CARI

VITA.

T. LUCRETIVS CARVS natus A. U. C. 659, L. Licinio Crasso, Q. Mucio Scævola coss., a. Ch. n. 95, amatorio poculo in furem versus, per cujus intervalla poema suum conscripserit, sua manu periisse dicitur ætatis anno quadragesimo quarto, A. U. C. 793, Ser. Sulpicio Rufo, M. Claudio Marcello coss., a. Ch. n. 51, vel secundum Donatum, in vita Virgilii, quadragesimo, i. e. A. U. C. 699, Cn. Pompeio Magno iterum, M. Licinio Crasso iterum coss., a. Ch. n. 55, eo die, quo Virgilius togam viril. sumpserit. Scripsit, Epicuri et epicureorum operibus, præterea autem etiam Empedoclis carmine physico usus, *de Rerum natura libros sex* ad C. Memmium Gemellum, L. filium, de quo v. Ernesti *Clav. Cic.*

Quæ de vita et moribus Lucretii præter hæc a nobis notata passim in litterarum historiis afferuntur, nulla nituntur certa fide antiquitatis*.

* G. E. WEBER, *Corpus poet. lat.*, p. III.

VETERUM SCRIPTORUM DE LUCRETIO TESTIMONIA.

CICERO, *ad Q. fr.*, II, 12.

Lucretii poemata, ut scribis, ita sunt: non multis luminibus ingenii, multæ tamen artis.

CORN. NEPOS, *in Attico*, c. 12.

Idem L. Julium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse ætatem vere videor posse contendere, in proscriptorum numerum relatum, expedit.

VITRUVIUS, *de Architect.*, IX, 3.

Item plures, qui litterarum jucunditatibus instructas habent mentes, post nostram memoriam nascentes, cum Lucretio videntur velut coram *de Rerum natura* disputare.

OVIDIUS, *Amor.*, I, 15, 23.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
Exitio terras quum dabit una dies.

OVIDIUS, *Trist.*, II, 425.

Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis,
Casurumque triplex vaticinatur opus.

PROPERTIUS, II, 25, 29.

Aut quid Lucretii tibi prosunt carmina lecta?
Nil juvat in magno vester amore senex.

VELLEIUS PATERC., II, 36.

Quis enim ignorat, floruisse hoc tempore auctores carminum Varronem et Lucretium, neque ullo in suscepti operis forma minorem Catullum?

QUINTILIANUS, *Instit. orat.*, I, 4.

Nec ignara philosophiæ [grammaticæ potest esse perfecta], quum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima quæstionum naturalium subtilitate repetitos, tum vel propter Empedoclem in Græcis, Varronem ac Lucretium in Latinis, qui præcepta sapientiæ versibus tradiderunt.

QUINTILIANUS, *Inst. or.*, X, I.

Nam Macer et Lucretius legendi quidem, sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiæ, faciant : elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis, alter difficilis.

TACITUS, *Dial. de orat.*, c. 23.

Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio legunt.

STATIUS, *Silv.*, II, 7, 76.

Cedet musa rudis ferocis Ennii,
Et docti furor arduus Lucreti.

GELLIUS, *Noct. att.*, I, 21.

Non enim primus finxit hoc verbum (amaror) Virgilius insolenter; sed in carminibus Lucretii inventum est; nec est aspernatus auctoritatem poetæ ingenio et facundia præcellentis. — Non verba autem sola, sed versus prope totos et locos quoque Lucretii plurimos sectatum esse Virgilium videmus.

SERENUS SAMMONICUS, *de Med.*, v. 610.

Irrita conjugii sterilis si munera languent,

DE LUCRETIO TESTIMONIA.

Nec sobolis spes est, multos jam vana per annos;
Femineo fiat vitio res, necne silebo :
Hoc poterit quartus magni monstrare Lucreti.

Præterea etiam **SENECA**, *de Tranquill. animi*, c. 2; idemque in *Epist.* 95 et 110, et **PLINIUS**, *Epist.* IV, 18, Lucretii, nec laudati, nec reprehensi, meminerunt.

NOTITIA LITTERARIA LUCRETIANA.

Codicib. Lucretii usos sese profitentur *Baptista Pius* quatuor vel quinque, *Lambinus* itidem quinque, quos tamen quum uterque vir doctus ex more sui temporis obiter tantum et minime accurate adducat, de pretio eorum certius aliquid statui non potest.

Havercampus duobus omnium optimis et antiquissimis usus est, ex *Isaaci Vossii* scriniis in bibliothecam acad. Lugduni Bavator. translatis, collationibus autem *Bodleiani* (Oxonii is asservatur) admodum recentis et omnium fere mendosissimi, quem tamen archetypha habuisse minus mendosa censet, et *Gottorpiensis*, optimi et antiquissimi, qui in versu libri secundi 454 finiebat, nunc autem diu perditus est.

Francisc. Carolus Alter Vindobonensi, quem Albertus l'orbiger ex archetypo satis antiquo descriptum putat.

Wakefeldus uno *Cantabrigiensi*, vetusto et optimæ notæ, tribus *Musei Britannici*, quorum secundus maxime est propterea memorabilis, quod orthographiæ vetustioris præ ceteris est tenacissimus, et quinto quodam *Eduardi Poorii*, non spernendæ auctoritatis.

Editionum Lucretii *princeps* fol. s. l. et a. (Brixix, fortasse 1473.) per Thomam Ferrandum (e cod. præstanti expressa). Sequitur *Veronensis* (impressit P. Fridenberger), 1486, fol., longe minoris, quam *princeps*, pretii. *Veneta* (impressa per Theodorum de Ragazonibus de asula, dictum Bresanum), 1495, 4^o; a Veronensi non nisi vitiis typograph. differens. *Aldina prima* (*Hieronimi Avantii* ingenio et labore), Venet., 1500, 4^o. *Avantius* scite interdum poetam emendavit, frequentius tamen, ut Itolorum tunc temporis mos erat, audacissimi interpolatoris, quam circumspecti critici partes agere maluit. Hæc Jo. Caspari Orellii verba sunt, in Eclog. poetarum latinorum pag. vi, quæ in universum de omni Avantii studio in poetis latinis collocato valent. *Bononiensis Baptistæ Pii*, 1511, 4^o, iterata Paris. ap. Ascensium, 1514. « *Pius* rarissime ab Avantio discessit, bona atque inepta pariter antesignano surripiens. » ORELLIUS. *Juntina* (c. præf. *Petri Candidi* et var. lect.), Florentiæ, 1512, 8^o. Prorsus novam contextus recensionem continet. « *Candidus* enim, qui ipse profitetur se

ex mss. Lucretium emendatiorem dare, obelis *Pontani* (*Joviani*) *Marullique* (*Michaelis*) temere inducta expungendo adhibitis, imprimis Marulli innumeras mutationes, maximam partem doctas et ingeniosas, sæpissime vero etiam supervacaneas et otiosas, in contextum recepit. » FORBIGER, in ed. Lucretii p. XLVII. *Aldina secunda*, 1515, 8°, ad Juntinam descripta, cum paucissimis *Andreae Naugerii* mutationibus. *Lambini* (c. emendationibus et observationibus *Turnebi* et *Jo. Aurati*), Paris. et Lugd., 1564, 4°; Lutet., 1570, 4° (per multis locis ab auctore retractatis et emendatis; iterata Francofurti apud Wechelios, 1583, 8°). *Gifanii* Antverp. ap. Plantinum, 1566, 8°, cuj. ed. optima pars *Collectanea* sunt, in quibus vocabula prisca ac dictiones elegantiores explicantur, e *Fruiterii*, *Corn. Valerii*, *P. Nannii* alior. adversariis fraudulenter compilata. Cum notis perpetuis *Tanaquilli Fabri*, *Salmurii*, 1662, 4°. *Faber* multos Lucretii locos ingeniosissime emendavit. Cum interpretatione (paraphrasi) et notis *Thomæ Creech.*, Oxonii, 1695, 8°. *Havercampi* L. B., 1725, 2 vol. 4°. *Aleri*, Vindob., 1787, 8°. *Wakfeldi* (exhibens inter alia integras *Rich. Bentlei* annotationes, illustrationes et conjecturas), Lond., 1796, sq., 3 vol., 4°; Glasguæ, 1813, 4 vol. 8°. *Eischtædtii*, vol. 1, Lips., 1801, 8°, continet commentationem de Lucretii vita et carmine, oration. poetæ insigni cura et eleganti studio concinnatam et indicem verborum locupletissimum. *Forbigeri*, Lips. apud Teubnerum, 1828, 8°. Nonnulla Lucretii excerpterunt *Jo. Casp. Orellius* in *Eclogis poetarum latinorum*, Turici, 1822, 8°, p. 1 sqq., et *Jacobs Blumenlese* der ræm. Dichter part. II, p. 281 sqq*.

Inter gallicas Lucretii interpretationes satis erit sequentes indicasse, quarum ultima ceteras elegantia et diligentia longe præstat:

Les six livres de la Nature des Choses, trad. par Mch. de Marolles. Paris, 1659.

LUCRÈCE, trad. nouv., avec des notes par Lagrange. Paris, 1768-1794.

LUCRÈCE, de la Nature des Choses; poëme traduit en prose par M. de Pongerville. Paris, C. L. F. Panckoucke, 1829-1832.

* G. E. WEBER, *Corpus poetarum latinorum*, p. 111 sq.

T. LUCRETII CARI
DE RERUM NATURA.

LIBER I.

ÆNEADUM genetrix, hominum divumque voluptas,
Alma Venus, cœli subter labentia signa
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferentes
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis :
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Adventumque tuum; tibi suaves dædala tellus
Summittit flores; tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam simul ac species patefacta est verna diei,
Et reserata viget genitabilis aura Favoni;
Aeriæ primum volucres te, Diva, tuunque
Significant initum, percussæ corda tua vi :
Inde feræ pecudes persultant pabula læta,
Et rapidos tranant amnes; ita capta lepore
Illecebrisque tuis, omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis :
Denique per maria ac montes, fluviosque rapaces
Frondiferasque domos avium camposque virentes,

Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
 Efficis ut cupide generatim sæcla propagent.
 Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
 Nec sine te quidquam dias in luminis oras
 Exoritur, neque fit lætum, nec amabile quidquam;
 Te sociam studeo scribundis versibus esse,
 Quos ego de RERUM NATURA pangere conor
 Memmiadæ nostro, quem tu, Dea, tempore in omni
 Omnibus ornatum voluisti excellere rebus :
 Quo magis æternum da dictis, Diva, leporem.

Effice ut interea fera mœnera militiæ
 Per maria ac terras omnes, sopita quiescant :
 Nam tu sola potes tranquilla pace juvare
 Mortales; quoniam belli fera mœnera Mavors
 Armipotens regit, in gremium qui sæpe tuum se
 Rejjicit, æterno devinctus volnere amoris;
 Atque ita suspiciens, tereti cervice reposita,
 Pascit amore avidos, inhians in te, Dea, visus;
 Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 Hunc tu, Diva, tuo recubantem corpore sancto
 Circumfusa super, suaves ex ore loquelas
 Funde, petens placidam Romanis, inclita, pacem.
 Nam neque nos agere hoc, patriæ tempore iniquo
 Possumus æquo animo; neque Memmi clara propago,
 Talibus in rebus, communi deesse saluti.

Quod superest, vacuas aures mihi, Memmiada, et te
 Semotum a curis adhibe veram ad rationem;
 Ne mea dona, tibi studio disposta fideli,
 Intellecta prius quam sint, contempta relinquo :
 Nam tibi de summa cœli ratione Deumque

Disserere incipiam, et rerum primordia pandam,
 Unde omnes Natura creet res, auctet alatque :
 Quove eadem rursus Natura perempta resolvat :
 Quæ nos *materiem*, et *genitalia corpora* rebus
 Reddunda in ratione vocare, et *semina rerum*
 Appellare suemus, et hæc eadem usurpare
 Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Omnis enim per se Divum natura necesse est
 Immortali ævo summa cum pace fruatur,
 Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
 Nam privata dolore omni, privata periclis,
 Ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri,
 Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

Humana ante oculos fæde quum vita jaceret
 In terris, oppressa gravi sub Relligione,
 Quæ caput a cœli regionibus ostendebat,
 Horribili super aspectu mortalibus instans ;
 Primum Graius homo mortales tollere contra
 Est oculos ausus, primusque obsistere contra :

Quem nec fama Deum, nec fulmina, nec minitanti
 Murmure compressit cœlum; sed eo magis acrem
 Virtutem inritat animi, confringere ut arcta
 Naturæ primus portarum claustra cupiret.
 Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 Processit longe flammantia mœnia mundi
 Atque omne immensum peragravit mente animoque;
 Unde refert nobis victor, quid possit oriri,
 Quid nequeat; finita potestas denique quoïque
 Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens. X
 Quare Relligio pedibus subjecta vicissim

Obteritur, nos exæquat victoria cœlo.

Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
 Impia te rationis inire elementa, viamque
 Endogredi sceleris; quod contra, sæpius olim
 Relligio peperit scelerosa atque impia facta :
 Aulide quo pacto Triviai virginis aram
 Iphianassai turparunt sanguine fœde
 Ductores Danaum delecti, prima virorum.
 Cui simul infula, virgineos circumdata comptus,
 Ex utraque pari malarum parte profusa est,
 Et mœstum simul ante aras adstare parentem
 Sensit, et hunc propter ferrum celare ministros,
 Aspectuque suo lacrymas effundere cives;
 Muta metu, terram genibus summissa petebat;
 Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat,
 Quod patrio princeps donarat nomine regem;
 Nam sublata virum manibus tremebundaque, ad aras
 Deducta est, non ut, solenni more sacrorum
 Perfecto, posset claro comitari Hymenæo;
 Sed casta, inceste, nubendi tempore in ipso,
 Hostia consideret mactatu mœsta parentis;
 Exitus ut classi felix faustusque daretur.
 Tantum Relligio potuit suadere malorum!

Tutemet a nobis, jam quovis tempore vatum
 Terriloquis victus dictis desciscere quæres?
 Quippe etenim quam multa tibi jam fingere possum
 Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
 Fortunasque tuas omnes turbare timore!
 Et merito; nam si certam finem esse viderent
 Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent

Relligionibus atque minis obsistere vatum.
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas;
Æternas quoniam pœnas in morte timendum:
Ignoratur enim quæ sit natura animarum;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum morte dirempta,
An tenebras Orci visat vastasque lacunas,
An pecudes alias divinitus insinuet se;
Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.
Etsi præterea tamen esse Acherusia templa
Ennius æternis exponit versibus edens;
Quo neque permanent animæ, neque corpora nostra,
Sed quædam simulacra modis pallentia miris
Unde sibi exortam semper florentis Homeri
Commemorat speciem, lacrymas et fundere salsa
Cœpisse, et rerum Naturam expandere dictis.

Quapropter bene, quum superis de rebus habenda
Nobis est ratio, solis lunæque meatus
Qua fiant ratione, et qua vi quæque genantur
In terris; tum cumprimis, ratione sagaci,
Unde anima atque animi constet natura videndum,
Et quæ res nobis vigilantibus obvia, mentes
Terrificet morbo affectis somnoque sepultis;
Cernere uti videamur eos, audireque coram
Morte obita, quorum tellus amplectitur ossa.

Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta
Difficile illustrare latinis versibus esse;
Multa novis verbis præsertim quum sit agendum,

Propter egestatem linguæ et rerum novitatem.
 Sed tua me virtus tamen, et sperata voluptas
 Suavis amicitiae, quem vis perferre laborem
 Suadet, et inducit noctes vigilare serenas,
 Quarentem dictis quibus, et quo carmine demum
 Clara tuæ possim præpandere lumina menti,
 Res quibus occultas penitus convisere possis.
 Hunc igitur terrorem animi tenebrasque, necesse est
 Non radii solis, neque lucida tela diei
 Discussant, sed naturæ species ratioque.

Principium hinc cujus nobis exordia sumet,
 Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam;
 Quippe ita formido mortales continet omnes,
 Quod multa in terris fieri, cœloque tuentur,
 Quorum operum causas nulla ratione videre
 Possunt, ac fieri divino numine rentur.
 Quas ob res, ubi viderimus nil posse creari
 De nihilo, tum quod sequimur jam rectius inde
 Perspicimus, et unde queat res quæque creari,
 Et quo quæque modo fiant opera sine Divum.

Nam si de nihilo fierent, ex omnibu' rebus
 Omne genus nasci posset; nil semine egeret.
 E mare primum homines, e terra posset oriri
 Squammigerum genus, et volucres; erumpere cœlo
 Armenta, atque aliæ pecudes, genus omne ferarum
 Incerto partu, culta ac deserta teneret:
 Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
 Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
 Quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
 Qui posset mater rebus consistere certa?

At nunc, seminibus quia certis quidque creatur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest cujusque et corpora prima.
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.

Præterea, cur vere rosam, frumenta calore,
Vites autumnno fundi sudante videmus;
Si non, certa suo quia tempore semina rerum
Quum confluerunt, patefit quodcunque creatur;
Dum tempestates adsunt, et vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod si de nihilo fierent, subito exorerentur.
Incerto spatio, atque alienis partibus anni;
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.

Nec porro augendis rebus spatio foret usus
Seminis ad coitum, e nihilo si crescere possent :
Nam fierent juvenes subito ex infantibus parvis,
E terraque exorta repente arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
Paulatim crescunt, ut par est, semine certo;
Crescendoque genus servant; ut noscere possis
Quæque sua de materia grandescere, alicue.

Huc accedit uti, sine certis imbribus anni,
Lætificos nequeat foetus summittere tellus;
Nec porro secreta cibo natura animantium
Propagare genus possit, vitamque tueri :
Ut potius multis communia corpora rebus
Multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
Quam sine principiis ullam rem existere posse.

Denique cur homines tantos Natura parare
 Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
 Transire, et magnos manibus divellere montes,
 Multaque vivendo vitalia vincere sæcla?
 Si non materies quia rebus reddita certa est
 Gignundis, e qua constat quid possit oriri.
 Nil igitur fieri de nilo posse fatendum est,
 Semine quando opus est rebus, quo quæque creatæ
 Aeris in teneras possint proferrier auras.

Postremo, quoniam incultis præstare videmus
 Culta loca, et manibus meliores reddere fœtus;
 Esse videlicet in terris primordia rerum,
 Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
 Terraique solum subigentes, cimus ad ortus:
 Quod si nulla forent, nostro sine quæque labore,
 Sponte sua, multo fieri meliora videres.

Huc accedit, uti quidque in sua corpora rursus
 Dissolvat Natura, neque ad nihilum interimat res.
 Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
 Ex oculis res quæque repente erepta periret;
 Nulla vi foret usus enim, quæ partibus ejus
 Discidium parere, et nexus exsolvere posset.
 At nunc, æterno quia constant semine quæque,
 Donec vis obiit quæ res diverberet ictu,
 Aut intus penetret per inania dissolvatque,
 Nullius exitium patitur Natura videri.

✓ Præterea, quæcunque vetustate amovet ætas,
 Si penitus perimit consumens materiem omnem
 Unde animale genus generatim in lumina vitæ
 Redducit Venus? aut reductum dædala tellus

Unde alit atque auget, generatim pabula præbens?
 Unde mare ingenui fontes externaque longe
 Flumina suppeditant? Unde æther sidera pascit?
 Omnia enim debet, mortali corpore quæ sunt,
 Infinita ætas consumpse anteacta diesque.
 Quod si in eo spatio atque anteacta ætate fuere,
 E quibus hæc rerum consistit summa resecta;
 Immortali sunt Natura prædita certe:
 Haud igitur possunt ad nilum quæque reverti.

Deniquè res omnes eadem vis causaque volgo
 Conficeret, nisi materies æterna teneret
 Inter se nexas, minus aut magis endopedite.
 Tactus enim lethi satis esset causa profecto;
 Quippe, ubi nulla forent æterno corpore, eorum
 Contextum vis deberet dissolvere quæque.
 At nunc, inter se quia nexus principiorum
 Dissimiles constant, æternaque materies est;
 Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
 Vis obeat pro textura cujusque reperta.
 Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes
 Dissidio redeunt in corpora materiai.

Postremo pereunt imbres, ubi eos pater Æther
 In gremium matris Terrai præcipitavit?
 At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
 Arboribus; crescunt ipsæ fœtuque gravantur.
 Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
 Hinc lætas urbes pueris florere videmus,
 Frondiferasque novis avibus canere undique silvas:
 Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
 Corpora deponunt, et candens lacteus humor

Uberibus manat distentis : hinc nova proles
 Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
 Ludit, lacte mero mentes percussa novellas.
 Haud igitur penitus pereunt quæcunque videntur :
 Quando alid ex alio reficit Natura, nec ullam
 Rem gigni patitur, nisi morte adjutam aliena.

Nunc age, res quoniam docui non posse creari
 De nihilo, neque item genitas ad nil revocari ;
 Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
 Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni ;
 Accipe præterea, quæ corpora tute necesse est
 Confitere esse in rebus, nec posse videri.

Principio, venti vis verberat incita pontum,
 Ingentesque ruit naves, et nubila differt ;
 Interdum rapido percurrens turbine campos
 Arboribus magnis sternit, montesque supremos
 Silvifragis vexat flabris : ita perfurit acri
 Cum fremitu, sævitque minaci murmure pontus.
 Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
 Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
 Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.
 Nec ratione fluunt alia stragemque propagant,
 Ac quum mollis aquæ fertur Natura repente
 Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
 Montibus ex altis magnus decursus aquai,
 Fragmina conjiciens silvarum, arbustaque tota ;
 Nec validi possunt pontes venientis aquai
 Vim subitam tolerare : ita magno turbidus imbri,
 Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
 Dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis

Grandia saxa, ruit qua quidquid fluctibus obstat.
 Sic igitur debent venti quoque flamina ferri,
 Quæ, veluti validum flumen, quum procubuere,
 Quamlibet in partem trudent res ante, ruuntque
 Impetibus crebris; interdum vortice torto
 Corripiunt, rapidoque rotantia turbine portant
 Quare etiam atque etiam sunt venti corpora cæca,
 Quandoquidem, factis ac moribus, æmula magnis
 Annibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.

Tum porro varios rerum sentimus odores,
 Nec tamen ad nares venientes cernimus unquam.
 Nec calidos æstus tuimur, nec frigora quimus
 Usurpare oculis, nec voces cernere suemus:
 Quæ tamen omnia corporea constare necesse est
 Natura, quoniam sensus impellere possunt;
 Tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.

Denique fluctifrago suspensæ in litore vestes
 Uvescunt, ædem dispansæ in sole serescunt.
 At neque quo pacto persederit humor aquai
 Visu' est, nec rursus quo pacto fugerit æstu.
 In parvas igitur partes dispergitur humor,
 Quas oculi nulla possunt ratione videre.
 Quin etiam, multis solis redeuntibus annis,
 Annulus in digito subtertenuatur habendo;
 Stillicidi casus lapidem cavat; uncus aratri
 Ferreus occulte decrescit vomer in arvis;
 Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
 Saxeæ conspicimus; tum, portas propter, athena
 Signa manus dextras ostendunt attenuari
 Sæpe salutantum tactu præterque meantum:

Hæc igitur minui, quum sint detrita, videmus;
 Sed quæ corpora decedant in tempore quoque,
 Invida præcluserit speciem Natura videndi.
 Postremo, quæcunque dies Naturaque rebus
 Paulatim tribuit moderatim crescere cogens,
 Nulla potest oculorum acies contenta tueri :
 Nec porro quæcunque ævo macieque senescunt :
 Nec mare quæ impendent vesco sale saxa peresa,
 Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
 Corporibus cæcis igitur Natura gerit res.

Nec tamen undique corporea stipata tenentur
 Omnia Natura; namque est in rebus inane.
 Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus :
 Nec sinet errantem dubitare, et quærere semper
 De summa rerum, et nostris diffidere dictis.

Quapropter locus est intactus, inane, vacansque :
 Quod si non esset, nulla ratione moveri
 Res possent : namque officium quod corporis extat,
 Officere atque obstare, id in omni tempore adesset
 Omnibus : haud igitur quidquam procedere posset,
 Principium quoniam cedendi nulla daret res.
 At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
 Multa modis multis varia ratione moveri
 Cernimus ante oculos : quæ, si non esset inane,
 Non tam sollicito motu privata carerent,
 Quam genita omnino nulla ratione fuissent :
 Undique materies quoniam stipata quiescet.

Præterea quamvis solidæ res esse putentur,
 Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas
 In saxis ac speluncis permanat aquarum

Liquidus humor, et uberibus flent omnia guttis :
Dissupat in corpus sese cibus omne animantum :
Crescunt arbusta et fœtus in tempore fundunt ;
Quod cibus in totas usque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes :
Inter septa meant voces, et clausa domorum
Transvolitant : rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod, nisi inania sint, qua possent corpora quæque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.

Denique cur alias aliis præstare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura?
Nam, si tantumdem est in lanæ glomere quantum
Corporis in plumbo est, tantumdem pondere par est :
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum,
Contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo quod magnum est æque leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat inanis :
At contra gravius plus in se corporis esse
Dedicat, et multo vacui minus intus habere.
Est igitur nimirum, id quod ratione sagaci
Quærimus, admistum rebus quod inane vocamus.

Illud in his rebus, ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor.
Cedere squammigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias ; quia post loca pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undæ :
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum, quamvis sint omnia plena.

Scilicet id falsa totum ratione receptum est.
Nam quo squammigeri poterunt procedere tandem,

Ni spatium dederint latices? concedere porro
 Quo poterunt undæ, quum pisces ire nequibunt?
 Aut igitur motu privandum est corpora quæque;
 Aut esse admistum dicendum est rebus inane,
 Unde initum primum capiat res quæque movendi.

✓ Postremo duo de concursu corpora lata

Si cita dissiliant, nempe aer omne necesse est,
 Inter corpora quod fuvat, possidat inane.

Is porro quamvis circum celerantibus auris

Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum

Compleri spatium: nam primum quemque necesse est

Occupet ille locum, deinde omnia possideantur.

Quod si forte aliquis, quum corpora dissiluire,

Tum putat id fieri, quia se condenseat aer,

Errat: nam vacuum tum fit quod non fuit ante,

Et repletur item vacuum quod constitit ante.

Nec tali ratione potest densari aer:

Nec, si jam posset, sine inani posset, opinor,

Se ipse in se trahere, et partes conducere in unum.

Quapropter, quamvis causando multa moreris,

Esse in rebus inane tamen fateare necesse est.

 Multaque præterea tibi possum commemorando

Argumenta, fidem dictis conradere nostris.

Verum animo satis hæc vestigia parva sagaci

Sunt, per quæ possis cognoscere cetera tute.

Namque canes ut montivagæ persæpe ferai

Naribus inveniunt intectas fronde quietes,

Quum semel institerunt vestigia certa viai;

Sic alid ex alio per te tute ipse videre

Talibus in rebus poteris, cæcasque latebras

Insinuare omnes et verum protrahere inde.
 Quod si pigraris paulumve abscesseris ab re,
 Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi :
 Usque adeo largos haustus, de fontibu' magnis,
 Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
 Ut verear ne tarda prius per membra senectus
 Serpat, et in nobis vitai claustra resolvat,
 Quam tibi de quavis una re versibus omnis
 Argumentorum sit copia missa per aures.

Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis.
 Omnis, ut est, igitur per se natura duabus
 Consistit rebus; nam corpora sunt, et inane,
 Hæc in quo sita sunt et qua diversa moventur.
 Corpus enim per se communis dedicat esse
 Sensus : quo nisi prima fides fundata valebit,
 Haud erit occultis de rebus quo referentes,
 Confirmare animi quidquam ratione queamus.
 Tum porro locus, ac spatium quod inane vocamus
 Si nullum foret, haud usquam sita corpora possent
 Esse, neque omnino quaquam diversa meare :
 Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante.

Præterea nihil est quod possis dicere ab omni
 Corpore sejunctum, secretumque esse ab inani;
 Quod quasi tertia sit numero natura reperta.
 Nam quodcumque erit, esse aliquid debet id ipsum
 Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit;
 Cui si tactus erit, quamvis levis exiguusque,
 Corporum augebit numerum summamque sequetur;
 Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
 Rem prohibere queat per se transire meantem;

Scilicet hoc id erit vacuum, quod inane vocamus.

Præterea, per se quodcunque erit, aut faciet quid,
 Aut aliis fungi debet agentibus ipsum;
 Aut erit, ut possint in eo res esse gerique:
 At facere et fungi sine corpore nulla potest res;
 Nec præbere locum porro, nisi inane vacansque.
 Ergo præter inane et corpora, tertia per se
 Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
 Nec quæ sub sensus cadat ullo tempore nostros,
 Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
 Nam quæcunque cluent, aut his conjuncta duabus
 Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
 Conjunctum est id, quod nunquam sine pernicali
 Dissidio potis est sejungi seque gregari:
 Pondus uti saxis, calor ignibu', liquor aquai,
 Tactus corporibus cunctis, intactus inani.
 Servitium contra, libertas, divitiæque,
 Paupertas, bellum, concordia, cætera quorum
 Adventu manet incolumis natura abituque,
 Hæc soliti sumus, ut par est eventa vocare.

Tempus item per se non est; sed rebus ab ipsis
 Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo,
 Tum quæ res instet, quid porro deinde sequatur:
 Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est
 Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.

Denique Tyndaridem raptam, belloque subactas
 Trojugenas gentes quum dicunt esse, videndum est
 Ne forte hæc per se cogant nos esse fateri;
 Quando ea sæcla hominum, quorum hæc eventa fuere,
 Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas.

Namque aliud rebus, aliud regionibus ipsis
Eventum dici poterit, quodcunque erit actum.

Denique, materies si rerum nulla fuisset,
Nec locus ac spatium res in quo quæque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
Clara accendisset sævi certamina belli :
Nec clam durateus Trojanis Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Grajugenarum;
Perspicere ut possis res gestas funditus omnes,
Non ita uti corpus, per se constare, nec esse :
Nec ratione cluere eadem, qua constat inane :
Sed magis ut merito possis eventa vocare
Corporis, atque loci res in quo quæque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quæ constant principiorum :
Sed quæ sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringere; nam solido vincunt ea corpore demum.

Etsi difficile esse videtur credere, quidquam
In rebus solidó reperiri corpore posse :
Transit enim fulmen cœli per septa domorum,
Clamor ut ac voces : ferrum candescit in igne,
Dissiliuntque fero ferventia saxa vapore;
Conlabefactatus rigor auri solvitur æstu;
Tum glacies æris flamma devicta liquescit;
Permanat calor argentum penetræque frigus,
Quando utrumque, manu retinentes pocula rite,
Sensimus infuso lympharum rore superne :
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.

Sed quia vera tamen ratio Naturaque rerum

Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
 Esse ea, quæ solido atque æterno corpore constant,
 Semina quæ rerum primordiaque esse docemus,
 Unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio, quoniam duplex natura duarum
 Dissimilis rerum longe constare reperta est,
 Corporis atque loci, res in quo quæque geruntur :
 Esse utramque sibi per se, puramque necesse est.
 Nam quacunque vacat spatium, quod inane vocamus,
 Corpus ea non est : qua porro cumque tenet se
 Corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
 Sunt igitur solida, ac sine inani corpora prima.
 Præterea quoniam genitis in rebus inane est,
 Materiem circum solidam constare necesse est
 Nec res ulla potest vera ratione probari
 Corpore inane suo celare, atque intus habere,
 Si non, quod cohibet, solidum constare relinquitur.
 Id porro nihil esse potest, nisi materiai
 Concilium, quod inane queat rerum cohibere.
 Materies igitur, solido quæ corpore constat,
 Esse æterna potest, quum cætera dissolvantur.

Tum porro si nil esset quod inane vacaret,
 Omne foret solidum; nisi contra corpora cæca
 Essent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent;
 Omne, quod est, spatium, vacuum constaret inane.
 Alternis igitur nimirum corpus inani
 Distinctum est : quoniam nec plenum extat,
 Nec porro vacuum : sunt ergo corpora cæca,
 Quæ spatium pleno possint distinguere inane.

Hæc neque dissolvi plagis extrinsecus icta

Possunt ; nec porro penitus penetrata retexi :
Nec ratione queunt alia tentata labare :
Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante.
Nam neque conlidi sine inani posse videtur
Quidquam, nec frangi, nec findi in bina secando ;
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quam quæque magis cohibet res intus inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida ac sine inani corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint hæc æterna necesse est.

Præterea, nisi materies æterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quæque redissent,
De nihiloque renata forent quæcunque videmus.
At quoniam supera docui, nil posse creari
De nihilo, neque quod genitum est, ad nil revocari ;
Esse immortalia primordia corpore debent,
Dissolvi quo quæque supremo tempore possint,
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate :
Nec ratione queunt alia servata per ævum
Ex infinito jam tempore res reparare.

Denique, si nullam finem Natura parasset
Frangendis rebus, jam corpora materiali
Usque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis a certo tempore posset
Conceptum summum ætatis pervadere florem,
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici ; quapropter longa diei
Infinitæ ætas anteacti temporis omnis,

Quod fregisset adhuc, disturbans dissolvensque,
 Id nunquam reliquo reparari tempore posset.
 At nunc nimirum frangendi reddita finis
 Certa manet : quoniam refici rem quamque videmus,
 Et finita simul generatim tempora rebus
 Stare, quibus possint ævi contingere florem.

Huc accedit uti, solidissima materiai
 Corpora quum constant, possint tamen omnia reddi
 Mollia, quæ fiant aër, aqua, terra, vapores,
 Quo pacto fiant, et qua vi cumque genantur ;
 Admistum quoniam simul est in rebus inane.
 At contra, si mollia sint primordia rerum,
 Unde queant validi silices ferrumque creari,
 Non poterit ratio reddi : nam funditus omnis
 Principio fundamenti Natura carebit :
 Sunt igitur solida pollentia simplicitate,
 Quorum condense magis omnia conciliatu
 Arctari possunt, validasque ostendere vires.

Denique jam quoniam generatim reddita finis
 Crescendi rebus constat, vitamque tuendi,
 Et quid quæque queant per fœdera Naturai,
 Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem exstat :
 Nec commutantur quidquam ; quin omnia constant
 Usque adeo, variæ volucres ut in ordine cunctæ
 Ostendant maculas generales corpori inesse ;
 Immutabile materiæ quoque corpus habere
 Debent nimirum. Nam si primordia rerum
 Commutari aliqua possent ratione revicta,
 Incertum quoque jam constet, quid possit oriri,
 Quid nequeat ; finita potestas denique cuique

Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens;
Nec toties possent generatim sæcla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.

Tum porro, quoniam extremum eujusque cacumen
Corporis est aliquod nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt; id nimirum sine partibus exstat,
Et minima constat natura: nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit:
Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, et ima;
Inde aliæ atque aliæ similes ex ordine partes,
Agmine condense naturam corporis explent.
Quæ quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Hærere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate:
Quæ minimis stipata cohærent partibus arcte,
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis æterna pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, neque deminui jam
Concedit Natura reservans semina rebus.

Præterea nisi erit minimum, parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus infinitis.
Quippe ubi dimidiæ partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res perfiniet ulla.
Ergo rerum inter summam, minimamque quid escit?
Non erit ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen parvissima quæ sunt
Ex infinitis constabunt partibus æque.
Quoi quoniam ratio reclamationem vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea quæ nullis jam prædita partibus exstant,

Et minima constant natura : quæ quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi solida atque æternâ fatendum.

Denique ni minimas in partes cuncta resolvi
Cogere consuisset rerum Natura creatrix,
Jam nihil ex illis eadem reparare valeret :
Propterea quia, quæ multis sunt partibus aucta,
Non possunt ea, quæ debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, per quæ res quæque geruntur.

Porro, si nulla est frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam superare necesse est corpora rebus,
Quæ nondum clueant ullo tentata periclo ;
At quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepat æternum tempus potuisse manere,
Innumerabilibus plagis vexata per ævum.

Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam, magis inter inanes
Quamde graves inter Graïos, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt ;
Veraque constituunt, quæ belle tangere possunt
Aures, et lepido quæ sunt fucata sonore.

Nam cur tam variæ res possent esse, requiro,
Ex vero si sunt igni puroque creatæ ;
Nil prodesset enim calidum densarier ignem,
Nec rarefieri ; si partes ignis eandem

Naturam, quam totus habet super ignis, haberent.
 Acrior ardor enim conductis partibus esset,
 Languidior porro disjectis disque sipatis.
 Amplius hoc fieri nihil est quod posse rearis,
 Talibus in causis; nedum variantia rerum
 Tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.

Atque hi si faciant admistum rebus inane,
 Densari potuerunt ignes, rarique relinqui :
 Sed, quia multa sibi cernunt contraria, mussant,
 Et fugitant in rebus inane relinquere purum, et
 Ardua dum metuunt, amittunt vera viai :
 Nec rursus cernunt, exempto rebus inani,
 Omnia densari, fierique ex omnibus unum
 Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
 Æstifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem :
 Ut videas non e stipatis partibus esse.

Quod si forte ulla credunt ratione potesse
 Ignis in cœtu stingui, mutareque corpus,
 Scilicet ex ulla facere id si parte reparcent,
 Occidet ad nihilum nimirum funditus ardor
 Omnis, et ex nihilo fient quæcunque creantur.
 Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
 Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante :
 Proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
 Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
 De nihiloque renata virescat copia rerum.

Nunc igitur, quoniam certissima corpora quædam
 Sunt, quæ conservant naturam semper eandem,
 Quorum aditu, aut abitu, mutatoque ordine, mutant
 Naturam res, et convertunt corpora sese;

Scire licet non esse hæc ignea corpora rerum :
 Nil referret enim quædam decederē, abire,
 Atque alia attribui, mutarique ordine quædam,
 Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent;
 Ignis enim foret omnimodis, quodeunque crearent.

Verum ut opinor, ita est : sunt quædam corpora, quorum
 Concursus, motus, ordo, positura, figuræ,
 Efficiunt ignes, mutatoque ordine mutant
 Naturam : neque sunt igni simulata, neque ullæ
 Præterea rei, quæ corpora mittere possit
 Sensibus, et nostros adjectu tangere tactus.

Dicere porro ignem res omnes esse, neque ullam
 Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem,
 (Quod facit hic idem) perdelirum esse videtur.
 Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat,
 Et labefactat eos unde omnia credita pendent,
 Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
 Credit enim sensus ignem cognoscere vere;
 Cætera non credit, nihilo quæ clara minus sunt :
 Quod mihi quum vanum, tum delirum esse videtur;
 Quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
 Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus!

Præterea, quare quisquam magis omnia tollat,
 Et velit ardoris naturam linquere solam,
 Quam neget esse ignis, summam tamen esse relinquat?
 Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.
 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
 Ignem, atque ex igni summam consistere posse;
 Et qui principium gignundis aera rebus
 Constituere; aut humorem quicumque putarunt

Fingere res ipsum per se ; terramve creare
Omnia et in rerum naturas vertier omnes ;
Magnopere a vero longeque errasse videntur :
Adde etiam , qui conduplicant primordia rerum ,
Aera jungentes igni , terramque liquori :
Et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur ,
Ex igni , terra , atque anima procreescere , et imbri.

Quorum Acragantinus cum primis Empedocles est
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris ,
Quam fluitans circum magnis anfractibus æquor
Ionium , glaucis aspergit virus ab undis :
Angustoque freto rapidum mare dividit undis
Italiæ terrai oras a finibus ejus :
Hic est vasta Charybdis , et hic Ætnæa minantur
Murmura flammaram rursum se colligere iras ,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat ignes ,
Ad cælumque ferat flammai fulgura rursum :
Quæ quum magna , modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio , visendaque fertur ,
Rebus opima bonis , multa munita virum vi ;
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se ,
Nec sanctum magis , et mirum carumque videtur :
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur , et exponunt præclara reperta ;
Ut vix humana videatur stirpe creatus.
Hic tamen , et supera quos diximus , inferiores
Partibus egregie multis , multoque minores ,
Quanquam multa bene ac divinitus inveniendes ,
Ex adyto tanquam cordis , responsa dedere
Sanctius , et multo certa ratione magis , quam

Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur ;
 Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
 Et graviter magni magno cecidere ibi casu.

Primum, quod motus, exempto rebus inani,
 Constituunt, et res molles rarasque relinquunt,
 Aera, solem, ignem, terras, animalia, ruges,
 Nec tamen admiscent in eorum corpus inane.

Deinde quod omnino finem non esse secandis
 Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori,
 Nec prorsum in rebus minimum consistere quidquam;
 Quum videamus id extremum cujusque cacumen
 Esse, quod ad sensus nostros minimum esse videtur :
 Conjicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
 Extremum quod habent, minimum consistere rebus.

Huc accedit item, quod jam primordia rerum
 Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus
 Esse, et mortali cum corpore funditus; atqui
 Debeat ad nihilum jam rerum summa reverti,
 De nihiloque renata virescere copia rerum :
 Quorum utrumque quid a vero jam distet, habebas.

Deinde inimica modis multis sunt atque venena
 Ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt
 Aut ita diffugient, ut, tempestate coorta,
 Fulmina diffugere, atque imbres ventosque videmus.
 DENIQUE quattuor ex rebus si cuncta creantur,
 Atque in eas rursus res omnia dissolvuntur ;
 Qui magis illa queunt rerum primordia dici,
 Quam contra res illorum, retroque putari ?
 Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
 Et totam inter se naturam tempore ab omni.

Sin ita forte putas, ignis, terræque coire
Corpus, et aerias auras, roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum;
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non animans, non exanimo quid corpore, ut arbos.
Quippe suam quidque in cœtu variantis acervi
Naturam ostendet, mistusque videbitur aer
Cum terra simul, atque ardor cum rore manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam cæcamque adhibere;
Emineat ne quid, quod contra pugnet, et obstet
Quominus esse queat proprie quodcunque creatur.

Quin etiam repetunt a cœlo, atque ignibus ejus,
Et primum faciunt ignem se vertere in auras
Aeris; hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri; retroque a terra cuncta reverti,
Humorem primum, post aera, deinde calorem;
Nec cessare hæc inter se mutare, meare
De cœlo ad terram, de terra ad sidera mundi:
Quod facere haut ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam superare necesse est,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Quapropter, quoniam quæ paulo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse est
Ex aliis ea, quæ nequeant convertier unquam,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Quin potius tali natura prædita quædam
Corpora constituas, ignem si forte crearint,

Posse eadem demptis paucis, paucisque tributis,
 Ordine mutato, et motu, facere aeris auras;
 Sic alias aliis rebus mutarier omnes.

At manifesta palam res indicat, inquis, in auras
 Aeris e terra res omnes crescere, alique:
 Et nisi tempestas indulget tempore fausto,
 Imbribus et tabe nimborum arbusta vacillant;
 Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem;
 Crescere non possunt fruges, arbusta, animantes.
 Scilicet et nisi nos cibus aridus, et tener humor,
 Adjuvet, amisso jam corpore, vita quoque omnis
 Omnibus e nervis atque ossibus exsolvatur.
 Adjutamur enim dubio procul, atque alimur nos
 Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res:
 Nimirum quia multa modis communia multis
 Multarum rerum in rebus primordia mista
 Sunt, ideo variis variæ res rebus aluntur
 Atque eadem magni refert primordia sæpe
 Cum quibus, et quali positura contineantur,
 Et quos inter se dent motus, accipiantque.
 Namque eadem cælum, mare, terras, flumina, solem
 Constituunt; eadem fruges, arbusta, animantes:
 Verum aliis, alioque modo commista moventur.
 Quin etiam passim nostris in versibus ipsis,
 Multa elementa vides multis communia verbis,
 Quum tamen inter se versus ac verba necesse est
 Confiteare et re et sonitu distare sonanti:
 Tantum elementa queunt permutato ordine solo.
 At rerum quæ sunt primordia, plura adhibere
 Possunt, unde queant variæ res quæque creari.

Nunc et Anaxagoræ scrutemur *Homœomeriam*,
 Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua
 Concedit nobis patrii sermonis egestas :
 Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis
 Principium rerum quam dicit *Homœomeriam*.
 Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
 Ossibu', sic et de pauxillis atque minutis
 Visceribus viscus gigni ; sanguemque creari
 Sanguinis inter se multis coeuntibu' guttis :
 Ex auriq̄ue putat micis consistere posse
 Aurum, et de terris terram concrescere parvis ;
 Ignibus ex ignem, humorem ex humoribus esse :
 Cætera consimili fingit ratione, putatque.

Nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
 Concedit, neque corporibus finem esse secandis.
 Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
 Errare, atque illi supera quos diximus ante.

Adde quod imbecilla nimis primordia fingit,
 Si primordia sunt, simili quæ prædita constant
 Natura, atque ipsæ res sunt ; æqueque laborant,
 Et pereunt neque ab exitio res ulla refrenat.
 Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
 Ut mortem effugiat, lethi sub dentibus ipsis ?
 Ignis ? an humor ? an aura ? Quid horum ? sanguis ? an ossa ?
 Nil, ut opinor, ubi ex æquo res funditus omnis
 Tam mortalis erit, quam quæ manifesta videmus
 Ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
 At neque recidere ad nihilum res posse, neque autem
 Crescere de nihilo, testor res ante probatas.

Præterea quoniam cibus auget corpus, alitque,

Scire licet, nobis venas, et sanguen, et ossa,
 Et nervos alienigenis ex partibus esse:
 Sive cibos omnes commisto corpore dicent
 Esse, et habere in se nervorum corpora parva,
 Ossaque, et omnino venas, partesque cruoris;
 Fiet, uti cibus omnis et aridus, et liquor ipse,
 Ex alienigenis rebus constare putetur,
 Ossibus, et nervis, venisque, et sanguine misto.

Præterea quæcunque e terra corpora crescunt,
 Si sunt in terris, terras constare necesse est,
 Ex alienigenis quæ terris exoriuntur.
 Transfer item, totidem verbis utare licebit:
 In lignis si flamma latet, fumusque, cinisque,
 Ex alienigenis consistant ligna necesse est.

Linquntur hic tenuis latitandi copia quædam:
 Id quod Anaxagoras sibi sumit; ut omnibus omnes
 Res putet immistas rebus latitare, sed illud
 Apparere unum, cujus sint plura mista,
 Et magis in promptu, primaque in fronte locata:
 Quod tamen a vera longe ratione repulsum est.
 Conveniebat enim fruges quoque sæpe minutas,
 Robore quum saxi franguntur, mittere signum
 Sanguinis, aut alium, nostro quæ corpore aluntur,
 Quum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.
 Consimili ratione herbas quoque sæpe decebat
 Et laticis dulces guttas, similique sapore
 Mittere, lanigeræ quali sunt ubera lactis:
 Scilicet et glebis terrarum sæpe friatis,
 Herbarum genera, et fruges, frondesque videri
 Dispertita, atque in terris latitare minute;

Postremo, in lignis cinerem fumumque videri,
 Quum præfracta forent, ignesque latere minutos.
 Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
 Scire licet non esse in rebus res ita mistas ;
 Verum semina multimodis immista latere
 Multarum rerum in rebus communia debent.

At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
 Arboribus vicina cacumina summa terantur
 Inter se, validis facere id cogentibus Austris
 Donec fulserunt flammæ, fulgore coorto :
 Scilicet, et non est lignis tamen insitus ignis ;
 Verum semina sunt ardoris multa, terendo
 Quæ quum confluxere, creant incendia silvis.
 Quod si tanta foret silvis abscondita flamma,
 Non possent ullum tempus celarier ignes ;
 Conficerent vulgo silvas, arbusta cremarent.

Jamne vides igitur, paulo quod diximus ante,
 Permagni referre, eadem primordia sæpe
 Cum quibus, et quali positura contineantur ;
 Et quos inter se dent motus, accipiantque :
 Atque eadem paulo inter se mutata creare
 Ignis e lignis : quo pacto verba quoque ipsa
 Inter se paulo mutatis sunt elementis,
 Quum *ligna* atque *ignes* distincta voce notemus.

Denique jam quæcunque in rebus cernis apertis,
 Si fieri non posse putas, quin materiali
 Corpora consimili natura prædita fingas,
 Hac ratione tibi pereunt primordia rerum.
 Fiet uti risu tremulo concussa cachinnent,
 Et lacrymis salsis humectent ora genasque.

Nunc age, quod superest cognosce, et clarius audi.
Nec me animi fallit, quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum, quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo; juvat integros accedere fontes,
Atque haurire; juvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ:
Primum, quod magnis doceo de rebus, et arctis
Relligionum animos nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Quum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Vulgus abhorret ab hac: volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet compta figura.

Sed quoniam docui solidissima materiai
 Corpora perpetuo volitare invicta per ævum,
 Nunc age, summai ecquænam sit finis eorum,
 Nec ne sit, evolvamus; item, quod inane repertum est,
 Seu locus, ac spatium, res in quo quæque genantur,
 Pervideamus utrum finitum funditus omne
 Constet, an immensum pateat vel adusque profundum.

Omne quod est igitur nulla regione viarum
 Finitum est. Namque extremum debebat habere;
 Extremum porro nullius posse videtur
 Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur
 Quo non longius hæc sensus natura sequatur.
 Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
 Non habet extremum. Caret ergo fine modoque;
 Nec refert quibus assistas regionibus ejus:
 Usque adeo quem quisque locum possedit, in omnes
 Tantundem partes infinitum omne relinquit.

Præterea, si jam finitum constituatur
 Omne quod est spatium: si quis procurrat ad oras
 Ultimus extremas, jaciatque volatile telum;
 Id validis utrum contortum viribus ire
 Quo fuerit missum mavis, longeque volare,
 An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
 Alterutrum fatearis enim sumasque necesse est:
 Quorum utrumque tibi effugium præcludit, et omne
 Cogit ut exempta concedas fine patere.
 Nam sive est aliquid quod prohibeat officiatque
 Quo minu' quo missum est veniat, finique locet se,
 Sive foras fertur, non est ea fini' profecto.
 Hoc pacto sequar, atque oras ubicunque locaris

Extremas, quæram quid telo denique fiat.
 Fiet uti nusquam possit consistere finis,
 Effugiumque fugæ prolatet copia semper:

Præterea, spatium summai totius omne
 Undique si inclusum certis consisteret oris,
 Finitumque foret, jam copia materiai
 Undique ponderibus solidis confluet ad imum;
 Nec res ulla geni sub cœli tegmine posset;
 Nec foret omnino cœlum, neque lumina solis:
 Quippe ubi materies omnis cumulata jaceret,
 Ex infinito jam tempore subsidendo.
 At nunc nimirum requies data principiorum
 Corporibus nulla est: quia nil est funditus imum,
 Quo quasi confluere, et sedes ubi ponere possint;
 Semper et assiduo motu res quæque genuntur
 Partibus in cunctis, æternaque suppeditantur
 Ex infinito cita corpora materiai.

Postremo ante oculos rem res finire videtur:
 Aer dissepit colles, atque aera montes;
 Terra mare, et contra mare terras terminat omnes.
 Omne quidem vero nihil est quod finiat extra.
 Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
 Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
 Perpetuo possint ævi labentia tractu,
 Nec prorsum facere ut restet minus ire, meando:
 Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
 Finibus exemptis, in cunctas undique partes.

Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
 Ne possit natura tenet; quia corpus inani,
 Et quod inane autem est finiri corpore cogit,

Ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice natura, et pateat tantum immoderatum,
Nec mare, nec tellus, nec cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec Divum corpora sancta
Exiguum possent horai sistere tempus.
Nam, dispulsa suo de cœtu, materiai
Copia ferretur magnum per inane soluta;
Sive adeo potius nunquam concreta creasset
Ullam rem, quoniam cogi disjecta nequisset.

Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se quæque atque sagaci mente locarunt,
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto :
Sed quia multimodis multis mutata, per omne,
Ex infinito, vexantur percita plagis,
Omne genus motus et cœtus experiundo,
Tandem deveniunt in tales disposituras,
Qualibus hæc rebus consistit summa creata :
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus coniecta est convenientes,
Efficit ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, et solis terra vapore
Fota novet fœtus, summissaque gens animantium
Floreat, et vivant labentes ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi materiai
Ex infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo natura animantium
Diffluit amittens corpus : sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare

Materies recta regione aversa viai.

Nec plagæ possent extrinsecus undique summam

Conservare omnem, quæcunque est conciliata.

Cudere enim crebro possunt, partemque morari,

Dum veniant aliæ, ac suppleri summa queatur.

Interdum resilire tamen coguntur, et una

Principiis rerum spatium, tempusque fugai

Largiri ut possint a cœtu libera ferri.

Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est.

Et tamen ut plagæ quoque possint suppetere ipsæ,

Infinita opus est vis undique material.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,

In medium summæ (quod dicunt) omnia niti,

Atque ideo mundi naturam stare sine ullis

Ictibus externis, neque quoquam posse resolveri

Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa

(Ipsam si quidquam posse in se sistere credis,

Et quæ pondera sunt sub terris, omnia sursum

Nitier, in terraque retro requiescere posta,

Ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus):

Et simili ratione animalia subtu' vagari

Contendunt, neque posse e terris in loca cœli

Recidere inferiora magis quam corpora nostra

Sponte sua possint in cœli templa volare;

Illi quum videant solem, nos sidera noctis

Cernere, et alternis nobiscum tempora cœli

Dividere, et noctes pariles agitare, diesque.

Sed vanus stolidis hæc omnia finxerit error

Amplexi quod habent perverse prima viai.

Nam medium nihil esse potest ubi inane locusque

Infinita; neque omnino, si jam medium sit,
Possit ibi quidquam hac potius consistere causa,
Quam quavis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Per medium, per non medium, concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quacunq̄ feruntur.
Nec quisquam locus est quo corpora quum venere,
Ponderis amissa vi, possint stare in inani;
Nec quod inane autem est, illis subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilio, medii cuppedine victæ.

Præterea quoque jam non omnia corpora fingunt
In medium niti, sed terrarum atque liquorum
Humorem ponti, magnisque e montibus undas,
Et quasi terreno quæ corpore contineantur
At contra, tenues exponunt aeris auras,
Et calidos simul a medio differri ignes,
Atque ideo totum circumtemere æthera signis,
Et solis flammam per cœli cœrula pasci;
Quod calor a medio fugiens ibi colligat ignes.
Quippe etiam vesci e terra mortalia sæcla;
Nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
Posse, nisi a terris paulatim cuique cibatum
Terra det : at supra circum tegere omnia cœlum,
Ne, volucrum ritu flammaram, mœnia mundi
Diffugiant subito, magnum per inane soluta,
Et ne cætera consimili ratione sequantur :
Neve ruant cœli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat, et omnes

Inter permistas terræ cœlique ruinas,
Corpora solventes, abeant per inane profundum :
Temporis ut puncto nihil exstet relliquiarum,
Desertum præter spatium et primordia cæca.
Nam quacunque prius de parti corpora cesse
Constitues, hæc rebus erit pars janua lethi :
Hac se turba foras dabit omnis materiai.

Hæc si pernosces, parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clarescet) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima Naturai
Pervideas ; ita res accendent lumina rebus.

LIBER SECUNDUS.

SUAVE, mari magno, turbantibus æquora ventis,
 E terra magnum alterius spectare laborem;
 Non quia vexari quemquam est jucunda voluptas,
 Sed quibus ipse malis careas quia cernere suave est.
 Suave etiam belli certamina magna tueri
 Per campos instructa tua sine parte pericli.
 Sed nil dulcius est bene quam munita tenere
 Edita doctrina sapientum templa serena;
 Despicere unde queas alios, passimque videre
 Errare, atque viam palantes quærere vitæ,
 Certare ingenio, contendere nobilitate,
 Noctes atque dies niti præstante labore
 Ad summas emergere opes, rerumque potiri.

O miseræ hominum mentes! o pectora cæca!
 Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis
 Degitur hoc ævi, quodcunque est! Nonne videre
 Nil aliud sibi naturam latrare nisi ut, quum
 Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
 Jucundo sensu, cura semota metuque?

Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
 Esse opus omnino, quæ demant cunque dolorem,
 Delicias quoque uti multas substernere possint;
 Gratius interdum neque natura ipsa requirit.
 Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædes
 Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
 Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur;
 Nec domus argento fulget, auroque renidet;
 Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
 Attamen inter se prostrati, in gramine molli,
 Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
 Non magnis opibus, jucunde corpora curant;
 Præsertim quum tempestas arridet, et anni
 Tempora conspergunt viridantes floribus herbas.
 Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
 Textilibus si in picturis ostroque rubenti
 Jactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.

Quapropter, quoniam nil nostro in corpore gazæ
 Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni,
 Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum,
 Si non, forte tuas legiones per loca campi
 Fervere quum videas belli simulacra cientes,
 Fervere quum videas classem lateque vagari,
 His tibi cum rebus timefactæ relligiones
 Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores
 Tum vacuum pectus linquunt curaque solutum.

Quod si ridicula hæc ludibriaque esse videmus,
 Revera que metus hominum curæque sequaces
 Nec metuunt sonitus armorum nec fera tela,
 Audacterque inter reges rerumque potentes

Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro
Nec clarum vestis splendorem purpureai,
Quid dubitas quin omne sit hoc rationis egestas,
Omnis quum in tenebris præsertim vita laboret?

Nam veluti pueri trepidant atque omnia cæcis
In tenebris metuunt : sic nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radii solis neque lucida tela diei
Discussant, sed naturæ species ratioque.

Nunc age : quo motu genitalia materiali
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quæve sit ollis
Reddita mobilitas magnum per inane meandi,
Expediam : tu te dictis præbere memento.

Nam certe non inter se stipata cohæret
Materies ; quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus ævo,
Ex oculisque vetustatem subducere nostris :
Quum tamen incolumis videatur summa manere ;
Propterea quia quæ decedunt corpora cunque
Unde abeunt, minuunt, quo venere augmine donant,
Illa senescere at hæc contra florescere cogunt,
Nec remorantur ibi. Sic rerum summa novatur
Semper, et inter se mortales mutua vivunt :
Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur ;
Inque brevi spatio mutantur sæcla animantum,
Et, quasi cursores, vitai lampada tradunt.

Si cessare putas rerum primordia posse,

Cessandoque novos rerum progignere motus,
 Avius a vera longe ratione vagaris.

Nam, quoniam per inane vagantur cuncta, necesse est
 Aut gravitate sua ferri primordia rerum,
 Aut ictu forte alterius : nam, cita superne,
 Obvia quum flixere, fit ut diversa repente
 Dissiliant : neque enim mirum, durissima quæ sint,
 Ponderibus solidis, neque quidquam a tergis obstet.

Et quo jactari magis omnia materiai
 Corpora pervideas, reminiscere Totius imum
 Nil esse in summa; neque habere ubi corpora prima
 Consistant; quoniam spatium sine fine modoque est,
 Immensumque patere in cunctas undique partes
 Pluribus ostendi, et certa ratione probatum est.

Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
 Reddita corporibus primis per inane profundum;
 Sed magis assiduo varioque exercita motu,
 Partim intervallis magnis conflictata resultant;
 Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
 Et quæcunque, magis condense conciliatu,
 Exiguis intervallis connexa, resultant,
 Endopedita suis perplexis ipsa figuris;
 Hæc validas saxi radices, et fera ferri
 Corpora constituunt, et cætera de genere horum
 Paucula : quæ porro magnum per inane vagantur,
 Et cita dissiliunt longe, longèque recursant
 In magnis intervallis; hæc aera rarum
 Sufficiunt nobis, et splendida lumina solis.

Multaque præterea magnum per inane vagantur,
 Conciliis rerum quæ sunt rejecta, nec usquam

Consociare etiam motus potuere recepta :
Cujus, uti memoro, rei simulacrum et imago
Ante oculos semper nobis versatur et instat.
Contemplator enim, quum solis lumina cunque
Insertim fundunt radios per opaca domorum;
Multa minuta, modis multis, per inane, videbis
Corpora misceri, radiorum lumine in ipso;
Et velut æterno certamine prælia pugnasque
Edere turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis et discidiis exercita crebris :
Conjicere ut possis ex hoc primordia rerum
Quale sit in magno jactari semper inani.
Duntaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare et vestigia notitiae.

Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est
Corpora quæ in solis radiis turbare videntur,
Quod tales turbæ motus quoque materiali
Significant clandestinos cæcosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Commutare viam, retroque repulsa, reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique partes.
Scilicet hic a principiis est omnibus error.

Prima moventur enim per se primordia rerum;
Inde ea quæ parvo sunt corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vires principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulsa cientur;
Ipsaque, quæ porro paulo majora, lacescunt.
Sic a principiis ascendit motus, et exit
Paulatim nostros ad sensus, ut moveantur
Illâ quoque in solis quæ lumine cernere quimus;

Nec, quibus id faciant plagis, apparet aperte.

Nunc, quæ mobilitas sit reddita materiai
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
Primum, Aurora novo quum spargit lumine terras,
Et variæ volucres, nemora avia pervolitantes,
Aera per tenerum liquidis loca vocibus opplent;
Quam subito soleat sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu manifestumque esse videmus.
At vapor is quem sol mittit, lumenque serenum,
Non per inane meat vacuum; quo tardius ire
Cogitur, aerias quasi quum diverberet undas:
Nec singillatim corpuscula quæque vaporis,
Sed complexa meant inter se, cunque globata.
Quapropter simul inter se retrahuntur; et extra
Officiuntur, uti cogantur tardius ire.
At quæ sunt solida primordia simplicitate,
Quum per inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum,
Unum in quem cœpere locum connixa feruntur;
Debent nimirum præcellere mobilitate,
Et multo citius ferri quam lumina solis;
Multiplicisque loci spatium transcurrere eodem
Tempore quo solis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec perscrutari primordia singula quæque,
Ut videant qua quidque geratur cum ratione.

At quidam contra hæc, ignari, materiai
Naturam non posse, deum sine numine, rentur,
Tantopere humanis rationibus ac moderatis,

Tempora mutare annorum, frugesque creare.
Nec jam cætera, mortales quæ suadet adire,
Ipsaque deducit dux vitæ dia Voluptas,
Ut res per Veneris blanditum sæcla propagent,
Ne genus occidat humanum; quorum omnia causa
Constituisse deos fingunt: sed in omnibu' rebus
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Nam, quamvis rerum ignorem primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse creatam
Naturam mundi, quæ tanta est prædita culpa:
Quæ tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id quod superest de motibus expediemus.

Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Ne tibi dent in eo flammæ corpora fraudem:
Sursus enim vorsus gignuntur, et augmina sumunt,
Et sursum nitidæ fruges arbustaque crescunt,
Pondera, quantum in se est, quum deorsum cuncta ferantur.
Nec, quum subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna trabesque,
Sponte sua facere id, sine vi subigente, putandum est:
Quod genus, e nostro quum missus corpore sanguis
Emicat exsultans alte, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam quanta vi tigna trabesque
Respuat humor aquæ? Nam quam magi' mersimus altum
Directa, et magna vi multi pressimus ægre,
Tam cupide sursum revomit magis, atque remittit,

Plus ut parte foras emergant, exsiliantque;
Nec tamen hæc, quantum est in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammæ quoque posse per auras
Aeris expressæ sursum succedere, quanquam
Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugnent.
Nocturnasque faces cœli sublime volantes,
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit partes Natura meatum?
Non cadere in terram stellas et sidera cernis?
Sol etiam summo de vertice dissipat omnes
Ardorem in partes, et lumine conserit arva:
In terras igitur quoque solis vergitur ardor;
Transversosque volare per imbres fulmina cernis;
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
Concursant; cadit in terras vis flammea volgo.

Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus:
Corpora quum deorsum rectum per inane feruntur,
Ponderibus propriis, incerto tempore ferme,
Incertisque locis, spatio decedere paulum,
Tantum quod nomen mutatum dicere possis.

Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttæ, caderent per inane profundum;
Nec foret offensus natus, nec plaga creata
Principiis; ita nil unquam Natura creasset.

Quod si forte aliquis credit graviora potesse
Corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
Incidere e supero levioribus, atque ita plagas
Gignere, quæ possint genitales reddere motus;
Avius a vera longe ratione recedit.

Nam per aquas quæcunque cadunt atque aera deorsum,
Hæc, pro ponderibus, casus celerare necesse est;
Propterea quia corpus aquæ naturaque tenuis
Aeris haud possunt æque rem quamque morari,
Sed citius cedunt gravioribus exsuperata.
At contra nulli, de nulla parte, neque ullo
Tempore, inane potest vacuum subsistere rei,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Æque ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
Ex supero graviora; neque ictus gignere per se,
Qui varient motus per quos Natura genat res.

Quare etiam atque etiam paulum clinare necesse est
Corpora, nec plus quam minimum, ne fingere motus
Obliquos videamur, et id res vera refutet.
Namque hoc in promptu manifestumque esse videmus,
Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
Ex supero quum præcipitant; quod cernere possis.
Sed nihil omnino recta regione viai
Declinare, quis est qui possit cernere, sese?

Denique, si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur:
Libera per terras unde hæc animantibus exstat,
Unde est hæc, inquam, fatis avolsa voluntas,
Per quam progredimur quo ducit quemque voluptas,
Declinamus item motus, nec tempore certo,

Nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit mens?
 Nam, dubio procul, his rebus sua cuique voluntas
 Principium dat; et hinc motus per membra rigantur.
 Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
 Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
 Vim cupidam tam desubito quam mens avet ipsa?
 Omnis enim totum per corpus materiai
 Copia conquiri debet, concita per artus
 Omnes, ut studium mentis connexa sequatur;
 Ut videas initum motus a corde creari,
 Ex animique voluntate id procedere primum;
 Inde dari porro per totum corpus et artus.

Nec simile est, ut quum impulsi procedimus ictu,
 Viribus alterius magnis magnoque coactu:
 Nam tum materiam totius corporis omnem
 Perspicuum est nobis invitis ire rapique,
 Donicum eam refrænavit per membra voluntas.
 Jamne vides igitur, quanquam vis extera multos
 Pellit, et invitos cogit procedere sæpe,
 Præcipitesque rapit, tamen esse in pectore nostro
 Quiddam, quod contra pugnare obstareque possit;
 Cujus ad arbitrium quoque copia materiai
 Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
 Et projecta refrænatur, retroque residit?

Quare in seminibus quoque idem fateare necesse est,
 Esse aliam, præter plagas et pondera, causam
 Motibus, unde hæc est nobis innata potestas;
 De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.
 Ponderus enim prohibet ne plagis omnia fiant,
 Externa quasi vi; sed ne mens ipsa necessum

Intestinum habeat cunctis in rebus agendis,
Et devicta quasi cogatur ferre patique:
Id facit exiguum CLINAMEN principiorum,
Nec regione loci certa, nec tempore certo.

Nec stipata magis fuit unquam materiai
Copia, nec porro majoribus intervallis.
Nam neque adaugescit quidquam, neque deperit inde.
Quapropter, quo nunc in motu principiorum
Corpora sunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur.
Et quæ consuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione; et erunt, et crescent, inque valebunt,
Quantum cuique datum est per fœdera Naturai.
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quo possit genus ullum materiai
Effugere ex Omni, quidquam est; neque rursus in Omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, et omnem
Naturam rerum mutare et vertere motus.

Illud in his rebus non est mirabile: quare
Omnia quum rerum primordia sint in motu,
Summa tamen summa videatur stare quiete,
Præterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura jacet: quapropter, ubi illa
Cernere jam nequeas, motus quoque surpere debent;
Præsertim quum, quæ possimus cernere, celent
Sæpe tamen motus, spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quò quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti;

Et satiati agni ludunt blandeque coniscant :
 Omnia quæ nobis longe confusa videntur ,
 Et veluti in viridi candor consistere colli.
 Præterea magnæ legiones quum loca cursu
 Camporum complent , belli simulacra cientes ;
 Et circumvolitant equites , mediosque repente
 Tramittunt valido quatientes impete campos ;
 Fulgur ibi ad cœlum se tollit , totaque circum
 Ære renidescit tellus , subterque virûm vi
 Excitur pedibus sonitus , clamoreque montes
 Icti rejectant voces ad sidera mundi :
 Et tamen est quidam locus altis montibus , unde
 Stare videtur , et in campis consistere fulgur.

Nunc age : jam deinceps cunctarum exordia rerum
 Qualia sint , et quam longe distantia formis ,
 Percipe , multigenis quam sint variata figuris ;
 Non quod multa parum simili sint prædita forma ,
 Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
 Nec mirum : nam quum sit eorum copia tanta ,
 Ut neque finis , uti docui , neque summa sit ulla ;
 Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
 Esse pari filo , similique affecta figura.

Præterea genus humanum , mutæque natantes
 Squammigerûm pecudes , et læta arbusta , feræque ,
 Et variæ volucres , lætantia quæ loca aquarum
 Concelebrant circum ripas , fontesque , lacusque ;
 Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes :
 Horum unum quodvis generatim sumere perge ;
 Invenies tamen inter se distare figuris .
 Nec ratione alia proles cognoscere matrem ,

Nec mater posset prolem : quod posse videmus,
Nec minus atque homines inter se nota cluere.

Nam sæpe ante Deum vitulus delubra decora
Thuricremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen :
At mater, virides saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum fœtum ; completque querelis
Frondifera nemo assistens, et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa juvenci :
Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt, summis labentia ripis,
Oblectare animum subitamque avertere curam ;
Nec vitulorum aliæ species per pabula læta
Derivare queunt alio curaque levare :
Usque adeo quiddam proprium notumque requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus hædi
Cornigeras norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes : ita, quod Natura reposit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.

Postremo quodvis frumentum, non tamen omne
Quodque suo in genere inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quædam distantia formis :
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Litoris incurvi bibulam pavit æquor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse est,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt
Unius ad certam formam primordia rerum,

Dissimili inter se quædam volitare figura.
 Perfacile est jam animi ratione exsolvere nobis
 Quare fulmineus multo penetratior ignis,
 Quam noster fluat e tædis terrestribus ortus.
 Dicere enim possis cœlestem fulminis ignem
 Subtilem magis e parvis constare figuris,
 Atque ideo transire foramina, quæ nequit ignis
 Noster hic e lignis ortus, tædaque creatus.

Præterea lumen per cornu transit; at imber
 Respuitur : quare? nisi luminis illa minora
 Corpora sunt, quam de quibus est liquor almus aquarum.

Et quamvis subito per colum vina videmus
 Perfluere : at contra tardum cunctatur olivum,
 Aut quia nimirum majoribus est elementis,
 Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.
 Atque ideo fit uti non tam deducta repente
 Inter se possint primordia singula quæque,
 Singula per cujusque foramina permanare.

Huc accedit uti mellis lactisque liquores
 Jucundo sensu linguæ tractentur in ore ;
 At contra tetra absinthi natura, ferique
 Centauri, fædo pertorquent ora sapore :
 Ut facile agnoscas e lævibus atque rotundis
 Esse ea, quæ sensus jucunde tangere possunt.
 At contra, quæ amara atque aspera cunque videntur,
 Hæc magis hamatis inter se nexa teneri,
 Proptereaque solere vias rescindere nostris
 Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.

Omnia postremo bona sensibus, et mala tactu,
 Dissimili inter se pugnant perfecta figura :

Ne tu forte putes serræ stridentis acerbum
 Horrorem constare elementis lævibus æque
 Ac musæa mele, per chordas organici quæ
 Mobilibus digitis expergefata figurant.

Neu simili penetrare putes primordia forma
 In nares hominum, quum tetra cadavera torrent,
 Et quum scena croco Cilici perfusa recens est,
 Araque Panchæos exhalat propter odores.

Neve bonos rerum simili constare colores
 Semine constituas, oculos qui pascere possunt,
 Et qui compungunt aciem lacrymareque cogunt;
 Aut fœda specie tetri turpesque videntur.
 Omnis enim sensus quæ mulcet causa juvatque,
 Haud sine principiali aliquo lævore creata est
 At contra, quæcunque molesta atque aspera constat,
 Non aliquo sine materiæ squalore reperta est.

Sunt etiam quæ jam nec lævia jure putantur
 Esse, neque omnino flexis mucronibus unca;
 Sed magis angululis paulum prostantibus, et quæ
 Titillare magis sensus, quam lædere possunt;
 Fæcula jam quo de genere est, inulæque saporos.

Denique jam calidos ignes, gelidamque pruinam,
 Dissimili dentata modo compungere sensus
 Corporis, indicio nobis est tactus uterque.
 Tactus enim, tactus, proh Divûm numina sancta!
 Corporis est sensus, vel quum res externa sese
 Insinuat, vel quum lædit quæ in corpore nata est;
 Aut juvat egrediens genitales per Veneris res;
 Aut ex offensu quum turbant corpore in ipso
 Semina, confunduntque inter se concita sensum.

Ut, si forte manu quamvis jam corporis ipse
Tute tibi partem ferias, æque experiare.

Quapropter longe formas distare necesse est,
Principiis, varios quæ possint edere sensus.

Denique, quæ nobis durata ac spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter sese esse necesse est,
Et quasi ramosis alte compacta teneri.

In quo jam genere in primis adamantina saxa
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi silices, ac duri robora ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur.

Illa autem debent ex lævibus atque rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore liquida constant :
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item in proclive volubilis exstat.

Omnia postremo quæ puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse est,
Si minus omnia sunt e lævibus atque rotundis,
At non esse tamen perplexis indupedita,
Pungere uti possint corpus penetrareque saxa ;
Nec tamen hærare inter se, quod quisque videmus
Sentibus esse datum; facile ut cognoscere possis
Non e perplexis, sed acutis esse elementis.

Sed quod amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti maris est, minime id mirabile habendum.
Nam quod fluvidum est, e lævibus atque rotundis,
Est : at lævibus atque rotundis mista doloris
Corpora : nec tamen hæc retineri hamata necessum est ;
Scilicet esse globosa, tamen quum squalida constant,
Provolvi simul ut possint, et lædere sensus.

Et quo mista putes magis aspera lævibus esse
 Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum,
 Est ratio secernendi, seorsumque videndi.
 Humor dulcit, ubi per terras crebrius idem
 Percolatur, ut in foveam fluat, ac mansuescat.
 Linqvit enim supera tetri primordia viri
 Aspera, quo magis in terris hærescere possunt.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
 Ex hoc apta fidem ducit; primordia rerum
 Finita variare figurarum ratione.

Quod si non ita sit, rursus jam seminâ quædam
 Esse infinito debebunt corporis auctu.

Namque in eadem una cujuscujus brevitate
 Corporis, inter se multum variare figuræ

Non possunt. Fac enim minimis e partibus esse
 Corpora prima; tribus, vel paulo pluribus auge:

Nempe ubi eas partes unius corporis omnes,
 Summa atque ima locans, transmutans dextera lævis,

Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
 Formai speciem totius corporis ejus:

Quod superest, si forte voles variare figuras,
 Addendum partes alias erit; inde sequetur

Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
 Si tu forte voles etiam variare figuras.

Ergo formai novitatem corporis augmen
 Subsequitur: quare non est ut credere possis,

Esse infinitis distantia semina formis,
 Ne quædam cogas immani maximitate

Esse: supra quod jam docui non posse probari.

Jam tibi barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens

Purpura Thessalico concharum tincta colore, et
 Aurea pavonum ridenti imbuta lepore
 Sæcla, novo rerum superata colore jacerent :
 Et contemptus odor myrrhæ, mellisque sapes,
 Et cycnea mele, Phœbeaque dædala chordis
 Carmina, consimili ratione oppressa silerent :
 Namque aliis aliud præstantius exoreretur.
 Cedere item retro possent in deteriores
 Omnia sic partes, ut diximus in meliores.
 Namque aliis aliud retro quoque tetrius esset
 Naribus, auribus atque oculis orisque sapor.
 Quæ quoniam non sunt in rebus reddita, certa et
 Finitis utrinque tenet summam, fateare necesse est
 Materiam quoque finitis differre figuris.

Denique, ab ignibus ad gelidas, hiemisque pruinas
 Finitum est, retroque pari ratione remensum est.
 Finit enim calor, ac frigus, mediique tepores
 Inter utrumque jacent, explentes ordine summam.
 Ergo finita distant ratione creata ;
 Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
 Hinc flammis, illinc rigidis insessa pruinis.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
 Ex hoc apta fidem ducit : primordia rerum,
 Inter se simili quæ sunt perfecta figura,
 Infinita cluere; etenim, distantia quum sit
 Formarum finita, necesse est, quæ similes sint,
 Esse infinitas : aut summam materiai
 Finitam constare : id quod non esse probavi.
 Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis
 Versibus ostendam, corpuscula materiai

Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.

Nam, quod rara vides magis esse animalia quædam,
Fœcundamque minus naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis,
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri.
Sicuti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elephantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus.

Sed tamen id quoque uti concedam, quam libet, esto
Unica res quædam, nativo corpore sola,
Cui similis toto terrarum non sit in orbe:
Infinita tamen nisi erit vis materiali
Unde ea progigni possit concepta: creati
Non poterit, neque, quod superest, procreescere alicque.

Quippe etenim sumant oculi, finita per omne
Corpora jactari unius genitalia rei;
Unde, ubi, qua vi, et quo pacto congressa coibunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena?
Non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
Sed quasi, naufragiis magnis multisque coortis,
Disjectare solet magnum mare transtra, gubernata,
Antennas, proram, malos, tonsasque natantes,
Per terrarum omnes oras fluitantia aplustra;
Ut videantur, et indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias, viresque dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola quum ridet placidi pellacia ponti:

Sic tibi, si finita semel primordia quædam
 Constitues, ævum debebunt sparsa per omne
 Disjectare æstus diversi materiai :
 Nunquam in concilium ut possint compulsæ coire,
 Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta.
 Quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
 Et res progigni, et genitas procreare posse.
 Esse igitur, genere in quovis, primordia rerum
 Infinita palam est, unde omnia suppeditantur.

Nec superare queunt motus utique exitiales
 Perpetuo, neque in æternum sepelire salutem;
 Nec porro rerum genitales, auctificique
 Motus perpetuo possunt servare creata.
 Sic æquo geritur certamine principiorum
 Ex infinito contractum tempore bellum.
 Nunc hic, nunc illic superant vitalia rerum,
 Et superantur item : miscetur funere vagor,
 Quem pueri tollunt visentes luminis oras;
 Nec nox ulla diem, neque noctem aurora secuta est,
 Quæ non audierit mistos vagitibus ægris
 Ploratus, mortis comites et funeris atri.

Illud in his obsignatum quoque rebus habere
 Convenit, et memori mandatum mente tenere :
 Nil esse in promptu, quorum natura tenetur,
 Quod genere ex uno consistat principiorum;
 Nec quidquam, quod non permisto semine constet.
 Et quam quidque magis multas vis possidet in se,
 Atque potestates; ita plura principiorum
 In sese genera, ac varias docet esse figuras.

Principio tellus habet in se corpora prima,

Unde mare immensum volventes flumina fontes
Assidue renouent : habet ignes unde oriantur.

Nam multis succensa locis ardent sola terræ :

Eximiis vero furit ignibus impetus Ætnæ.

Tum porro nitidas fruges, arbustaque læta

Gentibus humanis habet unde extollere possit;

Unde etiam fluidas frondes, et pabula læta

Montivago generi possit præbere ferarum.

Quare magna Deûm mater, materque ferarum,

Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una.

Hanc veteres Graiûm docti cecinere poetæ

Sublimem in curru bijugos agitare leones;

Aeris in spatio magnam pendere docentes

Tellurem, neque posse in terra sistere terram.

Adjunxere feras; quia, quamvis effera, proles

Officiis debet molliri victa parentum :

Muralique caput summum cinxere corona;

Eximiis munita locis quod sustinet urbes :

Quo nunc insigni per magnas prædita terras

Horrifice fertur divinæ matris imago.

Hanc variæ gentes, antiquo more sacrorum,

Idæam vocitant matrem, Phrygiasque catervas

Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt

Per terrarum orbem fruges cœpisse creari.

Gallos attribuunt; quia, numen qui violarint

Matris, et ingrati genitoribus inventi sint,

Significare volunt indignos esse putandos,

Vivam progeniem qui in oras luminis edant.

Tympana tenta tonant palmis, et cymbala circum

Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,

Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes,
 Telaque præportant, violenti signa furoris,
 Ingratos animos, atque impia pectora volgi
 Conterrere metu quæ possint numine Divæ.

Ergo quum primum, magnas invecta per urbes,
 Munificat tacita mortales muta salute,
 Ære atque argento sternunt iter omne viarum,
 Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
 Floribus, umbrantes matrem comitumque catervas.

Hic armata manus (*Curetas* nomine Graii
 Quos memorant *Phrygios*) inter se forte catenas
 Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine læti; et
 Terrificas capitum quatientes numine cristas,
 Dictæos referunt *Curetas*, qui Jovis illum
 Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur:
 Quum pueri circum puerum pernice chorea,
 Armati in numerum pulsarent æribus æra,
 Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
 Æternumque daret matri sub pectore volnus.
 Propterea magnam armati matrem comitantur,
 Aut quia significant Divam prædicere, ut armis
 Ac virtute velint patriam defendere terram,
 Præsidioque parent decorique parentibus esse.

Quæ bene et eximie quamvis disposta ferantur,
 Longe sunt tamen a vera ratione repulsa;
 Omnis enim per se Divûm natura necesse est
 Immortali ævo summa cum pace fruatur,
 Semota a nostris rebus sejunctaque longe.
 Nam privata dolore omni, privata periclis,
 Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,

Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

Terra quidem vero caret omni tempore sensu :

Sed quia multarum potitur primordia rerum,

Multa modis multis effert in lumina solis.

Hic si quis mare Neptunum, Cereremque vocare

Constituet fruges, et Bacchi nomine abuti

Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen;

Concedamus ut hic terrarum dictitet orbem

Esse Deum matrem, dum re non sit tamen apse.

Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo

Lanigeræ pecudes et equorum duellica proles,

Buceriæque greges, sub eodem tegmine cœli,

Ex unoque sitim sedantes flumine aquai,

Dissimili vivunt specie, retinentque parentum

Naturam, et mores generatim quæque imitantur :

Tanta est in quovis genere herbæ materiali

Dissimilis ratio, tanta est in flumine quoque.

Jam vero, quamvis animantem ex omnibus unam

Ossa, cruor, venæ, calor, humor, viscera, nervi

Constituunt, quæ sunt porro distantia longe

Dissimili perfecta figura principiorum.

Tum porro quæcunque igni flammata cremantur,

Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt,

Unde ignem jacere et lumen summittere possint,

Scintillasque agere, ac late differre favillam.

Cætera consimili mentis ratione peragrans,

Invenies intus multarum semina rerum

Corpore celare, et varias cohibere figuras.

Denique multa vides quibus et odor et sapor una

Reddita sunt, quum adoles : imprimis pleraque dona,

Relligione animum turpi quum tangere parto.
Hæc igitur variis debent constare figuris :
Nidor enim penetrat qua succus non it in artus :
Succus item seorsum et rerum sapor insinuatur
Sensibus, ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur formæ glomeramen in unum
Conveniunt, et res permisto semine constant.

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis;
Quum tamen inter se versus ac verba necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis.
Non quod multa parum communis littera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem;
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa
Multarum rerum quum sint primordia, longe
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt : ut merito ex aliis constare ferantur
Humanum genus, ac fruges, arbustaque læta.

Nec tamen omnimodis connecti posse putandum est
Omnia : nam volgo fieri portenta videres;
Semiferas hominum species existere, et altos
Interdum ramos egigni corpore vivo;
Multaque connecti terrestria membra marinis;
Tum flammam tetro spirantes ore Chimæras
Pascere Naturam per terras omniparentes.
Quorum nil fieri manifestum est; omnia quando
Seminibus certis, certa genitricæ, creata
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse est:

Nam sua cuique, cibus ex omnibus, intus in artus
 Corpora discedunt, connexaque convenientes
 Efficiunt motus : at contra aliena videmus
 Rejicere in terras Naturam : multaque cæcis
 Corporibus fugiunt e corpore percita plagis,
 Quæ neque connecti cuiquam potuere, neque intra
 Vitales motus consentire atque animari.

Sed ne forte putes animalia sola teneri
 Legibus his, eadem ratio res terminat omnes.
 Nam, veluti tota natura dissimiles sunt
 Inter se genitæ res quæque, ita quamque necesse est
 Dissimili constare figura principiorum :
 Non quod multa parum simili sint prædita forma,
 Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant
 Semina quum porro distent, differre necesse est
 Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
 Concursus, motus : quæ non animalia solum
 Corpora sejungunt, sed terras ac mare totum
 Secernunt, cælumque a terris omne retentant.

Nunc age, dicta meo dulci quæsita labore
 Percipe : ne forte hæc albis ex alba rearis
 Principiis esse, ante oculos quæ candida cernis;
 Aut ea quæ nigrant nigro de semine nata;
 Neve, alium quemvis quæ sunt induta colorem :
 Propterea gerere hunc credas, quod materialia
 Corpora consimili sint ejus tincta colore.
 Nullus enim color est omnino materialia
 Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.

In quæ corpora si nullus tibi forte videtur
 Posse animi injectus fieri, procul avius erras.

Nam quum cæcigeni, solis qui lumina nunquam
Aspexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte ævo, nullo contincta colore;
Scire licet, menti quoque nostræ corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fucō.

Denique nos ipsi, cæcis quæcunque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.

Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omnes:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto:
Immutabile enim quiddam superare necesse est,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam, quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

Præterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura; at variis sunt prædita formis
E quibus omnigenos gignunt, variantque colores.
Propterea magni quod refert semina quæque
Cum quibus et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque:
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quæ nigro fuerint paulo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, quum magni commorunt æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum quod sæpe videmus,
Materies ubi permista est illius, et ordo
Principiis mutatus, et addita demptaque quædam,

Continuo id fieri ut candens videatur et album :
Quod si cæruleis constarent æquora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, cærulea quæ sint
Nunquam in marmoreum possunt migrare colorem.

Sin alio atque alio sunt semina tincta colore,
Quæ maris efficiunt unum purumque nitorem :
Ut sæpe ex aliis formis variisque figuris
Efficitur quiddam quadratum, unæque figuræ :
Conveniebat, uti in quadrato cernimus esse
Dissimiles formas; ita cernere in æquore ponti,
Aut alio in quovis uno puroque nitore,
Dissimiles longe inter se variosque colores.

Præterea, nihil officiant obstantque figuræ
Dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra :
At varii rerum impediunt prohibentque colores,
Quo minus esse uno possit res tota nitore.

Tum porro, quæ ducit et illicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, causa, colores,
Occidit; ex albis quoniam non alba creantur :
Nec quæ nigra cluent, de nigris; sed variis de.
Quippe etenim multo proclivius exorientur
Candida de nullo, quam de nigrante colore,
Aut alio quovis, qui contra pugnet et obstet.

Præterea, quoniam nequeunt sine luce colores
Esse, neque in lucem existunt primordia rerum :
Scire licet quam sint nullo velata colore.
Qualis enim cæcis poterit color esse tenebris,
Lumine qui mutatur in ipso, propterea quod
Recta aut obliqua percussus luce refulget?

Pluma columbarum quo pacto in sole videtur,
 Quæ sita cervices circum collumque coronat,
 Namque alias fit uti rubro sit clara pyropo :
 Interdum quodam sensu fit uti videatur
 Inter cæruleum virides miscere smaragdos.
 Caudaque pavonis, larga quum luce repleta est,
 Consimili mutat ratione obversa colores.
 Qui, quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
 Scilicet id sine eo fieri non posse putandum est.

Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
 Pupula, quum sentire colorem dicitur album,
 Atque aliud porro, nigrum quum et cætera sentit,
 Nec refert ea quæ tangis, quo forte colore
 Prædita sint, verum quali magis apta figura :
 Scire licet nil principiis opus esse colores,
 Sed variis formis variantes edere tactus.

Præterea, quoniam non certis certa figuris
 Est natura coloris, et omnia principiorum
 Formamenta queunt in quovis esse nitore;
 Cur ea quæ constant ex illis, non pariter sunt
 Omnigenis perfusa coloribus in genere omni?
 Conveniebat enim corvos, quoque sæpe volantes
 Ex albis album pennis jactare colorem,
 Et nigros fieri nigro de semine cycnos,
 Aut alio quovis uno varioque colore.

Quin etiam, quanto in partes res quæque minutas
 Distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
 Evanescere paulatim stinguique colorem.
 Ut fit, ubi in parvas partes discernitur aurum,
 Purpura, Pœniceusque color clarissimu' multo,

Filatim quum distractus disperditur omnis :
Noscere ut hinc possis, prius omnem efflare colorem
Particulas, quam discedant ad semina rerum.

Postremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem; propterea fit
Ut non omnibus attribuas sonitus et odores.
Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet quædam tam constare orba colore,
Quam sine odore ullo quædam sonituque remota;
Nec minus hæc animum cognoscere posse sagacem,
Quam quæ sunt aliis rebus privata notisque.

Sed, ne forte putes solo spoliata colore
Corpora prima manere, etiam secreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino calidique vaporis;
Et sonitu sterila, et succo jejuna feruntur;
Nec jaciunt ullum proprio de corpore odorem.
Sicut amaricini blandum, stactæque liquorem,
Et nardi florem, nectar qui naribus halant,
Quum facere instituas; cum primis quærere par est,
Quoad licet ac potis es reperire, inolentis olivi
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram;
Quam minime ut possit mistos in corpore odores
Concoctosque, suo contactos perdere viro.

Propterea demum debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem,
Nec sonitum, quoniam nihil ab se mittere possunt:
Nec simili ratione saporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum tepidumque vaporem, et
Cætera : quæ quum ita sunt tandem, ut mortalia constant,
Molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,

Omnia sint a principiis sejuncta necesse est,
 Immortalia si volumus subjungere rebus
 Fundamenta, quibus nitatur summa salutis;
 Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

Nunc ea quæ sentire videmus cunque, necesse est
 Ex insensilibus tamen omnia confiteare
 Principiis constare : neque id manifesta refutant,
 Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ sunt :
 Sed magis ipsa manu ducunt et credere cogunt,
 Ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
 Quippe videre licet, vivos existere vermes
 Stercore de tetro, putrorem quum sibi nacta est
 Intempestivis ex imbribus humida tellus :
 Præterea cunctas itidem res vertere sese.
 Vertunt se fluvii, frondes, et pabula læta
 In pecudes : vertunt pecudes in corpora nostra
 Naturam; et nostro de corpore sæpe ferarum
 Augescunt vires, et corpora pennipotentum.

Ergo omnes Naturæ cibos in corpora viva
 Vertit, et hinc sensus animantium procreat omnes :
 Non alia longe ratione atque arida ligna
 Explicat in flammæ, et in ignes omnia versat.
 Jamne vides igitur, magni primordia rerum
 Referre in quali sint ordine quæque locata :
 Et commista quibus dent motus accipiantque ?
 Tum porro quid id est animum quod percutit ipsum ?
 Quod movet ? et varios sensus expromere cogit ?
 Ex insensilibus ni credas sensibile gigni ?

Nimirum, lapides et ligna et terra quoque una
 Mista, tamen nequeunt vitalem reddere sensum.

Illud in his igitur fœdus meminisse decebit;
Non ex omnibus omnino quæcunque creant res,
Sensilia extemplo, et sensus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula constant,
Sensile quæ faciunt, et qua sint prædita forma,
Motibus, ordinibus, posituris denique quæ sint:
Quarum nil rerum in lignis glebisque videmus.
Et tamen hæc quum sunt quasi putrefacta per imbres,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiai
Antiquis ex ordinibus, permota nova re;
Conciliantur ita ut debent animalia gigni.

Deinde ex sensilibus quum sensile posse creari
Constituunt, porro ex aliis sentire suetis;
Mollia tum faciunt: nam sensus jungitur omnis.
Visceribus, nervis, venis, quæcunque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.

Sed tamen esto jam posse hæc æterna manere;
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut similia totis animalibus esse putari.
At nequeunt per se partes sentire nec esse.
Namque alium sensus membrorum respuit omnes.
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur ut totis animalibus adsimilentur,
Vitali ut possint consentire undique sensu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici
Et lethi vitare vias, animalia quum sint,
Atque animalibu' sint mortalibus una eademque?

Quod tamen ut possint, ab cœtu concilioque,
Nil facient præter volgum turbamque animantum:

Scilicet ut nequeant homines, armenta feræque
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra homines, armenta ferasque.

Quod si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt, quid opus fuit attribui quod
Detrahitur? Tum præterea (quod fugimus ante),
Quatinus in pullos animales vertier ova
Cernimus alituum, vermesque effervere, terram
Intempestivos quum putror cepit ob imbres:
Scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus.

Quod si forte aliquis dicet duntaxat oriri
Posse ex non sensu sensus, mutabilitate
Ante aliqua, tanquam partum, quam proditur extra:
Huic satis illud erit planum facere atque probare,
Non fieri partum nisi concilio ante coacto;
Nec commutari quidquam sine conciliatu
Primorum, ut nequeant ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam animantis.
Nimirum quia materies disjecta tenetur
Aere, fluminibus, terris flammaque creatis:
Nec congressa modo vitales convenienti
Contulit inter se motus, quibus omnituentes
Accensi sensus animantem quamque tuentur.

Præterea, quamvis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, et omnes
Corporis atque animi pergit confundere sensus.
Dissolvuntur enim posituræ principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur;
Donec materies, omnes concussa per artus,
Vitales animæ nodos e corpore solvit,

Dispersionemque foras per caulas ejicit omnes.
Nam quid præterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere ac dissolvere quæque?

Fit quoque, uti soleant minus oblato acriter ictu
Reliquiæ motus vitalis vincere sæpe,
Vincere, et ingentes plagæ sedare tumultus,
Inque suos quidquid rursus revocare meatus,
Et quasi jam lethi dominantem in corpore motum
Discutere, ac pæne amissos accendere sensus.
Nam, quare potius lethi jam limine ab ipso
Ad vitam possint conlecta mente reverti,
Quam quo decursum prope jam siet ire et abire?

Præterea, quoniam dolor est ubi materiai
Corpora vi quadam per viscera viva, per artus
Sollicitata suis trepidant in sedibus intus;
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia posse dolore
Tentari, nullamque voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex ullis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent;
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almæ.
Haud igitur debent esse ullo prædita sensu

Denique, uti possint sentire animalia quæque,
Principiis si etiam est sensus tribuendus eorum;
Quid? genus humanum propritim de quibus factum est,
Scilicet et risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrymis spargunt rorantibus ora genasque,
Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi propono quæ sint primordia quærunt:
Quandoquidem totis mortalibus adsimulata,

Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunque loqui, ridereque dices
Et sapere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut sit.
Quod si delira hæc furiosaque cernimus esse,
Et ridere potest ex non ridentibu' factus,
Et sapere et doctis rationem reddere dictis,
Non ex seminibus sapientibus atque disertis:
Qui minus esse queant ea quæ sentire videmus,
Seminibus permista carentibus undique sensu?

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde, alma liquentes
Humorum guttas mater quum terra recepit,
Foeta parit nitidas fruges arbustaque læta,
Et genus humanum; parit omnia sæcla ferarum
Pabula quum præbet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam prolemque propagant.
Quapropter merito maternum nomen adepta est;
Cedit item retro, de terra quod fuit ante,
In terras; et quod missum est ex ætheris oris,
Id rursum cœli relatum templa receptant.
Neve putes æterna minus residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus et interdum nasci subitoque perire;
Nec sic interimit mors res, ut materiai
Corpora conficiat, sed cœtum dissipat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, et efficit omnes
Res ut convertant formas, mutantque colores,
Et capiant sensus, et puncto tempore reddant:
Ut noscas referre eadem primordia rerum

Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, solem
Significant; eadem fruges, arbusta, animantes;
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, et quali sint ordine, quæque locata:
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis: verum positura discrepant hæc.
Sic ipsis in rebus item jam materiai
Intervalla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ
Quum permutantur, mutari res quoque debent.

Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem;
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aures
Accidere, et nova se species ostendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet: itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quidquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paulatim; ut cœli clarum purumque colorem;
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunæque et solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ si nunc primum mortalibus adsint,
Ex improvise ceu sint objecta repente,
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil, ut opinor; ita hæc species miranda fuisset;
Quum tibi jam nemo fessus satiate videndi
Susplicere in cœli dignatur lucida templa.
Desine quapropter, novitate exterritus ipsa,

Exspuere ex animo rationem : sed magis acri
Judicio perpende, et, si tibi vera videtur,
Dede manus : aut, si falsa est, accingere contra.
Quærit enim ratione animus, quum summa loci sit
Infinita foris, hæc extra mœnia mundi,
Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens;
Atque animi jactus liber quo pervolet ipse.

Principio, nobis in cunctas undique partes,
Et latere ex utroque infra superaue, per omne
Nulla est finis, uti docui, res ipsaque per se
Vociferatur, et elucet natura profundi.
Nullo jam pacto verisimile esse putandum est,
Undique quum vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu,
Hunc unum terrarum orbem cœlumque creatum,
Nil agere illa foris tot corpora materiai,
Quum præsertim hic sit Natura factus, et ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum frustraue coacta,
Tandem colarint ea, quæ conjecta repente
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terrai, maris et cœli, generisque animantum.
Quare etiam atque etiam tales fateare necesse est
Esse alios alibi congressus materiai,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet æther.
Præterea, quum materies est multa parata,
Quum locus est præsto, nec res nec causa moratur
Ulla, geni debent nimirum et confieri res.
Nunc et seminibus si tanta est copia, quantam

Enumerare ætas animantium non queat omnis;
Visque eadem et natura manet, quæ semina rerum
Conjicere in loca quæque queat; simili ratione,
Atque huc sint conjecta; necesse est confiteare
Esse alios aliis terrarum in partibus orbis,
Et varias hominum gentes et sæcla ferarum.

Huc accedit, ut in summa res nulla sit una,
Unica quæ gignatur, et unica solaque crescat:
Quin cujusque sient sæcli, permultaque eodem
Sint genere: inprimis animalibus injice mentem;
Invenies sic montivagum genus esse ferarum,
Sic hominum genitam prolem, sic denique mutas
Squammigerum pecudes et corpora cuncta volantum:
Quapropter cælum simili ratione fatendum est,
Terramque, et solem, lunam, mare, cætera quæ sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali;
Quandoquidem vitæ depactus terminus alte
Tam manet his, et tam nativo hæc corpore constant,
Quam genus omne quod his generatim rebus abundat.

Multaque post mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris et terræ solisque coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus; addita circum
Semina, quæ magnum jaculando contulit omne:
Unde mare et terræ possent augescere; et unde
Adpareret spatium cæli domus, altaque tecta
Tolleret a terris procul, et consurgeret aer.

Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua sæcla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Crescit; et ignem ignes producunt, ætheraque æther;

Donicum ad extremum crescendi perfica finem
 Omnia perduxit rerum Natura creatrix :
 Ut fit, ubi nihilo jam plus est, quod datur intra
 Vitales venas, quam quod fluit atque recedit.
 Omnibus his ætas debet consistere rebus :
 His Natura suis refrænât viribus auctum.

Nam, quæcunque vides hilaro grandescere adauctu,
 Paulatimque gradus ætatis scandere adultæ,
 Plura sibi adsumunt quam de se corpora mittunt ;
 Dum facile in venas cibus omnis diditur; et dum
 Non ita sunt late dispersa, ut multa remittant,
 Et plus dispendi faciant quam vescitur ætas ;
 Nam certe fluere ac decedere corpora rebus
 Multa, manus dandum est : sed plura accedere debent,
 Donicum olescendi summum tetigere cacumen ;
 Inde minutatim vires, et robur adultum
 Frangit et in partem pejorem liquitur ætas.
 Quippe etenim quanto est res amplior, augmine dempto,
 Et quo latior est, in cunctas undique partes,
 Pluria eo dispergit, et a se corpora mittit :
 Nec facile in venas cibus omnis diditur eii ;
 Nec satis est, pro quam largos exæstuat æstus,
 Unde queat tantum suboriri ac suppeditare
 Quantum opus est, et quod satis est, Natura novare.
 Jure igitur pereunt, quum rarefacta fluendo
 Sunt, et quum externis succumbunt omnia plagis ;
 Quandoquidem grandi cibus ævo denique defit ;
 Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
 Corpora conficere, et plagis infesta domare.
 Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi

Expugnata dabunt labem putresque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando,
Et fulcire cibus ac omnia sustentare.
Nequicquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod satis est, neque quantum opus est Natura ministrat;
Jamque adeo affecta est ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud, ut opinor, enim mortalia sæcla superne
Aurea de cœlo demisit funis in arva;
Nec mare, nec fluctus plangentes saxa crearunt:
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex se.
Præterea nitidas fruges vinetaque læta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit:
Ipsa dedit dulces fœtus et pabula læta,
Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore;
Conterimusque boves et vires agricularum
Conficimus, ferrum vix arvis suppeditatur:
Usque adeo pereunt fœtus augentque labores.

Jamque caput quassans grandis suspirat arator
Crebrius incassum magnum cecidisse laborem,
Et, quum tempora temporibus præsentia confert
Præteritis, laudat fortunas sæpe parentis;
Et crepat, antiquum genus ut pietate repletum
Perfacile angustis tolerarit finibus ævum,
Quum minor esset agrirmulto modus ante viritim:
Nec tenet omnia paulatim tabescere, et ire
Ad scopulum spatio ætatis defessa vetusto.

Quæ bene cognita si teneas, Natura videtur
Libera continuo, dominis privata superbis,

Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers;
Nam, proh sancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum vitamque serenam!
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Endo manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter cœlos omnes convertere, et omnes
Ignibus ætheriis terras suffire feraces?
Omnibus inque locis esse omni tempore præsto?
Nubibus ut tenebras faciat, cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, et ædes
Sæpe suas disturbet, et in deserta recedens
Sæviat exercens telum, quod sæpe nocentes
Præterit, exanimatque indignos inque merentes?

LIBER TERTIUS.

E TENEBRIS tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ,
Te sequor, ô Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus hædi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu, pater, et rerum inventor, tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.

Nam, simul ac ratio tua cœpit vociferari,
Naturam rerum haud divina mente coortam,
Diffugiunt animi terrores; mœnia mundi
Discedunt; totum video per inane geri res;
Apparet Divûm numen sedesque quietæ,
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adspargunt, neque nix acri concreta pruina

Cana cadens violat : semperque innubilis æther
Integit, et large diffuso lumine ridet.

Omnia suppeditat porro Natura, neque ulla
Res animi pacem delibrat tempore in ullo :
At contra nusquam apparent Acherusia templa ;
Nec tellus obstat, quin omnia dispiciantur,
Sub pedibus quæcunque infra per inane geruntur.
His tibi me rebus quædam divina voluptas
Percipit atque horror, quod sic Natura, tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte resecta.

Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint ; et quam variis distantia formis,
Sponte sua volitent alterno percita motu ;
Quoque modo possint ex his res quæque creari ;
Hasce secundum res animi natura videtur
Atque animæ claranda meis jam versibus esse ;
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus, humanam qui vitam turbat ab imo,
Omnia suffundens mortis nigrore, neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.

Nam, quod sæpe homines morbos magis esse timendos
Infamemque fêrunt vitam, quam Tartara lethi ;
Et se scire animi naturam, sanguinis esse,
Nec prorsum quidquam nostræ rationis egere :
Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis,
Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
Jactari causa, quam quod res ipsa probetur.
Extorres iidem patria, longeque fugati
Conspectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique, vivunt :

Et, quocunque tamen miseri venere, parentant;
Et nigras mactant pecudes; et manibu' divis
Inferias mittunt; multoque in rebus acerbis
Acrius advertunt animos ad Relligionem.

Quo magis in dubiis hominem spectare periculis
Convenit, adversisque in rebus noscere qui sit.

Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Ejiciuntur; et eripitur persona, manet res.

Denique avarities et honorum cæca cupido,
Quæ miseros homines cogunt transcendere fines
Juris, et interdum socios scelerum atque ministros,
Noctes atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes : hæc volnera vitæ
Non minimam partem mortis formidine aluntur.

Turpis enim fama et contemptus et acris egestas,
Semota ab dulci vita stabilique videntur;
Et quasi jam lethi portas cunctarier ante :
Unde homines, dum se, falso terrore coacti,
Refugisse volunt longe longeque recesse,
Sanguine civili rem conflant; divitiasque
Conduplicant avidi, cædem cædi accumulantes;
Crudeles gaudent in tristi funere fratris,
Et consanguineum mensas odere timentque.

Consimili ratione ab eodem sæpe timore
Macerat invidia : ante oculos illum esse potentem,
Illum aspectari, claroque incedere honore;
Ipsi se in tenebris volvi cænoque queruntur.
Intereunt partim statuarum et nominis ergo :
Et sæpe usque adeo, mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium lucisque videndæ,

Ut sibi consciscant mœrenti pectore lethum :
 Obliti fontem curarum hunc esse timorem ;
 Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiai
 Rumpere, et in summa pietatem evertere fundo :
 Nam jam sæpe homines patriam carosque parentes
 Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.

Nam, veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
 In tenebris metuunt; sic nos, in luce, timemus
 Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
 Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
 Hunc igitur terrorem animi tenebrasque, necesse est,
 Non radii solis neque lucida tela diei
 Discussant, sed Naturæ species ratioque.

Primum animum dico, mentem quem sæpe vocamus,
 In quo consilium vitæ regimenque locatum est,
 Esse hominis partem, nihilo minus ac manus et pes
 Atque oculi, partes animantis totius exstant.
 Quamvis multa quidem sapientum turba putarunt,
 Sensum animi certa non esse in parte locatum :
 Verum habitum quendam vitalem corporis esse,
 Harmoniam Graii quam dicunt; quod faciat nos
 Vivere cum sensu, nulla quum in parte siet mens.
 Ut bona sæpe valetudo quum dicitur esse
 Corporis, et non est tamen hæc pars ulla valentis :
 Sic animi sensum non certa parte reponunt :
 Magnopere in quo mi diversi errare videntur.

Sæpe utique in promptu corpus, quod cernitur, ægrit,
 Quum tamen ex alia lætamur parte latenti;
 Et retro fit, uti contra sit sæpe vicissim,
 Quum miser ex animo, lætatur corpore toto:

Non alio pacto, quam si pes quum dolet ægri,
In nullo caput interea sit forte dolore.

Præterea molli somno quum dedita membra,
Effusumque jacet sine sensu corpus onustum;
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, et omnes accipit in se
Lætitiæ motus et curas cordis inanes.

Nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque harmoniam corpus retinere solere;
Principio fit uti, detracto corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris vita moretur;
Atque eadem rursus, quum corpora pauca calor
Diffugere, forasque per os est editus aer,
Deserit extemplo venas atque ossa relinquit:
Noscere ut hinc possis, non æquas omnia partes
Corpora habere, neque ex æquo fulcire salutem;
Sed magis hæc, venti quæ sunt calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
Quapropter, quoniam est animi natura reperta
Atque animæ, quasi pars hominis, redde harmoniai
Nomen ab organico saltu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipsi porro traxere et in illam
Transtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat:
Quidquid id est, habeant; tu cætera percipe dicta.

Nunc *animam* dico *animam* dico conjuncta teneri
Inter se, atque unam naturam conficere ex se;
Sed caput esse quasi, et dominari in corpore toto
Consilium, quod nos *animam mentemque* vocamus,

Idque situm media regione in pectoris hæret.
 Hic exsultat enim pavor ac metus; hæc loca circum
 Lætitiæ mulcent; hic ergo mens animusque est.
 Cætera pars animæ, per totum dissita corpus,
 Paret, et ad numen mentis momenque movetur;
 Idque sibi solum per se sapit et sibi gaudet,
 Quum neque res animam, neque corpus commovet ulla.
 Et quasi, quum caput aut oculus, tentante dolore,
 Læditur in nobis, non omni concruciamur
 Corpore: sic animus nonnunquam læditur ipse,
 Lætitiæque viget, quum cætera pars animai
 Per membra atque artus nulla novitate cietur.
 Verum, ubi vehementi magis est commota metu mens,
 Consentire animam totam per membra videmus:
 Sudores itaque et pallorem existere toto
 Corpore, et infringi linguam, vocemque aboriri,
 Caligare oculos, sonere aures, succidere artus.
 Denique concidere ex animi terrore videmus
 Sæpe homines; facile ut quis hinc noscere possit,
 Esse animam cum animo conjunctam, quæ quum animi vi
 Percussa est, exin corpus propellit et icit.

Hæc eadem ratio naturam animi atque animai
 Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
 Corripere ex sommo corpus, mutareque vultum,
 Atque hominem totum regere ac versare videtur:
 (Quorum nil fieri sine tactu posse videmus;
 Nec tactum porro sine corpore) nonne fatendum est
 Corporea natura animum constare animamque?

Præterea, pariter fungi cum corpore, et una
 Consentire animum nobis in corpore cernis.

Si minus offendit vitam vis horrida lethi,
Ossibus ac nervis disclusis intus adacta;
Attamen insequitur languor, terræque petitus
Suavis, et in terra mentis qui gignitur æstus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi esse necesse est,
Corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore, et unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio esse aio persubtilem, atque minutis
Perquam corporibus factum constare; id ita esse,
Hinc licet advertas animum ut pernoscere possis,
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si mens fieri proponit et inchoat ipsa.
Ocius ergo animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quarum in promptu Natura videtur.
At quod mobile tantopere est, constare rotundis
Perquam seminibus debet perquamque minutis;
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur aqua et tantillo momine flutat;
Quippe volubilibus parvisque creata figuris:
At contra mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, et cunctantior actus;
Hæret enim inter se magis omnis materiali
Copia; nimirum quia non tam lævibus exstat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis.
Namque papaverum, aura potest suspensa levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus;
At contra lapidum conjectum spiclorumque
Nenu potest. Igitur parvissima corpora quanto

Et lævissima sunt, ita mobilitata feruntur :
 At contra quo quæque magis cum corpore magno
 Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.

Nunc igitur, quoniam est animi natura reperta
 Mobilis egregie, per quam constare necesse est
 Corporibus parvis et lævibus atque rotundis :
 Quæ tibi cognita res in multis, o bone, rebus
 Utilis invenietur, et opportuna cluebit.

Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus,
 Quam tenui constet textura, quamque loco se
 Contineat parvo, si possit conglomerari;
 Quod simul atque hominem lethi segura quies est
 Indepta, atque animi natura animæque recessit;
 Nil ibi limatum de toto corpore cernas
 Ad speciem, nihil ad pondus : mors omnia præstat,
 Vitalem præter sensum calidumque vaporem.
 Ergo animam totam perparvis esse necesse est
 Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos :
 Quatinus omnis ubi e toto jam corpore cessit,
 Extima membrorum circum-cæsura tamen se
 Incolumem præstat, nec deficit ponderis hilum :
 Quod genus est Bacchi quum flos evanuit; aut quum
 Spiritus unguenti suavis diffugit in auras;
 Aut aliquo quum jam succus de corpore cessit;
 Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
 Propterea, neque detractum de pondere quidquam :
 Nimirum quia multa minutaque semina succos
 Efficiunt, et odorem in toto corpore rerum.
 Quare etiam atque etiam mentis naturam animæque
 Scire licet perquam paucillis esse creatam

Seminibus, quoniam fugiens nil ponderis aufert.

Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda est :

Tenuis enim quædam moribundos deserit aura,

Mista vapore; vapor porro trahit aera secum;

Nec calor est quisquam, cui non sit mistus et aer :

Rara quod ejus enim constat natura, necesse est

Aeris inter eum primordia multa cieri.

Jam triplex animi est igitur natura reperta.

Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum :

Nil horum quoniam recipit mens posse creare

Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.

Quarta quoque his igitur quædam natura necesse est

Attribuatur : ea est omnino nominis expertis;

Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius exstat,

Nec magis e parvis aut lævibus ex elementis;

Sensiferos motus quæ didit prima per artus :

Prima cietur enim, parvis perfecta figuris;

Inde calor motus, et venti cæca potestas

Accipit; inde aer; inde omnia mobilitantur;

Tum quatitur sanguis; tum viscera persentiscunt

Omnia; postremo datur ossibus atque medullis

Sive voluptas est, sive est contrarius ardor.

Nec temere huc dolor usque potest penetrare, neque acre

Permanere malum, quin omnia perturbentur;

Usque adeo ut vitæ desit locus, atque animai

Diffugiant partes per caulas corporis omnes :

Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis

Motibus : hanc ob rem vitam retinere valemus.

Nunc ea quo pacto inter sese mista, quibusque

Compta modis vigeant, rationem reddere aventem

Abstrahit invitum patrii sermonis egestas :
 Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
 Inter enim cursant primordia principiorum
 Motibus inter se; nihil ut secernier unum
 Possit, nec spatio fieri divisa potestas :
 Sed quasi multæ vis unius corporis exstant.
 Quod genus, in quovis animantium viscere volgo
 Est odor et quidam calor et sapor; et tamen ex his
 Omnibus est unum perfectum corporis augmen.
 Sic calor atque aer et venti cæca potestas
 Mista, creant unam naturam, et mobilis illa
 Vis, initium motus ab se quæ dividit ollis,
 Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
 Nam penitus prorsum latet hæc natura subestque;
 Nec magis hac infra quidquam est in corpore nostro;
 Atque anima est animæ proporro totius ipsa :
 Quod genus in nostris membris et corpore toto,
 Mista latens animi vis est animæque potestas;
 Corporibus quia de parvis paucisque creata est :
 Sic tibi nominis hæc expers vis, facta minutis
 Corporibus, latet; atque animai totius ipsa
 Proporro est anima, et dominatur corpore toto :
 Consimili ratione necesse est ventus et aer,
 Et calor inter se vigeant, commista per artus,
 Atque aliis aliud subsit magis emineatque,
 Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum;
 Ne calor ac ventus seorsum, seorsumque potestas
 Aeris interimant sensum diductaque solvant.

Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira;
 Quum ferviscit, et ex oculis micat acribus ardor :

Est et frigida multa comes formidinis aura,
 Quæ ciet horrorem in membris, et concitat artus :
 Est etiam quoque pacati status aeris ille,
 Pectore tranquillo qui fit voltuque sereno :
 Sed calidi plus est illis quibus acria corda,
 Iracundaque mens facile effervescit in ira :
 Quo genere in primis vis est violenta leonum,
 Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
 Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
 At ventosa magis cervorum frigida mens est,
 Et gelidas citius per viscera concitat auras,
 Quæ tremulum faciunt membris existere motum.
 At natura boum placido magis aere vivit,
 Nec nimis irai fax unquam subdita percit
 Fumida suffundens cæcæ caliginis umbras,
 Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris :
 Inter utrosque sita est, cervos sævosque leones.

Sic hominum genus est : quamvis doctrina politos
 Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
 Naturæ cujusque animæ vestigia prima :
 Nec radicitus evelli mala posse putandum est;
 Quin proclivius hic iras decurrat ad acres,
 Ille metu citius paulo tentetur, at ille
 Tertius accipiat quædam clementius æquo :
 Inque aliis rebus multis differre necesse est
 Naturas hominum varias, moresque sequaces ;
 Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas ;
 Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
 Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
 Illud in his rebus videor firmare potesse,

Usque adeo naturarum vestigia linqui
 Parvola, quæ nequeat ratio depellere dictis,
 Ut nihil impediat dignam Dîs degere vitam.

Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni,
 Ipsaque corporis est custos et causa salutis.
 Nam communibus inter se radicibus hærent,
 Nec sine pernicie divelli posse videntur.
 Quod genus, e thuris glebis evellere odorem
 Haud facile est, quin intereat natura quoque ejus;
 Sic animi atque animæ naturam corpore toto
 Extrahere haud facile est, quin omnia dissolvantur :
 Implexis ita principiis, ab origine prima,
 Inter se fiunt, consorti prædita vita :
 Nec sine vi quidquam alterius sibi posse videtur
 Corporis, atque animi seorsum sentire potestas;
 Sed communibus inter eos conflatur utrinque
 Motibus accensus nobis per viscera sensus.

Præterea, corpus per se nec gignitur unquam,
 Nec crescit, nec post mortem durare videtur.
 Non enim, ut humor aquæ dimittit sæpe vaporem,
 Qui datus est; neque ab hac causa convellitur ipse;
 Sed manet incolumis : non, inquam, sic animai
 Discidium possunt artus perferre relictî :
 Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt :
 Ex ineunte ævo sic corporis atque animai
 Mutua vitales discunt contagia motus,
 Maternis etiam in membris, alvoque reposta;
 Discidium ut nequeat fieri sine peste maloque :
 Ut videas, quoniam conjuncta est causa salutis,
 Conjunctam quoque naturam consistere eorum.

Quod superest, si quis corpus sentire renutat,
 Atque animam credit permistam corpore toto
 Suscipere hunc motum, quem sensum nominamus;
 Vel manifestas res contra verasque repugnat.

Quid sit enim corpus sentire quis afferet unquam,
 Si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
 At, dimissa anima, corpus caret undique sensu:
 Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo,
 Multaque præterea perdit, quum expellitur ævo.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse,
 Sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
 Desipere est; contra quum sensus dicat eorum:
 Sensus enim trahit atque acies detrudit ad ipsas;
 Fulgida præsertim quum cernere sæpe nequimus,
 Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
 Quod foribus non fit; neque enim, qua cernimus ipsi,
 Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.

Præterea, si pro foribus sunt lumina nostra,
 Jam magis, exemptis oculis, debere videtur
 Cernere res animus, sublatis postibus ipsis.

Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
 Democriti quod sancta viri sententia ponit;
 Corporis atque animi primordia singula primis
 Apposita alternis variare ac nectere membra:
 Nam quum multo sunt animai elementa minora,
 Quam quibus e corpus nobis et viscera constant;
 Tum numero quoque concedunt, et rara per artus
 Dissita sunt; duntaxat ut hoc promittere possis,
 Quantula prima queant nobis injecta ciere
 Corpora sensiferos motus in corpore, tanta

Intervalla tenere exordia primâ animai.

Nam neque pulveris interdum sentimus adhæsum

Corpore; nec membris incussam insidere cretam,

Nec nebulam noctu; nec aranei tenuia fila

Obvia sentimus, quando obretimur euntes;

Nec supra caput ejusdem cecidisse vietam

Vestem, nec plumas avium, papposque volantes,

Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim;

Nec repentis itum cujusviscunque animantis

Sentimus; nec priva pedum vestigia quæque,

Corpore quæ in nostro culices et cætera ponunt :

Usque adeo prius est in nobis multa ciendum

Semina, corporibus nostris immista per artus,

Quam primordia sentiscant concussa animai ;

Et quam intervallis tantis tuditantia possint

Concursare, coire, et dissultare vicissim.

Et magis est animus vitai claustra coercens,

Et dominantior ad vitam, quam vis animai :

Nam sine mente animoque nequit residere per artus

Temporis exiguam partem pars ulla animai;

Sed comes insequitur facile, et discedit in auras,

Et gelidos artus in lethi frigore linquit.

At manet in vita, cui mens animusque remansit;

Quamvis est circum-cæsis lacer undique membris,

Truncus, adempta anima circum, membrisque remotis,

Vivit, et ætherias vitales suscipit auras.

Si non omnimodis, at magna parte animai

Privatus, tamen in vita cunctatur et hæret.

Ut, lacerato oculo circum, si pupula mansit

Incolumis, stat cernendi vivata potestas;

Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquo;
Id quoque enim sine pernicie confiet eorum:
At si tantula pars oculi media illa peresa est,
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis,
Occidit extemplo lumen, tenebræque sequuntur:
Hoc anima atque animus vincti sunt fœdere semper.

Nunc age, nativos animantibus, et mortales
Esse animos, animasque leves, ut noscere possis:
Conquisita diu, dulcique reperta labore,
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu fac utrumque uno subjungas nomen eorum;
Atque animam, verbi causa, quum dicere pergam,
Mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
Quatinus est unum inter se, conjunctaque res est.

Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquai est,
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Præstat, et a tenui causa magis icta movetur:
Quippe ubi imaginibus fumi nebulæque movetur:
Quod genus, in somnis sopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul hæc dubio nobis simulacra genuntur.
Nunc igitur, quoniam quassatis undique vasis
Diffluere humorem, et laticem discedere cernis;
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras:
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, et citius dissolvi corpora prima,
Quum semel omnibus e membris ablata recessit.

Quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit ejus,
 Quum cohibere nequit, conquassatum ex aliqua re,
 Ac rarefactum, detracto sanguine venis;
 Aere quî credas posse hanc cohiberier ullo?
 Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit?

Præterea, gigni pariter cum corpore, et una
 Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
 Nam velut infirmo pueri teneroque vagantur
 Corpore; sic animi sequitur sententia tenuis:
 Inde, ubi robustis adolevit viribus ætas,
 Consilium quoque majus, et auctior est animi vis:
 Post, ubi jam validis quassatum est viribus ævi
 Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus;
 Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque:
 Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
 Ergo dissolvi quoque convenit omnem animai
 Naturam, ceu fumus in altas aeris auras:
 Quandoquidem gigni pariter, pariterque videtur
 Crescere, et, ut docui, simul ævo fessa fatiscit.

Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum
 Suscipere immanes morbos durumque dolorem;
 Sic animum curas acres, luctumque, metumque:
 Quare participem lethi quoque convenit esse.

Quin etiam morbis in corporis avius errat
 Sæpe animus: dementit enim deliraque fatur;
 Interdumque gravi lethargo fertur in altum
 Æternumque soporem oculis nutuque cadenti:
 Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
 Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
 Circumstant, lacrymis rorantes ora genasque.

Quare animum quoque dissolvi fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam dolor ac morbus lethi fabricator uterque est:
Multorum exitio perdocti quod sumus ante.

Denique cur, hominem quum vini vis penetravit
Acris, et in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas membrorum? præpediuntur
Crura vacillanti? tardescit lingua? madet mens?
Nant oculi? clamor, singultus, jurgia gliscunt?
Et jam cætera de genere hoc quæcunque sequuntur?
Cur ea sunt, nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?
At, quæcunque queunt conturbari inque pediri,
Significant, paulo si durior insinuarit
Causa, fore ut pereant, ævo privata futuro.

Quin etiam, subita vi morbi sæpe coactus,
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, et spumas agit, ingemit, et tremit artus,
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat
Inconstanter, et in jactando membra fatigat.
Nimirum, quia vis morbi, distracta per artus,
Turbat agens animam, spumans ut in æquore salso
Ventorum validis fervescit viribus unda:
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur, et omnino quod semina vocis
Ejiciuntur, et ore foras glomerata feruntur
Qua quasi consuerunt, et sunt munita viai:
Desipientia fit, quia vis animi atque animai
Conturbatur, et, ut docui, divisa seorsum
Disjectatur, eodem illo distracta veneno.

Inde, ubi jam morbi se flexit causa, reditque
 In latebras ater corrupti corporis humor;
 Tum quasi talipedans primum consurgit, et omnes
 Paulatim redit in sensus, animamque receptat.
 Hæc igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
 Jactetur, miserisque modis distracta laboret;
 Cur eandem credis sine corpore, in aere aperto,
 Cum validis ventis ætatem degere posse?

Et quoniam mentem sanari, corpus ut ægrum,
 Cernimus, et flecti medicina posse videmus;
 Id quoque præ sagit mortalem vivere mentem:
 Addere enim partes, aut ordine trajicere æquum est,
 Aut aliud prorsum de summa detrahere illum,
 Commutare animum quicumque adoritur et infit,
 Aut aliam quamvis naturam flectere quærit:
 At neque transferri sibi partes, nec tribui vult,
 Immortale quod est quidquam, neque defluere hilum.
 Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
 Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
 Ergo animus sive ægrescit, mortalia signa
 Mittit, uti docui, seu flectitur a medicina.
 Usque adeo falsæ rationi vera videtur
 Res occurrere, et effugium præcludere eunti,
 Ancipitique refutatu convincere falsum.

Denique, sæpe hominem paulatim cernimus ire,
 Et membratim vitalem deperdere sensum:
 In pedibus primum digitos livescere et ungues;
 Inde pedes et crura mori; post inde per artus
 Ire alios tractim gelidi vestigia lethi.
 Scinditur atqui animæ quoniam natura, nec uno

Tempore sincera existit, mortalis habenda est.
 Quod si forte putas ipsam se posse per artus
 Introrsum trahere et partes conducere in unum,
 Atque ideo cunctis sensum deducere membris;
 At locus ille tamen, quo copia tanta animai
 Cogitur, in sensu debet majore videri.
 Qui quoniam nusquam est, nimirum, ut diximus ante,
 Dilaniata foras dispergitur; interit ergo.
 Quin etiam, si jam libeat concedere falsum,
 Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
 Lumina qui linquunt moribundi particulatim;
 Mortalem tamen esse animam fateare necesse est:
 Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
 An contractis in se partibus obrutescat;
 Quando hominem totum magis ac magis undique sensus
 Deficit, et vitæ minus et minus undique restat.

Et quoniam mens est hominis pars una, locoque
 Fixa manet certo, velut aures atque oculi sunt,
 Atque alii sensus, qui vitam cunque gubernant:
 Et veluti manus atque oculus naresve, seorsum
 Secreta a nobis nequeant sentire neque esse:
 Sed tamen in parvo liquuntur tempore tibi:
 Sic animus per se non quit, sine corpore, et ipso
 Esse homine, illius quasi quod vas esse videtur;
 Sive aliud quidvis potis es conjunctius eii
 Fingere; quandoquidem connexus corpori adhæret.

Denique corporis atque animi vivata potestas
 Inter se conjuncta valent, vitaque fruuntur:
 Nec sine corpore enim vitales edere motus
 Sola potest animi per se natura; nec autem

Cassum anima corpus durare et sensibus uti.
 Scilicet, avolsus radicitus ut nequit ullam
 Displicere ipse oculus rem, seorsum corpore toto;
 Sic anima atque animus per se nil posse videntur;
 Nimirum, quia per venas et viscera mistim,
 Per nervos atque ossa tenentur corpore ab omni:
 Nec magnis intervallis primordia possunt
 Libera dissultare; ideo conclusa moventur
 Sensiferos motus, quos extra corpus, in auras
 Aeris, haud possunt post mortem ejecta moveri;
 Propterea quia non simili ratione tenentur:
 Corpus enim atque animans erit aer, si cohibere
 Sese anima, atque in eo poterit concludere motus,
 Quos ante in nervis et in ipso corpore agebat.
 Quare etiam atque etiam, resoluta corporis omni
 Tegmine, et ejectis extra vitalibus auris,
 Dissolvi sensus animi fateare necesse est
 Atque animam, quoniam conjuncta est causa duobus.

Denique, quum corpus nequeat perferre animai
 Dissidium, quin id tetro tabescat odore;
 Quid dubitas, quin ex imo penitusque coorta
 Emanarit, uti fumus, diffusa animæ vis?
 Atque ideo tanta mutatum putre ruina
 Conciderit corpus penitus, quia mota loco sunt
 Fundamenta foras animæ manantque per artus,
 Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
 Atque foramina? Multimodis ut noscere possis
 Dispertitam animæ naturam exisse per artus;
 Et prius esse sibi distractam, corpore in ipso,
 Quam prolapsa foras enaret in aeris auras.

Quin etiam, fines dum vitæ vertitur intra,
 Sæpe aliqua tamen e causa labefacta videtur
 Ire anima, et toto solvi de corpore membra,
 Et quasi supremo languescere tempore voltus,
 Molliaque exsanguì cadere omnia corpore membra.
 Quod genus est, animo *male factum* quum perhibetur
 Aut animam liquisse; ubi jam trepidatur, et omnes
 Extremum cupiunt vires reprendre vinclum:
 Conquassatur enim tum mens animæque potestas
 Omnis, et hæc ipso cum corpore conlabefiunt;
 Ut gravior paulo possit dissolvere causa.
 Quid dubitas tandem, quin extra prodita corpus
 Imbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
 Non modo non omnem possit durare per ævum,
 Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?

Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
 Ire foras animam incolumem de corpore toto;
 Nec prius ad jugulum et superas succedere fauces:
 Verum deficere in certa regione locatam;
 Ut sensus alios in parti quemque sua scit
 Dissolvi. Quod si immortalis nostra foret mens,
 Non jam se moriens dissolvi conquereretur;
 Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,
 Gauderet, prælonga senex aut cornua cervus.

Denique cur animi nunquam mens consiliumque
 Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve; sed unis
 Sedibus, et certis regionibus omnis inhæret;
 Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
 Sunt, et ubi quidquid possit durare creatum;
 Atque ita multimodis pro totis artubus esse,

Membrorum ut nunquam existat præposterus ordo?

Usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari in
Fluminibus solita est, neque in igni gignier algor.

Præterea, si immortalis natura animai est,
Et sentire potest, secreta a corpore nostro;
Quinque, ut opinor, eam faciendum est sensibus auctam;
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, et scriptorum sæcla priora
Sic animas introduxerunt sensibus auctas :
At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest anima; neque seorsum lingua, nec aures
Absque anima per se possunt sentire, nec esse.

Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, et totum esse animale videmus;
Si subito medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque;
Dispertita procul dubio quoque vis animai,
Et discissa, simul cum corpore disjicietur :
At quod scinditur, et partes discedit in ullas,
Scilicet æternam sibi naturam abnuit esse.

Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpe ita desubito, permista cæde calentes,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscissum, quum mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem :
Et simul, in pugnæ studio quod dedita mens est,
Corpore cum reliquo pugnam cædesque petissit,
Nec tenet, amissam lævam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas falcesque rapaces :

Nec cecidisse alius dextram, quum scandit et instat.
Inde alius conatur adempto surgere crure,
Quum digitos agit propter moribundus humi pes;
Et caput abscissum, calido viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem oculosque patentés,
Donec reliquias animai reddidit omnes.

Quin etiam tibi si lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore, utrinque
Sit libitum in multas partes discindere ferro;
Omnia jam seorsum cernes amcisa recenti
Volnere tortari, et terram conspergere tabo;
Ipsam seque retro partem petere ore priorem,
Volneris ardenti ut morsu premat icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? At ea ratione sequetur,
Unam animantem animas habuisse in corpore multas.
Ergo divisa est ea quæ fuit una simul cum
Corpore: quapropter mortale utrumque putandum est,
In multas quoniam partes discinditur æque.

Præterea, si immortalis natura animai
Constat, et in corpus nascentibus insinuat;
Cur super anteactam ætatem meminisse nequimus,
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum;
Non, ut opinor, id ab letho jam longiter errat.
Quapropter fateare necesse est, quæ fuit ante,
Interiisse; et, quæ nunc est, nunc esse creatam.
Præterea si, jam perfecto corpore, nobis
Inferri solita est animi vivata potestas,

Tum quum gignimur et vitæ quum limen inimus ;
 Haud ita conveniebat, uti cum corpore et una
 Cum membris videatur in ipso sanguine crêsse :
 Sed velut in cavea, per se sibi vivere solam
 Convenit, ut sensu corpus tamen affluat omne.
 Quare etiam atque etiam nec originis esse putandum est
 Expertes animas, nec lethi lege solutas.

Nam neque tantopere adnecti potuisse putandum est
 Corporibus nostris extrinsécus insinuatas :
 Quod fieri totum contra manifesta docet res :
 Namque ita connexa est per venas, viscera, nervos,
 Ossaque, uti dentes quoque sensu participantur ;
 Morbus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
 Et lapis oppressus subito de frugibus asper.
 Nec, tam contextæ quum sint, exire videntur
 Incolumes posse, et salvas exsolvere sese
 Omnibus e nervis atque ossibus articulisque.

Quod si forte putas extrinsecus insinuatam
 Permanare animam nobis per membra solere ;
 Tanto quæque magis cum corpore fusa peribit :
 Quod permanat enim, dissolvitur : interit ergo.
 Dispertitur enim per caulas corporis omnes,
 Ut cibus in membra atque artus quum diditur omnes,
 Disperit, atque aliam naturam sufficit ex se ;
 Sic anima atque animus, quamvis integra recens in
 Corpus eunt, tamen in manando dissolvuntur ;
 Dum, quasi per caulas, omnes diduntur in artus
 Particulæ, quibus hæc animi natura creatur :
 Quæ nunc in nostro dominatur corpore, nata
 Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus.

Quapropter, neque natali privata videtur
Esse die natura animæ, neque funeris expers.

Semina præterea linquntur, necne, animai
Corpore in exanimo? quod si linquntur et insunt,
Haud erit, ut merito immortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin, ita sinceris membris, ablata profugit,
Ut nullas partes in corpore liquerit ex se;
Unde cadavera, rancenti jam viscere, vermes.
Exspirant? atque unde animantum copia tanta,
Exos et exsanguis, tumidos perfluctuat artus?

Quod si forte animas extrinsecus insinuari
Vermibus, et privas in corpora posse venire
Credis; nec reputas cur millia multa animarum
Convenient, unde una recesserit; hoc tamen est, ut
Quærendum videatur et in discrimen agendum:
Utrum tandem animæ venentur semina quæque
Vermiculorum, ipsæque sibi fabricentur, ubi sint;
An jam corporibus perfectis insinuentur.
At neque, cur faciant ipsæ, quareve laborent,
Dicere suppeditat; neque enim, sine corpore quum sunt,
Sollicitæ volitant morbis, algoque, fameque:
Corpus enim magis his vitiis adfine laborat;
Et mala multa animus contagi fungitur ejus.
Sed tamen his esto quamvis facere utile corpus,
Quod subeant: at, qua possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animæ sibi corpora et artus.
Nec tamen est, ut jam perfectis insinuentur
Corporibus; neque enim poterunt subtiliter esse
Connexæ, neque consensu contagia fient.

Denique cur acris violentia triste leonum
 Seminium sequitur? dolu' volpibus, et fuga cervis
 A patribus datur, et patrius pavor incitat artus?
 Et jam cætera de genere hoc, cur omnia membris
 Ex ineunte ævo ingenerascunt inque genuntur;
 Si non certa suo quia semine seminioque
 Vis animi pariter crescit cum corpore toto?
 Quod si immortalis foret et mutare soleret
 Corpora, permistis animantes moribus essent;
 Effugeret canis Hyrcano de semine sæpe
 Cornigeri incursum cervi; tremeretque per auras
 Aeris accipiter fugiens, veniente columba:
 Desiperent homines; saperent fera sæcla ferarum.

Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt,
 Immortalem animam mutato corpore flecti:
 Quod mutatur enim, dissolvitur; interit ergo.
 Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant:
 Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
 Denique ut intereant una cum corpore cunctæ.
 Sin animas hominum dicent in corpora semper
 Ire humana; tamen quæram cur e sapienti
 Stulta queat fieri; nec prudens sit puer ullus;
 Nec tam doctus equæ pullus, quam fortis equi vis:
 Si non certa suo quia semine seminioque
 Vis animi pariter crescit cum corpore toto.
 Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
 Confugient; quod si jam fit, fateare necesse est,
 Mortalem esse animam, quoniam, mutata per artus
 Tantopere, amittit vitam sensumque priorem.

Quove modo poterit, pariter cum corpore quoque

Confirmata, cupitum ætatis tangere florem
Vis animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi vult membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in corpore putri,
Et domus ætatis spatium ne fessa vetusto
Obruat? at non sunt immortalis ulla pericla.

Denique, connubia ad Veneris partusque ferarum
Esse animas præsto, deridiculum esse videtur;
Et spectare immortales mortalia membra
Innumero numero, certareque præproperanter
Inter se, quæ prima potissimaque insinuetur:
Si non forte ita sunt animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.

Denique, in æthere non arbor, non æquore in alto
Nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse:
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat et insit.
Sic animi natura nequit sine corpore oriri,
Sola neque a nervis et sanguine longius esse:
Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret;
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam in nostro quoque constat corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus; tanto magis inficiandum
Totum posse extra corpus durare genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse est
Confiteare animam, distractam in corpore toto.

Quippe etenim mortale æterno jungere, et una
 Consentire putare, et fungi mutua posse,
 Desipere est. Quid enim diversius esse putandum est,
 Aut magis inter se disjunctum discrepitanque,
 Quam mortale quod est, immortalis atque perenni
 Junctum, in concilio sævas tolerare procellas?

Præterea, quæcunque manent æterna, necesse est,
 Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
 Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
 Dissociare intus partes; ut materiai
 Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
 Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
 Plagarum quia sunt expertia; sicut inane est,
 Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
 Aut ideo, quia nulla loci sit copia circum,
 Quo quasi res possint discedere dissolvique;
 Sicut summarum summa est æterna; neque extra
 Quis locus est, quo diffugiat; neque corpora sunt, quæ
 Possint incidere et valida dissolvere plaga.
 At neque, uti docui, solido cum corpore mentis
 Natura est, quoniam admistum est in rebus inane:
 Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
 Ex infinito quæ possint forte coorta,
 Proruere hanc mentis violento turbine molem,
 Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
 Nec porro natura loci, spatiumque profundi
 Deficit, exspergi quo possit vis animai,
 Aut alia quavis possit vi pulsa perire:
 Haud igitur lethi præclusa est janua menti.

Quod si forte ideo magis immortalis habenda est,

Quod lethalibus ab rebus munita tenetur ;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis ;
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus ;
Scilicet a vera longe ratione remotum est.
Præter enim quam quod morbis tum corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus sæpe futuris
Macerat, inque metu male habet, curisque fatigat ;
Præteritisque admissa annis peccata remordent.
Adde furorem animi proprium, atque obliviam rerum
Adde, quod in nigras lethargi mergitur undas.

Nil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur.
Et velut anteacto nil tempore sensimus ægri,
Ad confligendum venientibus undique Pœnis,
Omnia quum belli trepido concussa tumultu
Horrida contremuere sub altis ætheris auris ;
In dubioque fuit, sub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis esset, terraque marique :
Sic ubi non erimus, quum corporis atque animai
Dissidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
Scilicet haud nobis quidquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere ;
Non si terra mari miscebitur, et mare cœlo.

Et si jam nostro sentit de corpore, postquam
Distracta est animi naturæque potestas ;
Nil tamen hoc ad nos, qui cœtu conjugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter apti :
Nec, si materiam nostram conlegerit ætas
Post obitum, rursusque redegerit, ut sita nunc est,

Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ;
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta semel quum sit repetentia nostra.
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Qui fuimus; nec jam de illis nos afficit angor,
Quos de materia nostra nova proferet ætas.
Nam quum respicias immensi temporis omne
Præteritum spatium; tum motus materiai
Multimodi quam sint; facile hoc adcredere possis,
Semina sæpe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta:
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim jecta est vitæ pausa, vageque
Deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.

Debet enim, misere quoi forte ægreque futurum est,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, quum male possit
Accidere. At quoniam mors eximit im, prohibetque
Illum, cui possint incommoda conciliari
Hæc eadem in quibus et nunc nos sumus, ante fuisse:
Scire licet nobis nihil esse in morte timendum;
Nec miserum fieri, qui non est, posse; neque hilum
Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.

Proinde, ubi se videas hominem indignarier ipsum
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum;
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non, ut opinor, enim dat, quod promittit; et inde
Nec radicitus e vita se tollit et eicit;

Sed facit esse suū quiddam super, inscius ipse.
 Vivus enim sibi quum proponit quisque, futurum
 Corpus uti volucres lacerent in morte feræque,
 Ipse suū miseret; neque enim se vindicat hilum,
 Nec removet satis a projecto corpore; et illud
 Se fingit sensuque suo contaminat adstans.
 Hinc indignatur se mortalem esse creatum;
 Nec videt, in vera nullum fore morte alium se,
 Qui possit vivus sibi se lugere peremptum,
 Stansque jacentem, nec lacerari, urive dolore.
 Nam si in morte malum est, malis morsuque ferarum
 Tractari, non invenio quū non sit acerbum,
 Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
 Aut in melle situm suffocari; atque rigere
 Frigore, quum in summo gelidi cubat æquore saxi;
 Urgerive superne obtritum pondere terræ.

At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
 Optima, nec dulces occurrent oscula nati
 Præripere, et tacita pectus dulcedine tangent;
 Non poteris factis tibi fortibus esse tuisque
 Præsidio: miser! o miser! aiunt, omnia ademit
 Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.
 Illud in his rebus non addunt: Nec tibi earum
 Jam desiderium rerum super insidet una.
 Quod bene si videant animo, dictisque sequantur,
 Dissolvant animi magno se angore metuque.
 Tu quidem, ut es letho sopitus, sic eris, ævi
 Quod superest, cunctis privatu' doloribus ægris:
 At nos horrifico cinefactum te prope busto
 Insatiabiliter deflebimus, æternumque

Nulla dies nobis mœrorem e pectore demet.
 Illud ab hoc igitur quærendum est, quid sit amari
 Tantopere, ad somnum si res redit atque quietem,
 Cur quisquam æterno possit tabescere luctu?

Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
 Pocula sæpe homines, et inumbrant ora coronis,
 Ex animo ut dicant: Brevis hic est fructus homullis;
 Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
 Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum,
 Quod sitis exurat miseros atque arida torreat;
 Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.

Nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit,
 Quum pariter mens et corpus sopita quiescunt;
 Nam licet æternum per nos sic esse soporem;
 Nec desiderium nostrî nos adtigit ullum:
 Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
 Longe ab sensiferis primordia motibus errant,
 Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
 Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum,
 Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
 Major enim turbæ disjectus materiai
 Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
 Frigida quem semel est vitai pausa secuta.

Denique, si vocem rerum Natura repente
 Mittat, et hoc aliquoi nostrûm sic increpet ipsa:
 « Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis ægris
 Luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?
 Nam si grata fuit tibi vita anteacta priorque,
 Et non omnia, pertusum congesta quasi in vas,
 Commoda perfluxere, atque ingrata interiire;

Cur non, ut plenus vitæ conviva, recedis,
Æquo animoque capis securam, stulte, quietem?
Sin ea, quæ fructus cunque es, periere profusa,
Vitaque in offensu est; cur amplius addere quæris,
Rursum quod pereat male, et ingratum occidat omne;
Nec potius vitæ finem facis atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner inveniamque,
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis corpus jam marcet, et artus
Confecti languent; eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas vivendo vincere sæcla,
Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus.»

Quid respondeamus, nisi justam intendere litem
Naturam, et veram verbis exponere causam?
At qui obitum lamentetur, miser amplius æquo,
Non merito inclamet magis, et voce increpet acri?
«Aufer ab hinc lacrymas, barathro, et compesce querelas.»
Grandior hic vero si jam seniorque queratur;
«Omnia perfunctus vitæ præmia, marces;
Sed quia semper aves quod abest, præsentia temnis
Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita,
Et nec opinanti mors ad caput adstitit ante
Quam satur ac plenus possis discedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte;
Æquo animoque, agedum, jam aliis concede: necesse est.»

Jure, ut opinor, agat, jure increpet inciletque.
Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
Semper, et ex aliis aliud reparare necesse est;
Nec quidquam in barathrum nec Tartara decidit atra.
Materies opus est ut crescant postera sæcla;

Quæ tamen omnia te, vita perfuncta, sequentur.
 Nec minus ergo ante hæc, quam nunc, cecidere cadentque.
 Sic alid ex alio nunquam desistet oriri;
 Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.

Respice item, quam nil ad nos anteacta vetustas
 Temporis æterni fuerit, quam nascimur ante.

Hoc igitur speculum nobis Natura futuri
 Temporis exponit: post mortem denique nostram,
 Num quid ibi horribile apparet? num triste videtur
 Quidquam? nonne omni somno securius exstat?

Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo
 Proditæ sunt esse, in vita sunt omnia nobis.

Nec miser impendens magnum timet aere saxum
 Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens:
 Sed magis in vita Divûm metus urget inanis
 Mortales, casumque timent, quemcunque ferat fors.

Nec Tityum volucres ineunt Acherunte jacentem:
 Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quidquam

Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto,
 Quamlibet immani projectu corporis exstet,
 Qui non sola novem dispensis jugera membris
 Obtineat, sed qui terrai totius orbem:

Non tamen æternum poterit perferre dolorem;
 Nec præbere cibum proprio de corpore semper.
 Sed Tityus nobis hic est, in amore jacentem
 Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor,
 Aut alia quavis scindunt cuppedine curæ.

Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
 Qui petere a populo fascès, sævasque secures
 Imbibit, et semper victus tristisque recedit.

Nam petere imperium, quod inane est, nec datur unquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem;
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum; quod tamen a summo jam vertice rursum
Volvitur, et plani raptim petit æquora campi.

Deinde, animi ingratham naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam;
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Quum redeunt, fœtusque ferunt, variosque lepores,
Nec tamen explemur vitai fructibus unquam:
Hoc, ut opinor, id est, ævo florente puellas,
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Cerberus et Furiæ jam vero, et lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt usquam, neque possunt esse protecto.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela
Carcer, et horribilis de saxo jactu' deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.
Quæ tamen et si absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis:
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis;
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte gravescant:
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.

Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.
Inde alii multi reges rerumque potentes

Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
 Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
 Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
 Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas,
 Et contempsit, aquis insultans, murmura ponti,
 Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit.
 Scipiades, belli fulmen, Carthaginiis horror,
 Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
 Adde repertores doctrinarum atque leporum;
 Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus,
 Sceptrum potitus, eadem aliis sopitu' quiete est.
 Denique, Democritum postquam matura vetustas
 Admonuit memorem motus languescere mentis,
 Sponte sua letho caput obvius obtulit ipse.
 Ipse Epicurus obît, decurso lumine vitæ,
 Qui genus humanum ingenio superavit, et omnes
 Præstinxit, stellas exortus uti ætherius sol.

Tu vero dubitabis, et indignabere obire,
 Mortua quomodo vita est prope jam vivo atque videnti?
 Qui somno partem majorem conteris ævi?
 Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
 Sollicitamque geris cassa formidine mentem?
 Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali, quomodo
 Ebrius urgeris multis miser undique curis,
 Atque animi incerto fluitans errore vagaris?

Si possent homines, proinde ac sentire videntur
 Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
 Et quibus id fiat causis cognoscere, et unde
 Tanta mali tanquam moles in pectore constet;
 Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus,

Quid sibi quisque velit nescire, et quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.

Exit sæpe foras magnis ex ædibus ille,

Esse domi quem pertæsus est, subitoque revertit :

Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.

Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,

Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans :

Oscitat extemplo, tetigit quum limina villæ;

Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit;

Aut etiam properans urbem petit atque revisit.

Hoc se quisque modo fugit : at, quem scilicet, ut fit,

Effugere haud potis est, ingratis hæret et angit,

Propterea, morbi quia causam non tenet æger :

Quam bene si videat, jam rebus quisque relictis

Naturam primum studeat cognoscere rerum;

Temporis æterni quoniam, non unius horæ,

Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis

Ætas post mortem, quæ restat cunque, manenda.

Denique, tantopere in dubiis trepidare periculis

Quæ mala nos subigit vitæ tanta cupido?

Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,

Nec devitari lethum pote, quin obeamus.

Præterea, versamur ibidem, atque insumus usque;

Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas,

Sed dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur

Cætera : post aliud, quum contigit illud, avemus,

Et sitis æqua tenet vitæ semper hiantes;

Posteraque in dubio est fortunam quam vehat ætas,

Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.

Nec prorsum, vitam ducendo, deminis hilum

Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte preempti.
Proinde licet quot vis vivendo condere sæcla;
Mors æterna tamen nihilominus illa manebit:
Nec minus ille diu jam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitæ fecit, et ille
Mensibus atque annis qui multis occidit ante.

LIBER QUARTUS.

AVIA Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo; juvat integros accedere fontes,
Atque haurire; juvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et arctis
Relligionum animos nodis exsolvere pergo;
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur.
Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Quum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenuis; interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali facto recreata, valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata; retroque
Vulgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti

Carmine Pierio rationem exponere nostram ;
 Et quasi Musæo dulci contingere melle ;
 Si tibi forte animum tali ratione tenere
 Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
 Naturam rerum, ac persentis utilitatem.

Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
 Qualia sint, et quam variis distantia formis
 Sponte sua volitent æterno percita motu,
 Quoque modo possint res ex his quæque creari ;
 Atque animi quoniam docui natura quid esset,
 Et quibus e rebus cum corpore comta vigeret,
 Quove modo distracta rediret in ordia prima.

Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
 Attinet, esse ea, quæ rerum *simulacra* vocamus,
 Quæ, quasi membranæ, summo de corpore rerum
 Dereptæ, volitant ultro citroque per auras ;
 Atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
 Terrificant, atque in somnis, quum sæpe figuras
 Contuimur miras, simulacraque luce carentum,
 Quæ nos horrificè languentes sæpe sopore
 Excierunt; ne forte animas Acherunte reamur
 Effugere, aut umbras inter vivos volitare ;
 Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
 Quum corpus simul atque animi natura peremta,
 In sua discessum dederint primordia quæque.

Dico igitur, rerum *effigias* tenuesque *figuras*
 Mittier ab rebus, summo de corpore earum,
 Quæ quasi membrana, vel cortex nominanda est ;
 Quod speciem, ac formam similem gerit ejus imago,
 Quojuſcunque cluet de corpore fusa vagari.

Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde :
 Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
 Corpora res multæ; partim diffusa solute,
 Robora ceu fumum mittunt, ignesque vaporem;
 Et partim contexta magis condensaque, ut olim
 Quum veteres ponunt tunicas æstate cicadæ,
 Et vituli quum membranas de corpore summo
 Nascentes mittunt, et item quum lubrica serpens
 Exiit in spinis vestem; nam sæpe videmus
 Illorum spoliis vepres volitantibus auctas.
 Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
 Ab rebus mitti, summo de corpore earum :
 Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
 Quam quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas;
 Præsertim quum sint in summis corpora rebus
 Multa minuta, jaci quæ possint ordine eodem
 Quo fuerint, veterem et formæ servare figuram,
 Et multo citius, quanto minus endopediri
 Parva queunt, et sunt in prima fronte locata.

Nam certe jaci atque emergere multa videmus,
 Non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
 Verum de summis ipsum quoque sæpe colorem;
 Et volgo faciunt id lutea russaque vela
 Et ferrugina, quum magnis intenta theatris
 Per malos volgata, trabesque trementia flutant :
 Namque ibi consessum caveaï subter, et omnem
 Scenaï speciem, patrum, matrumque, Deorumque,
 Inficiunt, coguntque suo fluitare colore;
 Et quanto circum mage sunt inclusa theatri
 Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore

Omnia conrident, conrepta luce diei.
 Ergo lintea de summo quum corpore fucum
 Mittunt, effigias quoque debent mittere tenues
 Res quæque; ex summo quoniam jaculantur utræque:
 Sunt igitur jam formarum vestigia certa,
 Quæ volgo volitant, subtili prædita filo,
 Nec singillatim possunt secreta videri.

Præterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliæ res
 Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant,
 Ex alto quia dum veniunt, intrinsecus ortæ,
 Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
 Ostia sunt, qua contendunt exire coortæ :
 At contra, tenuis summi membrana coloris
 Quum jacitur, nihil est quod eam discernere possit;
 In promptu quoniam est, in prima fronte locata.

Postremo in speculis, in aqua, splendoreque in omni
 Quæcunque apparent nobis simulacra, necesse est,
 Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
 Esse in imaginibus missis consistere eorum :
 Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant
 Corpora, res multæ quæ mittunt corpore aperto,
 Quam quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.

Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
 Effigiæ, singillatim quas cernere nemo
 Quum possit, tamen, assiduo crebroque repulsu
 Rejectæ, reddunt speculorum ex æquore visum;
 Nec ratione alia servari posse videntur
 Tantopere, ut similes reddantur quoique figuræ.

Nunc age, quam tenui natura constet imago,
 Percipe; et inprimis, quoniam primordia tantum

Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quæ primum oculi cœptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.
Primum animalia sunt jam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla ut possit ratione videri:
Horum intestinum quodvis quale esse putandum est?
Quid cordis globus, aut oculi? quid membra? quid artus?
Quantula sunt? quid præterea primordia quæque,
Unde anima atque animi constet natura necessum est?
Nonne vides, quam sint subtilia, quamque minuta?

Præterea, quæcunque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, panaces, absinthia tetra,
Abrotonique graves, et tristia centaurea;
Horum unum quodvis leviter si forte ciebis,
Quam primum noscas rerum simulacra vagare
Multa, modis multis, nulla vi, cassaque sensu:
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.

Sed, ne forte putes ea demum sola vagare,
Quæcunque ab rebus rerum simulacra recedunt;
Sunt etiam, quæ sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aer;
Quæ multis formata modis sublime feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant,
Et cujusque modi formarum vertere in ora.
Ut nubes facile interdum concreescere in alto
Cernimus, et mundi speciem violare serenam,
Aera mulcentes motu; nam sæpe gigantum
Ora volare videntur, et umbram ducere late;

Interdum magni montes, avolsaque saxa
 Montibus anteire, et solem succedere præter;
 Inde alios trahere atque inducere bellua nimbos.

Nunc ea quam facili et celeri ratione genantur,
 Perpetuoque fluant ab rebus, lapsaque cedant.
 Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
 Quod jaculentur; et hoc, alias quum pervenit in res,
 Transit, ut inprimis vestem; sed in aspera saxa,
 Aut in materiem ut ligni pervenit, ibi jam
 Scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit:
 At quum, splendida quæ constant, opposta fuerunt,
 Densaque, ut inprimis speculum est, nihil accidit horum.
 Nam neque, uti vestem, possunt transire, neque ante
 Scindi, quam meminit lævor præstare salutem.
 Quapropter fit, ut hinc nobis simulacra redundant;
 Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
 Rem contra speculum ponas, apparet imago:
 Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
 Texturas rerum tenues, tenuesque figuras.
 Ergo multa brevi spatio simulacra genuntur,
 Ut merito celer his rebus dicatur origo.

Et quasi multa brevi spatio summittere debet
 Lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena;
 Sic a rebus item simili ratione necesse est
 Temporis in puncto rerum simulacra ferantur
 Multa, modis multis, in cunctas undique partes:
 Quandoquidem, speculum queiscunque obvertimus oris,
 Res ibi respondent simili forma atque colore.

Præterea, modo quum fuerit liquidissima cœli
 Tempestas, perquam subito fit turbida fœde

Undique, uti tenebras omnes Acherunta rearis
Liquisse, et magnas cœli complesse cavernas;
Usque adeo, tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora superne :
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.

Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita sit, longo ut spatio brevis hora teratur,
In quemcunque locum diverso numine tendunt,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam :
Parvus ut est cyni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus austri.

Principio, persæpe leves res, atque minutis
Corporibus factas, celeres licet esse videre.
In quo jam genere est solis lux, et vapor ejus;
Propterea quia sunt e primis facta minutis;
Quæ quasi truduntur, perque aeris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga :
Suppeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulat fulgure fulgur.
Quapropter, simulacra pari ratione necesse est
Immemorable per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto : primum, quod parvola causa
Est procul a tergo quæ provehat atque propellat;
Deinde, quod usque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per aeris intervallum.

Præterea, si, quæ penitus corpuscula rerum
Ex altoque foras mittuntur, solis uti lux,

Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapsa diei
Per totum cœli spatium diffundere sese,
Perque volare mare ac terras, cœlumque rigare
Quod super est; ubi tam volucris hæc levitate feruntur;
Quid? quæ sunt igitur jam prima in fronte parata,
Quum jaciuntur, et emissum res nulla moratur,
Nonne vides citius debere et longius ire,
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant lumina cœlum?

Hoc etiam inprimis specimen verum esse videtur,
Quam celeri motu rerum simulacra ferantur,
Quod, simul ac primum sub divo splendor aquai
Ponitur, extemplo, cœlo stellante, serena
Sidera respondent in aqua radiantia mundi.
Jamne vides igitur, quam puncto tempore imago
Ætheris ex oris in terrarum accidat oras?

Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare necesse est
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant;
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut a fluviis, calor a sole, æstus ab undis
Æquoris, exesor mœrorum littora circum;
Nec variæ cessant voces volitare per auras:
Denique, in os salsi venit humor sæpe saporis,
Quum mare versamur propter; dilutaque contra
Quum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique partes.
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi;
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari licet, et sentire sonorem.

Præterea, quoniam manibus tractata figura
 In tenebris quædam, cognoscitur esse eadem, quæ
 Cernitur in luce et claro candore; necesse est
 Consimili causa tactum visumque moveri.

Nunc igitur, si quadratum tentamus, et id nos
 Commovet in tenebris; in luci quæ poterit res
 Accidere ad speciem, quadrata nisi ejus imago?
 Esse in imaginibus quapropter causa videtur
 Cernendi, neque posse sine his res ulla videri.

Nunc ea, quæ dico, rerum simulacra, feruntur
 Undique, et in cunctas jaciuntur didita partes;
 Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
 Propterea fit, uti, speciem quo vertimus, omnes
 Res ibi eam contra feriant forma atque colore :

Et, quantum quæque a nobis res absit, imago
 Efficit ut videamus, et internoscere curat.

Nam quum mittitur, extemplo protrudit agitque
 Aera, qui inter se cunque est oculosque locatus;
 Isque ita per nostras acies perlabitur omnis,
 Et quasi perterget pupillas, atque ita transit.

Propterea fit, uti videamus quam procul absit
 Res quæque; et quanto plus aeris ante agitur,
 Et nostros oculos perterget longior aura,
 Tam procul esse magis res quæque remota videtur :
 Scilicet hæc summe celeri ratione geruntur;
 Quare fit ut videamus, et una quam procul absit.

Illud in his rebus minime mirabile habendum est,
 Cur ea quæ feriant oculos simulacra, videri
 Singula quum nequeant, res ipsæ perspiciantur.
 Ventus enim quoque paulatim quum verberat, et quum

Acre ferit frigus, non privam quamque solemus
 Particulam venti sentire, et frigoris ejus;
 Sed magis unversum; fierique perinde videmus
 Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquæ res
 Verberet, atque sui det sensum corporis extra.
 Præterea lapidem digito quum tundimus, ipsum
 Tangimus extremum saxi, summumque colorem;
 Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
 Duritiem penitus saxi sentimus in alto.

Nunc age, cur ultra speculum videatur imago,
 Percipe; nam certe penitus semota videtur.
 Quod genus illa, foris quæ vere transpiciuntur,
 Janua quum per se transpectum præbet apertum,
 Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
 Is quoque enim duplici geminoque fit aere visus:
 Primus enim est, citra postes qui cernitur aer;
 Inde fores ipsæ dextra lævaque sequuntur;
 Post extraria lux oculos pertinet, et aer
 Alter, et illa foris quæ vere transpiciuntur.
 Sic, ubi se primum speculi projecit imago,
 Dum venit ad nostras acies, protrudit agitque
 Aera, qui inter se cunque est oculosque locatus;
 Et facit, ut prius hunc omnem sentire queamus,
 Quam speculum: sed, ubi speculum quoque sensimus
 ipsum,
 Continuo a nobis in id hæc, quæ fertur, imago
 Pervenit, et nostros oculos rejecta revisit;
 Atque alium præ se propellens aera volvit;
 Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus; eoque
 Distare a speculo tantum semota videtur.

Quare etiam atque etiam minime mirari est par
Ollis, quæ reddunt speculorum ex æquore visum,
Aeribus binis, quoniam res confit utroque.

Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars est,
In speculis fit ut in læva videatur, eo quod
Planitiem ad speculi veniens quum offendit imago,
Non convertitur incolumis; sed recta retrorsum
Sic eliditur, ut si quis, prius arida quam sit
Cretea persona, allidat pilæve trabive;
Atque ea continuo rectam si fronte figuram
Servet, et elisam retro sese exprimat ipsa;
Fiet, ut, ante oculos fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sit lævus, et e lævo sit mutua dexter.

Fit quoque, de speculo in speculum ut tradatur imago;
Quinque, etiam sex, ut fieri simulacra suerint :
Nam quæcunque retro parte interiore latebunt,
Inde tamen, quamvis torte penitusque remota,
Omnia per flexos aditus educta, licebit
Pluribus hæc speculis videantur in ædibus esse.
Usque adeo e speculo in speculum tralucet imago;
Et quum læva data est, fit rursus ut dextera fiat :
Inde retrorsum reddit se et convertit eodem.

Quin etiam, quæcunque latuscula sunt speculorum
Adsimili lateris flexura prædita nostri;
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt,
Aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
Inde ad nos elisa bis advolat; aut etiam quod
Circumagitur, quum venit imago, propterea quod
Flexa figura docet speculi convertier ad nos.

Endogredi porro pariter simulacra, pedemque

Ponere nobiscum credas, gestumque imitari;
 Propterea, quia de speculi qua parte recedas,
 Continuo nequeunt illinc simulacra reverti :
 Omnia quandoquidem cogit Natura referri,
 Ac resilire ab rebus, ad æquos reddita flexus.

Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri :
 Sol etiam cæcat; contra si tendere pergas:
 Propterea, quia vis magna est ipsius, et alte
 Aera per purum graviter simulacrâ feruntur,
 Et feriunt oculos, turbantia composituras :
 Præterea, splendor, quicumque est acer, adurit
 Sæpe oculos; ideo, quod semina possidet ignis
 Multa, dolorem oculis quæ gignunt insinuando.
 Lurida præterea fiunt, quæcunq̄ue tuentur
 Arquati; quia luroris de corpore eorum
 Semina multa fluunt, simulacris obvia rerum;
 Multaque sunt oculis in eorum denique mista,
 Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.

E tenebris autem, quæ sunt in luce, tuemur,
 Propterea, quia quum propior caliginis aer
 Ater inît oculos prior, et possedit apertos;
 Insequitur candens confestim lucidus aer,
 Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
 Aeris illius : nam multis partibus hic est
 Mobilior, multisque minutior et mage pollens :
 Qui simul atque vias oculorum luce replevit,
 Atque patefecit quas ante obsederat ater,
 Continuo rerum simulacra adapertha sequuntur,
 Quæ sita sunt in luce, lacesuntque, ut videamus :
 Quod contra facere in tenebris e luce nequimus,

Propterea, quia posterior caliginis aer
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet,
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint ullarum rerum conjecta moveri.

Quadratasque procul turrès quum cernimus urbis,
Propterea fit, uti vidéantur sæpe rotundæ,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis;
Sive etiam potius non cernitur, ac perit ejus
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus;
Aera per multum quia dum simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus aer :
Hinc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi tornata ut saxorum structa tuantur;
Non tamen ut coram quæ sunt, vereque rotunda,
Sed quasi adumbratim paulum simulata videntur.

Umbra videtur item nobis in sole moveri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari,
Aera si credas privatum lumine posse
Endogredi, motus hominum gestusque sequentem;
Nam nihil esse potest aliud nisi lumine cassus
Aer, id quod nos umbram perhibere suemus :
Nimirum quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur solis, quacunque meantes
Officimus; repletur item, quod liquimus ejus
Propterea fit, uti videatur, quæ fuit umbra
Corporis, e regione eadem nos usque secuta :
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt;
Primaque dispereunt, quasi in ignem lana trahatur :
Propterea facile et spoliatur lumine terra,
Et repletur item, nigrasque sibi abluit umbras.

Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum;
Nam quocunque loco sit lux atque umbra, tueri
Illorum est; eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque, quæ fuit hic, eadem num transeat illuc;
An potius fiat, paulo quod diximus ante;
Hoc animi demum ratio discernere debet;
Nec possunt oculi naturam noscere rerum :
Proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.

Qua vehimur navi, fertur, quum stare videtur :
Quæ manet in statione, ea præter creditur ire;
Et fugere ad puppim colles campique videntur,
Quos agimus præter navim, velisque volamus :
Sidera cessare ætheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur; et assiduo sunt omnia motu;
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Quum permensa suo sunt cælum corpore claro;
Solque pari ratione manere et luna videtur
In statione, ea quæ ferri res indicat ipsa.
Exstantesque procul medio de gurgite montes,
Classibus inter quos liber patet exitus, îdem
Apparent, et longe divolsi licet, ingens
Insula conjunctis tamen ex his una videtur.
Atria versari, et circumcursare columnæ
Usque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipsi
Desierunt verti, vix ut jam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari.

Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere alte
Quum cœptat Natura, supraque extollere montes;
Quos tibi tum supra sol montes esse videtur,
Cominus ipse suo contingens fervidus igni,

Vix absunt nobis missus bis mille sagittæ,
 Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti;
 Inter eos solemque jacent immania ponti
 Æquora, substrata ætheriis ingentibus oris;
 Interjectaque sunt terrarum millia multa,
 Quæ variæ retinent gentes et sæcla ferarum.

At conlectus aquæ, digitum non altior unum
 Qui lapides inter sistit, per strata viarum,
 Despectum præbet sub terras impete tanto,
 A terris quantum cœli patet altus hiatus;
 Nubila despiciere, et cœlum ut videre videre, et
 Corpora mirando sub terras abdita cœlo.

Denique, ubi in medio nobis equus acer obhæsit
 Flumine, et in rapidas amnis despeximus undas,
 Stantis equi corpus transversum ferre videtur
 Vis, et in adversum flumen contrudere raptim:
 Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri,
 Et fluere adsimili nobis ratione videntur.

Porticus æquali quamvis est denique ductu,
 Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis,
 Longa tamen, parte ab summa, quum tota videtur,
 Paulatim trahit angusti fastigia coni,
 Tecta solo jungens atque omnia dextera lævis,
 Donec in obscurum coni conduxit acumen.

In pelago nautis, ex undis ortus, in undis
 Sol fit uti videatur obire, et condere lumen;
 Quippe ubi nil aliud nisi aquam cœlumque tuentur:
 Ne leviter credas labefactari undique sensus.

At maris ignaris in ponto clauda videntur
 Navigia, aplustris fractis, obnitier undis;

Nam quæcunque supra rorem salis edita pars est
 Remorum, recta est; et recta superne gubernata;
 Quæ demersa liquore obeunt, refracta, videntur
 Omnia converti, sursumque supina reverti;
 Et reflexa prope in summo fluitare liquore.

Raraque per cælum quum venti nubila portant
 Tempore nocturno, tum splendida signa videntur
 Labier adversum nubes, atque ire superne
 Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.

At si forte oculo manus uni subdita subter
 Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur
 Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo;
 Bina lucernarum florentia lumina flammis,
 Binaque per totas ædes geminare supellex,
 Et duplices hominum facies, et corpora bina.

Denique, quum suavi devinxit membra sopore
 Somnus, et in summa corpus jacet omne quiete;
 Tum vigilare tamen nobis, et membra movere
 Nostra videmur; et in noctis caligine cæca
 Cernere censemus solem lumenque diurnum;
 Conclusoque loco cælum, mare, flumina, montes
 Mutare, et campos pedibus transire videmur;
 Et sonitus audire, severa silentia noctis
 Undique quum constent; et reddere dicta tacentes.

Cætera de genere hoc mirando multa videmus,
 Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt:
 Nequicquam, quoniam pars horum maxima fallit,
 Propter opinatus animi, quos addimus ipsi;
 Pro visis ut sint, quæ non sunt sensibu' visa;
 Nam nihil egregius, quam res discernere apertas

A dubiis, animus quas ab se protinus addit.

Denique, nil sciri si quis putat, id quoque nescit

An sciri possit; quoniam nil scire fatetur :

Hunc igitur contra mittam contendere causam,

Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.

Et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum

Quæram, quum in rebus veri nil viderit ante,

Unde sciat, quid sit scire et nescire vicissim;

Notitiam veri quæ res falsique creatit;

Et dubium certo quæ res differre probarit?

Invenies primis ab sensibus esse creatam

Notitiam veri, neque sensus posse refelli :

Nam majore fide debet reperiri illud,

Sponte sua veris quod possit vincere falsa :

Quid majore fide porro, quam sensus, haberi

Debet? an ab sensu falso ratio orta valebit

Dicere eos contra, quæ tota ab sensibus orta est,

Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa sit omnis?

An poterunt oculos aures reprehendere? an aures

Tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris,

An confutabunt nares, oculive revinent?

Non, ut opinor, ita est : nam seorsum quoique potestas

Divisa est; sua vis quoique est; ideoque necesse est,

Quod molle aut durum est, gelidum fervensve, seorsum

Id molle aut durum, gelidum fervensve videri;

Et seorsum varios rerum sentire colores;

Et quæcunque coloribus sunt conjuncta, necesse est.

Seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores

Nascuntur, seorsum sonitus : ideoque necesse est

Non possint alios alii convincere sensus;

Nec porro poterunt ipsi reprehendere sese;
 Æqua fides quoniam debet semper haberi.
 Proinde, quod in quoque est his visum tempore, verum est.

Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
 Cur ea quæ fuerint juxtim quadrata, procul sint
 Visa rotunda; tamen præstat rationis egentem
 Reddere mendose causas utriusque figuræ,
 Quam manibus manifesta suis emittere quæquam,
 Et violare fidem primam, et convellere tota
 Fundamenta, quibus nixatur vita salusque.
 Non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
 Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
 Præcipitesque locos vitare, et cætera, quæ sint
 In genere hoc fugienda; sequi, contraria quæ sint :
 Illa tibi est igitur verborum copia cassa
 Omnis, quæ contra sensus instructa, parata est.

Denique ut in fabrica, si prava est regula prima,
 Norma que si fallax rectis regionibus exit,
 Et libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
 Omnia mendose fieri atque obstipa necessum est,
 Prava, cubantia, prona, supina atque absona tecta;
 Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque,
 Proditâ judiciis fallacibus omnia primis.
 Sic igitur ratio tibi rerum prava necesse est
 Falsaque sit, falsis quæcunque ab sensibus orta est.

Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
 Sentiât, haud quaquam ratio scruposa relicta est.
 Principio, auditur sonus et vox omnis, in aures
 Insinuata, suo pepulere ubi corpore sensum :
 Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,

Et sonitum, quoniam possunt impellere sensus :
 Præterradit enim vox fauces sæpe, facitque
 Asperiora, foras gradiens, arteria clamor :
 Quippe, per angustum, turba majore coorta,
 Ire foras ubi cœperunt primordia vocum,
 Scilicet expletis quoque janua raditur oris
 Rauca viis, et iter lædit, qua vox it in auras.
 Haud igitur dubium est, quin voces verbaque constant
 Corporeis e principiis, ut lædere possint.

Nec te fallit item, quid corporis auferat, et quid
 Detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis
 Perpetuus sermo, nigrai noctis ad umbram
 Auroræ perductus ab exoriente nitore;
 Præsertim si cum summo est clamore profusus:
 Ergo corpoream vocem constare necesse est,
 Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.

Asperitas autem vocis fit ab asperitate
 Principiorum, et item lævor lævore creatur;
 Nec simili penetrant aures primordia forma,
 Quum tuba depresso graviter sub murmure mugit,
 Aut reboant raucum retrocita cornua bombum;
 Vallibus et cycni gelidis orti ex Heliconis
 Quum liquidam tollunt lugubri voce querelam.

Hasce igitur penitus voces quum corpore nostro
 Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
 Mobilis articulatur verborum dædala lingua,
 Formatuturaque labrorum pro parte figurat.
 Atque ubi non longum spatium est, unde illa profecta
 Perveniat vox quæque, necesse est verba quoque ipsa
 Plane exaudiri, discernique articulatum;

Servat enim formaturam, servatque figuram :
 At si interpositum spatium sit longius æquo,
 Aera per multum confundi verba necesse est,
 Et conturbari vocem, dum transvolat auras.
 Ergo fit, sonitum ut possis audire, neque hilum
 Internoscere verborum sententia quæ sit ;
 Usque adeo confusa venit vox inque pedita.

Præterea, edictum sæpe unum perciet aures
 Omnibus in populo, emissum præconis ab ore :
 In multas igitur voces vox una repente
 Diffugit, in privas quoniam se dividit aures,
 Obsignans formam verbis clarumque sonorem.

At quæ pars vocum non aures accidit ipsas,
 Præterlata perit, frustra diffusa per auras ;
 Pars solidis adlisa locis, rejecta, sonorem
 Reddit, et interdum frustratur imagine verbi.
 Quæ bene quum videas, rationem reddere possis
 Tute tibi atque aliis, quo pacto, per loca sola,
 Saxa pares formas verborum ex ordine reddant,
 Palantes comites quum, montes inter opacos,
 Quærimus, et magna dispersos voce ciemus.

Sex etiam aut septem loca vidi reddere voces,
 Unam quum jaceres; ita colles collibus ipsis
 Verba repulsantes iterabant dicta referre.
 Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere
 Finitimi fingunt; et Faunos esse loquuntur,
 Quorum noctivago strepitu ludoque jocanti
 Affirmant volgo taciturna silentia rumpi,
 Chordarumque sonos fieri, dulcesque querelas,
 Tibia quas fundit digitis pulsata canentum ;

Et genus agricolûm late sentiscere, quum Pan,
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Unco sæpe labro calamos percurrit hiantes,
Fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
Cætera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab Divis quoque forte putentur
Sola tenere; ideo jactant miracula dictis;
Aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.

Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas,
Hæc loca per voces veniant, auresque lacessant;
Quum loquimur clausis foribus, quod sæpe videmus;
Nimirum quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, simulacra renutant;
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant,
Qualia sunt vitri, species quæ travolat omnis.

Præterea, partes in cunctas dividitur vox;
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur, ubi una
Dissiluit semel in multas exorta; quasi ignis
Sæpe solet scintilla suos se spargere in ignes:
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quæ circum fuerint, sonituque cientur:
At simulacra viis directis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel; quapropter cernere nemo
Se supra potis est, at voces accipere extra:
Et tamen ipsa quoque hæc, dum transit clausa viarum,
Vox obtunditur, atque aures confusa penetrat;
Et sonitum potius quam verba audire videmur.

Hæc, queis sentimus succum, lingua atque palatum,

Plusculum habent in se rationis, plusque operai.
Principio, succum sentimus in ore, cibum quum
Mandendo exprimimus; ceu plenam spongiam aquai
Si quis forte manu premere exsiccareque cœpit:
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, et raræ per plexa foramina linguæ:
Hæc ubi lævia sunt manantis corpora succi,
Suaviter attingunt, et suaviter omnia tractant
Humida linguai circum sudantia tēpla:
At contra pungunt sensum, lacerantque coorta,
Quanto quæque magis sunt asperitate repleta.

Deinde voluptas est e succo in fine palati;
Quum vero deorsum per fauces præcipitavit,
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis
Artubus, et stomachi humectum servare tenorem.

Nunc aliis alius cur sit cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triste et amarum est,
Hoc tamen esse aliis possit prædulce videri;
Tantaque in his rebus distantia differitasque est,
Ut quod aliis cibus est, aliis fuit acre venenum:
Est utique, ut serpens hominis contacta salivis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Præterea, nobis veratrum est acre venenum;
At capris adipēs et coturnicibus auget.

Ut, quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quæ diximus ante,
Semina multimodis, in rebus, mista teneri:
Porro omnes, quæcunque cibum capiunt animantes,

Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim
Extima membrorum circumcæsura coercet;
Proinde et seminibus distant, variantque figura:
Semina quum porro distent, differre necesse est
Intervalla viasque, foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, et in ore ipsoque palato:
Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse est,
Multa rotunda, modis multis multangula quædam;
Namque figurarum ut ratio, motusque reposcunt
Proinde foraminibus debent differre figuræ,
Et variare viæ proinde ac textura coercet:
Ergo ubi quod suave est aliis, aliis fit amarum,
Illis, queis suave est, lævissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati:
At contra, quibus est eadem res intus acerba,
Aspera nimirum penetrant hamataque fauces.

Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi quoi febris, bili superante, coorta est,
Aut alia ratione aliqua est vis excita morbi;
Perturbatur ibi totum jam corpus, et omnes
Commutantur ibi posituræ principiorum;
Fit, prius ad sensum ut quæ corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, et cætera sint magis apta,
Quæ penetrata queunt sensum progignere acerbum;
Utraque enim sunt in mellis commista sapore,
Id quod jam supera tibi sæpe ostendimus ante.

Nunc age, quo pacto nares adjectus odoris
Tangat, agam. Primum res multas esse necesse est,
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum:

Nam fluere, et mitti volgo, spargique putandum est :
 Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
 Dissimiles propter formas : ideoque per auras
 Mellis apes, quamvis longe, ducuntur odore,
 Volturiique cadaveribus; tum fissa ferarum
 Ungula quo tulerit gressum, promissa canum vis
 Ducit; et humanum longe præsentit odorem
 Romulidarum arcis servator, candidus anser :
 Sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
 Pabula ducit, et a tetro resilire veneno
 Cogit; eoque modo servantur sæcla ferarum.

Hic odor ipse igitur, nares quicumque lacessit,
 Est alio ut possit permitti longius alter :
 Sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,
 Quam sonitus, quam vox; mitto jam dicere, quam res
 Quæ feriunt oculorum acies, visumque lacessunt.
 Errabundus enim tarde venit, ac perit ante,
 Paulatim facilis distractus in aeris auras :
 Ex alto primum quia vix emittitur ex re :
 Nam penitus fluere atque recedere rebus odores
 Significat, quod fracta magis redolere videntur
 Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.
 Deinde videre licet majoribus esse creatum
 Principiis voci; quoniam per saxea septa
 Non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur :
 Quare etiam quod olet, non tam facile esse videbis
 Investigare, in qua sit regione locatum :
 Refrigescit enim cunctando plaga per auras,
 Nec calida ad sensum decurrit nuntia rerum :
 Errant sæpe canes itaque, et vestigia quærunt.

Nec tamen hoc solis in odoribus, atque saporum
 In genere est; sed item species rerum atque colores
 Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
 Ut non sint aliis quædam magis acria visu.
 Quin etiam gallum, noctem explaudentibus alis,
 Auroram clara consuetum voce vocare,
 Nenu queunt rapidi contra constare leones,
 Inque tueri; ita continuo meminere fugai:
 Nimirum quia sunt gallorum in corpore quædam
 Semina quæ, quum sunt oculis immissa leonum,
 Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
 Præbent, ut nequeant contra durare feroces;
 Quum tamen hæc nostras acies nil lædere possint,
 Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
 Exitus ex oculis liber datur, in remeando
 Lædere ne possint ex ulla lumina parte.

Nunc age, quæ moveant animum res, accipe, et unde,
 Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
 Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
 Multa, modis multis, in cunctas undique partes,
 Tenuia, quæ facile inter se junguntur in auris,
 Obvia quum veniunt, ut aranea bracteaque auri:
 Quippe etenim multo magis hæc sunt tenuia textu,
 Quam quæ percipiunt oculos, visumque lacessunt;
 Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientque
 Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt:
 Centauros itaque, et Scyllarum membra videmus,
 Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
 Quorum morte obita tellus amplectitur ossa;
 Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,

Partim sponte sua quæ fiunt aere in ipso,
 Partim quæ variis ab rebus cunque recedunt,
 Et quæ consistunt ex horum facta figuris :
 Nam certe ex vivo Centauri non fit imago ;
 Nulla fuit quoniam talis natura animalis :
 Verum ubi equi atque hominis casu convenit imago ,
 Hærescit facile ètemplo, quod diximus ante,
 Propter subtilem naturam et tenuia texta :
 Cetera de genere hoc eadem ratione creantur :
 Quæ quum mobiliter summa levitate feruntur,
 Ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
 Quælibet una animum nobis subtilis imago.
 Tenuis enim mens est et mire mobilis ipsa.

Hæc fieri, ut memoro, facile hinc cognoscere possis,
 Quatenus hoc simile est oculis, quod mente videmus,
 Atque oculis simili fieri ratione necesse est.
 Nunc igitur quoniam docui me forte leones
 Cernere per simulacra, oculos quæcunque lacessunt ;
 Scire licet mentem simili ratione moveri
 Per simulacra leonum cetera, quæ videt æque,
 Nec minus atque oculi, nisi quod mage tenuia cernit.

Nec ratione alia, quum somnus membra profudit,
 Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt
 Hæc eadem nostros animos, quæ, quum vigilamus :
 Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem
 Reddita vitæ jam mors, et terra potita est.
 Hoc ideo fieri cogit Natura, quod omnes
 Corporis affecti sensus per membra quiescunt,
 Nec possunt falsum veris convincere rebus :
 Præterea meminisse jacet, languetque sopore ;

Nec dissentit eum mortis lethique potitum
Jampridem, quem mens vivum se cernere credit.

Quod superest, non est mirum simulacra moveri,
Brachiaque in numerum jactare, et cetera membra :
Nam fit ut in somnis facere hoc videatur imago :
Quippe ubi prima perit, alioque est altera nata
Endo statu, prior hæc gestum mutasse videtur :
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est.
Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum est, plane si res exponere avemus.

Quæritur imprimis quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet ejus idipsum :
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur,
Et simul ac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, si terram cordi est, si denique cælum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia sub verbone creat Natura paratque?
Quum præsertim aliis, eadem in regione locoque,
Longe dissimiles animus res cogitet omnis.

Quid porro, in numerum procedere quum simulacra
Cernimus in somnis, et mollia membra movere;
Mollia mobiliter quum alternis brachia mittunt;
Et repetunt oculis gestum pede convenienti;
Scilicet arte madent simulacra, et docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno
Quum sentimus id, ut quum vox emittitur una,
Tempora multa latent, ratio quæ comperit esse :
Propterea fit uti, quovis in tempore, quæque
Præsto sint simulacra, locis in queisque parata :

Tanta est mobilitas et eorum copia tanta!
 Et quia tenuia sunt, nisi se contendit, acute
 Cernere non potis est animus; proinde omnia, quæ sunt
 Præterea, pereunt, nisi sic sese ipse paravit.
 Ipse parat sese porro, speratque futurum
 Ut videat, quod consequitur, rem quamque: fit ergo.

Nonne vides, oculos etiam, quum, tenuia quæ sint,
 Cernere cœperunt, contendere se atque parare,
 Nec sine eo fieri posse ut cernamus acute?
 Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
 Si non advertas animum, proinde esse, quasi omni
 Tempore semotæ fuerint longæque remotæ:
 Cur igitur mirum est, animus si cetera perdit,
 Præter quam quibus est in rebus deditus ipse?

Deinde adopinamur de signis maxima parvis:
 Ac nos in fraudem induimus, frustramur et ipsi:
 Fit quoque ut interdum non suppeditetur imago
 Ejusdem generis; sed fœmina quæ fuit ante,
 In manibus vir tum factus videatur adesse:
 Aut alia ex alia facies ætasque sequatur:
 Quod ne miremur, sopor atque oblivia curant.

Illud in his rebus vitium vehementer et istum
 Effugere errorem vitareque præmeditator,
 Lumina ne facias oculorum clara creata,
 Prospicere ut possimus; et ut proferre viai
 Proceros passus, ideo fastigia posse
 Surarum ac feminum pedibus fundata plicari;
 Brachia tum porro validis ex apta lacertis
 Esse, manusque datas utraque a parte ministras,
 Ut facere ad vitam possimus, quæ foret usus.

Cetera de genere hoc inter quæcunque pretantur,
 Omnia perversa præpostera sunt ratione;
 Nil ideo quoniam natum est in corpore, ut uti
 Possemus; sed quod natum est, id procreat usum:
 Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;
 Nec dictis orare prius quam lingua creata est;
 Sed potius longe linguæ præcessit origo
 Sermonem; multoque creatæ sunt prius aures,
 Quam sonus est auditus; et omnia denique membra
 Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus:
 Haud igitur potuere utendi crescere causa.

At contra conferre manu certamina pugnae,
 Et lacerare artus, foedareque membra cruore,
 Ante fuit multo, quam lucida tela volarent:
 Et vulnus vitare prius Natura coegit,
 Quam daret objectum parmai læva per artem:
 Scilicet et fessum corpus mandare quieti
 Multo antiquius est, quam lecti mollia strata;
 Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum:
 Hæc igitur possunt utendi cognita causa
 Credier, ex usu quæ sunt vitæque reperta;
 Illa quidem seorsum sunt omnia, quæ prius ipsa
 Nata, dedere suæ post notitiam utilitatis;
 Quo genere imprimis sensus et membra videmus.
 Quare etiam atque etiam procul est ut credere possis
 Utilitatis ob officium potuisse creari.

Illud item non est mirandum, corporis ipsa
 Quod natura cibum quærit quojusque animantis:
 Quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
 Multa modis multis docui; sed plurima debent

Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu;
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur;
Multa per os exhalantur, quum languida anhelant :
His igitur rebus rarescit corpus, et omnis
Subruitur natura; dolor quam consequitur rem :
Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vires interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.

Humor item discedit in omnia, quæ loca cunque
Poscunt humorem; glomerataque multa vaporis
Corpora, quæ stomacho præbent incendia nostro,
Dissupat adveniens liquor ac restinguit, ut ignem,
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur jejuna cupido.

Nunc qui fiat uti passus proferre queamus,
Quum volumus, varieque datum sit membra movere,
Et quæ res tantum hoc oneris protrudere nostri
Corporis insuerit, dicam; tu percipe dicta.
Dico, animo nostro primum simulacra meandi
Accidere, atque animum pulsare, ut diximus ante.
Inde voluntas fit; neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam mens providit, quid velit, ante :
At, quod providet, illius rei constat imago :
Ergo animus quum sese ita commovet, ut velit ire
Inque gredi, ferit extemplo, quæ in corpore toto
Per membra atque artus, animai dissita vis est;
Et facile est factu, quoniam conjuncta tenetur :
Inde ea proporro corpus ferit, atque ita tota
Paulatim moles protruditur atque movetur.

Præterea tum rarescit quoque corpus, et aer,
Scilicet ut debet, qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit penetratque foramina largus;
Et dispergitur ad partes ita quasque minutas
Corporis : hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ut navis velis ventoque, feratur.

Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum corpus corpuscula possint
Contorquere, et onus totum convertere nostrum :
Quippe etenim ventus, subtili corpore tenuis,
Trudit agens magnam magno molimine navim;
Et manus una regit quantovis impete euntem;
Atque gubernaculum contorquet quolibet unum :
Multaque per trochleas et tympana pondere magno
Commovet, atque levi sustollit machina nisu.

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
Inriget, atque animi curas e pectore solvat,
Suavidicis potius, quam multis versibus, edam :
Parvus ut est cygni melior canor, ille gruam quam
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus austri.
Tu, mihi da tenues aures, animumque sagacem,
Ne fieri negites, quæ dicam, posse; retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta;
Tutemet in culpa quum sis, ne cernere possis.

Principio, somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis animæ, partimque foras ejecta recessit,
Et partim contrusa magis concessit in altum :
Dissolvuntur enim tum demum membra fluuntque :
Nam dubium non est, animam quin opera sit
Sensus hic in nobis; quem quum sopor impedit esse,

Tum nobis animam perturbatam esse putandum est,
 Ejectamque foras; non omnem, namque jaceret
 Æterno corpus perfusum frigore lethi :
 Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret
 In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis,
 Unde reconfdari sensus per membra repente
 Possit, ut ex igni cæco consurgere flamma.

Sed quibus hæc rebus novitas conflatur, et unde
 Perturbari anima, et corpus languescere possit,
 Expediam : tu fac ne ventis verba profundam.

Principio, externa corpus de parte necessum est,
 Aeriis quoniam vicinum tangitur auris,
 Tundier; atque ejus crebro pulsariet ictu :
 Proptereaque fere res omnes, aut corio sunt,
 Aut seta, aut conchis, aut callo, aut cortice tectæ :
 Interiorem etiam partem spirantibus aer
 Verberat hic idem quum ducitur atque reflatur.
 Quare utrinque secus quum corpus vapulet, et quum
 Perveniant plagæ per parva foramina nobis
 Corporis ad primas partes, elementaque prima ;
 Fit quasi paulatim nobis per membra ruina :
 Conturbantur enim posituræ principiorum
 Corporis atque animi sic, ut pars inde animai
 Ejiciatur, et introrsum pars abdita cedat ;
 Pars etiam distracta per artus, non queat esse
 Conjuncta inter se, nec motu mutua fungi :
 Inter enim sepiit aditus Natura viasque :
 Ergo sensus abit mutatis motibus alte :
 Et quoniam non est, quasi quod suffulciat artus,
 Debile fit corpus, languescunt omnia membra,

Brachia palpebræque cadunt, poplitesque procumbunt.

Deinde cibum sequitur somnus; quia quæ facit aer,
Hæc eadem cibus, in venas dum diditur omnes,
Efficit; et multo sopor ille gravissimus exstat;
Quem satur aut lassus capias; quia plurima tum se
Corpora conturbant magno contusa labore :
Fit ratione eadem conjectus porro animai
Altior, atque foras ejectus largior ejus,
Et divisior inter se ac distractior intus.

Et quoi quisque fere studio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Atque in qua ratione fuit contenta magis mens;
In somnis eadem plerumque videmur obire :
Causidici causas agere, et componere leges;
Induperatores pugnare, ac prælia obire;
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum ;
Nos agere hoc autem, et naturam quærere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
Cætera sic studia atque artes plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere.

Et quicumque dies multos ex ordine ludis
Assiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Quum jam destiterint ea sensibus usurpare,
Reliquas tamen esse vias in mente patentés,
Qua possint eadem rerum simulacra venire :
Permultos itaque illa dies eadem observantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltantes, et mollia membra moventes,
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquentes
Auribus accipere, et consessum cernere eundem,

Scenaique simul varios splendere decores :
 Usque adeo magni refert studium atque voluntas ,
 Et quibus in rebus consuerint esse operati
 Non homines solum, sed vero animalia cuncta.

Quippe videbis equos fortes, quum membra jacebunt
 In somnis, sudare tamen spirareque sæpe,
 Et quasi de palma summas contendere vires,
 Tunc quasi carceribus patefactis sæpe quiete.

Venantumque canes, in molli sæpe quiete,
 Jactant crura tamen subito, vocesque repente
 Mittunt et crebras reducunt naribus auras,
 Ut vestigia si teneant inventa ferarum :
 Expergefactive sequuntur inania sæpe
 Cervorum simulacra, fugæ quasi dedita cernant ;
 Donec discussis redeant erroribus ad se.

At consueta domi catulorum blanda propago
 Degere, sæpe levem ex oculis volucremque soporem
 Discutere, et corpus de terra conripere instant,
 Proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur.
 Et quam quæque magis sunt aspera semina eorum,
 Tam magis in somnis eadem sævire necessum est.

At variæ fugiunt volucres, pennisque repente
 Sollicitant Divum, nocturno tempore, lucos,
 Accipitres somno in leni si prælia pugnasque
 Edere sunt persectantes, visæque volantes.

Porro hominum mentes magnis quæ motibus edunt?
 Magna etenim sæpe in somnis faciuntque geruntque;
 Reges expugnant, capiuntur, prælia miscent,
 Tollunt clamores, quasi si jugulentur ibidem;
 Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt,

Et quasi pantheræ morsu sævive leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent;
Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persæpe fuere;
Multi mortem obeunt; multi de montibus altis
Se quasi præcipitent ad terram corpore toto,
Exterrentur, et ex somno, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt, permoti corporis æstu.

Flumen item sitiens, aut fontem propter amoenum
Adsidet, et totum prope faucibus occupat amnem:
Pusi sæpe lacum propter, se, ac dolia curta,
Somno devincti, credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum ut corpori' fundant;
Quum Babylonica magnifico splendore rigantur.

Tum quibus ætatis freta primitus insinuantur,
Semen ubi ipsa dies membris matura creavit,
Convenient simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia præclari voltus pulchrique coloris;
Qui ciet inritans loca turgida semine multo,
Ut, quasi transactis sæpe omnibu' rebu' profundant
Fluminis ingentes fluctus, vestemque cruentent.

Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen, adulta ætas quum primum roborat artus:
Namque alias aliud res commovet atque lacescit;
Ex homine humanum semen ciet una hominis vis:
Quod simul atque suis ejectum sedibus exit
Per membra atque artus, decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa, cietque
Continuo partes genitales corporis ipsas;
Inritata tument loca semine, fitque voluntas

Ejicere id, quo se contendit dira libido ;
Idque petit corpus mens, unde est saucia amore :
Namque omnes plerumque cadunt in volnus, et illam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu,
Et si cominus est, hostem ruber occupat humor.

Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive puer membris muliebribus hunc jaculatur,
Seu mulier toto jactans e corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et jacere humorem in corpus de corpore ductum :
Namque voluptatem præagit multa cupido :
Hæc Venus est nobis, hinc autem est nomen amoris :
Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, et successit fervida cura ;
Nam si abest quod ames, præsto simulacra tamen sunt
Illius, et nomen dulce obversatur ad aures.

Sed fugitare decet simulacra, et pabula amoris
Absterrere sibi, atque alio convertere mentem,
Et jacere humorem conlectum in corpora quæque,
Nec retinere semel conversum unius amore ;
Et servare sibi curam certumque dolorem :
Ulcus enim vivescit et inveterascit alendo ;
Inque dies gliscit furor, atque ærumna gravescit ;
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volvigavaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is qui vitat amorem ;
Sed potius, quæ sunt sine pœna, commoda sumit ;
Nam certa et pura est sanis magis inde voluptas,
Quam miseris ; etenim potiundi tempore in ipso,

Fluctuat incertis erroribus ardor amantum ;
Nec constat quid primum oculis manibusque fruantur ;
Quod petiere, premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, et dentes illidunt sæpe labellis,
Osculaque adfigunt, quia non est pura voluptas ;
Et stimuli subsunt, qui instigant lædere idipsum,
Quodcunque est, rabies unde illæ germina surgunt :
Sed leviter pœnas frangit Venus inter amorem,
Blandaue refrænât mórsum admista voluptas.

Namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam :
Quod fieri contra coram Natura repugnat ;
Unaque res hæc est, quojus quam pluria habemus,
Tam magis ardescit dira cuppedine pectus :
Nam cibus atque humor membris adsumitur intus,
Quæ quoniam certas possunt obsidere partes,
Hoc facile expletur laticum frugumque cupido ;
Ex hominis vero facie pulchroque colore,
Nil datur in corpus præter simulacrâ fruendum
Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella.
Ut bibere in somnis sitiens quum quærit, et humor
Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit ;
Sed laticum simulacra petit, frustraue laborat,
In medioque sitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus simulacris ludit amantes ;
Nec satiari queunt spectando corpora coram ;
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.

Denique, quum membris conlatis, flore fruuntur
Ætatis, quum jam præsigit gaudia corpus,

Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva ;
 Adfigunt avide corpus, junguntque salivas
 Oris, et inspirant pressantes dentibus ora.
 Nequicquam : quoniam nihil inde abradere possunt ;
 Nec penetrare, et abire in corpus corpore toto :
 Nam facere interdum id velle, et certare videntur ;
 Usque adeo cupide Veneris compagibus hærent,
 Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
 Tandem ubi se rupit nervis conlecta cupido,
 Parva fit ardoris violenti pausa parumper ;
 Inde redit rabies eadem, et furor ille revisit,
 Quum sibi, quod cupiant ipsi, contingere quærunt ;
 Nec reperire malum id possunt quæ machina vincat :
 Usque adeo incerti tabescunt volnere cæco.

Adde quod absumunt vires, pereuntque labore ;
 Adde quod alterius sub nutu degitur ætas ;
 Labitur interea res, et vadimonia fiunt ;
 Languent officia, atque ægrotat fama vacillans ;
 Unguenta et pulchra in pedibus Sicyonia rident :
 Scilicet et grandes viridi cum luce smaragdi
 Auro includuntur, teriturque thalassina vestis
 Assidue, et Veneris sudorem exercita potat.
 Et bene parta patrum fiunt anademata, mitrae ;
 Interdum in pallam, ac Melitensia Ceaque vertunt :
 Eximia veste et victu convivias, ludi,
 Pocula crebra, unguenta, coronæ, sarta parantur :
 Nequicquam, quoniam medio de fonte leporum
 Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat :
 Aut quod conscius ipse animus se forte remordet,
 Desidiose agere ætatem, lustrisque perire ;

Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit,
 Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis;
 Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
 Quod putat, in voltuque videt vestigia risus.

Atque in amore mala hæc proprio, summeque secundo
 Inveniuntur; in adverso vero atque inopi sunt,
 Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
 Innumerabilia; ut melius vigilare sit ante,
 Qua docui ratione, cavereque ne inlaqueeris:
 Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,
 Non ita difficile est, quam captum retibus ipsis
 Exire, et validos Veneris perrumpere nodos.

Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
 Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes,
 Et prætermittas animi vitia omnia primum,
 Tum quæ corpori sunt ejus, quam percupis, ac vis:
 Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci;
 Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda vere:
 Multimodis igitur pravas turpesque videmus
 Esse in deliciis, summoque in honore vigere:
 Atque alios alii inrident, Veneremque suadent
 Ut placent, quoniam fædo adflctantur amore;
 Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
 Nigra, ΜΕΛΙΧΡΟΟΣ est: immunda et fœtida, ΑΚΟΣΜΟΣ:
 Cæsia, ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ: nervosa et lignea, ΔΟΡΚΑΣ:
 Parvola, pumilio, ΧΑΡΙΤΩΝ ΙΑ, tota merum sal:
 Magna atque immanis, ΚΑΤΑΠΛΗΘΗΣ, plenaque honoris:
 Balba, loqui non quit, ΤΡΑΤΑΙΖΕΙ: muta, pudens est:
 At flagrans, odiosa, loquacula, ΔΑΜΠΛΑΔΙΟΝ fit:
 ΙΕΧΝΟΝ ΕΡΩΜΕΝΙΟΝ tum fit, quum vivere non quit

Præ macie : ΠΑΙΝΗ vero est, jam mortua tussi :
 At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho :
 Simula, ΣΙΑΗΝΗ, ac satyra est : labiosa, ΦΙΑΗΜΑ.
 Cætera de genere hoc, longum est, si dicere coner.

Sed tamen esto jam quantovis oris honore,
 Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur :
 Nempe aliæ quoque sunt; nempe hac sine viximus ante;
 Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpi;
 Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa,
 Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant.

At lacrymans exclusus amator limina sæpe
 Floribus et sertis operit, postesque superbos
 Unguit amaracino, et foribus miser oscula figit :
 Quem si jam admissum, venientem offenderit aura
 Una modo, causas abeundi quærat honestas;
 Et meditata diu cadat alte sumpta querela;
 Stultitiæque ibi se damnet, tribuisse quod illi
 Plus videat, quam mortali concedere par est.
 Nec Veneres nostras hoc fallit; quo magis ipsæ
 Omnia summopere hos vitæ postscenia celant,
 Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore;
 Nequicquam; quoniam tu animo tamen omnia possis
 Protrahere in lucem, atque omnes anquirere nisus :
 Et si bello animo est, et non odiosa, vicissim
 Prætermittet te humanis concedere rebus.

Nec mulier semper ficto suspirat amore;
 Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit,
 Et tenet adsuctis humectans oscula labris :
 Nam facit ex animo sæpe, et communia quærens
 Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris :

Nec ratione alia volucres, armenta, feræque,
Et pecudes, et equæ maribus subsidere possent;
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, et Venerem salientum læta retractat.

Nonne vides etiam, quos mutua sæpe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis non sæpe canes discedere aventes,
Divorsi cupide summis ex viribu' tendunt,
Quum interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nossent,
Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere:
Quare etiam atque etiam, ut dico, est communi' voluptas.

Et commiscendo quum semen forte virile
Fœmina commulxit subita vi, conripuitque;
Tum similes matrum materno semine fiunt,
Ut patribus patrio; sed quos utriusque figuræ
Esse vides juxtim, miscentes volta parentum,
Corpore de patrio et materno sanguine crescunt;
Semina quum Veneris stimulis excita per artus
Obvia confligit conspirans mutuus ardor,
Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.
Fit quoque, ut interdum similes existere avorum
Possint, et referant proavorum sæpe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Mista suo celant in corpore sæpe parentes,
Quæ patribus patres tradunt, a stirpe profecta;
Inde Venus varia producit sorte figuras;
Majorumque refert voltus, vocesque, comasque;
Quandoquidem nihilo minus hæc de semine certo

Fiunt, quam facies et corpora membraque nobis.
 Et muliebri oritur patrio de semine sæclum;
 Maternoque mares existunt corpore creti :
 Semper enim partus duplici de semine constat;
 Atque, utri simile est magis id, quodcunque creatur,
 Ejus habet plus parte æqua; quod cernere possis,
 Sive virûm soboles, sive est muliebris origo.

Nec divina satum genitalem Numina quoiquam
 Absterrent, pater a natis ne dulcibus unquam
 Appelletur, et ut sterili Venere exigat ævum :
 Quod plerique putant, et multo sanguine mœsti
 Conspergunt aras, adolentque altaria donis,
 Ut gravidas reddant uxores semine largo;
 Nequicquam Divûm numen, sortesque fatigant :
 Nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
 Aut liquido præter justum tenuique vicissim :
 Tenue, locis quia non potis est adfigere adhæsum,
 Liquitur extemplo, et revocatum cedit ab ortu :
 Crassius hoc porro, quoniam concretius æquo
 Mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu,
 Aut penetrare locos æque nequit, aut penetratum
 Ægre admiscetur muliebri semine semen.

Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur ;
 Atque alias alii complent magis, ex aliisque
 Suscipiunt aliæ pondus magis inque gravescunt :
 Et multæ steriles hymenæis ante fuerunt
 Pluribus, et nactæ post sunt tamen, unde puellos
 Suscipere, et partu possent ditescere dulci :
 Et quibus ante domi fœcundæ sæpe nequissent

Uxores parere, inventa est illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.

Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque convenient liquidis, et liquida crassis,
Quæ quoi juncta viro sit fœmina per Veneris res.

Atque adeo refert, quo victu vita colatur :

Namque aliis rebus concresecunt semina membris,
Atque aliis extenuantur tabentque vicissim.

Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert : nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.

Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum :

Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet ;

Atque exossato ciet omni pectore fluctus :

Eicit enim sulci recta regione viaque

Vomerem, atque locis avertit seminis ictum :

Idque sua causa consuerunt scorta moveri,

Ne complerentur crebro, gravidæque jacerent ;

Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset :

Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.

Nec divinitus est interdum, Venerisque sagittis,

Deteriore fit ut forma muliercula ametur :

Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis,

Morigerisque modis, et munde corpore culto,

Ut facile insuescat secum vir degere vitam.

Quod superest, consuetudo concinnat amorem:
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo spatio tamen, atque labascit:
Nonne vides etiam guttas in saxa cadentes
Humoris, longo in spatio pertundere saxa?

LIBER QUINTUS.

QUIS potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
Pectore parta suo quæsitaque præmia liquit?
Nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus :
Nam si, ut ipsâ petit majestas cognita rerum,
Dicendum est : Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi,
Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc appellatur *Sapientia*, quique per artem
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, et tam clara luce locavit.

Confer enim divina aliorum antiqua reperta :
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse ;
Quum tamen his posset sine rebus vita manere,
Ut fama est aliquas etiam nunc vivere gentes :
At bene non poterat sine puro pectore vivi :
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita gentes
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Herculis antistare autem si facta putabis,
 Longius a vera multo ratione ferere :
 Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
 Ille leonis obsesset, et horrens Arcadius sus?
 Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis
 Hydra venenatis posset vallata colubris?
 Quidve tripectora tergemini vis Geryonai?
 Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
 Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismâra propter,
 Tantopere officerent nobis? uncisque timendæ
 Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?
 Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
 Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
 Arboris amplexus stirpem, quid denique obsesset,
 Propter Atlantæum littus, pelageque severa,
 Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
 Cætera de genere hoc quæ sunt portenta perempta,
 Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
 Nil, ut opinor; ita ad satiatem terra ferarum
 Nunc etiam scatit, et trepido terrore repleta est
 Per nemora ac montes magnos sylvasque profundas;
 Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.

At nisi purgatum est pectus, quæ prælia nobis,
 Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
 Quantæ conscindunt hominem cuppedinis acres
 Sollicitum curæ? quantique perinde timores?
 Quidve superbia, spurcicies, petulantia, quantas
 Efficiunt clades? quid luxus desidiesque?
 Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
 Expulerit dictis, non armis, nonne decebit

Hunc hominem numero Divûm dignarier esse?
 Quum bene præsertim multa, ac divinitus ipsis
 Immortalibu' de Divis dare dicta suerit,
 Atque omnem rerum naturam pandere dictis.

Quojus ego ingressus vestigia, nunc rationes
 Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
 Fœdere sint, in eo quam sit durare necessum;
 Nec validas ævi valeant rescindere leges:
 Quo genere imprimis animi natura reperta est,
 Nativo primum consistere corpore creata;
 Nec posse incolumis magnum durare per ævum;
 Sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
 Cernere quum videamur eum, quem vita reliquit:
 Quod superest, nunc me huc rationis detulit ordo,
 Ut mihi, mortali consistere corpore mundum,
 Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse:
 Et quibus ille modis congressus materiai
 Fundarit terram, cœlum, mare, sidera, solem,
 Lunaique globum: tum quæ tellure animantes
 Exstiterint, et quæ nullo sint tempore natæ;
 Quoove modo genus humanum variante loquela
 Cœperit inter se vesci per nomina rerum;
 Et quibus ille modis Divûm metus insinuarit
 Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
 Fana, lacus, lucos, aras, simulacraque Divûm.

Præterea, solis cursus, lunæque meatus
 Expediam, qua vi flectat Natura gubernans;
 Ne forte hæc inter cœlum terramque reamur
 Libera sponte sua cursus lustrare perennes,
 Morigera ad fruges augendas atque animantes;

Neve aliqua Divûm volvi ratione putemus :
 Nam , bene qui didicere Deos securum agere ævum ,
 Si tamen interea mirantur , qua ratione
 Quæque geri possint , præsertim rebus in illis ,
 Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris ;
 Rursus in antiquas referuntur relligiones ,
 Et dominos acres adsciscunt , omnia posse
 Quos miseri credunt , ignari quid queat esse ,
 Quid nequeat ; finita potestas denique quoique
 Quanam sit ratione , atque alte terminus hærens .

Quod superest , ne te in promissis plura moremur ,
 Principio , maria ac terras , cœlumque tuere :
 Horum naturam triplicem , tria corpora , Memmi ,
 Tres species tam dissimiles , tria talia texta ,
 Una dies dabit exitio , multosque per annos
 Sustentata ruet moles et machina mundi .

Nec me animi fallit , quam res nova miraque menti
 Accidat , exitium cœli terræque futurum ;
 Et quam difficile id mihi sit pervincere dictis :
 Ut fit , ubi insolitam rem adportes auribus ante ,
 Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu ,
 Nec jacere indu manus , via qua munita fidei
 Proxima fert humanum in pectus templaque mentis .
 Sed tamen effabor : dictis dabit ipsa fidem res
 Forsitan , et graviter terrarum motibus orbis
 Omnia conquassari in parvo tempore cernes ;
 Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans ;
 Et ratio potius , quam res persuadeat ipsa ,
 Succidere horrisono posse omnia victa fragore .

Qua prius aggrediar quam de re fundere fata

Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia quæ tripode e Phœbi, lauroque profatur,
Multa tibi expediam doctis solatia dictis:
Relligione refrænatus ne forte rearis
Terras et solem, cœlum, mare, sidera, lunam,
Corpore divino debere æterna manere;
Proptereaque putes ritu par esse gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro scelere omnes,
Qui ratione sua disturbent mœnia mundi,
Præclarumque velint cœli restinguere solem,
Immortalia mortali sermone notantes.

Quæ procul usque adeo divino ab numine distant,
Inque Deûm numero sic sunt indigna videri,
Notitiam potius præbere ut posse putentur,
Quid sit vitali motu sensuque remotum:
Quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
Posse animi natura putetur consiliumque:
Sicut in æthere non arbor, nec in æquore salso
Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse;
Certum ac dispositum est ubi quidquid crescat et insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longiter esse:
Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret;
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus; tanto magis inficiandum,

Totum posse extra corpus, formamque animalem,
 Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
 Aut in aqua durare, aut altis ætheris oris.

Haud igitur constant divino prædita sensu
 Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.

Illud item non est ut possis credere, sedes
 Esse Deûm sanctas in mundi partibus ullis :
 Tenuis enim natura Deûm, longeque remota
 Sensibus a nostris, animi vix mente videtur;
 Quæ quoniam manuum tactum suffugit et ictum,
 Tactile nil nobis quod sit, contingere debet :
 Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
 Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
 Dissimiles debent, tenues de corpore eorum :
 Quæ tibi posterius largo sermone probabo.

Dicere porro, hominum causa voluisse parare
 Præclaram mundi naturam, proptereaque
 Id laudabile opus Divûm laudare decere,
 Æternumque putare atque immortale futurum;
 Nec fas esse, Deûm quod sit ratione vetusta
 Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
 Sollicitare suis ullum de sedibus unquam,
 Nec verbis vexare, et ab imo evertere summam :
 Cætera de genere hoc adfingere et addere, Memmi,
 Desipere est; quid enim immortalibus atque beatis
 Gratia nostra queat largirier emolumentum,
 Ut nostra quidquam causa gerere aggrediantur?
 Quidve novi potuit tanto post ante quietos
 Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
 Nam gaudere novis rebus debere videtur,

Cui veteres obsunt; sed cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto, quum pulchre degeret ævum,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An, credo, in tenebris vita ac mœrore jacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicumque est, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas :
Qui nunquam vero vitæ gustavit amorem,
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?

Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa
Notities hominum, Divis unde insita primum,
Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
Quove modo est unquam vis cognita principiorum,
Quidnam inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
Namque ita multa, modis multis, primordia rerum,
Ex infinito jam tempore, percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum, si in tales disposituras
Deciderunt quoque, et in tales venere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc summa novando.

Quod si jam rerum ignorem primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat prædita culpa.

Principio, quantum cœli tegit impetus ingens,

Inde avidam partem montes sylvæque ferarum
Possedere, tenent rupes, vastæque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras :
Inde duas porro prope partes fervidus ardor,
Assiduusque geli casus mortalibus aufert.
Quod superest arvi, tamen id Natura sua vi
Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitai causa valido consueta bidenti
Ingemere, et terram pressis proscindere aratris.
Si non fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes cimus ad ortus,
Sponte sua nequeant liquidas existere in auras.
Et tamen interdum magno quæsita labore,
Quum jam per terras frondent, atque omnia florent ;
Aut nimiis torret fervoribus ætherius sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinae,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Præterea, genus horriferum Natura ferarum,
Humanæ genti infestum, terraque marique,
Cur alit atque auget? cur anni tempora morbos
Adportant? quare mors immatura vagatur?

Tum porro puer, ut sævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitai auxilio, quum primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris Natura profudit;
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est,
Cui tantum in vita restet transire malorum.
At variæ crescunt pecudes, armenta, feræque;
Nec crepitacula eis opus est, nec cuiquam adhibenda est
Almæ nutricis blanda atque infracta loquela;

Nec varias quærunt vestes pro tempore cœli.
Denique non armis opus est, non mœnibus altis
Queis sua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit, Naturaque dædala rerum.

Principio, quoniam terrai corpus, et humor,
Aurarumque leves animæ, calidique vapores,
E quibus hæc rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant;
Debet tota eadem mundi natura putari :
Quippe etenim quorum partes et membra videmus
Corpore nativo et mortalibus esse figuris,
Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul : quapropter maxima mundi
Quum videam membra ac partes consumpta regigni,
Scire licet, cœli quoque idem terræque fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.

Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,
Memmi, quod terram atque ignem mortalia sumpsi
Esse; neque humorem dubitavi aurasque perire;
Atque eadem gigni, rursusque augescere dixi.
Principio, pars terrai nonnulla perusta
Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi,
Pulveris exhalat nebulam nubesque volantes,
Quas validi toto dispergunt aere venti :
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, et ripas radentia flumina rodunt :
Præterea, pro parte sua quodcunque alid auget,
Roditur; et quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum;
Ergo terra tibi limatur, et aucta recrescit.

Quod superest, humore novo mare, flumina, fontes
Semper abundare, et latices manare perennes,
Nil opus est verbis; magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum quidquid aquai
Tollitur, in summaque fit, ut nihil humor abundet;
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Partim quod subter per terras diditur omnes:
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aera nunc igitur dicam, qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas:
Semper enim quodcumque fluit de rebus, id omne
Aeris in magnum fertur mare, qui nisi contra
Corpora retribuatur rebus, recreetque fluentes,
Omnia jam resoluta forent, et in aera versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, et in res
Recidere assidue, quoniam fluere omnia constat.

Largus item liquidi fons luminis, ætherius sol
Inrigat assidue cælum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen:
Nam primum quidquid fulgoris disperit eii,
Quocumque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quod simul ac primum nubes succedere soli
Cœpere, et radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis,
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur,
Ut noscas splendore novo res semper egere,

Et primum jactum fulgoris quemque perire;
 Nec ratione alia res posse in sole videri,
 Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.

Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt
 Lumina, pendentes lychni, claræque coruscis
 Fulguribus, pingues multa caligine tædæ,
 Consimili properant ratione, ardore ministro,
 Suppeditare novum lumen; tremere ignibus instant;
 Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit :
 Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ejus
 Exitium celeri toleratur origine flammæ :
 Sic igitur solem, lunam stellasque putandum
 Ex alio atque alio lucem jactare subortu,
 Et primum quidquid flammæ perdere semper ;
 Inviolabilia hæc ne credas forte vigere.

Denique non lapides quoque vinci cernis ab ævo?
 Non altas turres ruere, et putrescere saxa?
 Non delubra Deûm simulacraque fessa fatisci?
 Nec sanctum numen Fati protollere fines
 Posse, neque adversus Naturæ fœdera niti?
 Denique non monumenta virûm dilapsa videmus
 Cedere proporro, subitoque senescere casu?
 Non ruere avolsos silices a montibus altis,
 Nec validas ævi vires perferre patique
 Finiti? neque enim caderent avolsa repente,
 Ex infinito quæ tempore pertolerassent
 Omnia tormenta ætatis privata fragore.

Denique jam tuere hoc circum, supraque quod omnem
 Continet amplexu terram, quod procreat ex se
 Omnia (quod quidam memorant), recipitque perempta :

Totum nativum mortali corpore constat.
 Nam quodcunque alias ex se res auget alitque,
 Deminui debet, recreari quum recipit res.

Præterea, si nulla fuit genialis origo
 Terrai et cœli, semperque æterna fuere,
 Cur supera bellum thebanum et funera Trojæ
 Non alias alii quoque res cecinere poetæ?
 Quo tot facta virum toties cecidere, nec usquam
 Æternis famæ monumentis insita florent?
 Verum, ut opinor, habet novitatem summa, recensque
 Natura est mundi, neque pridem exordia cepit.
 Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
 Nunc etiam augescunt; nunc addita navigiis sunt
 Multa; modo organici melicos peperere sonores;
 Denique natura hæc rerum ratioque reperta est
 Nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
 Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.

Quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis;
 Sed periisse hominum torrenti sæcla vapore,
 Aut cecidisse urbes magno vexamine mundi,
 Aut ex imbribus assiduis exisse rapaces
 Per terras amnes, atque oppida cooperuisse;
 Tanto quippe magis victus fateare necesse est,
 Exitium quoque terrai cœlique futurum;
 Nam quum res tantis morbis tantisque periclis
 Tentarentur, ibi si tristior incubisset
 Causa, darent late cladem magnasque ruinas:
 Nec ratione alia mortales esse videmur
 Inter nos, nisi quod morbis ægriscimus isdem,
 Atque illi, quos a vita Natura removit.

Præterea, quæcunque manent æterna, necesse est,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
Dissociare intus partes; ut materiali
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante;
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum;
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere dissolvique,
Sicut summarum summa est æterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant; neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, et valida dissolvere plaga:
At neque, uti docui, solido cum corpore mundi
Natura est, quoniam admistum est in rebus inane;
Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli;
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint mœnia mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire:
Haud igitur lethi præclusa est janua cœlo,
Nec soli, terræque, nec altis æquoris undis,
Sed patet immani, et vasto respectat hiatu:
Quare etiam nativa necessum est confiteare
Hæc eadem; neque enim mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
Immensi validas ævi contemnere vires.

Denique tantopere inter se quum maxima mundi

Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel quum sol et vapor omnis,
Omnibus epotis humoribus, exsuperarint,
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur;
Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti :
Nequicquam; quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incæpti possit contingere finem :
Tantum spirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant;
Quum semel in terra fuerit superantior ignis,
Et semel, ut fama est, humor regnarit in arvis;
Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
Avia quum Phaethonta rapax vis Solis equorum
Æthere raptavit toto, terrasque per omnes.
At Pater omnipotens, ira tum percitus acri,
Magnanimum Phaethonta, repenti fulminis ictu,
Deturbavit equis in terram; Solque cadenti
Obvius æternam suscepit lampada mundi,
Disjectosque redegit equos junxitque trementes;
Inde, suum per iter, recreavit cuncta gubernans.
Scilicet ut veteres Graium cecinere poetæ;
Quod procul a vera est animi ratione repulsum :
Ignis enim superare potest, ubi materiali
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ,
Aut pereunt res exustæ torrentibus auris :

Humor item quondam cœpit superare coortus,
Ut fama est hominum, multas quando obruit urbes;
Inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
Ex infinito fuerat quæcunque coorta,
Constiterunt imbres et flumina vim minuerunt.

Sed quibus ille modis conjectus materiai
Fundarit cœlum ac terram, pontique profunda,
Solisque et lunæ cursus, ex ordine ponam :
Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se quæque atque sagaci mente locarunt;
Nec quos quæque darent motus, pepigere profecto;
Sed quia multa, modis multis, primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare
Quæcunque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti magnum volgata per ævum,
Omnigenos cœtus et motus experiundo,
Tandem ea conveniant, quæ ut convenere repente
Magnarum rerum fiant exordia sæpe,
Terrai, maris et cœli, generisque animantum.

Hic neque tum solis rota cerni, lumine largo
Altivolans poterat, neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neque aer,
Nec similis nostris rebus res ulla videri;
Sed nova tempestas quædam, molesque coorta :
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, et discludere mundum,
Membraque dividere et magnas disponere partes
Omnigenis e principiis, discordia quorum

Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
 Concursus, motus turbabat, prælia miscens,
 Propter dissimiles formas variasque figuras;
 Quod non omnia sic poterant conjuncta manere,
 Nec motus inter sese dare convenientes:
 Hoc est a terris altum secernere cœlum,
 Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
 Seorsus item puri secretique ætheris ignes.

Quippe etenim primum terrai corpora quæque,
 Propterea quod erant gravia et perplexa, coibant,
 In medioque imas capiebant omnia sedes:
 Quæ quanto magis inter se perplexa coibant,
 Tam magis expressere ea quæ mare, sidera, solem,
 Lunamque efficerent, et magni mœnia mundi:
 Omnia enim magis hæc e lævibus atque rotundis
 Seminibus, multoque minoribu' sunt elementis,
 Quam tellus; ideo per rara foramina terræ
 Partibus erumpens primus se sustulit æther
 Signifer, et multos secum levis abstulit ignes:
 Non alia longe ratione, ac sæpe videmus,
 Aurea quum primum gemmantes røre per herbas
 Matutina rubent radiati lumina solis,
 Exhalantque lacus nebulam fluviique perennes;
 Ipsa quoque interdum tellus fumare videtur:
 Omnia quæ sursum quum conciliantur in alto,
 Corpore concreto subtexunt nubila cœlum:
 Sic igitur tum se levis ac diffusilis æther
 Corpore concreto circumdatus undique sepsit,
 Et late diffusus in omnes undique partes,
 Omnia sic avido complexu cætera sepsit.

Hunc exordia sunt solis lunæque secuta;
 Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris:
 Quæ neque terra sibi adscivit, neque maximus æther;
 Quod nec tam fuerint gravia ut depressa sederent,
 Nec levia ut possent per summas labier oras:
 Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
 Versent, et partes ut mundi totius exstent:
 Quod genus in nobis quædam licet in statione
 Membra manere, tamen quum sint ea quæ moveantur.

His igitur rebus retractis, terra repente,
 Maxima qua nunc se ponti plaga cærula tendit,
 Succidit, et salso subfodit gurgite fossas;
 Inque dies quanto circum magis ætheris æstus
 Et radii solis cogeabant undique terram,
 Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
 In medio ut propulsa suo condensa coiret;
 Tam magis expressus salsus de corpore sudor
 Augebat mare manando camposque natantes;
 Et tanto magis illa foras elapsa volabant
 Corpora multa vaporis et aeris, altaque cœli
 Densebant procul a terris fulgentia templa:
 Sidebant campi, crescebant montibus altis
 Ascensus; neque enim poterant subsidere saxa;
 Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.
 Sic igitur terræ, concreto corpore, pondus
 Constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
 Confluxit gravis et subsedit funditus, ut fæx.
 Inde mare, inde aer, inde æther ignifer ipse:
 Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta,
 Et leviora aliis alia; et liquidissimus æther.

Atque levissimus aërias super influit auras,
 Nec liquidum corpus turbantibus aëris auris
 Commiscet; sinit hæc violentis omnia verti
 Turbinibus, sinit incertis turbare procellis;
 Ipse suos ignes certo fert impete labens:
 Nam modice fluere atque uno posse æthera nisu,
 Significat ponti mare, certo quod fluit æstu,
 Unum labendi conservans usque tenorem.

Motibus astrorum nunc quæ sit causa, canamus:
 Principio, magnus cœli si vertitur orbis,
 Ex utraque polum parti premere aëra nobis
 Dicendum est, extraque tenere et claudere utrinque:
 Inde alium supera fluere, atque intendere eodem,
 Quo volvenda micant æterni sidera mundi;
 Ast alium subter, contra qui subvehat orbem,
 Ut fluvios versare rotas atque haustra videmus.

Est etiam quoque uti possit cœlum omne manere
 In statione, tamen quum lucida signa ferantur:
 Sive quod inclusi rapidi sunt ætheris æstus,
 Quærentesque viam circumversantur, et ignes
 Passim per cœli volvunt se immania templa;
 Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
 Versat agens ignes; sive ipsi serpere possunt,
 Quo cujusque cibus vocat atque invitat euntes,
 Flammea per cœlum pascentes corpora passim.
 Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
 Difficile est: sed quid possit fiatque per omne,
 In variis mundis varia ratione creatis,
 Id doceo; pluresque sequor disponere causas
 Motibus astrorum, quæ possint esse per omne:

E quibus una tamen sit et hæc quoque causa necesse est,
 Quæ vegeat motum signis; sed quæ sit earum
 Præcipere, haud quaquam est pedetentim progredientis.

Terraque ut in media mundi regione quiescat,
 Evanescere paulatim et decrescere pondus
 Convenit, atque aliam naturam subter habere
 Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam
 Partibus aeriis mundi, quibus insita sidit;
 Propterea non est oneri, neque deprimit auras:
 Ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra,
 Nec caput est oneri collo, nec denique totum
 Corporis in pedibus pondus sentimus inesse;
 At quæcunque foris veniunt, impostaque nobis
 Pondera sunt, lædunt, permulto sæpe minora:
 Usque adeo magni refert, cui quæ adiaceat res:
 Sic igitur tellus non est aliena repente
 Adlata, atque auris aliunde objecta alienis;
 Sed pariter prima concepta ab origine mundi,
 Certa que pars ejus, quasi nobis membra, videtur.

Præterea grandi tonitru concussa, repente
 Terra, supra se quæ sunt, concutit omnia motu;
 Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
 Partibus aeriis mundi cæloque revincta:
 Nam communibus inter se radicibus hærent,
 Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
 Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
 Sustineat corpus tenuissima vis animæ,
 Propterea quia tam conjuncta, atque uniter apta est?
 Denique jam saltu pernici tollere corpus
 Quis potis est, nisi vis animæ quæ membra gubernat?

Jamne vides quantum tenuis natura valere
 Possit, ubi est conjuncta gravi cum corpore, ut aer
 Conjunctus terris, et nobis est animi vis?

Nec nimio solis major rota, nec minor ardor
 Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur;
 Nam quibus e spatiis cunque ignes lumina possunt
 Adjicere, et calidum membris adflare vaporem.
 Illa ipsa intervalla nihil de corpore libant
 Flammarum, nihilo ad speciem est contractior ignis:
 Proinde calor quoniam solis lumenque profusum
 Perveniant nostros ad sensus, et loca tingunt;
 Forma quoque hinc solis debet filumque videri,
 Nil adeo ut possis plus aut minus addere vere.

Lunaque, sive notho fertur loca lumine lustrans,
 Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
 Quidquid id est, nihilo fertur majore figura,
 Quam, nostris oculis quam cernimus, esse videtur;
 Nam prius, omnia quæ longe remota tuemur
 Aera per multum, specie confusa videntur,
 Quam minimum filum: quapropter luna necesse est,
 Quandoquidem claram speciem certamque figuram
 Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
 Quanta hæc cunque fuerat, tanta hinc videatur in alto.

Postremo, quoscunque vides hinc ætheris ignes,
 (Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus ignes,
 Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
 Perparvum quiddam interdum mutare videntur,
 Alterutram in partem, filum, quum longius absint),
 Scire licet, perquam pauxillo posse minores
 Esse, vel exigua majores parte brevique.

Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
Quod maria ac terras omnes cœlumque rigando
Compleat, et calido perfundat cuncta vapore;
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere lumen
Ex omni mundo, quo sic elementa vaporis
Undique conveniunt, et sic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor:
Nonne vides etiam quam late parvus aquai
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque uti, non magno solis ab igni,
Aera percipiat calidis fervoribus ardor;
Opportunus ita est si forte et idoneus aer,
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accipere ex una scintilla incendia passim:
Forsitan et rosea sol alte lampade lucens
Possideat multum cæcis fervoribus ignem
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Æstiferum ut tantum radiorum exaugeat ictum.

Nec ratio solis simplex, nec certa patescit,
Quo pacto æstivis e partibus Ægocerotis
Brumales adeat flexus, atque inde revertens
Canceris ut vertat metas se ad solstitiales;
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa est;
Nam fieri vel cum primis id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,

Quanto quæque magis sint terram sidera propter,
 Tanto posse minus cum cœli turbine ferri;
 Evanescere enim rapidas illius et acres
 Imminui subter vires, ideoque relinqui
 Paulatim solem cum posterioribus signis,
 Inferior multo quod sit, quam fervida signa,
 Et magis hoc lunam; et quanto demissior ejus
 Cursus abest procul a cœlo, terrisque propinquat,
 Tanto posse minus cum signis tendere cursum;
 Flaccidiore etiam quanto jam turbine fertur
 Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
 Hanc adipiscuntur, circum præterque feruntur:
 Propterea fit, ut hæc ad signum quodque reverti
 Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.

Fit quoque ut e mundi transversis partibus aer
 Alternis certo fluere alter tempore possit,
 Qui queat æstivis solem detrudere signis
 Brumales usque ad flexus gelidumque rigorem,
 Et qui rejiciat gelidis a frigoris umbris
 Æstiferas usque in partes et fervida signa;
 Et ratione pari lunam stellasque putandum est
 Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
 Aeribus posse alternis a partibus ire.
 Nonne vides etiam diversis nubila ventis
 Diversas ire in partes, inferna supernis?
 Quî minus illa queant per magnos ætheris orbis,
 Æstibus inter se diversis sidera ferri?

At nox obruit ingenti caligine terras;
 Aut ubi de longo cursu sol extima cœli
 Impulit, atque suos efflavit languidus ignes

Concussos itere, et labefactos aere multo;
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.

Tempore item certo roseam Matuta per oras
Ætheris Auroram defert, et lumina pandit;
Aut quia sol idem sub terras ille revertens
Anticipat cœlum radiis, accendere tentans;
Aut quia conveniunt ignes, et semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt solis nova semper lumina gigni:
Quod genus Idæis fama est e montibus altis
Dispersos ignes orienti lumine cerni,
Inde coire globum quasi in unum et conficere orbem.

Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod hæc ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, et solis reparare nitorem;
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
Arbusta, et certo dimittunt tempore florem:
Nec minus in certo dentes cadere imperat ætas
Tempore, et impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam:
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni;
Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequa natura est jam rerum ex ordine certo.

Crescere itemque dies licet et tabescere noctes,
Et minui luces, quum sumant augmina noctes;
Aut quia sol idem sub terras atque superne,

Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit, et in partes non æquas dividit orbem;
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Ejus in adversa tanto plus parte relatus,
Donicum ad id signum cœli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras:
Nam medio cursu flatus Aquilonis et Austri
Distinet æquato cœlum discrimine metas,
Propter signiferi posituram totius orbis;
Annua sol in quo contundit tempora serpens,
Obliquo terras et cœlum lumine lustrans;
Ut ratio declarat eorum, qui loca cœli
Omnia dispositis signis ornata notarunt.

Aut quia crassior est certis in partibus aer,
Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis,
Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus:
Propterea noctes hyberno tempore longæ
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
Aut etiam, quia sic alternis partibus anni
Tardius et citius consuerunt confluere ignes
Qui faciant solem certa de surgere parte.

Luna potest solis radiis percussa nitere,
Inque dies majus lumen convertere nobis
Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe,
Donicum eum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus ejus super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius jam solis ad ignem
Labitur ex alia signorum parte per orbem:
Ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilai

Consimilem, cursusque viam sub sole tenere;
Propterea fit uti videantur dicere verum.

Est etiam quoque uti proprio cum lumine possit
Volvier, et varias splendoris reddere formas;
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur et una
Labitur, omnimodis occursans officiensque;
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Versarique potest, globus ut si forte pilai,
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus,
Versandoque globum variantes edere formas;
Donicum eam partem, quæcunque est ignibus aucta,
Ad speciem vertit nobis oculosque patentes;
Inde minutatim retro contorquet, et aufert
Luciferam partem glomeraminis atque pilai:
Ut Babylonica Chaldæum doctrina refutans
Astrologorum artem contra convincere tendit:
Proinde quasi fieri nequeat quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.

Denique cur nequeat semper novâ luna creari,
Ordine formarum certo certisque figuris,
Inque dies privos abolescere quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte locoque,
Difficile est ratione docere et vincere verbis;
Ordine quum videas tam certo multa creari:
It ver, et Venus, et Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter;
Flora quibus mater præspersgens ante viai
Cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet.
Inde loci sequitur calor aridus, et comes una
Pulverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum:

Inde Autumnus adit; graditur simul Evius Evan;
 Inde aliæ tempestates ventique sequuntur,
 Altitonans Vultur et Auster fulmine pollens :
 Tandem Bruma nives adfert, pigrumque rigorem
 Reddit; Hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algius :
 Quo minus est mirum, si certo tempore luna
 Gignitur, et certo deletur tempore rursus,
 Quum fieri possint tam certo tempore multa.

Solis item quoque defectus, lunæque latebras,
 Pluribus e causis fieri tibi posse putandum est :
 Nam cur luna queat terram secludere solis
 Lumine, et a terris altum caput obstruere eii,
 Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem;
 Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
 Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
 Solque suos etiam dimittere languidus ignes
 Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
 Quum loca præteriit flammis infesta per auras,
 Quæ faciunt ignes interstingui atque perire?
 Et cur terra queat lunam spoliare vicissim
 Lumine, et oppressum solem super ipsa tenere,
 Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras;
 Tempore eodem, aliud nequeat succurrere lunæ
 Corpus, vel supera solis perlabier orbem,
 Quod radios interrumpat lumenque profusum?
 Et tamen ipsa suo si fulgit luna nitore,
 Cur nequeat certa mundi languescere parte,
 Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?
 Quod superest, quoniam magni per cæcula mundi
 Qua fieri quidquid posset ratione, resolvi;

Solis uti varios cursus, lunæque meatus,
Noscere possemus quæ vis et causa cieret,
Quove modo soleant effecto lumine obire,
Et nec opinantes tenebris obducere terras,
Quum quasi connivent, et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce;
Nunc redeo ad mundi novitatem, et mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere, et incertis tentarit credere ventis.

Principio, genus herbarum viridemque nitorem
Terra dedit circum colles, camposque per omnes;
Florida fulserunt viridanti prata colore;
Arboribusque datum est variis exinde per auras
Crescendi magnum immissis certamen habenis :
Ut pluma atque pili primum setæque creantur
Quadrupedum in membris, et corpore pennipotentum;
Sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
Sustulit; inde loci mortalia sæcla creavit,
Multa, modis multis, varia ratione coorta :
Nam neque de cœlo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Linquntur ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata :
Multaque nunc etiam existunt animalia terris;
Imbribus et calido solis concreta vapore :
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta
Et majora, nova tellure atque æthere adulto.

Principio, genus alituum, variæque volucres
Ova relinquebant, exclusæ tempore verno :
Folliculos ut nunc teretes æstate cicadæ

Linqunt, sponte sua victum vitamque petentes.
 Tum tibi terra dedit primum mortalia sæcla :
 Multus enim calor atque humor superabat in arvis.
 Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur,
 Crescebant uteri terræ radicibus apti;
 Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
 Infantum, fugiens humorem, aurasque petissens,
 Convertibat ibi Natura foramina terræ,
 Et succum venis cogebat fundere apertis
 Consimilem lactis; sicut nunc fœmina quæque
 Quum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
 Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
 Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
 Præbebat multa et molli lanugine abundans.

At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
 Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras :
 Omnia enim pariter crescunt, et robora sumunt;
 Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
 Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
 Humanum, atque animal prope certo tempore fudit
 Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
 Aeriasque simul volucres variantibu' formis.

Sed quia finem aliquem pariendi debet habere,
 Destitit; ut mulier spatio defessa vetusto :
 Mutat enim mundi naturam totius ætas,
 Ex alioque alius status excipere omnia debet,
 Nec manet ulla sui similis res; omnia migrant,
 Omnia commutat Natura, et vertere cogit :
 Namque aliud putrescit, et ævo debile languet;
 Porro aliud concrescit, et e contemptibus exit.

Sic igitur mundi naturam totius ætas
 Mutat, et ex alio terram status excipit alter;
 Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.

 Multaque tum tellus etiam portenta creare
 Conata est, mira facie membrisque coorta
 (Androgynum inter utrum, nec utrumque et utrinque
 remotum),

Orba pedum partim, manuum viduata vicissim;
 Multa sine ore etiam, sine voltu cæca reperta,
 Vincitque membrorum per totum corpus adhæsu,
 Nec facere ut possent quidquam, nec cedere quoquam,
 Nec vitare malum, nec sumere quod foret usus :
 Cætera de genere hoc monstra ac portenta creabat:
 Nequicquam; quoniam Natura absterruit auctum;
 Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
 Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res :
 Multa videmus enim rebus concurrere debere,
 Ut propagando possint producere sæcla;
 Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
 Semina qua possint membris manare remissis;
 Fœminaque ut maribus conjungi possit, habendum,
 Mutua queis nectant inter se gaudia, utrisque.

 Multaque tum interiisse animantum sæcla necesse est,
 Nec potuisse propagando procudere prolem :
 Nam quæcunque vides vesci vitalibus auris,
 Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas est,
 Ex ineunte ævo, genus id tutata reservans :
 Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quæ
 Commendata manent tutelæ tradita nostræ.
 Principio, genus acre leonum, sævaque sæcla

Tutata est virtus, vulpes dolus, et fuga cervos :
 At levisomna canum, fido cum pectore, corda,
 Et genus omne, quod est veterino semine partum,
 Lanigeræque simul pecudes, et bucera sæcla,
 Omnia sunt hominum tutelæ tradita, Memmi :
 Nam cupide fugere feras, pacemque secutæ
 Sunt, et larga suo sine pabula parta labore ;
 Quæ damus utilitatis eorum præmia causa :
 At, queis nil horum tribuit Natura, nec ipsa
 Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
 Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
 Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum ?
 Scilicet hæc aliis prædæ lucroque jacebant,
 Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
 Donicum ad interitum genus id Natura redegit.

Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
 Esse queat duplici natura et corpore bino,
 Ex alienigenis membris compacta potestas,
 Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit :
 Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.

Principio, circum tribus actis impiger annis
 Floret equus, puer haudquaquam; quin sæpe etiamnum
 Ubra mammæ in somnis lactantia quærit :
 Post ubi equum validæ vires, ætate senecta,
 Membraque deficiunt fugienti languida vita,
 Tum demum pueris, ævo florente, juventas
 Occipit, et molli vestit lanugine malas :
 Ne forte ex homine, et veterino semine equorum,
 Conferi credas Centauros posse, nec esse
 Aut rapidis canibus succinctas semimarinis

Corporibus Scyllas, aut cætera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus;
Quæ neque florescunt pariter, neque robora sumunt
Corporibus, neque projiciunt ætate senectâ,
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus :
Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum.

Flamma quidem vero quum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere atque urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodcunque et sanguinis exstet;
Quî fieri potuit, triplici cum corpore ut, una
Prima leo, postremâ draco, media ipsa chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?

Quare etiam tellure nova cœloque recenti,
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc, uno novitatis nomine inani,
Multa licet simili ratione effutiat ore;
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, et gemmis florere arbusta suesse;
Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset,
Et manibus totum circum se vertere cœlum :
Nam quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit;
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum :
Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac fruges arbustaque læta,
Non tamen inter se possint complexa creari.

Res sic quæque suo ritu procedit, et omnes
Fœdere Naturæ certo discrimina servant.

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset :
Et majoribus, et solidis magis ossibus intus
Fundatum, et validis aptum per viscera nervis;
Nec facile ex æstu, nec frigore quod caperetur,
Nec novitate cibi, nec labi corporis ulla :
Multaque per cœlum solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva,
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos :
Quod sol, atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum :
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque; et quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus etiam majora ferebat :
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.

At sedare sitim fluvii fontesque vocabant;
Ut nunc montibus e magnis decursus aquai
Claricitat late sitientia sæcla ferarum.
Denique noctivagi sylvestria templa tenebant
Nympharum, quibus exhibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa super viridi stillantia musco,
Et partim plano scatere atque erumpere campo.

Necdum res igni scibant tractare, nec uti
 Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum :
 Sed nemora atque cavos montes sylvasque colebant,
 Et frutices inter condebant squalida membra,
 Verbera ventorum vitare imbresque coacti.
 Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
 Moribus inter se scibant, nec legibus uti :
 Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat
 Sponte sua, sibi quisque valere et vivere doctus.
 Et Venus in sylvis jungebat corpora amantum;
 Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
 Vel violenta viri vis atque impensa libido,
 Vel pretium glandes atque arbuta, vel pira lecta.

Et manuum mira freti virtute pedumque,
 Consectabantur sylvestria sæcla ferarum
 Missilibus saxis, et magno pondere clavæ,
 Multaque vincebant, vitabant pauca latebris;
 Setigerisque pares suibus, sylvestria membra
 Nuda dabant terræ, nocturno tempore capti,
 Circum se foliis ac frondibus involventes :
 Nec plangore diem magno, solemque per agros
 Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris :
 Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
 Dum rosea face sol inferret lumina cælo :
 A parvis quod enim consuerant cernere semper
 Alternò tenebras et lucem tempore gigni,
 Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
 Nec diffidere, ne terras æterna teneret
 Nox, in perpetuum detracto lumine solis.

Sed magis illud erat curæ, quod sæcla ferarum

Infestam miseris faciebant sæpe quietem ;
 Ejectique domo fugiebant saxea tecta
 Setigeri suis adventu, validique leonis,
 Atque intempesta cedebant nocte paventes
 Hospitibus sævis instrata cubilia fronde.

Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia sæcla
 Dulcia linquebant labentis lumina vitæ :
 Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
 Pabula viva feris præbebat dentibus haustus ;
 Et nemora ac montes gemitu sylvasque replebat,
 Viva videns vivo sepeliri viscera busto :
 At quos effugium servarat, corpore adeso,
 Posterius tremulas super ulcera tetra tenentes
 Palmas, horrifera accibant vocibus Orcum,
 Donicum eos vita privarunt vermina sæva,
 Expertes opis, ignaros quid volnera vellent.

At non multa virûm sub signis millia ducta
 Una dies dabat exitio, nec turbida ponti
 Æquora lædebant naves ad saxa virosque.
 Sed temere, incassum mare fluctibu' sæpe coortis
 Sævibat, leviterque minas ponebat inanes :
 Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
 Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis :
 Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
 Tum penuria deinde cibi languentia letho
 Membra dabat : contra nunc rerum copia mersat.
 Illi imprudentes ipsi sibi sæpe venenum
 Vergebant : nunc dant aliis solertius ipsi.

Inde casas postquam ac pelles ignemque pararunt,
 Et mulier conjuncta viro concessit in unum ;

Castaque privatæ Veneris connubia læta
 Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam;
 Tum genus humanum primum mollescere cœpit:
 Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
 Non ita jam possent cœli sub tegmine ferre;
 Et Venus imminuit vires, puerique parentum
 Blanditiis facile ingenium fregere superbum.
 Tunc et amicitiam cœperunt jungere, habentes
 Finitima inter se, nec lædere, nec violare;
 Et pueros commendarunt, muliebrequæ sæclum,
 Vocibus et gestu quum balbe significarent,
 Imbecillorum esse æquum misererier omnium.
 Non tamen omnimodis poterat concordia gigni;
 Sed bona magnaque pars servabant fœdera casti:
 Aut genus humanum jam tum foret omne peremptum
 Nec potuisset adhuc perducere sæcla propago.

At varios linguæ sonitus Natura subegit
 Mittere, et utilitas expressit nomina rerum;
 Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
 Protrahere ad gestum pueros infantia linguæ,
 Quum facit, ut digito, quæ sint præsentia, monstrent
 Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti:
 Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
 Illis iratus petit, atque infensus inurget.
 At catuli pantherarum, scymnique leonum
 Unguibus ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,
 Vix dum quum ipsis sunt dentes unguesque creati:
 Alituum porro genus alis omne videmus
 Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.

Proinde putare aliquem tum nomina distribuise

Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima ;
 Desipere est : nam cur hic posset cuncta notare
 Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ,
 Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?

Præterea, si non alii quoque vocibus usi
 Inter se fuerant ; unde insita notities est
 Utilitatis, et unde data est huic prima potestas,
 Quid vellet facere ut scirent animoque viderent?
 Cogere item plures unus, victosque domare
 Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent ;
 Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
 Quid facto esset opus : faciles neque enim paterentur,
 Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aures
 Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.

Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re,
 Si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
 Pro vario sensu varias res voce notaret,
 Quum pecudes mutæ, quum denique sæcla ferarum
 Dissimiles soleant voces variasque ciere,
 Quum metus aut dolor est, et quum jam gaudia gliscunt?
 Quippe etenim id licet e rebus cognoscere apertis.

Inritata canum quum primum magna molossum
 Mollia ricta fremunt, duros nudantia dentes,
 Longe alio sonitu rabie distracta minantur,
 Et quum jam latrant, et vocibus omnia complent :
 At catulos blande quum lingua lambere tentant,
 Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,
 Suspensis teneros imitantur dentibus haustus ;
 Longe alio pacto gannitu vocis adulant,
 Et quum deserti baubantur in ædibus, aut quum

Plorantes fugiunt summisso corpore plagas.

Denique non hinnitus item differre videtur,
 Inter equas ubi equus florenti ætate juvenecus
 Pinnigeri sævit calcaribus ictus amoris,
 Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma;
 Ac quum sis alias concussis artubus hinnit?

Postremo, genus alituum, variæque volucres,
 Accipitres, atque ossifragæ, mergique marinis
 Fluctibus in salsis victum vitamque petentes,
 Longe alias alio jaciunt in tempore voces,
 Et quum de victu certant, prædaque repugnant.
 Et partim mutant cum tempestatibus una
 Raucisonos cantus; cornicum ut sæcla vetusta
 Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur et imbres
 Poscere, et interdum ventos aurasque vocare :
 Ergo si varii sensus animalia cogunt,
 Muta tamen quum sint, varias emittere voces;
 Quanto mortales magis æquum est tum potuisse
 Dissimiles alia atque alia res voce notare?

Illud in his rebus tacitus ne forte requiras,
 Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
 Primitus; inde omnis flammaram diditur ardor;
 Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
 Fulgere, quum cœli donavit plaga vapores;
 Et ramosa tamen quum ventis pulsa vacillans
 Æstuat in ramos incumbens arboris arbor,
 Exprimitur validis extritus viribus ignis,
 Et micat interdum flammai fervidus ardor,
 Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur :
 Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.

Inde cibum coquere ac flammæ mollire vapore
 Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
 Verberibus radiorum atque æstu victa per agros;
 Inque dies magis hi victum vitamque priorem
 Commutare novis monstrabant rebus et igni,
 Ingenio qui præstabant et corde vigeabant.

Condere cœperunt urbes arcemque locare
 Præsidium reges ipsi sibi per fugiumque;
 Et pecudes et agros divisere, atque dederé
 Pro facie cujusque et viribus ingenioque;
 Nam facies multum valuit, viresque vigeant:
 Posterius res inventa est, aurumque repertum,
 Quod facile et validis et pulchris dempsit honorem:
 Divitioris enim sectam plerumque sequuntur,
 Quàm libet et fortes et pulchro corpore creti.

Quod si quis vera vitam ratione gubernet,
 Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce
 Æquo animo: neque enim est unquam penuria parvi:
 At claros se homines voluere esse atque potentes,
 Ut fundamento stabili fortuna maneret,
 Et placidam possent opulenti degere vitam:
 Nequicquam, quoniam ad summum succedere honorem
 Certantes, iter infestum fecere viai;
 Et tamen e summo quasi fulmen dejicit ictos
 Invidia interdum contemptim in Tartara tetra;
 Ut satius multo jam sit parere quietum,
 Quam regere imperio res velle, et regna tenere:
 Proinde sine incassum defessi sanguine sudent,
 Angustum per iter luctantes ambitionis;
 Invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant

Plerumque, et quæ sunt aliis magis edita cunque :
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis :
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.

Ergo, regibus occisis, subversa jacebat
Pristina majestas soliorum et scepra superba ;
Et capitis summi præclarum insigne, cruentum,
Sub pedibus volgi, magnum lugebat honorem :
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad summam fæcem turbasque redibat,
Imperium sibi quum ac summatum quisque petebat :
Inde magistratum partim docuere creare,
Juraque constituere, ut vellent legibus uti ;
Nam genus humanum defessum vi colere ævum,
Ex inimicitiis languebat ; quo magis ipsum
Sponte sua cecidit sub leges arctaque jura ;
Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines pertæsum vi colere ævum :
Unde metus maculat pœnarum præmia vitæ ;
Circumretit enim vis atque injuria quemque,
Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit ;
Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis ;
Etsi fallit enim Divum genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet ;
Quippe ubi se multi per somnia sæpe loquentes,
Aut morbo delirantes procrâxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.

Nunc quæ causa Deum per magnas numina gentes

Pervolgarit, et ararum compleverit urbes,
Suscipiendaque curarit solemnia sacra,
Quæ nunc in magnis florent sacra rebu' locisque;
Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
Qui delubra Deum nova toto suscitât orbi
Terrarum, et festis cogit celebrare diebus,
Non ita difficile est rationem reddere verbis.

Quippe etenim jam tum Divum mortalia sæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis mirando corporis auctu:
His igitur sensum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere, pro facie præclara et viribus amplis.

Æternamque dabant vitam, quia semper eorum
Suppeditabatur facies, et forma manebat
(Et manet omnino), et quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant.
Fortunisque ideo longe præstare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
Et simul in somnis quia multa et mira videbant
Efficere, et nullum capere ipsos inde laborem.

Præterea, cœli rationes, ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti;
Nec poterant, quibus id fieret, cognoscere causas:
Ergo perfugium sibi habebant omnia Divis
Tradere, et illorum nutu facere omnia flecti.

In cœloque Deum sedes et templa locarunt,
Per cœlum volvi quia sol et luna videntur,
Luna, dies, et nox, et noctis signa severa,
Noctivagæque faces cœli, flammæque volantes,

Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina; grando,
Et rapidi fremitus, et murmura magna minarum.

O genus infelix humanum, talia Divis
Quum tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas!
Quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis
Volnera, quas lacrymas peperere minoribu' nostris!

Nec pietas ulla est velatum sæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras,
Nec procumbere humi prostratum, et pandere palmas
Ante Deum delubra, nec aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota;
Sed mage pacata posse omnia mente tueri:
Nam quum suspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem solis lunæque viarum;
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefatum caput erigere infit
Ecquæ forte Deum nobis immensa potestas
Sit, vario motu quæ candida sidera verset.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquænam fuerit mundi genitæ origo,
Et simul ecquæ sit finis, quoad mœnia mundi
Hunc tanti motus possint perferre laborem;
An divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu,
Immensi validas ævi contemnere vires.

Præterea, cui non animus formidine Divum
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili quum plaga torrida tellus
Contremittit, et magnum percurrunt murmura cœlum?

Non populi gentesque tremunt? regesque superbi
 Conripiunt Divum perculsi membra timore,
 Ne quod ob admissum fœde, dictumve superbe,
 Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum?
 Summa etiam quum vis violenti per mare venti
 Induperatorem classis super æquora verrit,
 Cum validis pariter legionibus atque elephantis,
 Non Divum pacem votis adit, ac prece quæsit
 Ventorum pavidus paces animasque secundas?
 Nequicquam, quoniam violento turbine sæpe
 Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi.
 Usque adeo res humanas vis abdita quædam
 Obterit, et pulchros fascas sævasque secures
 Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.
 Denique sub pedibus tellus quum tota vacillat,
 Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur,
 Quid mirum si se temnunt mortalia sæcla,
 Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
 In rebus vires Divum, quæ cuncta gubernent?

Quod superest, æs atque aurum ferrumque repertum est,
 Et simul argenti pondus, plumbique potestas,
 Ignis ubi ingentes sylvas ardore cremarat,
 Montibus in magnis, seu cœli fulmine misso;
 Sive quod inter se bellum sylvestre gerentes,
 Hostibus intulerant ignem, formidinis ergo;
 Sive quod inducti terræ bonitate, volebant
 Pandere agros pingues, et pascua reddere rura;
 Sive feras interficere, et ditescere præda:
 Nam fovea atque igni prius est venariæ ortum,
 Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere:

Quidquid id est, quacunq; e causa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni;
Manabat venis ferventibus, in loca terræ
Concava conveniens, argenti rivus et auri,
Æris item et plumbi; quæ quum concreta videbant
Posterius claro in terris splendere colore,
Tollebant nitido capti levique lepore;
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique;
Tum penetrabat eos posse hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo;
Ut sibi tela parent, sylvasque excidere possint,
Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere perque forare :
Nec minus argento facere hæc auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus æris;
Nequicquam, quoniam cedebat victa potestas,
Nec poterat pariter durum sufferre laborem;
Nam fuit in pretio magis æs, aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum;
Nunc jacet æs, aurum in summum successit honorem :
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum;
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
Porro aliud succedit et e contemptibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, et miro est mortales inter honore.

Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta

Sit, facile est ipsum per te cognoscere, Memini :
Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides et item sylvarum fragmina rami,
Et flammæ atque ignes, postquam sunt cognita primum
Posterioris ferri vis est ærisque reperta,
Et prior æris erat quam ferri cognitus usus ;
Quo facilis magis est natura, et copia major :
Ære solum terræ tractabant, æreque belli
Miscabant fluctus, et volnera vasta serebant,
Et pecus atque agros adimebant ; nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda et inerma :
Inde minutatim processit ferreus ensis,
Versaque in opprobrium species est falcis ahenæ ;
Et ferro cœpere solum proscindere terræ,
Exæquataque sunt creperi certamina belli.

Et prius est armatum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frænis, dextraque vigere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla ;
Et bijugo prius est, quam bis conjungere binos,
Et quam falciferos inventum ascendere currus :
Inde boves lucas turrato corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, et magnas Martis turbare catervas :
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis ;
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in mœnere belli,
Expertique sues sævos sunt mittere in hostes ;
Et validos Parthi præ se misere leones,
Cum ductoribus armatis sævisque magistris,

Qui moderarier hos possent vinclisque tenere :
Nequicquam, quoniã permista cæde calentes
Turbabant sævi nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas ;
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, et frænâ convertere in hostes :
Inritata læ jaciebant corpora saltu
Undique, et advorsum venientibus ora petebant ;
Et necopinantes a tergo diripiebant,
Deplexæque dabant in terram volnere vinctos,
Morsibus adfixæ validis atque unguibus uncis ;
Jactabantque sues tauri, pedibusque terebant,
Et latera ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis socios cædebant dentibus apri,
Tela infracta suo tingentes sanguine sævi,
[In se fracta suo tingentes sanguine tela :]
Permistasque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam transversa feros exhibant dentis adactus
Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant ;
Nequicquam, quoniam a nervis succisa videres
Concidere, atque gravi terram consternere casu.
Sic quos ante domi domitos satis esse putabant,
Efferviscere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu,
Nec poterant ullam partem reducere eorum :
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum :
Ut nunc sæpe boves læ, ferro male mactæ,
Diffugiunt, fera facta suis quum multa dedere.
Sic fuit, ut facerent : sed vix adducor, ut ante

Non quierint animo præsentire atque videre,
 Quam commune malum fuerat fœdumque futurum :
 Et magis id possis factum contendere in omni,
 In variis mundis varia ratione creatis,
 Quam certo atque uno terrarum quolibet orbi.
 Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
 Quam dare quod gemerent hostes, ipsique perire,
 Qui numero diffidebant, armisque vacabant.

Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen :
 Textile post ferrum est; quia ferro tela parantur :
 Nec ratione alia possunt tam lævia gigni
 Insilia, ac fusi, et radii, scapique sonantes.

Et facere ante viros lanam Natura coegit,
 Quam muliebri genus; nam longe præstat in arte,
 Et solertius est multo genus omne virile :
 Agricolæ donec vitio vertere severi,
 Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
 Atque ipsi potius durum sufferre laborem;
 Atque opere in duro durarent membra manusque.

At specimen sationis, et insitionis origo
 Ipsa fuit rerum primum Natura creatrix :
 Arboribus quoniam baccæ, glandesque caducæ
 Tempestiva dabant pullorum examina subter.
 Unde etiam libitum est stirpes committere ramis,
 Et nova defodere in terram virgulta per agros :
 Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
 Tentabant, fructusque feros mansuescere terra
 Cernebant indulgendo, blandeque colendo :
 Inque dies magis in montem succedere sylvas
 Cogebant, infraque locum concedere cultis .

Prata, lacus, rivos, segetes, vinetaque læta
Collibus et campis ut haberent, atque olearum
Cœrula distinguens inter plaga currere posset
Per tumulos, et convalles, camposque profusa :
Ut nunc esse vides vario distincta lepore
Omnia, quæ pomis intersita dulcibus ornant,
Arbustisque tenent felicibus obsita circum.

At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam lævia carmina cantu
Concelebrare homines possent, auresque juvare;
Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora, ac sylvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia.
Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
Cum satiate cibi : nam tum sunt omnia cordi.
Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora habebant;
Præsertim quum tempestas ridebat, et anni
Tempora pingebant viridantes floribus herbas :
Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant, agrestis enim tum Musa vigebat;
Tum caput atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus et foliis lascivia læta monebat;
Atque extra numerum procedere membra moventes

Duriter, et duro terram pede pellere matrem :
 Unde oriebantur risus, dulcesque cachinni,
 Omnia quod nova tum magis hæc, et mira vigebant.
 Et vigilantibus hinc aderant solatia somni,
 Ducere multimodis voces, et flectere cantus,
 Et supera calamos unco percurrere labro.
 Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur,
 Et numerum servare genus didicere; neque hilo
 Majorem interea capiunt dulcedini' fructum,
 Quam sylvestre genus capiebat terrigenarum.

Nam quod adest præsto, nisi quid cognovimus ante
 Suavius, in primis placet, et pollere videtur;
 Posteriorque fere melior res illa reperta
 Perdit, et immutat sensus ad pristina quæque.
 Sic odium cœpit glandis; sic illa relicta
 Strata cubilia sunt herbis, et frondibus aucta
 Pellis item cecidit; vestis contempta ferina est :
 Quam reor invidia tali tunc esse repertam,
 Ut lethum insidiis, qui gessit primus, obiret;
 Et tandem inter eos distractum, sanguine multo
 Dispersisse, neque in fructum convertere quisse.

Tunc igitur pelles, nunc aurum, et purpura curis
 Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
 Quo magis in nobis, ut opinor, culpa residit :
 Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
 Terrigenas; at nos nil lædit veste carere
 Purpurea, atque auro signisque ingentibus apta;
 Dum plebeia tamen sit, quæ defendere possit.
 Ergo hominum genus incassum frustra que laborat,
 Semper et in curis consumit inanibus ævum.

Nimirum quia non cognovit quæ sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas;
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus æstus.

At vigiles mundi magnum et versatile templum
Sol et luna suo lustrantes lumine circum,
Perdocuere homines annorum tempora verti,
Et certa ratione geri rem atque ordine certo.

Jam validis septi degebant turribus ævum,
Et divisa colebatur discretaque tellus :
Tum mare velivolum florebat navibu' pandis;
Auxilia et socios jam pacto fœdere habebant,
Carminibus quum res gestas cœpere poetæ
Tradere; nec multo priu' sunt elementa reperta.
Propterea, quid sit prius actum, respicere ætas
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.

Navigia atque agri culturas, mœnia, leges,
Arma, vias, vestes, et cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omnes,
Carmina, picturas, et dædala signa polire,
Usus, et impigræ simul experientia mentis
Paulatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec venere cæcumen.

LIBER SEXTUS.

Primæ frugiferos fœtus mortalibus ægris
 Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ,
 Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt;
 Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
 Quum genuere virum tali cum corde repertum,
 Omnia veridico qui quondam ex ore profudit,
 Cujus et extincti, propter divina reperta,
 Divulgata vetus jam ad cœlum gloria fertur.

Nam quum vidit hic, ad victum quæ flagitat usus,
 Et per quæ possent vitam consistere tutam,
 Omnia jam ferme mortalibus esse parata,
 Divitiis homines et honore et laude potentes
 Affluere, atque bona natorum excellere fama,
 Nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
 Atque animum infestis cogi servire querelis;
 Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
 Omniaque illius vitio corrumpier intus,
 Quæ conlata foris et commoda cunque venirent;
 Partim quod fluxum pertusumque esse videbat,
 Ut nulla posset ratione explerier unquam;
 Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
 Omnia cernebat, quæcunque receperat intus.

Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
 Et finem statuit cuppedinis atque timoris,
 Exposuitque bonum summum, quo tendimus omnes,
 Quid foret, atque viam monstravit tramite prono
 Qua possemus ad id recto contendere cursu,
 Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim,
 Quod flueret Naturæ vi, varieque volaret,
 Seu casu, seu vi, quod sic Natura parasset;
 Et quibus e portis occurri cuique deceret;
 Et genus humanum frustra plerumque probavit
 Volvere curarum tristes in pectore fluctus.

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
 In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
 Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
 Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura :
 Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
 Non radii solis, nec lucida tela diei
 Discutiant, sed Naturæ species, ratioque;
 Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.

Et quoniam docui mundi mortalia templa
 Esse, et nativo consistere corpore cælum,
 Et quæcunque in eo fiunt fientque, necesse
 Esse ea dissolvi; quæ restant percipe porro;
 Quandoquidem semel insignem conscendere curram
 Vincendi spes hortata est, atque obvia cursu
 Quæ fuerant, sunt placato conversa furore.

Cætera, quæ fieri in terris cæloque tuentur
 Mortales, pavidis quum pendent mentibu' sæpe,
 Efficiunt animos humiles formidine Divûm,
 Depressosque premunt ad terram, propterea quod

Ignorantia causarum conferre Deorum
 Cogit ad imperium res, et concedere regnum; et
 Quorum operum causas nulla ratione videre
 Possunt, hæc fieri divino numine rentur:
 Nam bene qui didicere Deos securum agere ævum,
 Si tamen interea mirantur qua ratione
 Quæque geri possint, præsertim rebus in illis
 Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris,
 Rursus in antiquas referuntur religiones,
 Et dominos acres adsciscunt, omnia posse
 Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
 Quid nequeat; finita potestas denique cuique
 Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens;
 Quo magis errantes tota regione feruntur.

Quæ nisi respuis ex animo longeque remittis,
 Dîs indigna putando alienaque pacis eorum,
 Delibrata Deûm per te tibi numina sancta
 Sæpe aderunt; non quod violari summa Deûm vis
 Possit, ut ex ira pœnas petere imbibat acres;
 Sed quia tute tibi placida cum pace quietos
 Constitues magnos irarum volvere fluctus;
 Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis;
 Nec de corpore quæ sancto simulacra feruntur
 In mentes hominum, divinæ nuntia formæ,
 Suscipere hæc animi tranquilla pace valebis:
 Inde videre licet, quâlis jam vita sequatur.

Quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
 Rejiciat, quanquam sunt a me multa profata,
 Multa tamen restant, et sunt ornanda politis
 Versibus, et ratio cœli speciesque tenenda;

Sunt tempestates et fulmina clara canenda,
 Quid faciant, et qua de causa quæque ferantur,
 Ne trepides cœli divisis partibus amens,
 Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
 Verterit hinc partem; quo pacto per loca septa
 Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se;
 Quorum operum causas nulla ratione videre
 Possunt, ac fieri divino numine rentur :
 Tu mihi supremæ præscripta ad candida calcis
 Currenti, spatium præmonstra, callida Musa,
 Calliope, requies hominum Divûmque voluptas,
 Te duce ut insignem capiam cum laude coronam.

Principio, tonitru quatiuntur cærula cœli,
 Propterea quia concurrunt sublime volantes
 Ætheriæ nubes contra pugnantibu' ventis;
 Nec fit enim sonitus cœli de parte serena;
 Verum ubicunque magis denso sunt agmine nubes,
 Tam magis hinc magno fremitus fit murmure sæpe.

Præterea neque tam condenso corpore nubes,
 Esse queunt, quam sunt lapides ac tigna; neque autem
 Tam tenues, quam sunt nebulæ fumique volantes;
 Nam aut cadere abrupto deberent pondere pressæ,
 Ut lapides, aut, ut fumus, constare nequirent,
 Nec cohibere nives gelidas et grandinis imbres.

Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi,
 Carbasus ut quondam magnis intenta theatris
 Dat crepitum malos inter jactata trabesque;
 Interdum perscissa furit petulantibus Euris,
 Et fragiles sonitus chartarum commeditatur;
 Id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis,

Aut ubi suspensam vestem chartasve volantes
 Verberibus venti versant planguntque per auras.
 Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere nubes
 Frontibus adversis possint, quam de latere ire
 Diverso motu radentes corpori' tractum;
 Aridus unde aures terget sonus ille, diuque
 Ducitur, exierit donec regionibus arctis.

Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur
 Omnia sæpe gravi tremere, et divolsa repente
 Maxima dissiluisse capacis mœnia mundi,
 Quum subito validi venti conlecta procella
 Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem
 Turbine versanti magis ac magis undique nubem
 Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.
 Post ubi commovit vis ejus et impetus acer,
 Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem;
 Nec mirum, quum plena animæ vesicula parva
 Sæpe ita dat pariter sonitum displosa repente.

Est etiam ratio, quum venti nubila perflant,
 Cur sonitus faciant; etenim ramosa videmus
 Nubila sæpe modis multis atque aspera ferri;
 Scilicet ut crebram silvam quum flamina Cauri
 Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem.
 Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
 Perscindat nubem perfringens impete recto;
 Nam quid possit ibi flatus manifesta docet res;
 Hic, ubi lenior est, in terra quum tamen alta
 Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.

Sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
 Dant infringendo graviter; quod item fit in altis

Fluminibus, magnoque mari, quum frangitur æstu.

Fit quoque, ubi e nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis, hæc multo si forte humore recepit
Ignem, continuo ut magno clamore trucidet;
Ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum propere demersimus imbrem.
Aridior porro si nubes accipit ignem,
Uritur ingenti sonitu succensa repente;
Lauricomos ut si per montes flamma vegetur,
Turbine ventorum comburens impete magno;
Nec res ulla magis, quam Phœbi Delphica laurus,
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Denique sæpe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis sonitum dat nubibus alte;
Ventus enim quum confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, et grandine misti.

Fulgit item, nubes ignis quum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis aut ferrum; nam tum quoque lumen
Exsilit, et claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia semper ad aures
Tardius adveniunt, quam visum quæ moveant res;
Id licet hinc etiam cognoscere, cædere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per aures
Det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni,
E simili causa et concursu natus eodem.

Hoc etiam pacto volucris loca lumine tingunt

Nubes, et tremulo tempestas impete fulgit;
Ventus ubi invasit nubem, et versatus ibidem
Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem,
Mobilitate sua ferviscit; ut omnia motu
Percaefacta vides ardescere; plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.
Ergo fervidus hic nubem quum perscidit atram,
Dissupat ardoris quasi per vim expressa repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ;
Inde sonus sequitur, qui tardius adlicit aures,
Quam quæ perveniunt oculos ad lumina nostros:
Scilicet hoc densis fit nubibus, et simul alte
Exstructis aliis alias super impete miro.

Nec tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa quid exstent;
Contemplator enim, quum montibus adsimilata
Nubila portabunt venti transversa per auras,
Aut ubi per magnos montes cumulata videbis
Insuper esse aliis alia, atque urgere superna
In statione locata, sepultis undique ventis;
Tum poteris magnas moles cognoscere eorum,
Speluncasque velut saxis pendentibus structas
Cernere, quas venti quum, tempestate coorta,
Complerunt, magno indignantur murmure clausi
Nubibus, in caveisque ferarum more minantur;
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt,
Quærentesque viam circumversantur, et ignis
Semina convolvunt e nubibus, atque ita cogunt
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod nubes ipsas permulta necesse est
Ignis habere; etenim quum sunt humore sine ullo,
Flammeus est plerumque colos et splendidus ollis;
Quippe etenim solis de lumine multa necesse est
Concipere, ut merito rubeant ignesque profundant;
Hasce igitur quum ventus agens contrusit in unum,
Compressitque locum cogens, expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.

Fulgit item, quum rarescunt quoque nubila cœli;
Nam quum ventus eas leviter diducit euntes
Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse est
Semina quæ faciunt fulgorem; tum sine tetro
Terrore et sonitu fulgit, nulloque tumultu.

Quod superest, quali natura prædita constant
Fulmina, declarant ictus, et inusta vapore
Signa, notæque graves halantes sulfuris auras;
Ignis enim sunt hæc, non venti signa neque imbris.
Præterea, per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem quum primis ignibus ignem
Constituit Natura minutis mobilibusque
Corporibus, cui nil omnino obsistere possit:
Transit enim valide fulmen per septa domorum,
Clamor uti ac voces; transit per saxa, per æra;
Et liquidum puncto facit æs in tempore et aurum
Curat item ut, vasis integris, vina repente
Diffugiant; quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,

Adveniens calor ejus ut insinuatur in ipsum, et
 Mobiliter solvens differt primordia vini :
 Quod solis vapor ætatem non posse videtur
 Efficere; usque adeo pollens fervore corusco,
 Tanto mobilior vis et dominantior hæc est.

Nunc ea quo pacto gignantur, et impete tanto
 Fiant, ut possint ictu discludere turres,
 Disturbare domos, avellere tigna trabesque,
 Et monumenta virûm demoliri atque ciere,
 Exanimare homines, pecudes prosternere passim,
 Cætera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
 Expediam, neque te in promissis plura morabor.

Fulmina gignier e crassis alteque putandum est
 Nubibus exstructis; nam cœlo nulla sereno,
 Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam :
 Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
 Quod tunc per totum concresecunt aera nubes
 Undique, uti tenebras omnes Acherunta reamur
 Liquisse, et magnas cœli complesse cavernas :
 Usque adeo, tetra nimborum nocte coorta,
 Impendent atræ formidinis ora superne,
 Quum commoliri tempestas fulmina cœpat.

Præterea, persæpe niger quoque per mare nimbus,
 Ut picis e cœlo demissum flumen, in undas
 Sic cadit, et fertur tenebris procul, et trahit atram
 Fulminibus gravidam tempestatem atque procellis,
 Ignibus ac ventis cumprimis ipse repletus;
 In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant :
 Sic igitur supera nostrum caput esse putandum est
 Tempestatem altam; neque enim caligine tanta

Obruerent terras, nisi inædificata superne
Multa forent multis exempto nubila sole;
Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri,
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus æther.

His igitur ventis atque ignibus omnia plena
Sunt; ideo passim fremitus et fulgura fiunt;
Quippe etenim supera docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubes, et multa necesse est
Concipere ex solis radiis ardoreque eorum:
Hic ubi ventus eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni
Insinuatus ibi vortex versatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus:
Nam duplici ratione accenditur, ipse sua nam
Mobilitate calescit, et e contagibus ignis:
Inde ubi percaluit vis venti, vel gravis ignis
Impetus incessit, maturum tum quasi fulmen
Percindit subito nubem, ferturque coruscis
Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor;
Quem gravis insequitur sonitus, displosa repente
Opprimere ut cœli videantur templa superne:
Inde tremor terras graviter pertentat, et altum
Murmura percurrunt cœlum; nam tota fere tum
Tempestat concussa tremit, fremitusque moventur;
Quo de concussu sequitur gravis imber et uber,
Omnis uti videatur in imbrem vertier æther,
Atque ita præcipitans ad diluviem revocare:
Tantus discidio nubis ventique procella,

Mittitur ardenti sonitus quum provolat ictu.

Est etiam, quum vis extrinsecus incita venti
 Incidit in validam maturo fulmine nubem;
 Quam quum perscidit, extemplo cadit igneus ille
 Vortex, quod patrio vocitamus nomine Fulmen;
 Hoc fit idem in partes alias, quocunq̄e tulit vis.

Fit quoque, ut interdum venti vis missa sine igni
 Ignescat tamen in spatio longoque meatu,
 Dum venit, amittens in cursu corpora quædam
 Grandia, quæ nequeunt pariter penetrare per auras,
 Atque alia ex ipso conradens aere portat
 Parvula, quæ faciunt ignem commista volando;
 Non alia longe ratione ac plumbea sæpe
 Fervida fit glans in cursu, quum multa rigoris
 Corpora dimittens ignem concepit in auris.

Fit quoque, ut ipsius plagæ vis excitet ignem
 Frigida quum venti pepulit vis missa sine igni;
 Nimirum quia, quum vehementi perculit ictu,
 Confluere ex ipso possunt elementa vaporis,
 Et simul ex illa quæ tum res excipit ictum;
 Ut lapidem ferro quum cædimus, evolat ignis;
 Nec quod frigida vis sit ferri, hoc secius illa
 Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum:
 Sic igitur quoque res accendi flamine debet,
 Opportuna fuit si forte et idonea flammis:
 Nec temere omninq̄ plane vis frigida venti
 Esse potest, ex quo tanta vi immissa superne est,
 Quin, prius in cursu si non accenditur igni,
 At tepefacta tamen veniat commista calore.

Mobilitas autem fit fulminis, et gravis ictus,

Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu,
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
Concligit, et magnum conamen sumit eundi;
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quæ de tormentis missa feruntur.

Adde, quod e parvis ac lævibus est elementis,
Nec facile est tali naturæ obsistere quidquam;
Inter enim fugit ac penetrat per rara viarum:
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat impete labens:
Deinde, quod omnino natura pondera deorsum
Omnia nituntur; quum plaga sit addita vero,
Mobilitas duplicatur, et impetus ille gravescit;
Ut vehementius et citius, quæcunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.

Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo,
Et validas auget vires et roborat ictum;
Nam facit ut, quæ sint illius semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia conjiciens in eum volventia cursum.

Forsan et ex ipso veniens trahit aere quædam
Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem.

Incolumesque venit per res atque integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat ignis;
Multaque perfringit, quum corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile æs, aurumque repente
Confervefacit, e parvis quia facta minute

Corporibus vis est et lævibus ex elementis,
 Quæ facile insinuantur, et insinuata repente
 Dissolvunt nodos omnes, et vincla relaxant.

Autumnoque magis, stellis fulgentibus, alta
 Concutitur cœli domus undique, totaque tellus,
 Et quum tempora se veris florentia pandunt;
 Frigore enim desunt ignes; ventique calore
 Deficiunt, neque sunt tam denso corpore nubes.
 Inter utrumque igitur quum cœli tempora constant,
 Tum variæ causæ concurrunt fulminis omnes:
 Nam fretus ipse anni permiscet frigus et æstum,
 Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
 Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
 Ignibus et ventis furibundus fluctuet aer:
 Prima caloris enim pars, et postrema rigoris,
 Tempus id est vernum; quare pugnare necesse est
 Dissimiles inter se res, turbareque mistas:
 Et calor extremus primo cum frigore mistus
 Volvitur, autumnique quod fertur nomine tempus;
 Hic quoque confligunt hiemes æstatibus acres.
 Propterea sunt hæc bella anni nominitanda;
 Nec mirum est, in eo si tempore plurima fiunt
 Fulmina, tempestasque cietur turbida cœlo;
 Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
 Hinc flammis, illinc ventis humoreque misto.

Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
 Perspicere, et qua vi faciat rem quamque videre;
 Non Tyrrena retro volventem carmina frustra
 Indicia occultæ Divûm perquirere mentis,
 Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se

Verterit hic partem, quo pacto per loca septa
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus.

Quod si Jupiter atque alii fulgentia Divi
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et jaciunt ignes, quo cuique est cumque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cumque est,
Non faciunt, icti flammæ ut fulguris halent
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius nullæ sibi turpis consciu' rei
Volvitur in flammis innoxius inque peditur,
Turbine cœlesti subito conreptus et igni?

Cur etiam loca sola petunt frustra laborant?
An con brachia suefaciunt firmantque lacertos?
In terraque patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur ipse sinit, neque parcat in hostes?

Denique, cur nunquam cœlo jacet undique puro
Jupiter in terras fulmen sonitusque profundit?
An, simul ac nubes successere, ipse in eas tum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, et liquidam molem camposque natantes?

Præterea, si vult caveamus fulminis ictum,
Cur dubitat facere ut possimus cernere missum?
Si necopinantes autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante et fremitus et murmura concit?

Et simul in multas partes qui credere possis
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?

At sæpe est numero factum, fierique necesse est,
 Ut pluere in multis regionibus et cadere imbres,
 Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.

Postremo, cur sancta Deum delubra, suasque
 Discutit infesto præclaras fulmine sedes,
 Et bene facta Deum frangit simulacra, suisque
 Demit imaginibus violento volnere honorem?
 Altaque cur plerumque petit loca? plurimaque hujus
 Montibus in summis vestigia cernimus ignis?

Quod superest, facile est ex his cognoscere rebus,
 ΠΡΗΣΤΗΡΑΣ Graii quos ab re nominarunt,
 In mare qua missi veniant ratione superne.
 Nam fit, ut interdum tanquam demissa columna
 In mare de cælo descendat, quam freta circum
 Ferviscunt graviter spirantibus incita flabris;
 Et quæcunque in eo tum sunt deprensa tumultu
 Navigia, in summum veniunt vexata periculum.
 Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
 Rumpere, quam cœpit, nubem; sed deprimit, ut sit
 In mare de cælo tanquam demissa columna
 Paulatim, quasi quid pugno brachiique superne
 Conjectu trudatur et extendatur in undas;
 Quam quum discidit, hinc prorumpitur in mare venti
 Vis, et fervorem mirum concinnat in undis;
 Versabuundus enim turbo descendit, et illam
 Deducit pariter lento cum corpore nubem:
 Quam simul ac gravidam detrusit ad æquora ponti,
 Ille in aquam subito totum se immittit, et omne
 Excitat ingenti sonitu mare fervere cogens.

Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse

Vortex, conradens ex aere semina nubis,
 Et quasi demissum cœlo pretera imitetur :
 Hic ubi se in terras demisit dissolvitque,
 Turbinis immanem vim promovit atque procellæ ;
 Sed quia fit raro omnino, montesque necesse est
 Officere in terris, apparet crebrius idem
 Prospectu maris in magno, cœloque patenti.

Nubila concresecunt, ubi corpora multa volando
 Hoc super in cœli spatio coiere repente,
 Asperiora, modis quæ possint indupedita
 Exiguus, tamen inter se compressa teneri :
 Hæc faciunt primum parvas consistere nubes :
 Inde ea comprehendunt inter se conque gregantur
 Et conjungendo crescunt, ventisque feruntur
 Usque adeo, donec tempestas sæva coorta est.

Fit quoque, uti montis vicina cacumina cœlo
 Quam sint quæque magis, tanto magis edita fument
 Assidue fulvæ nubis caligine crassa ;
 Propterea quia, quum consistunt nubila primum,
 Ante videre oculi quam possint tenuia, venti
 Portantes cogunt ad summa cacumina montis ;
 Hic demum fit uti, turba majore coorta,
 Condensa ac stipata simul cernantur, et udo
 Vertice de montis videantur surgere in æthram :
 Nam loca declarat sursum ventosa patere
 Res ipsa et sensus, montes quum ascendimus altos.

Præterea, permulta mari quoque tollere toto
 Corpora Naturam ; declarant litore vestes
 Suspensæ, quum concipiunt humoris adhæsum ;
 Quo magis ad nubes augendas multa videntur

Posse quoque e salso consurgere momine ponti.
 Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.
 Præterea, fluviis ex omnibus, et simul ipsa
 Surgere de terra nebulas æstumque videmus,
 Quæ velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
 Suffunduntque sua cœlum caligine, et altas
 Sufficiunt nubes paulatim conveniundo;
 Urget enim quoque signiferi super ætheris æstus,
 Et quasi densando subtextit cærula nimbis.

Fit quoque, ut hunc veniant in cœtum extrinsecus illa
 Corpora, quæ faciunt nubes nimbosque volantes;
 Innumerabilem enim numerum, summamque profundi
 Esse infinitam docui, quantaque volarent
 Corpora mobilitate ostendi, quamque repente
 Immemorable per spatium transire solerent:
 Haud igitur mirum est, si parvo tempore sæpe
 Tam magnos montes tempestas, atque tenebræ
 Cooperiant maria ac terras, impensa superne;
 Undique quandoquidem per caulas ætheris omnes,
 Et quasi per magni circum spiracula mundi,
 Exitus introitusque elementis redditus exstat.

Nunc age, quo pacto pluvius concreseat in altis
 Nubibus humor, et in terras demissus ut imber
 Decidat, expediam: primum jam semina aquai
 Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
 Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrasque,
 Et nubes, et aquam, quæcunque in nubibus exstat;
 Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
 Sudor item atque humor quicumque est denique membrīs:
 Concipiunt etiam multum quoque sæpe marinum

Humorem, veluti pendentia vellera lanæ,
 Quum supera magnum venti mare nubila portant.
 Consimili ratione ex omnibus annibus humor
 Tollitur in nubes, quo quum bene semina aquarum
 Multa modis multis convenere undique adaucta,
 Confertæ nubes vi venti mittere certant
 Dupliciter; nam vis venti contrudit, et ipsa
 Copia nimborum, turba majore coorta,
 Urget et e supero premit, ac facit effluere imbres.

Præterea, quum rarescunt quoque nubila ventis,
 Aut dissolvuntur solis super icta calore,
 Mittunt humorem pluvium, stillantque, quasi igni
 Cera super calido tabescens multa liquescat.

Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
 Nubila vi cumulata premuntur, et impete venti :
 At retinere diu pluviae longumque morari
 Consuerunt, ubi multa fuerunt semina aquarum ;
 Atque aliis aliæ nubes, nimbi que gigantes
 Insuper, atque omni volgo de parte feruntur ;
 Terraque quum fumans humorem tota rehalat.

Hinc ubi sol radiis tempestatem inter opacam
 Adversa fulsit nimborum aspergine contra,
 Tum color in nigris existit nubibus arqui.

Cætera, quæ sursum crescunt sursumque creantur
 Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
 Omnia, nix, venti, grando, gelidæque pruinae,
 Et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
 Et mora quæ fluvios passim refrænât euntes,
 Perfacile est tamen hæc reperire animoque videre,
 Omnia quo pacto fiant quareve creentur,

Quum bene cognoris, elementis reddita quæ sint.

Nunc age, quæ ratio terrai motibus exstet,
 Percipe, et imprimis terram fac ut esse rearis
 Subter item, ut supera est, ventis atque undique plenam
 Speluncis, multosque lacus multasque lacunas
 In gremio gerere et rupes deruptaque saxa,
 Multaque sub tergo terrai flumina tecta
 Volvere vi fluctus submersaque saxa putandum est;
 Undique enim similem esse sui res postulat ipsa.

His igitur rebus subunctis suppositisque,
 Terra superne tremit, magnis concussa ruinis
 Subter, ubi ingentes speluncas subruit ætas;
 Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
 Concussu late disserpunt inde tremores;
 Et merito, quoniam plaustris concussa tremiscunt
 Tecta viam propter non magno pondere tota;
 Nec minus exsultant, ubi currus fortis equûm vis
 Ferratos utrinque rotarum succutit orbis.

Fit quoque, ubi magnas in aquæ vastasque lacunas
 Gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
 Ut jactetur aqua, et fluctu quoque terra vacillet;
 Ut vas in terra non quit constare, nisi humor
 Destitit in dubio fluctu jactarier intus.

Præterea, ventus quum per loca subcava terræ
 Conlectus, parti ex una procumbit, et urget
 Obnixus magnis speluncas viribus altas,
 Incumbit tellus, quo venti prona premit vis;
 Tum supera terram quæ sunt exstructa domorum,
 Ad cælumque magis quanto sunt edita quæque,
 Inclinata minent in eandem prodita partem;

Protractæque trabes impendent ire paratæ,
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus clademque manere,
Quum videant tantam terrarum incumbere molem :
Quod nisi respirent venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio possit reprehendere euntes;
Nunc quia respirant alternis inque gravescunt,
Et quasi conlecti redeunt ceduntque repulsi;
Sæpius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quam facit : inclinatur enim retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas se in pondere sedes :
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est hæc ejusdem quoque magni causa tremoris,
Ventus ubi atque animæ subito vis maxima quædam,
Aut extrinsecus, aut ipsa a tellure coorta,
In loca se cava terrai conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu,
Versabundaque portatur; post incita quum vis
Exagitata foras erumpitur, et simul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum :
In Tyria Sidone quod accidit, et fuit Ægis
In Peloponneso : quas exitus hic animai
Disturbat urbes, et terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, et multæ per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.

Quod nisi prorumpit, tamen impetus ipse animai,
Et fera vis venti, per crebra foramina terræ
Dispertitur, ut horror, et incutit inde tremorem;

Frigus uti nostros penitus quum venit in artus,
 Concutit, invitos cogens tremere atque moveri :
 Ancipiti trepidant igitur terrore per urbes ;
 Tecta superne timent, metuunt inferne, cavernas
 Terrai ne dissolvat Natura repente ;
 Neu distracta suum late dispendat hiatus,
 Idque suis confusa velit complere ruinis.
 Proinde licet quamvis cœlum terramque reantur
 Incorrupta fore, æternæ mandata saluti,
 Attamen interdum præsens vis ipsa pericli
 Subditat hunc stimulum quadam de parte timoris,
 Ne pedibus raptim tellus subtracta feratur
 In barathrum, rerumque sequatur prodita summa
 Funditus, et fiat mundi confusa ruina.

Nunc ratio reddunda, augmen cur nesciat æquor.
 Principio mare mirantur non reddere majus
 Naturam, quo tantu' fuit decursus aquarum,
 Omnia quo veniant ex omni flumina parte ;
 Adde vagos imbres, tempestatesque volantes,
 Omnia quæ maria ac terras sparguntque rigantque ;
 Adde suos fontes ; tamen ad maris omnia summam
 Guttai vix instar erunt unius ad augmen :
 Quo minus est mirum mare non augescere magnum.

Præterea, magnam sol partem detrahit æstu ;
 Quippe videmus enim vestes humore madentes
 Exsiccare suis radiis ardentibu' solem ;
 At pelage multa et late substracta videmus ;
 Proinde licet quamvis ex uno quoque loco sol
 Humoris parvam delibet ab æquore partem,
 Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.

Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris possunt verrentes æquora ponti :
Una nocte vias quoniam persæpe videmus
Siccari, mollisque luti concrecere crustas.

Præterea, dōcui multum quoque tollere nubes
Humorem magno conceptum ex æquore ponti,
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Quum pluit in terris, et venti nubila portant.

Postremo, quoniam raro cum corpore tellus
Est, et conjunctas oras maris undique cingit,
Debet, ut in mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex æquore salso;
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Confluit; inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Nunc ratio quæ sit, per fauces montis ut Ætnæ
Exspirent ignes interdum turbine tanto,
Expeditam : neque enim media de clade coorta
Flammæ tempestas, Siculum dominata per agros,
Finitimis ad se convertit gentibus ora,
Fumida quum cœli scintillare omnia templa
Cernentes, pavida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum Natura novarum.

Hisce tibi rebus late est alteque videndum,
Et longe cunctas in partes dispiciendum,
Ut reminiscaris summam rerum esse profundam,
Et videas cœlum summai totius unum
Quam sit parvula pars, et quam multesima constet,
Et quota pars homo terrai sit totius unus.

Quod bene propositum si plane contueare
Ac videas plane, mirari multa relinquo.

Num quis enim nostrum miratur, si quis in artus
Acceptit calido febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito pes, arripit acer
Sæpe dolor dentes, oculos invadit in ipsos;
Existit sacer ignis, et urit corpore serpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus :
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum;
Et satis hæc tellus nobis cœlumque mali fert,
Unde queat vis immensi procreare morbi :
Sic igitur toti cœlo terræque putandum est
Ex infinito satis omnia suppeditare,
Unde repente queat tellus concussa moveri,
Perque mare et terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammescere cœlum;
Id quoque enim fit, et ardescunt cœlestia templa,
Ut tempestates pluviae graviore coortu
Sunt, ubi forte ita se retulerunt semina aquarum.

At nimis est ingens incendi turbidus ardor :
Scilicet et fluvius, qui non est, maximus eii est,
Qui non ante aliquem majorem vidit, et ingens
Arbor homoque videtur, et omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quisque, hæc ingentia fingit :
Quum tamen omnia cum cœlo, terraque, marique
Nil sint ad summam summai totius omnem.

Nunc tamen, illa modis quibus inritata repente
Flamma foras vastis Ætnæ fornacibus efflet,
Expeditam : primum totius subcava montis

Est natura, fere silicum suffulta cavernis;
 Omnibus est porro in speluncis ventus et aer;
 Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aer:
 Hic ubi percaluit calefecitque omnia circum
 Saxa furens, qua contingit, terramque, et ab ollis
 Excussit calidum flammis velocibus ignem,
 Tollit se ac rectis ita faucibus ejicit alte,
 Funditque ardorem longe, longeque favillam
 Differt, et crassa volvit caligine fumum;
 Extruditque simul mirando pondere saxa:
 Ne dubites quin hæc animai turbida sit vis.

Præterea, magna ex parti mare montis ad ejus
 Radices frangit fluctus, æstumque resorbet:
 Ex hoc usque mari speluncæ montis ad altas
 Perveniunt subter fauces; hac ire fatendum est,
 Et penetrare animam penitus res cogit aperta,
 Atque efflare foras, ideoque extollere flammæ,
 Saxaque subjectare, et arenæ tollere nimbos:
 In summo sunt ventigeni crateres, ut ipsi
 Nomitant, nos quas fauces perhibemus et ora.

Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
 Non satis est, verum plures, unde una tamen sit:
 Corpus ut exanimum si quod procul ipse jacere
 Conspicias hominis, fit ut omnes dicere causas
 Conveniat lethi, dicatur ut illius una;
 Nam neque cum ferro, neque frigore vincere possis
 Interiisse, neque a morbo, neque forte veneno;
 Verum aliquid genere esse ex hoc, quod concio dicat,
 Scimus; item in multis hoc rebus dicere habemus.

Nilus in æstati crescit, campisque redundat

Unicus in terris Ægypti totius amnis :
 Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem ;
 Aut quia sunt æstate Aquilones ostia contra,
 Anni tempore eo quo Etesia flabra feruntur ;
 Et contra fluvium flantes remorantur, et undas
 Cogentes sursus replent, coguntque manere :
 Nam dubio procul hæc adverso flabra feruntur
 Flumine, quæ gelidis a stellis axis aguntur :
 Ille ex æstifera parti venit amnis ab austro,
 Inter nigra virum percoctaque sæcla calore,
 Exoriens penitus media ab regione diei.

Est quoque, uti possit magnus congestus arenæ
 Fluctibus adversis oppilare ostia contra,
 Quum mare permotum ventis ruit intus arenam :
 Quo fit uti pacto liber minus exitus amni,
 Et proclivus item fiat minus impetus undis.

Fit quoque uti pluvix forsan magis ad caput ejus,
 Tempore eo fiant quo Etesia flabra Aquilonum
 Nubila conjiciunt in eas tunc omnia partes :
 Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
 Quum convenerunt, ibi ad altos denique montes
 Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.

Forsit et Æthiopum penitus de montibus altis
 Crescat, ubi in campos albas descendere ningues
 Tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.

Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cunque lacusque,
 Expediam, quali natura prædita constant.
 Principio, quod Averna vocantur, nomen id ab re
 Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctis ;
 E regione ea quod loca quum advenere volantes,

Remigii oblitæ, pennarum vela remittunt,
Præcipitesque cadunt molli cervice profusæ
In terram, si forte ita fert natura locorum,
Aut in aquam, si forte lacus substratus Averno est.

Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus :
Est et Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices, non quum fumant altaria donis :
Usque adeo fugitant non iras Palladis acres,
Pervigilî causa, Graiûm ut cecinere poetæ ;
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa sua vi ;
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint Divis mactata repente :
Omnia quæ naturali ratione geruntur,
Et quibus e causis fiant, apparet origo ;
Janua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur pōsta, hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte Deos Manes inferne reamur ;
Naribus alipedes ut cervi sæpe putantur
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum :
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe ; namque ipsa de re nunc dicere conor.

Principio hoc dico, quod dixi sæpe quoque ante,
In terra cujusque modi rerum esse figuras ;
Multa homini quæ sunt vitalia, multaque morbos
Incutere et mortem quæ possint accelerare ;

Et magis esse aliis alias animantibus aptas
 Res ad vitæ rationem ostendimus ante,
 Propter dissimilem naturam, dissimilesque
 Texturas inter sese, primasque figuras;
 Multa meant inimica per aures, multa per ipsas
 Insinuant nares infesta atque aspera odore,
 Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
 Aspectu fugienda, saporeque tristia quæ sint;
 Deinde videre licet, quam multæ sint homini res
 Acriter infesto sensu, spurcæque, gravesque.

Arboribus primum certis gravis umbra tributa est,
 Usque adeo, capitis faciant ut sæpe dolores,
 Si quis eas subter jacuit prostratus in herbis.
 Est etiam in magnis Heliconis montibus arbor
 Floris odore hominem tetro consuetâ necare:
 Scilicet hæc ideo terris ex omnia surgunt
 Multa modis multis multarum semina rerum
 Quod permista gerit tellus, discretaque tradit.

Nocturnumque recens extinctum lumen, ubi acri
 Nidore offendit nares, consopit ibidem,
 Dejicere ut pronos qui morbus sæpe suevit.
 Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
 Et manibus nitidum teneris opus effluit eii,
 Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
 Multaque præterea languentia membra per artus
 Solvunt, atque animam labefactant sedibus intus.
 Denique, si in calidis etiam cunctere lavacris,
 Plenior et solio in fueris ferventis aquai,
 Quam facile in medio fit uti des sæpe ruinas?
 Carbonumque gravis vis atque odor insinuatur

Quam facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante!
 At quum membra hominis percepit fervida febris,
 Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar.
 Nonne vides etiam terra quoque sulfur in ipsa
 Gignier, et tetro concrescere odore bitumen?
 Denique ubi argenti venas aurique sequuntur,
 Terrai penitus scrutantes abdita ferro,
 Quales expirat scaptesula subter odores?
 Quidve mali fit ut exhalent aurata metalla?
 Quas hominum reddunt facies? qualesque colores?
 Nonne vides, audisve perire in tempore parvo
 Quam soleant, et quam vitai copia desit,
 Quos opere in tali cohibet vis magna? necesse est
 Hos igitur tellus omnes exæstuet æstus,
 Exspiretque foras in aperta promptaque cœli.

Sic et Averna loca alitibus summittere debent
 Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras,
 Ut spatium cœli quadam de parte venenet:
 Quo simul ac primum pennis delata sit ales,
 Impediatur ibi cæco conrepta veneno,
 Ut cadat e regione loci, qua dirigit æstus,
 Quo quum conruit, hæc eadem vis illius æstus:
 Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert;
 Quippe etenim primo quasi quemdam conciet æstum;
 Posterius fit, uti quum jam cecidere veneni
 In fontes ipsos, ibi sit quoque vita vomenda,
 Propterea quod magna mali sit copia circum.

Fit quoque, ut interdum vis hæc atque æstus Avernii
 Aera, qui inter aves cunque est terramque locatus,
 Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:

Cujus ubi e regione loci venere volantes,
 Claudicat extemplo pennarum nisus inanis,
 Et conamen utrinque alarum proditur omne :
 Hic, ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
 Scilicet in terram delabi pondere cogit
 Natura ; et vacuum prope jam per inane jacentes,
 Dispergunt animas per caulas corporis omnes.

Frigidior porro in puteis æstate fit humor,
 Rarescit quia terra calore, et semina si qua
 Forte vaporis habet, propere dimittit in auras :
 Quo magis est igitur tellus affecta calore,
 Hoc fit frigidior qui in terra est abditus humor ;
 Frigore quum premitur porro omnis terra coitque
 Et quasi concrescit, fit scilicet, ut coeundo
 Exprimat in puteos, si quem gerit ipsa, calorem.

Est apud Ammonis fanum fons luce diurna
 Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur ;
 Hunc homines fontem nimis admirantur, et acri
 Sole putant subter terras ferviscere raptim,
 Nox ubi terribili terras caligine textit :
 Quod nimis a vera est longe ratione remotum ;
 Quippe ubi sol nudum contrectans corpus aquai,
 Non quierit calidum supera de reddere parte,
 Quum superum lumen tanto fervore fruatur ;
 Quî queat hic subter tam crasso corpore terram,
 Percoquere humorem, et calido sociare vaporî ?
 Præsertim quum vix possit per septa domorum
 Insinuare suum radiis ardentibus æstum ?

Quæ ratio est igitur ? nimirum terra magis quod
 Rara tenet circum hunc fontem, quam cætera tellus ;

Multaque sunt ignis prope semina corpus aquai :
 Hinc ubi roriferis terram nox obruit umbris,
 Extemplo subtus frigescit terra coitque,
 Hac ratione fit ut, tanquam compressa manu sit,
 Exprimat in fontem quæ semina cunquæ habet ignis,
 Quæ calidum faciunt laticis tactum atque saporem :
 Inde ubi sol radiis terram dimovit obortis,
 Et rarefecit calido miscente vapore ;
 Rursus in antiquas redeunt primordia sedes
 Ignis et in terram cedit calor omnis aquai :
 Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.

Præterea, solis radiis jactatur aquai
 Humor, et in luci tremulo rarescit ab æstu ;
 Propterea fit uti, quæ semina cunquæ habet ignis,
 Dimittat, quasi sæpe gelum quod continet in se
 Mittit, et exolvit glaciem, nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita sæpe
 Stupa jacet flammæ concepto protinus igni ;
 Tædæque consimili ratione accensa per undas
 Conlucet, quocunquæ natans impellitur auris :
 Nimirum quia sunt in aqua permulta vaporis
 Semina, de terraque necesse est funditus ipsa
 Ignis corpora per totum consurgere fontem,
 Et simul exspirare foras, exireque in auras,
 Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.

Præterea, dispersa foras erumpere cogit
 Vis per aquam subito, sursumque ea conciliari :
 Quod genus Aradius spirat fons dulcis aquai,
 Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas :
 Et multis aliis præbet regionibus æquor

Utilitatem opportunam sitientibu' nautis,
 Quod dulces inter salsas intervomit undas.
 Sic igitur per eum possunt erumpere fontem,
 Et scaterè illa foras in stupam semina : quo quum
 Conveniunt, aut quum tædai corpori adhærent,
 Ardescunt facile extemplo; quia multa quoque in se
 Semina habent ignis stupæ tædæque tenentes.

Nonne vides etiam, nocturna ad lumina lychnum
 Nuper ubi exstinctum admoveas, accendier ante
 Quam tetigit flammam? tædamque pari ratione?
 Multaque præterea prius ipso tacta vapore
 Eminus ardescunt, quam cominus imbuat ignis :
 Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum est.

Quod superest, agere incipiam quo fœdere fiat
 Naturæ, lapis hic ut ferrum ducere possit,
 Quem magneta vocant patrio de nomine Graii,
 Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.

Hunc homines lapidem mirantur; quippe catenam
 Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex se;
 Quinque etenim licet interdum pluresque videre
 Ordine demissos levibus jactarier auris,
 Unus ubi ex uno dependet subter adhærens,
 Ex alioque alius lapidis vim vinclaque noscit :
 Usque adeo permananter vis pervaleat ejus.

Hoc genus in rebus firmandum est multa prius, quam
 Ipsius rei rationem reddere possis;
 Et nimium longis ambagibus est adeundum :
 Quo magis attentas aures animumque reposco.

Principio, omnibus a rebus quascunque videmus,
 Perpetuo fluere ac mitti spargique necesse est

Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacescant ;
 Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
 Frigus ut a fluviis, calor a sole, æstus ab undis
 Æquoris exesor mœrorum litora propter ;
 Nec varii cessant sonitus manare per aures ;
 Denique in os salsi venit humor sæpe saporis,
 Quum mare versamur propter ; dilutaque contra
 Quum tuimur misceri absinthia, tangit amaror :
 Usque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
 Fertur, et in cunctas dimittitur undique partes ;
 Nec mora nec requies inter datur ulla fluendi,
 Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
 Cernere, odorari licet, et sentire sonorem.

Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res
 Commemorare, quod in primo quoque carmine claret ;
 Quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
 Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam
 Qua de disserere aggredior, firmare necesse est,
 Nil esse in promptu, nisi mistum corpus inani.

Principio fit, ut in speluncis saxa superna
 Sudent humore, et guttis manantibu' stillent ;
 Manat item nobis e toto corpore sudor,
 Crescit barba, pilique per omnia membra, per artus ;
 Diditus in venas cibus omnes auget alitque
 Corporis extremas quoque partes unguiculosque ;
 Frigus item transire per æs, calidumque vaporem
 Sentimus ; sentimus item transire per aurum,
 Atque per argentum, quum pocula plena tenemus :
 Denique per dissepta domorum saxea voces
 Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque

Ignis; quin ferri quoque vim penetrare suevit,
 Undique qua circum corpus lorica coerces;
 Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur.
 Et tempestates terra cœloque coortæ
 E cœlo emotæ terraque repente facessunt,
 Quandoquidem nihil est non raro corpore nexum.

Huc accedit, uti non omnia quæ jaciuntur
 Corpora cunque ab rebus, eodem prædita sensu,
 Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta :
 Principio, terram sol excoquit et facit are;
 At glaciem dissolvit, et altis montibus alte
 Exstructas ningues radiis tabescere cogit;
 Denique cera liquescit in ejus posta vapore;
 Ignis item liquidum facit æs, aurumque resolvit,
 At coria et carnem trahit et conducit in unum;
 Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
 At coria et carnem mollit durata calore;
 Barbigeras oleaster eo juvat usque capellas,
 Diffluat ambrosia quasi vero et nectare tinctus;
 At nihil est homini fronde hac quod amarius exstet,
 Denique amaracinum fugitat sus, et timet omne
 Unguentum; nam setigeris subus acre venenum est,
 Quod nos interdum tanquam recreare videtur;
 At contra nobis cœnum teterrima quum sit
 Spurcitiæ, eadem subus hæc res munda videtur,
 Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.

Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
 Aggredior, quod dicendum prius esse videtur;
 Multa foramina quum variis sint reddita rebus,
 Dissimili inter se natura prædita debent

Esse, et habere suam naturam quæque viasque;
 Quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
 Quorum quisque suam proprie rem percipit in se;
 Nam penetrare alia sonitus, aliaque saporem
 Cernimus e succis, alia nidoris odores,
 Propter dissimilem naturam textaque rerum:
 Præterea manare aliud per saxa videtur,
 Atque aliud per ligna, aliud transire per aurum,
 Argentoque foras aliud, vitroque meare;
 Nam fluere hac species, illac calor ire videtur;
 Atque aliis aliud citius transmittere eadem:
 Scilicet id fieri cogit natura viarum,
 Multimodis varians, ut paulo ostendimus ante.
 Quapropter, bene ubi hæc confirmata atque locata
 Omnia constiterint nobis præposta, parata,
 Quod superest, facile hinc ratio reddetur, et omnis
 Causa patefiet, quæ ferri pelliciat vim.

Principio, fluere è lapide hoc permulta necesse est
 Semina, sive æstum qui discutit aera plagis,
 Inter qui lapidem ferrumque est cunque locatus;
 Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacefit
 In medio locus, extemplo primordia ferri
 In vacuum prolapsa cadunt conjuncta, fit utque
 Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto;
 Nec res ulla magis primoribus ex elementis
 Indupedita suis arcte connexa cohæret,
 Quam validi ferri naturæ frigidus horror:
 Quo minus est mirum, quod paulo diximus ante,
 Corpora si nequeunt de ferro plura coorta
 In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur:

Quod facit, et sequitur, donec pervenit ad ipsum
 Jam lapidem, cæcisque in eo compagibus hæsit.
 Hoc fit item cunctas in partes, unde vacefit
 Cunque locus, sive ex transverso, sive superne;
 Corpora continuo in vacuum vicina feruntur :
 Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
 Sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
 Huc accedit item, quare queat id magis esse;
 Hæc quoque res adjuncto, motuque juvatur,
 Quod simul a fronte est annelli rarior aer
 Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus;
 Continuo fit, uti qui post est cunque locatus
 Aer, a tergo quasi provehat atque propellat :
 Semper enim circum positus res verberat aer :
 Sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
 Parte quod ex una spatium vacat, et capit in se :
 Hic ubi, quem memoro, per crebra foramina ferri est
 Parvas ad partes subtiliter insinuatus,
 Trudit et impellit, quasi navim velaque ventus.

Denique res omnes debent in corpore habere
 Aera, quandoquidem raro sunt corpore, et aer
 Omnibus est rebus circumdatus appositusque;
 Hic igitur, penitus qui in ferro est abditus aer,
 Sollicito motu semper jactatur, eoque
 Verberat anellum dubio procul, et ciet intus
 Scilicet, atque eodem fertur, quo præcipitavit
 Jam semel, et quamquam in partem conamina sumpsit.

Fit quoque ut a lapide hoc ferri natura recedat,
 Interdum fugere atque sequi consueta vicissim :
 Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi,

Et ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic magnes quum subditus esset;
Usque adeo fugere a saxo gestire videtur:
Ære interposito discordia tanta creatur;
Propterea, quia nimirum prius æstus ubi æris
Præcepit, ferrique vias possedit apertas,
Posterior lapidis venit æstus, et omnia plena
Invenit in ferro, neque habet quæ tranet, ut ante;
Cogitur offensare igitur, pulsareque fluctu
Ferreæ texta suo; quo pacto respuit ab se,
Atque per æs agitatur, sine eo quæ sæpe resorbet.

Illud in his rebus mirari mitte, quod æstus
Non valet e lapide hoc alias impellere item res;
Pondere enim fretæ partim stant, quod genus aurum;
Ac partim raro quia sunt cum corpore, ut æstus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur:
Inter utrasque igitur ferri natura locata,
Æris ubi accepit quædam corpuscula, tum fit
Impellant ut eam magnesi semina saxi.

Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quæ memorare queam inter se singulariter apta:
Saxa vides primum sola coalescere calce;
Glutine materies taurino ita jungitur una,
Ut vitio venæ tabularum sæpius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea vincla;
Vitigeni latices in aquai fontibus gaudent
Misceri, quum pix nequeat gravis et leve olivum;
Purpureusque colos conchyli mergitur una

Corpore cum lanæ, dirimi qui non queat usquam,
 Non si Neptuni fluctu renovare operam des,
 Non mare si totum velit eluere omnibus undis.
 Denique res auro argentum concopulat una,
 Ærique æs plumbo fit uti jungatur ab albo.
 Cætera jam quam multa licet reperire? quid ergo?
 Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
 Nec me tam multam hic operam consumere par est;
 Sed breviter paucis restat comprehendere multa.
 Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra,
 Ut cava convenient plenis, hæc illius, illa
 Hujusque; inter se junctura horum optima constat.
 Est etiam, quasi ut annellis hamisque plicata
 Inter se quædam possint coplata teneri:
 Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.

Nunc, ratio quæ sit morbis, aut unde repente
 Mortiferam possit cladem conflare coorta
 Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis,
 Expediam. Primum multarum semina rerum
 Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis;
 Et contra, quæ sint morbo mortique, necesse est
 Multa volare: ea quum casu sunt forte coorta,
 Et perturbarunt cælum, fit morbidus aer:
 Atque ea vis omnis morborum pestilitasque,
 Aut extrinsecus, ut nubes nebulæque superne
 Per cælum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
 De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta est,
 Intempestivis pluviisque et solibus icta.

Nonne vides etiam cæli novitate et aquarum
 Tentari, procul a patria quicunque domoque

Adveniunt? ideo quia longe discrepat aer.
Nam quid Britannum cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto est, qua mundi claudicat axis?
Quidve, quod in Ponto est, differre a Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm percoctaque sæcla calore?
Quæ quum quatuor inter se diversa videmus,
Quatuor a ventis et cœli partibus esse,
Tum color et facies hominum distare videntur
Largiter, et morbi generatim sæcla tenere.

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquam :
Atthide tentantur gressus, oculique in Achæis
Finibus; inde aliis alius locus est inimicus
Partibus ac membris; varius concinnat id aer.
Proinde ubi se cœlum, quod nobis forte alienum est,
Commovet, atque aer inimicus serpere cœpit;
Ut nebula ac nubes paulatim repit, et omne
Qua graditur, conturbat et immutare coactat;
Fit quoque ut, in nostrum quum venit denique cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum.
Hæc igitur subito clades nova pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus;
Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso,
Et quum spirantes mistas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus ægror :
Nec refert utrum nos in loca deveniamus

Nobis adversa, et cœli mutemus amictum ;
 An cœlum nobis ultro Natura cruentum
 Deferat, aut aliquid quo non consuevimus uti,
 Quod nos adventu possit tentare recenti.

Hæc ratio quondam morborum, et mortifer æstus
 Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros,
 Vastavitque vias, exhaustit civibus urbem :
 Nam penitus veniens Ægypti e finibus ortus,
 Aera permensus multum camposque natantes,
 Incubuit tandem populo Pandionis ; omnes
 Inde catervatim morbo mortique dabantur.
 Principio caput incensum fervore gerebant,
 Et duplices oculos suffusa luce rubentes :
 Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
 Sanguine, et ulceribus vocis via septa coibat,
 Atque animi interpres manabat lingua cruore,
 Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu :
 Inde, ubi per fauces pectus compleerat, et ipsum
 Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris ;
 Omnia tum vero vitæ claustra lababant :
 Spiritus ore foras tetrumolvebat odorem,
 Rancida quo perolent projecta cadavera ritu ;
 Atque animi prorsum vires totius, et omne
 Languēbat corpus, lethi jam limine in ipso :
 Intolerabilibusque malis erat anxius angur
 Assidue comes, et gemitu commista querela :
 Singultusque frequens noctem per sæpe diemque,
 Conripere assidue nervos et membra coactans,
 Dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.

Nec nimio cuiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam feryiscere partem ;
Sed potius tepidum manibus proponere tactum ;
Et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
Corpus, ut est, per membra sacer quum diditur ignis.
Intima pars homini vero flagrabat ad ossa ;
Flagrabat stomacho flamma, ut fornacibus, intus ;
Nil adeo posset cuiquam leve tenueque membris
Vertere in utilitatem ; ad ventum et frigora semper,
In fluvios partim gelidos ardentia morbo
Membra dabant, nudum jacentes corpus in undas ;
Multi præcipites lymphis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente :
Insedabiliter sitis arida corpora mersans
Æquabat multum parvis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali ; defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore ;
Quippe patentia quum totas ardentia noctes
Lumina versarent oculorum expertia somno ;
Multaque præterea mortis tum signa dabantur ;
Perturbata animi mens in mœrore metuque,
Triste supercilium, furiosus voltus et acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus, aut ingens raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humos,
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore ;
Salsaque, per fauces raucas vix edita tussi ;
In manibus vero nervi trahier, tremere artus ;
A pedibusque minutatim succedere frigus

Non dubitabat ; item ad supremum denique tempus
 Compressæ nares, nasi primoris acumen
 Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
 Duraque, inhorrebat rictum ; frons tenta minebat ;
 Nec nimio rigida post strati morte jacebant ;
 Octavoque fere candenti lumine solis,
 Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
 Quorum si quis, ut est, vitarat funera lethi,
 Ulceribus tetris et nigra proluvie alvi,
 Posterius tamen hunc tabes lethumque manebat ;
 Aut etiam multus, capitis cum sæpe dolore,
 Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat ;
 Huc hominis totæ vires corpusque fluebat.
 Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
 Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
 Ibat, et in partes genitales corporis ipsas ;
 Et graviter partim metuentes limina lethi
 Vivebant ferro privati parte virili ;
 Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
 In vita tamen, et perdebant lumina partim :
 Usque adeo mortis metus his incesserat acer.
 Atque etiam quosdam cepere obliviam rerum
 Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
 Multaque humi quum inhumata jacerent corpora supra
 Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
 Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem,
 Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua :
 Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 Comparebat avis, nec noctibu' sæcla ferarum

Exibant sylvis; languebant pleraque morbo,
 Et moriebantur: quum primis fida canum vis
 Strata viis animam ponebat in omnibus ægram;
 Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
 Incomitata rapi certabant funera vasta:
 Nec ratio remedi communis certa dabatur;
 Nam quod alis dederat, vitales aeris auras
 Volvere in ore licere, et cœli templa tueri,
 Hoc aliis erat exitio lethumque parabat.

Illud in his rebus miserandum et magnopere unum
 Ærumnabile erat, quod, ubi se quisque videbat
 Implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
 Deficiens animo mœsto cum corde jacebat
 Funera respectans, animam et mittebat ibidem.
 Idque vel imprimis cumulabat funere funus;
 Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
 Ex aliis alios avidi contagia morbi;
 Nam quicumque suos fugitabant visere ad ægros,
 Vitai nimium cupidi, mortisque timentes;
 Pœnibat paulo post turpi morte malaque
 Desertos, opis expertes, incuria mactans,
 Lanigeras tanquam pecudes et bucera sæcla.

Qui fuerant autem præsto, contagibus ibant,
 Atque labore pudor quem tum cogebat obire,
 Blandaque lassorum vox mista voce querelæ.
 Optimus hoc lethi genus ergo quisque subibat;
 Inque aliis alium populum sepelire suorum
 Certantes, lacrymis lassi luctuque redibant.
 Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:

Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
 Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
 Præterea, jam pastor et armentarius omnis,
 Et robustus item curvi moderator aratri,
 Languiebant, penitusque casis contrusa jacebant
 Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
 Exanimis pueris super exanimata parentum
 Corpora nonnunquam posses, retroque videre
 Matribus et patribus natos super edere vitam.
 Nec minimum partim ex agris ægroris in urbem
 Confluxit, languens quem contulit agricolarum
 Copia, conveniens ex omni morbida partî;
 Omnia complebant loca tectaque; quo mage eos tum
 Confertos ita acervatim mors accumulabat.
 Multa siti prostrata viam per, proque voluta
 Corpora silanos ad aquarum strata jacebant,
 Interclusa anima nimia ab dulcedine aquai:
 Multaque per populi passim loca prompta viasque,
 Languida semianimo tum corpore membra videres,
 Horrida pædore, et pannis cooperta, perire
 Corporis inlucie; pellis super ossibus una,
 Ulceribus tetris prope jam sordique sepulta.

Omnia denique sancta Deum delubra repleat
 Corporibus mors exanimis, onerataque passim
 Cuncta cadaveribus cœlestum templa manebant;
 Hospitibus loca quæ complerant ædituentes.
 Nec jam relligio Divum, nec numina magni
 Pendebantur; enim præsens dolor exsuperabat.
 Nec mos ille sepulturæ remanebat in urbe,

Ut prius hic populus semper consuerat humari :
Perturbatus enim totus trepidabat, et unus
Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.
Multaque vis subita et paupertas horrida suasit ;
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faces, multo cum sanguine sæpe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

ADNOTATIONES IN LUCRETIIUM.

IN LIBRUM PRIMUM.

Æneadam genitrix (v. 1). Venerem, tanquam aptissimam sibi de *Rerum natura* scripturo patronam, eligit, et ab ea simul petit leporem suis versibus, pacemque Romanis, quam illa a suo *Marte* facile impetret; nam, turbata republica, nec ipse, nec *Memnius*, cui hoc carmen dicat, studiis philosophicis vacare potest. Dum hac *Veneris* invocatione carminis, ornatui inservit, non idcirco philosophi exiit personam; sub *Veneris* enim nomine latet *vis naturæ prolifica*. Copiose de hac re egerunt interpretes *Pervigilii Veneris*.

Ita annales suos auspicatus est Ennius (p. 42, Hessel.), ut *Noster* hoc opus :

Te nunc, sancta, precor, Venus, et genitrix patri' nostri,
Ut me de cœlo visas, cognata, parumper.

Cf. etiam OVID., *Fast.* IV, 91 sqq.

Frugiferentes (v. 3). Vox *frugiferens* Lucretio propria videtur. Ennius, ut seriores haud raro, terram *frugiferam* dixit.

Concelebras (v. 4). *Commoves*, Nonio; *colis* et *frequentas*, Lambino. Wakefieldus recte explicat : « uno tempore frequentas, permeas, incolis, agitas. »

Te..... adventumque tuum (v. 6, 7). Dissolutio est vocum pro *te advenientem*. Sic v. 12, 13 :

..... Te, Diva, tuumque
Significant initum.

Sic quoque Virgilius, *Georg.*, 11, 192 :

..... Pateris libamus et auro.

Dædala tellus (v. 7). « *Dædalum* a varietate rerum artificiorumque dictam esse apud Lucretium terram, apud Ennium Minervam, apud Virgilium Circen (*Æn.*, VII, 282) facile est intelligere, quum græce διαδάλλειν significet variare. » FESTUS.

(v. 16.) « Hic versus procul dubio spurius, et in omnibus codd. et edit. vett. desideratus, primum in edit. Juntina apparet, fortasse a Marullo ipso factus, qui v. 15 et 17 non satis cohærere putaret. » FORBIGER.

Sæcla (v. 21). Vox lucretiana; græci poetæ φύλα vocant.

Dias (v. 23). Aerias, diurnas; « *Dium* enim, inquit Festus, quod sub cælo est extra tectum ab Jove dicebatur. »

Memmiadæ (v. 27). Memmius Gemellus, quocum Athenas olim profectus erat Lucretius et quo familiariter utebatur. Cf. GIFANIUM et FORBIGERI *Dissertationem de Lucretio*, not. 11.

Mœnera (v. 30). Munera, Sic Plautus, *Bacch.*, IV, 9, 2 : *Mœnitus*, pro *munitus*, et Legg. XII Tab., *cæret*, *cærandi*, *cæratore*, pro *curet*, *curandi*, *curatore*.

(v. 36-38.) Mars nimirum, ut Venerem, in cujus gremio cubat, suspicere possit, cervicem reflectit et resupinat.

Eque tuo pendet resupini spiritus ore (v. 38). Spiritus, id est, tota anima totusque sensus Martis resupini ori tuo veluti affigitur et ex illo pendet.

Circumfusa super (v. 40). Martem, inclinato desuper capite, amplexa.

(v. 41.) Ex his versibus cum Ciceronis *Epist. ad Qu. fr.*, II, 11, quæ vel a. U. C. 698 exeunte, vel mense jan. a. 699 scripta est, collatis, in *Diss. de Lucr.*, not. 75, comprobare studuit Forbig., « Lucretii carmina circiter sub finem anni 696, vel prioribus mensibus anni 697, ergo inter ipsas turbas a Clodio excitatas, quum Cæsar in Gallia bellum gerere cœpisset, atque, Ptolemæo Aulete ex Ægypto pulso et Romæ auxilium implorante, res ad bellum in Ægypto spectare viderentur, in lucem emissa esse. »

Agere hoc (v. 42). Destinatum opus exequi.

Eadem... perempta (v. 52). Eas ipsas res peremptas. Sic enim orationem mutare, familiare est Lucretio.

Reddunda in ratione (v. 54). Id est, dum philosophamur et naturam rerum explicamus.

Gravius homo (v. 67). Epicuri, Atheniensis et Neoclis filii, laudes aggreditur, qui primus his omnibus terroribus se intrepidus

opposuit, docuitque res omnes fieri sine cura et opera deorum, ideoque omnem religionem funditus sustulit, ut docet Tullius, *de Nat. deor.*, I, 41 : « Quid est enim cur ab hominibus colendos dicas, quum dii non modo homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant? »

Fama deum (v. 69). Id est fama de diis, narrationes, fabulæ de ira deorum et de pœnis quibus contemptores suos affecisse dicuntur.

Inritat (v. 71). I. e. irritavit. Sic III, 710, legimus *peritat*; v, 443, *conturbat*; vI, 587, *disturbat*.

Cupiret (v. 72). Pro « cuperet. » Quarta et tertia olim a se invicem non ita sejunctæ erant et secretæ, quin utrique essent multa communia. « Similiter veterrimi dixerunt « parere » pro « parere. »

Omne (v. 75). Hoc *omne*, τὸ πᾶν, apud Epicuræos est infinitum et sempiternum, incrementi simul et decrementi incapax, dum *mundus* finitus est, aliquando natus, et interitui obnoxius. Idem valent apud Lucretium *natura rerum*, *summa rerum*, *summa omnis*, *summa tota*, *summæ totius summa*, etc. Epicurus τῶν ὅλων φύσιν, et apud Plutarchum τῶν ὄντων φύσιν dixit.

Finita potestas denique quoſque (i. e. cuique) *quanam sit ratione*. (v. 77). Unde fiat ut, quodcumque est, finitam habeat potestatem, limitemque potentiæ *alte* (i. e. penitus in rei natura) positum.

(v. 79, 80.) Eamdem illam Epicuri victoriam sic describit Manilius, I, 101 :

..... Solvitque animis miracula rerum,
Eripuitque Jovi fulmen, viresque tonandi.

Impia rationis elementa (v. 82). I. e. impiam philosophiam.

Endogredi (v. 83). Alii « indugredi. » *Indu, endo* (ἔνδον) idem quod *in, intus*.

Iphianassai (v. 86). Alii « Iphianassæo. »

Prima virorum (v. 87). Τὰ πρῶτα τῶν ἀνδρῶν, de quo græcismo cf. viri docti a Matthiæo, *Gr. gr.*, § 438, laudati, quibus adde WAKEF. ad Eurip. *Herc. fur.*, v. ult.; VALCKEN. ad *Phœn.*, 437; BLOMFIELD. ad Æsch. *Pers.*, p. 99; BUTTM. ad Soph. *Philoct.*, 434.

Infula (v. 88). « Velamentum e lana intra hostiarum cornua. »

VARRO. « Fascia in modum diadematis, a qua ex utraque parte vittæ dependent. » SERVIUS ad *Æn.*, x, 538.

(v. 89). Sensus Wak. recte explicat. Infula profusa est ex utraque malarum, et quidem pari parte, i. e. æqua utrobique mensura, vel simpliciter pari longitudine.

Princeps (v. 95). Prima. Erat enim πρώτοτοκος inter Agamemnonis liberos. Sic ipsa apud Euripidem, *Iph. in Aul.*, v. 1206 :

Πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα, καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ.

Mactatu... parentis (v. 100). Similiter Euripides, *Iphig. in Aul.*, 1164 :

Ἀπώλεσέν σ', ὃ τέκνον, ὃ φιλύσας πατήρ
 Αὐτὸς κτανὼν, οὐκ ἄλλος, οὐδ' ἄλλη χερί.

Tutemet (v. 103). « Iterum dubitat Lucretius ne Memmius cedere poetarum fabulis quibus jam diu assueverat, opiniones suas aversetur. Harum ideo vim elevat, suggerendo istas fabulas mera forsitan esse otiosorum poetarum commenta; ipse enim potuit fabulas fingere quæ essent æque ac illæ terribiles. » CREECH.

Et merito (v. 108). « Sensus hujus versus et cum prioribus connexum nec editores satis demonstrarunt, nec censor Knebelii in *Ephem. litt.*, Hal., 1823, ch. 239, recte cepisse videtur. Simplicissima ratio mihi hæc videtur, ut verba *et merito* referantur tantum ad versum proxime præcedentem et dicta intelligantur pro *necessario*, quod non mirum est, quod aliter fieri nequit (scilicet te vehementer terreri fabulis illis, quæ ego quoque, ut ceteri poetæ, tibi fingere possim), quia homines (quod verecunde dictum est pro *tu*, perinde ac alii homines), qui veriora Epicuri dogmata non sequuntur, nesciunt, morte omnia finiri, ideoque iram deorum, pœnas inferorum, etc., temere metuunt. » FORBIC.

Restandi (v. 111). I. e. resistendi. Sic Livius, IV, 58 : « summa vi restare nunciabantur. » Vide etiam OVID., *Fast.*, II, 749, et BROUKHUS. ad Prop., III, 6, 31.

Pœnas timendum (v. 112). Constructio ad Græcorum consuetudinem accommodata, ut I, 139, *multa agendum*; I, 382, *privandum corpora*; II, 492, *addendum partes*. Ipse etiam Virgilius, XI, 230 :

. . . . Pacem trojano ab rege petendum.

(v. 117.) Versum hunc comparat Forbig. cum Ennii fragmento apud Varronem, L. L. IV, p. 18, Bip.

Inde venit divinitu' pulleis insinuans se
Ipsa anima.

Ceterum, ut ait idem Forbig., res notissima est, Latinos verbis eundi et in aliquem locum veniendi ommissa præpositione simplicem accusativum jungere.

Primus (v. 118, 119). Primus enim Latinorum *Ennius* epicum et heroicum poema ad exemplum Homeri scripsit.

Clueret (v. 120). *Clueo*, *cluo*, audio, dicor, sum. Hac voce passim utitur Lucretius. Cf. I, 450; II, 351; III, 208.

Acherusia templa (v. 121). Loca cava, ampla, spatiosa templorum nomine significat Ennius, quod Lucretius permultis in locis imitatus est, ut adeo IV, 628, palatum *humida linguai templa* diceret.

Homeri (v. 125). Hoc Ennii somnium commemorat Cic., *Acad.*, II, 16 : « Visus Homerus adesse poeta. » Et *de Rep.*, VI, 10 : « Fit enim fere ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissime vigilans solebat cogitare et loqui. »

Morte obita (v. 136). Sic Virgil., *Æn.*, X, 641 :

Morte obita quales fama est volitare figuras.

Nec me animi fallit (v. 137). Hunc locum diserte laudat Macrobius., *Sat.* VI, 2, in., et comparat cum Virgil., *Georg.*, III, 289.

Multa... agendum (v. 139). Vide ad v. 112.

Propter egestatem linguæ (v. 140). Cf. PLIN., *Epist.* IV, 18, et Cic., *de Finib.*, III, 1.

Naturæ species (v. 149). Θεωρία, contemplatio.

Principium hinc cujus (v. 150). Cujus contemplationis et rationis principium nobis hinc nascetur et proficiscetur.

Quod sequimur (v. 157). Quod indagare conamur; τὸ ζητούμενον, τὸ ἀπορούμενον. Vide EPICUR. in *Epist. ad Herodot.* (ap. Diog. Laert. X), § 38.

Nam si de nihilo fierent (v. 160). Οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· πᾶν γὰρ ἐκ παντός ἐγίνεται ἄν, σπερμάτων γε οὐδὲν προσδεόμενον. EPICURUS in *Epist. ad Herodot.* (ap. Diog. Laert., X), § 38.

Ex omnibus rebus (v. 160). Nihil frequentius in Lucretio,

quam elisio litteræ *s* in terminationibus *us* et *is* ante sequentem consonantem.

Quippe, ubi (v. 168). « Formula Lucretio satis usitata (cf. III, 431; IV, 436, 668), apud alios scriptores rarius obvia (ut Virg., *Georg.*, I, 505; Prop., I, 9, 27; II, I, 75). » FORBIG.

Quod certis in rebus (v. 174). « Innuit facultatem secretam (i. e. distinctam et specificam) in una quavis re esse; unde e caulibus juglans, ex homine leo, etc., non enascatur. » FABER.

Sudante (v. 176). Humido et udo, vel sudores eliciente. Alii « suadente. »

Si non (v. 177-180). Nisi quod, quum propria rerum semina idonea tempestate coierint, appareat quodcumque gignitur, dum adsint opportuna anni tempora, et vegeta parens terra tuto proferat in lucem res novas et infirmas.

Genitali concilio (v. 183, 184). *Concilium genitale* congressus corporum primorum ad gignendum valens. *Concilium a cogendo, unde apud Fullonem vestimentum, dum cogitur, conciliari dicitur.* VARRO, L. L., v, 6. *Concilium nominis* apud Tertullian., de *Pallio*, 4, est compositio nominis e duabus vocibus.

Spatio foret usus (v. 185). I. e. spatio foret opus. Sic I, 220 :

Nulla vi foret usus enim.

Sic quoque Virgil., *Æn.*, VIII, 441 :

. Nunc viribus usus.

Ut potius multis (v. 197-199). Hinc rectius colligas multa esse principia communia multis rebus, ut vocibus litteras videmus, quam aliquid sine certo germine oriri et augeri posse.

Si non materies quia (v. 204, 205). Nisi quod certa principia rebus quibuscunque producendis assignata sunt, e quibus fit quidquid nasci potest.

Manibus meliores reddere foetus (v. 210). « *Manibus* tertius est casus, quem dicunt, et sensus : agri manibus, quæ ipsos colendo meliores fecerunt, jam meliores etiam fructus reddunt, compensant, ut Havercampi vocibus utar, manuum laborem fructibus retributis. » FORBIG.

Videlicet (v. 211). Videlicet et infra, II, 468, cognatum scilicet cum infinitivo construit Lucretius, quasi non contracta essent,

quamvis sæpius divisim scribat *scire, videre licet*; eandemque illam rationem etiam Plautus et Terentius sequuntur.

Terraique solum (v. 213). Terram. Ennius, *Ann.*, III :

Tarquinio dedit imperium simul et sola regi.

Obiit. (v. 223). I. e. obviam iit, incurrit, occurrit.

Per inania. (v. 224). Per vacua inter particulas spatia.

(v. 226-238.) Εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο. EPICURUS *Epist. ad Herod.* (Diog. Laert., x), § 39.

Dædala tellus (v. 229). Vide ad v. 7.

Ingenui (v. 231). Alii «ingeniti.» Recte lectionem *ingenui* defendit Wakef. loco Auson. *Mos.*, 65, aliisque, in quibus fontes *virginei, casti* vocantur, i. e. sinceri, clari, non turbati et permixti. FORBIO.

Ingenui. Non manu aut opere facti, sed nativi. PAREUS.

Consumpse (v. 234). Pro *consumpsisse*. Sic Terent., *Heaut.*, *Prol.*, 32, *decesse* pro *decessisse*; Plaut., *Poen.*, v, 2, 1, *dixe* pro *dixisse*; Horat., *Sat.*, II, 3, 169, *divisse* pro *divisisse*, et Catulus, cx, 5, *promisse* pro *promisisse*.

Nexas... endopedite. (v. 241). Rectius Wakef. : *nexu indu-pedita*.

Satis causa (v. 242). I. e. sufficiens causa; nam vocabulum *satis* adjectivi officio fungitur omnium generum ac numerorum.

In corpora materiai (v. 250). Wakef., quem secutus est Forbig., edidit *in corpore*. *Corpus* autem *materiai* nihil aliud est quam materia ipsa; amat enim Noster circuitus verborum voce corporis effectos. Cf. II, 471; v, 236, 764; VI, 864, etc.

(v. 251-266.) Quoniam res multæ, dum dissolvuntur, ita ex oculis manibusque evanescent, ut prorsus perire videri possint, monet his 15 v. imbres ipsos, qui in terram decedentes maxime evanescent, non perire, sed materiam suppeditare, unde fruges arboresque augeantur, etc. Concludit hinc rursus *nihil in nihilum reverti*.

Fessæ pecudes pingues (v. 258). Plura adjectiva geminare et conjungere amat Lucretius. Vide statim v. 259 : « candens lacteus humor, » et 260 : « nova proles lasciva. »

Alid (v. 264). De forma *alid* pro *aliud*, quæ sæpissime recurrit (v. c. I, 408, 1108; v, 258, 1304, 1455, etc.), et in om-

nibus fere locis a nonnullis certe MSS. comprobatur, cf. WAK. ad hunc locum.

Ruit (v. 273). Active, ut infra, 1, 292, et apud Virgilium sæpe.

Cæca (v. 278). Quæ oculis cerni non possunt. Sic eodem libro, v. 779 :

Naturam clandestinam cæcamque adhibere.

Similiter Virgilius, *Æn.*, 1, 539 :

Nimbosus Orion

In vada cæca tulit.

Verrunt (v. 280). Alii « vertunt. » Male : eodem enim sensu Virgilius, *Æn.*, 1, 63 :

. . . . Maria ac terras cælumque profundum
Quippe ferant rapidi secum verrantque per auras.

Quum mollis aquæ (v. 282). Hom., *Il.*, v, 87 :

Θῦνε γὰρ ἄμ πεδίον, ποταμῶ πλήθοντι εἰοικῶς
Χειμάρρῳ, ὅστ' ὄκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας
Τὸν δ' οὐτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμῆναι ἰσχανόωσιν,
Οὐτ' ἄρα ἔρκεα ἴσχει ἀλωάων ἐριθηλέων,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίση Διὸς ὄμβρος
Πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε κάλ' αἰζηῶν.

(v. 296.) Hunc locum Servius respexisse videtur, ad Virgil., *Georg.*, 1v, 219, hæc adscribens : « Lucretius dicit, ea quæ per se probare non possumus, a similibus comprobanda ; ventumque docet esse corporalem, non quod eum tenere vel cernere possumus, sed quod ejus similis aquæ effectus est, quam corporalem esse manifestum est. »

Uvescunt (v. 307). Humescunt.

Dispansæ. Alii « dispessæ » scribunt, Gellium audientes, qui xx, 15, docet, veteres dixisse *passum* a *pando*, non *pansum*. Idem monet Servius ad Virg., *Æn.*, 1, 480.

Serescunt. Siccantur, ξηραίνονται.

Annulus (v. 313, 314). Plutarch., *de Lib. Educ.*, 1v : Σταγό-
νες μὲν γὰρ ὕδατος πέτρας κοιλαινουσι· σίδηρος δὲ καὶ χαλκὸς ταῖς ἐπαφαῖς

τῶν χειρῶν ἐκτρίβονται. Vide etiam OVID., *de Pont.*, IV, 10, et *Metam.*, IV, 526, 527; TIBULL., I, 4, 17; PROP., II, 25, 15.

Habendo. Dum habetur, gestatur in digito; passiva significatione. Sic Virgil., *Georg.*, III, 215 :

..... Uritque videndo (i. e. dum videtur)

Femina.

Et rursus *Georg.*, III, 454 :

..... Alitur vitium vivitque tegendo (i. e. dum tegitur).

Strata viarum (v. 316). Similiter Virg., *Æn.*, I, 426 :

Miratur portas strepitumque et strata viarum.

Signa manus dextras (v. 318). Intelligit deorum tutelarium signa, quorum manum dextram qui exirent ex urbe, et qui ingrederentur, osculari solebant.

Sed quæ corpora (v. 321). Invida autem natura non indulsit nobis facultatem videndi eas particulas, quæ ab his rebus ita diminutis quolibet tempore detrahuntur.

Moderatim (v. 324). Paulatim.

Contenta (v. 325). I. e. intenta et acerrime defixa.

Mare impendent (v. 327). Pro « impendent mari. » Sic Terentius, *Phorm.*, I, 4, 2 :

Tanta te impendent mala;

et Plautus, *Pœn.*, IV, 2, 96 :

Tantum eum instat exitii.

Vesco sale. I. e. edace, ut jam Gellius, XVI, 4; Paulus ad Festum, p. 741 *Lindem.*, et Philargyrius ad Virgil., *Georg.*, III, 175, explicarunt, omnes ad hunc Lucretii locum provocantes.

Inane (v. 331). Hoc inane quid sit, vide statim, v. 335.

Quod si non esset (v. 336). Hoc etiam argumento utitur Epicurus in *Epist. ad Herod.* (Diog. Laert., X), § 40 : Εἰ μὴ ἦν ὁ κενὸν καὶ χῶρον καὶ ἀναφή φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ἔπου ἦν, οὐδὲ δι' αὐτῶν κινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.

Sublimaque cæli (v. 341). Veteribus nimirum dicebatur etiam *sublimus* (Cf. NONIUS, VIII, 45, p. 759, *Goth.*; HAVERC., in *Indice ad Sallust.*, sub hac voce, et WAKEF., ad hunc locum),

ut alia etiam adjectiva perinde erant vel tertiæ, vel primæ, vel secundæ declinationis (v. c. apud Nostrum II, 845, *sterilus*).

Hinc tamen (v. 348). Tamen eas raro esse corpore, et vacua quædam spatiola inter solidarum istarum rerum particulas esse ex sequentibus observationibus facile colligas. Præpositio *cum* eleganter abundat, ut sæpius.

Totas (v. 353). Scilicet *arbores*, licet supra posuerit *arbusta*. Sic Hom., *Odyss.*, XII, 74 :

Νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκε
Κυανέη, τὸ μὲν (i. e. νέφος) οὐποτ' ἔρωεϊ.

Vide etiam Nostrum, IV, 60, 116; V, 8; VI, 756, 951.

Natura manet sine pondere inanis (v. 364). Sic construendum : « Natura inanis (secundo casu) manet sine pondere. »

Dedicat (v. 368). Affirmat, declarat.

Est igitur nimirum (v. 369, 370). Constat igitur, id quod vocamus inane et de quo nunc disputamus, esse inter corpora interspersum.

Illud in his rebus (v. 371, 372). Ordo est : Cogor præcurrere illud, quod quidam fingunt, ne possit te vero deducere.

Privandum est corpora (v. 382). De græca constructione, hoc versu obvia, diximus ad v. 112.

Initum (v. 384). I. e. ingressum, exordium. Alii « initium. »

De concursu (v. 385). Post concursum. Sic Plautus, *Most.*, III, 2, 8 :

Non bonus est somnus de prandio.

Alii, inter quos Wak. et Forbig., legunt « de concursu. »

Fuat (v. 387). « Quasi fuerit. » CREECH. Alii rectius legunt « fiat. » — *Possidat pro possideat*. Verbum *possidere* hac præsentis temporis forma alibi non occurrere videtur.

Condenseat (v. 393). Sic Virg., *Æn.*, X, 432 :

Extremi addensent acies.

Conducere (v. 398). Contrahere, συνάγειν.

Cæcasque latebras insinuare (v. 409, 410). Vide ad v. 117.

De plano (v. 412). Hæc formula, jureconsultis imprimis frequentata, occurrit etiam in Gruteri *Inscriptt.*, t. I, p. 408 (Vide Wak. *Addenda*, t. I, p. 384); eadem vero circumscriptio adver-

bii per adjectivum cum præpositione *de* placuit nostro etiam II, 265 (ubi vid. WAK.), et III, 643 (*de subito*), quemadmodum alii dixerunt *de repente, de improvviso, de facili, etc.* » FORB.

De fontibus magnis (v. 413). Ex Epicuri libris.

(v. 420.) « Asserit nihil per se existere præter *corpus et inane*. Sic Epicurus in *Ep. ad Herodot.* : Τὸ πᾶν ἔστι πῆ μὲν σῶμα, πῆ δὲ κενόν. » CREECH.

Corpus enim, etc. (v. 423). Ipsa Epicuri verba : Τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν αὐτὴ ἡ αἰσθεσις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι· εἰ γὰρ μὴ ἦν ὁ κενόν, καὶ χῶραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα. *Epist. ad Herod.* (Diog. Laert., x), § 39, 40.

Supera (v. 430). *Supra*.

(v. 441.) « Sensus est : Quodcumque per se est, aut ipsum faciat aliquid necesse est, aut patitur alios se uti (ideoque corpus sit), aut id erit, in quo, nec faciente nec patiente aliquid, res tantum esse, moveri, crescere, dissolvi possunt, i. e. inane. Sic Epicurus, *Epist. ad Herod.*, § 67 : (Τὸ δρώμενον ἢ πάσχον, σῶμά ἐστι) τὸ δὲ κενόν οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχεται. » CREECH.

Fungi (v. 442). Sæpius Nostro dicitur pro *pati*.

Tempus, etc. (v. 460). Sic Servius ad Virgil., *Æn.*, VII, 37 : *Tempora nisi ex rebus colligantur, per se nulla sunt.*

(v. 465-471.) Quum dicunt Helenam raptam *esse*, trojanas gentes bello victas *esse*, cavendum est ne communi loquendi usu (latini enim sermonis inopia cogit ut verbo *sum, es, est*, in rebus temporis præteriti utamur) adducti concedamus hæc *esse* (i. e. existere) per se, etc.

Durateus (v. 477). I. e. ex trabibus compactus. Hom., *Odyss.*, VIII, 512 :

Δουράτεον μέγαν ἵππον.

Euripid., *Troad.*, 14.

Δούρειος ἵππος.

Corpora sunt, etc. (v. 484). Corpora sunt aut rerum elementa, et idcirco simplicia, aut ex rerum elementis composita. Sic Epic. ad Herod. (Diog. Laert., x), § 40 : Τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἔστι συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποιήνται.

Concilio (v. 485). De hujus vocis sensu vid. vv. 183, 184.

Sibi per se (v. 507). « Arbitror istud *sibi* jungendum esse cum *se*, uti dicebant *meus mihi, tuus tibi, suus sibi*, etc., pro eo qui in maxime proprius et *ἰδιαιτάτος* esset; exempla e Plauto et Terentio peti possunt. » FABER.

Genitis... inane est (v. 512). Wakef. non sine specie veritatis conjicit : *genitum est in rebus inane*.

Rerum (v. 518). Non video quem idoneum sensum vulgaris hæc lectio præbeat. Wakef. edidit *tectum*.

Esse æterna potest (v. 520). Quia, ut supra dictum est, vv. 484, 485 :

... Quæ sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringere; nam solido vincunt ea corpore demum.

Cæcâ (v. 522). Sic vulgo. Wakef. ex optimis libris hic et v. 527 recepit *certa*; *certus* autem hic, ut VI, 783 et alibi, a simplici *quidam* non differre videtur.

Alternis (v. 525). Id est alternatim.

(v. 529.) Epicurus ad Herodot., § 41, definit atomos : (σώματα) πλήρη τὴν φύσιν ὄντα καὶ οὐκ ἔχοντα σπῆ ἢ ὅπως διαλυθήσεται.

(v. 541.) Si prima rerum semina interirent seu dissolverentur, in nihilum reciderent : nulla enim sunt priora *primis* principia in quæ resolvi possint. Ideoque res quotidie natae e nihilo orirentur. Æterna igitur esse semina, vel res e nihilo oriri, quo nihil absurdius dici posse philosophi crediderunt, concedatur necesse est. Epicurus ad Herodot., § 41 : Ταῦτα δὲ (τὰ σώματά) ἔστιν ἄτομα, καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρῆσθαι, ἀλλ' ἰσχύοντα ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγχρίσεων.

Dissolvi quo, etc. (v. 547). In quæ omnia *supremo tempore* (i. e. quum intereunt) dissolvuntur.

(v. 548.) *Suppeditare* Lucretius sæpius absolute ponit pro *suppetere*.

Reddita (v. 562). I. e. *data, posita*.

Et finita, etc. (v. 564). Videmus certa singulis rerum generibus tempora constitui, quibus, etc.

(v. 569.) Versum hunc, quem, ut importunum, nonnulli amovendum esse censent, sic interpretatur Wakef. : « Quocumque tandem pacto hæ res molles existant, et quacumque demum vi negotia earum omnigena administrentur. »

Conciliatu (v. 576). Eodem sensu quo supra sæpius *concilium*; vide ad v. 183, sq.

Per fœdera Naturai... sancitum (v. 580, 581). Verba *per fœdera Naturai* cum *sancitum*, non cum *queant* et *nequeant*, conjungenda sunt.

Variaæ volucres (v. 583). Non sunt varia genera avium, ut vulgo hæc verba intelliguntur, sed aves pictæ, variis coloribus ornatæ.

Generales (v. 584). I. e. proprias, suo generi præ aliis datas.

Revicta (v. 587). I. e. vicissim victa et superata.

Alte terminus hærens (v. 590). Vide supra ad v. 77.

(v. 593.) Locum hunc varietate lectionis vexatissimum recte sic constituit Forbiger. :

..... Quoniam est extremum quodque cacumen
Corporis illius quod.

Extremum autem *cacumen* est *extremum* illud punctum, ad quod ubi deventum est, nulla amplius sectio datur.

(v. 609.) Eodem argumento utitur Epicurus in *Epist. ad Herodot.*, § 56, 57 : Οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὀρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι· οὐδὲ γὰρ ὄλως, ἐπειδὴν ἅπασι τις εἶπη ὅτι ἀπειροὶ ὄγκοι ἐν τινὶ ὑπάρχουσιν..., ἐστὶ νοῆσαι πῶς τ' ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος.

Minimum. I. e. aliquid, quo aliud minus esse non possit.

Parvissima. Superlativus *parvissimus* Nostro, qui sæpius tamen utitur altera forma *minimus*, usurpatur etiam I, 622, et III, 200.

Escit (v. 613). I. e. erit. Antiquior hæc forma, ex epico illo ἔσκον orta, in legg. XII Tabb. sæpius legitur, unde v. c. Gellius eam affert N. A. xx, 1, pariterque pluralis *escunt* in veteri lege apud Cic., *de Legg.* II, 21, § 60 invenitur. Festus autem non solum formam *escit*, sed etiam composita *obescit* et *superescit* ex Ennio et Attio laudat.

(v. 626-628.) Sic interpretatur Creechius : « Ea enim corpora quæ habent partes, et non sunt *minima*, non possunt habere eas affectiones, quas rerum semina habere debent, varios videlicet connexus, gravitatem, ictus, concursus et motus, sine quibus nullæ res produci possunt. »

Quæ multis. In omnibus quotquot collati sunt codd., legitur *quæ nullis*; sed Lambini conjectura *multis*, Fabro, Creechio et Haverc. probata, longe faciliorem et ampliorem præbet sensum.

Superare (v. 631). I. e. superesse. Cf. VIRG., *Æneid.*, III, 339, et Sallustii *Fragm.* apud Gellium, I, 22.

Ob obscuram linguam (v. 640). Cic., *de Finib.*, II, 5: « Heraclitus, cognomento qui σκοτεινός perhibetur, quia de natura nimis obscure memoravit. » Et idem, *de Nat. Deor.*, III, 14: « Quid diceret intelligi noluit. » Auctor *alleg. Homeric.*, c. 24: Ὁ γοῦν σκοτεινὸς Ἡράκλειτος ἀσαφῆ καὶ διὰ συμβόλων εἰκάζεσθαι δυνάμενα θεολογεῖ τὰ φυσικὰ, κ. τ. λ.

Quamde (v. 641). Pro *quam*, antique. Vide FESTUM sub hac voce.

Totus super ignis (v. 650). I. e. omnis ignis qui superest, omnis reliquus ignis. *Super* enim a Romanis, ut a Græcis πρόσ, sæpius adverbialiter poni constat.

Disque sipatis (v. 652). I. e. *et dissipatis*. Ejusmodi tmesin, inserta copula *que* effectam, sæpissime adhibet Lucretius. Vide II, 301, 394; IV, 564, 888, 1145, 1246, etc.

Variantia (v. 654). Vox illa insolens, nec aliis scriptoribus usitata, recurrit III, 319.

Mussant (v. 658). Alii *inesse*.

Veru viai (v. 660). Similiter Virgilius, *Æneid.*, II, 332:

..... Angusta viarum.

Potesse (v. 666). De hac forma, quam etiam II, 225 et 1010 deprehendimus (ut apud Plaut., *Aul.*, II, 4, 30; *Cist.*, I, 1, 32; Ter., *Eun.*, IV, 3, 24, etc.), præter Lamb. et Wak., ad h. l. Cf. COLUMNA ad Ennium, p. 111, Hessel.

Ignes in coetu stingui (v. 667). I. e. ignes in congressu et concretionem rei genitæ exstingui. Alii *stringi*; imperite.

Ulla parte (v. 668). « *Nulla parte*, sic enim legendum censeo, cum *reparcent*, non cum *facere* conjungenda sunt, ut sensus sit: i. e. si igitur nulla ex parte, nullo modo abstineant hoc faciendo, credendo, ignes collectos exstingui, et corpus mutantes in aliam naturam transire posse, etc. *Reparcare* enim significat *abstinere*, et, præter hunc locum, non nisi bis legitur apud Plaut., *Truc.*, II, 4, 25, et Symmach., *Epist.* I, 33; *facere* autem non solum in imperativo (ut II, 485, etc.), sed aliis etiam in modis Lucretius usurpat pro *sumere*, *putare*. Cf. I, 748; III, 891; IV, 826, etc. »

FORBIC.

Ollis (v. 673.) I. e. ignibus v. 667 commemoratis.

(v. 685-690.) Epicuri sententiam exponit : quædam videlicet corpuscula nulla forma, quam sensus percipere valeant, prædita, rerum esse principia, et ex iis diversa ratione coeuntibus tam ignes quam reliqua omnia oriri.

Adjectu (v. 690.) Hoc substantivo Vitruv. ix, 9 usus est. Apud Nostrum redit iv, 676.

Hic idem (v. 693.) I. e. Heraclitus.

Nam contra sensus ab sensibus (v. 694.) « Sic hunc locum explicandum puto ; pugnare, seu stare ab aliquo, est pugnare pro aliquo, partes alicujus tueri, etc. Heraclitus autem, qui sensus esse certos dicebat, planissime contra sensus agebat, quum diceret omnia esse ignem. Nam si id verum foret, sensus nostri ignem sentirent, quem tamen in pomo, marmore, ligno, etc. non sentiunt. » FABER.

(v. 703, 704.) Cur aliquis reliqua omnia quæ apparent negaret esse et solum ignem existere assereret, potius quam ignem non esse, omnia vero alia esse affirmare sustineret?

(v. 708-711.) Omnes delirant qui vel *ignem*, ut Heraclitus, vel *aera*, ut Anaximenes Milesius, vel *humorem* (i. e. aquam), ut Thales Milesius, vel *terram*, ut Pherecydes, rerum omnium principium statuerunt.

Aera jungentes igni (v. 714.) Ut Ænopides Chius; *terramque liquori*, ut Xenophanes.

Anima... et imbri (v. 716.) I. e. aere et aqua.

(v. 717.) Ἐμπειδοκλῆς Μέτωνος Ἀκραγαντίνος τέτταρα μὲν λέγει στοιχεῖα, πῦρ, ἀέρα, ὕδωρ, γῆν' δύο δ' ἀρχικὰς δυνάμεις, φιλίαν τε καὶ νεῖκος' ὧν ἡ μὲν ἐστὶν ἐνωτικὴ, τὸ δὲ διαιρετικόν. PLUTARCH., *de Plac. Phil.*, I, 3.

Insula quem Triquetris (v. 718.) Sicilia. Similiter Horatius, *Sat.* II, 6, 55 :

..... Militibus promissa *Triquetra*
Prædia Cæsar, an est itala tellure daturus?

Virus (720). Sæpius hac voce Lucretius pro salsa maris aqua utitur. Vide II, 476; v, 270; VI, 636.

Carum (v. 731.) I. e. nihil habuit hæc insula, quod magis in deliciis generi humano sit.

Carmina (v. 732.) Diog. Laert., VIII, 57 : Ἀριστοτέλης ἐν τῷ

περὶ ποιητῶν φησιν ὅτι καὶ Ὀμηρικὸς ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν φράσιν γέγονε, μεταφορικὸς τε ὢν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ἐπιτεύγμασι χρώμενος.

Egregie (v. 736). Noster hic et III, 205, pro valde usurpat, ut Terent., *Andr.*, I, 5, 38; Cic., *de Orat.*, I, 45; II, 66; idem, *Brut.*, 9; Auct. *ad Herenn.*, III, 22, etc.

Fragori (v. 748). I. e. fractioni, divisioni.

Venena (v. 762). Similiter Varro, *de R. R.*, I, 2, 18: « Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ ac veneno, ut istæ, quas dixisti, capræ. »

Illa (v. 766). I. c. elementa, licet *res* præcedat.

Clandestinam cæcamque (v. 779). I. e. sensibus non apparentem.

Mutare (v. 787). Absolute pro *se mutare*.

In commutatum veniunt (v. 795). I. e. mutantur. Hujusmodi verbalia amabant veteres. Virgil., *Æneid.*, XII, 95:

..... O nunquam frustrata vocatus

Hasta meos!

(v. 798-801.) Constructio sic se habet: hac natura corpora constituas; eadem *scilicet*, si forte creaverint ignem, posse, etc.

(v. 806.) Affert hunc locum Priscian., VII, 14, *fn.*, ut demonstret, vetustissimos Latinos etiam in nominibus tertix declinationis ad quintæ rationem ablativum interdum produxisse.

(v. 823.) Sententiam suam ea, qua sæpius utitur, similitudine egregie illustrat: Eadem litteræ, vario tantum ordine dispositæ, innumera componunt verba, et forma et sono plurimum diversa. Quid igitur miremur, si eadem semina, quæ longe plura quam litteræ sunt, quæ diversas habent etiam figuras, ignem, terram, aquam, omnem denique rerum varietatem constituent?

(v. 830.) Anaxagoras docuit materiam infinitam esse, e qua omnia gignerentur; ex partibus vero inter se similibus res omnes componi, ex ossiculis ossa, sanguinem ex sanguinis guttulis, etc. Quam doctrinam sic exponit Plutarchus, *de Plac. phil.*, I, 3: Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἀρχὰς τῶν ὄντων τὰς ὁμοιομερείας ἀπεφύνατο· εἰδοκεῖ γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναται τι γίνεσθαι, ἢ φθεῖρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν. Τροφήν γοῦν προσφερόμεθα ἀπλήν καὶ μονοειδῆ· οἶον τὸν Δημήτριον ἄρτον, τὸ ὕδωρ πίνοντες, καὶ ἐκ ταύτης τῆς τροφῆς τρέφεται θρίξ, φλέψ, ἀρτηρία, νεῦρα, ὀστά, καὶ τὰ λοιπὰ μέρια. Τού-

των οὖν γινομένων, ὁμολογητέον ἐστίν, ὅτι ἐν τῇ τροφῇ τῇ προσφερομένῃ πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὖξεται, καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐστὶ τῇ τροφῇ μόρια αἵματος γεννητικὰ, καὶ νεύρων καὶ ὀστέων, καὶ ἄλλων τῶν ἄ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Οὐ γὰρ δεῖ πάντα ἐπὶ τὴν αἰσθησιν ἀνάγειν, ὅτι ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ ταῦτα κατασκευάζει, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐστὶ λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Ἀπὸ τοῦ οὖν ὅμοια τὰ μέρη εἶναι ἐν τῇ τροφῇ τοῖς γεννωμένοις, ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσε, καὶ ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφῆνατο· καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας, ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον, τὸν Νοῦν, τὸν τὰ πάντα διαταξάμενον.

Sanguem (v. 837). De hac antiqua forma, quæ reedit statim v. 860, vide NONIUM, III, 203; PRISC., VI, 12, et VAL. PROBUM, p. 1448. *Putsch.*

Versum 873 in multis codd. hi duo sequuntur :

Priæterea tellus quæ corpora cumque alit, auget,
Ex alienigenis, quæ lignis exoriuntur.

Quum vero non in omnibus libris inveniantur, et, iis receptis, versus 868 et 873, quos omnium codd. et vet. edit. tuetur auctoritas, exulare deberent, in contextum jure non admissi sunt.

Pluria (v. 877). Antique dictum. Alii legunt *plurima*.

Minutas (v. 880). Alii *minaci*, quod pro *magna, gravique* positum Wakef. comprobatur ad Virg., *Æneid.*, VIII, 668.

Aliúm (v. 882). I. e. aliorum.

Versum 883 plerique Lucretii interpretes spurium et inutilem declaraverunt.

Friare (v. 887). I. e., Pio interprete, terere, comminuere, dispolvere : vox est Plinio inprimis usitata (XII, 28, 32, 42; XIII, 9; XXXIV, 29; XXXVI, 39), neque Varroni (*de R. R.*, I, 9, 7) incognita.

Scilicet (v. 900). Vox affirmantis et concedentis.

(v. 914.) Sensus est : denique si istas res, quas sensu percipimus, credas generari non posse, nisi fingas prima rerum illarum semina ejusdem et plane similis naturæ esse, actum profecto esset de rerum principiis.

Nec me animi fallit (v. 921). Vide ad v. 137.

Percussit thyrso (v. 922). Quo hoc pertineat, nemo non intelligit. Namque olim thyrso dicebantur percussi, qui a Libero patre subitum in furorem rapiiebantur. Respicit hunc locum Statius, *Silv.*, II, 7, 76 :

Et docti furor arduus Lucreti.

Solo (v. 926). I. e. planta pedis. Sic Varro, *de R. R.*, I, 47 : «*Solum enim hominis exitium herbæ (est) et semitæ fundamentum.*»
Integros. I. e. e quibus nemo biberat. Sic Horat., *Od.* I, 26, 6 :

O quæ fontibus integris
 Gaudes.

Doceo de rebus (v. 930). Similiter Cic. *in Verr.*, IV, 51 : «*Uti de ejus injuriis judices docerent.*» Cf. etiam Cic., *ad Div.*, v, 3; Cæs., *B. G.*, VII, 10; idem, *B. C.*, I, 3.

Non ab nulla ratione (v. 934). Hic et in loco parallelo IV, 10, valet *aliqua ratione*, *non temere*, ex rariori præpositionis usu, ad quem pertinent exempla quædam a Tursell. *de part.*, p. 2 et 16, ed. Schwartz., congesta.

Suaviloquens (v. 944). I. e. ἡδυεπής (Hom., *Iliad.*, I, 248; Hesiod., *Theog.*, 965, 1020; Pind., *Olymp.* X, 113; *Nem.*, I, 4; VII, 31), jam quod quidem ab Ennio, quem laudat Cic. *in Bruto*, c. 15, in latinum sermonem translatum est, et, teste Gellio XII, 2, a Cicerone in libris *de Republ.* usurpatum.

Naturam rerum, qua constet compta figura (v. 949). Hellenismus Plauto, Terentio, Lucilioque familiaris. Sic Plautus in *Pœnulo*, v, 2, 106 :

Patrem atque matrem viverent vellem tibi !

Vel adusque (v. 956). Alii rectius *vasteque*.

(v. 957.) Epicurus *ad Herodot.*, § 41 : Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι τὸ γὰρ πεπερασμένον ἄκρον ἔχει τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἑτερόν τι θεωρεῖται ὥστε οὐκ ἔχον ἄκρον πέρασ οὐκ ἔχει, πέρασ δὲ οὐκ ἔχον ἄπειρον ἂν εἶη, καὶ οὐ πεπερασμένον.

Extremum (v. 959). Hunc locum sic interpretatur Creechius : «*Extremum vero non potest esse, nisi sit aliquid extra id quod terminat (id extremum), ex quo videri possit; et ultra quod nostra videndi facultas non progrediatur (et quod sistat aciem oculi).*»

Prohibeat (v. 976). Per syncæresin Lucretio usitatissimam ut trisyllabum pronuntiandum, quemadmodum, III, 930, *torreat* et *similia*.

Finique (v. 977). Lucretius ablativum substantivorum in *is* desinentium fere semper in *i* flectere solet, vel in iis verbis, ubi apud alios scriptores non nisi in *e* terminantur.

(v. 986.) *Confluxet pro confluxisset. Sic extinxem pro extinxissem* apud Virg., *Æneid.*, IV, 606.

(v. 1004.) Nec possunt facere flumina, etsi ab æterno in æternum fluant, ut minus viæ restet.

(v. 1011 sq.) De his versibus varia interpretes. Sensus sic exponit Creechius: «Si vero alterutrum non terminet eorum alterum (Corpus videlicet Inane), sed alterutrum tantum eorum (videl. Inane) esset infinitum una natura, tum nec mare, nec terra, etc.»

Immoderatum. I. e. ἀπειρον, immensum, infinitum. Ita Cic., *de Nat. Deor.*, II, 25 :

Vides sublime fusum, immoderatum æthera.

Divum corpora sancta (v. 1014). Simili verborum circuitu Lucret., II, 1083, «corpora volantia,» et II, 1153, «corpora ferarum» dicit, quibus cum locis comparari possunt, II, 878, «corpora pennipotentum,» et v, 960, «corpora amantum,» ubi tamen vox *corpora* non prorsus abundare videtur.

Qualibus... rebus (v. 1027). «Conjungenda sunt verba *qualibus rebus*, ut sensus per attractionem quamdam vel brevilloquentiam sic capiendus sit : in tales disposituras, quæ res efficiant illas, quibus hæc summa creata consistat.» FORBIG.

Avidum (v. 1030). I. e. omnes orbis terrarum undas cupide arripiens, omnes fluvios ebibens.

Integrent (v. 1031). Exhaustum reficiant, renovent, etc.

(v. 1039.) Hunc locum sic interpretatur Creechius : «Sic quoddamque concretum est (rerum summa) debet interire, simul ac materies (infinita atomorum multitudo) a debito suo cursu deflectens, desiit subministrare semina unde resarciatur id quod amissum est.» *Deficere* cum infinitivo rarius conjungitur. Vide *SILIUM*, III, 111, et *PROPERT.*, I, 8, 23.

(v. 1050.) Solet Noster *opus esse* sæpius fere cum nominativo, quam cum ablativo construere.

(v. 1056.) «At vero quis credat aliquid se ipsum sistere et sustinere? Quis credat, res graves quæ sunt in adversa terræ facie sursum omnes tendere, et in terræ superficie retro (contrario plane ac nos situ) positas quiescere? Eodem prorsus modo quo cernimus simulacra nostra in aquis (pedibus nostris plane oppositis).» CREECH.

Amplexi habent (v. 1068). Græcismus : περιλαβόντες ἔχουσι. Vide etiam vi, 900, *habent tenentes*.

Circumtremere (v. 1088). « Propter scintillantem, palpitantem et nictantem siderum micantium ignem. » FABER.

Cæli cærulea (v. 1089). Ex Ennio sumtum, ubi p. 34 et 124, *Hessel*, *cærulea cæli templa* legimus. Redit hæc formula apud Nostrum, vi, 96, qui etiam v, 770, *cærulea mundi* dixit, ut Ennius, p. 48, *cærulea campi*.

V. 1091 a Bentleio rectissime spurius declaratus est.

Tonitralia (v. 1098). Wakef. suspicatur *tonitrualia*, ut in Apuleii libro *de Mundo* sub finem « (Jupiter) dicitur et fulgurator et *tonitrualis*, et fulminator. » (t. II, p. 371, Oudend.)

Parti (v. 1104). De hac ablativi forma diximus ad v. 977.

Cesse. I. e. cessisse. Sic vulgo editur ex Lambini conjectura. Wakef. autem recte librorum omnium lectionem *desse* revocavit.

Janua lethi (v. 1105). Sic Virgil., *Æneid.*, II, 661 :

..... Patet isti janua letho.

Namque alid ex alio clarescet (v. 1108). Similiter v, 1455 :

Namque alid ex alio clarescere corde videmus.

IN LIBRUM II.

(v. 2.) Sic Archippus ap. Stob., *Serm.* LVI, p. 376, Gessner :

ὦς ἡδὺ μὲν θάλατταν ἀπὸ τῆς γῆς ὄραν,
ὦ μῆτερ, ἐστὶ μὴ πλείοντα μηδαμοῦ.

Et Cic. *ad Attic.*, I, 7 : « Cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait amicus tuus Sophocles, καὶ ὑπὸ στέγη πυκνᾶς ἀκοῦσαι ψεκᾶδος εὐδοσύη φρενί.

Templa (v. 8). I. e. altas arces, bene munitas sapientum doctrina.

Latrare (v. 17). « Ennius *latrare* pro *poscere* posuit. » FESTUS.

(v. 18.) Epicurus *ad Menæceum* (Diog. Laert., x), § 128 : (Ἡ τοῦ σώματος ὑγιεία, καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἀταραξία) τοῦ μακαριῶς ζῆν ἐστὶ τέλος. Τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν ὅπως μῆτε ἀλγῶμεν, μῆτε ταρ-

βῶμεν. Et rursus, *ibid.* : Τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν.

Versus 20 sqq. sic interpretatur Creechius : « Pauca sufficiunt, ut corpus sine dolore sit, imo multa voluptate fruatur, et quibus nihil sibi gratius natura ipsa postulat. »

Substernere. I. e. subministrare, dare.

Templa (v. 28). Cf. quæ diximus ad 1, 121.

Non magnis opibus (v. 31). Epicurus ad Menæceum (Diog. Laert., x), § 131 : Καὶ μάλα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν.

(v. 34.) Hunc locum imitatus est Horatius, *Epist.* 1, 2, 47 :

Non domus et fundus, non æris acervus et auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Timefactæ (v. 43). Hac voce utitur Tullius, *de Off.* II. Duplici epitheto *timefactæ... pavidæ* temere offensus Faber (vide 1, 258, 295; II, 217 et alibi) legendum suavit :

His tibi tum rebus pavēfactæ religiones
Effugiunt animo, pavidi mortisque timores
Tum vacuum pectus linquunt.

Fulgorem ab auro (v. 50). I. e. fulgorem ab auro emissum, seu breviter fulgorem auri.

Reddita (v. 64). I. e. attributa, indita. Sic Horatius, *Art. poet.*, 359 :

..... Ille profecto
Reddere personæ scit convenientia cuique.

Fluere (v. 68). I. e. occulte dilabi et sensim minui.

Nec remorantur ibi (v. 74). Ab iis etiam corporibus, quibus accesserunt, iterum avolant.

(v. 78.) De hac λαμπραδηφορία Atheniensium, quam perstringit poeta, consulas PAUSAN., *Att.*, 1, 30; HERODOT., VIII, 98; POTTERTERUM ad *Lycophr.*, 734; PLAT., *Rep.*, 1, init.; ARRIAN., *Exp. Alex.*, III, 16, aliosque bene multos.

(v. 84, 85). Wakef. conj. :

..... Quum, cita sæpe,
Obvia conflixere.

Et hanc conjecturam in contextum recipiendam duxit Forbig., quia adverbium *superne* omni Epicuri doctrinæ adversatur et verbo simplici *figere* præterea nusquam Lucretius usus est.

(v. 97, 98). Epicurus, *Ep. ad Herod.*, § 43 : Αἱ μὲν, εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων δίστανται· αἱ δὲ, αὐτὸν τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχῳσιν ἐπὶ τὴν περιπλοκὴν κεκλιμέναι, ἢ στεγαζόμεναι παρὰ τῶν πλεκτικῶν.

(v. 124). De constructione verbi *animum advertere* cum simplici accusativo vide CORTIUM ad Sallust., *Jug.*, 93; OUDEND. ad Cæs., *B. G.*, I, 24; DAVIS. et BENTL. ad Cic., *Tusc.*, v, 23.

Parvo sunt conciliatu (v. 133). I. e. paucorum primordiorum congressu sunt concreta. Vide ad I, 183, 184.

Reddita (v. 141). Vide ad v. 64.

Liquidis... vocibus (v. 145). Similiter Horat., *Od.* I, 24, 3 :

..... Cui liquidam pater

Vocem cum cithara dedit.

Et Virg., *Georg.*, I, 410 :

Tum liquidas corvi presso ter gutture voces

Aut quater ingeminant.

Convestire (v. 147). Virg., *Æneid.*, VI, 640 :

Largior hic campos æther et lumine vestit

Purpureo.

(v. 154, 155.) « Semina quæ corpora rara, qualia sunt radii solis, constituunt, cita dissilire, et longe recursare asserit Lucretius; horum vero dissilientium longeque recursantium communem motum tardiozem fore quis non percipit, ideoque semina inter se *retrahi*? » CREECH.

Pervolgant (v. 163). I. e. perfundunt, complent; significatione verbi Enniana, p. 286, *Hessel*, qua re dit apud Nostrum, II, 346, et IV, 209, et usurpavit etiam Pacuv. ap. Varr., *L. L.* VI, 5, quem affert Turneb. *Adv.* XXIII, 16, nostri loci non oblitus.

(v. 164 sqq.) « Profecto enim principia non matura aliqua deliberatione habita tardius movent, nec consilium ineunt ut se suosque motus regant et disponant. » CREECH.

Tantopere humanis rationibus ac moderatis (v. 169). I. e. tam compositis, quæque humanæ prudentiæ tam similes sunt. Alii

legunt : « humanis rationibus admoderate, » i. e. ut humanæ rationes postulant.

Res per Veneris (v. 173). Ut II, 437, et V, 846. *Veneris res* autem prorsus exprimit Græcorum τὰ ἀφροδίσια.

Reddere (v. 179). I. e. ἀποδιδόναι, ob oculos ponere, demonstrare, ostendere.

Mersimus (v. 197). Rectius Wakef. edidit *ursimus*.

Plus ut parte foras (v. 200). Ita ut plus media sui parte emergant.

(v. 216 sqq.) Epicurus duas species motus naturalis constituit, aliam ad perpendiculum, aliam ad declinationem : Ἐπίκουρος δύο εἶδη τῆς κινήσεως, τὸ κατὰ στάθμην, καὶ τὸ κατὰ παρέγκλισιν. PLUT., *de Plac. phil.*, I, 23. « Censet (Epicurus) eadem illa individua et solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam : hunc naturalem esse omnium corporum motum. Deinde ibidem homo acutus, quum illud occurreret, si omnia deorsum regione ferrentur, et, ut dixi, ad lineam, nunquam fore ut atomus altera alteram posset attingere, itaque attulit rem commentitiam : declinare dixit atomum perpallum : quo nihil posset fieri minus. Ita effici complexiones et copulationes et adhæsitaciones atomorum inter se; ex quo efficeretur mundus omnesque partes mundi, quæque in eo essent. » CIC., *de Fin.*, I, 6.

Nomen (v. 220). Alii legunt *minimum*; et his ego quidem assentior : nam versus 244 mox sequens et duo Ciceronis loci *de Fato*, c. 10 et 20 (*cur declinet atomus uno minimo, non declinet duobus aut tribus?*), luce clarius demonstrant, hic non de motu vel impulsu mutato in universum, sed tantum de *minimum* mutato dici potuisse.

Quietum (v. 238). I. e. quod nulli resistit.

Clinare (v. 243). I. e. se inclinare, de recta linea deflectere. Alii legunt *inclinare*.

Declinare (v. 250). Cum accus. objecti, quem dicunt, statim redit v. 259. Cf. VIRG., *Æneid.*, IV, 185, et CIC., *de Fato*, c. 20.

(v. 251 sqq.) « Epicurus declinatione atomi vitari fati necessitatem putat.... Hanc rationem induxit ob eam rem, quod veritus est, ne, si semper atomus gravitate ferretur naturali ac necessaria, nihil liberum nobis esset, quum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur. » CIC., *de Fato*, 10.

(v. 266 sqq.) « Namque particulæ, materiæ quæ motui inseruiunt, ex toto corpore collectæ debent convenire, ut conjunctæ (vel uno impetu emissæ) imperium voluntatis faciant : unde manifestum est motus initium a corde fieri, et primum procedere ex voluntate animi (qui in corde situs est), et inde per totum corpus et omnia membra dispergi. » CREECH.

(v. 272 sqq.) Explicatum modo voluntarium motum illustrat, comparatione facta inter eum et motum violentum; nam motu violento acti vim externam sentimus; quum motu nostro procedimus, nihil tale. Deinde vi extremæ repugnat voluntas nostra, aliquando etiam vincit; unde patet esse aliquod principium internum motus, liberum plane, nec ulla necessitate vinctum.

Donicum (v. 276). Alii « donec. »

Projecta refrenatur (v. 283). I. e. emissa inhibetur et retro fluere cogitur.

(v. 286.) « Epicurus, quum videret, si atomi ferrentur in locum inferiorem suo apte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset earum motus certus et necessarius, invenit quo modo necessitatem effugeret, quod videlicet Democritum fugerat. Ait atomum, quum pondere et gravitate directo deorsus feratur, declinare paullulum. » CIC., *de Nat. Deor.*, I, 25.

Necessum (v. 289). Idem quod necesse. Vide DONAT. ad Terent., *Eun.*, v, 5, 28.

Clinamen (v. 292). « Vox Lucretio propria, nec ullo alio loco nobis cognito occurrens, recte tamen a verbo simplici clinare derivata. » FORBIG.

(v. 301.) Sæpius in verbis cum *in* compositis Lucretius tmesi utitur. Cf. III, 483; IV, 564, 715, 1145, 1246; VI, 394, 570, etc.

Surpere (v. 314). Positum est pro *surripere*. Sic Horat., *Od.* IV, 13, 20 :

Quæ me surpuerat mihi.

Vide etiam *Sat.* II, 8, 283; et PLAUT., *Capt.*, prol., 8.

Coniscant (v. 320). I. e. arietant, cornibus petunt. Hac voce utitur Cic. apud Quintil., VIII, 3, § 21 : « Caput opponis, cum eo coniscans. » Alii legunt *coruscant* vel *corussant*, quod a græco κορύσσω derivatur.

Versus 325, 326 alii post v. 330 ponunt.

(v. 331.) Si tamen hæc omnia ex aliqua parte alti montis spectes, etc.

Esse pari filo (v. 341). I. e. simili textura. Sic Plaut., *Merc.*, IV, 4, 15 :

Scitum filum mulieris.

Et Gell., *N. A.*, I, 9 : « Mores naturasque hominum de oris ac vultus ingenio deque totius corporis filo atque habitu sciscitari, »

(v. 342-348.) In his septem v. variæ principiorum figuræ ex eo arguuntur, quod naturæ res omnes ex illis contextæ, homines, feræ, aves, etc., inter se figuris distent.

Mutæque natantes squammigerum pecudes (v. 342). I. e. pisces.

Concelebrant (v. 345). I. e. frequentant, inhabitant, et parum differt a sequente *pervolgant*. Vide ad I, 4.

Nota cluere (v. 351). I. e. nota esse. Vide ad I, 120.

Adsistens (v. 359). I. e. luctu et dolore orbitatis perfixa ibi stans, stupefacta.

Crebra. Sic Virgil., *Georg.*, III, 500 :

..... Pede terram

Crebra ferit.

Revisere ad aliquid (v. 359, 360) redit v, 635, et invenitur etiam apud Plaut., *Truc.*, II, 4, 79, et Gellium, *N. A.*, XIII, 30.

Petulci (v. 368). « *Petulantes* et *petulci* etiam appellantur qui protervo impetu et crebro petunt lædendi alterius gratia. »

FESTUS.

Quodvis frumentum (v. 371). E versu 347 repete *sumere perge*.

Pavit (v. 376). I. e. sternit, ferit, a græco παίω, interposito digamma. Vocem adhibuerunt etiam Cato, *de R. R.*, XVIII, 7; Varro, *de R. R.*, I, 51; Cic., *de Div.*, II, 34; Plin., *H. N.*, IX, 12.

Diducta (v. 395). Alii legunt *deducta*; sed *diducta* ad sensum melius quadrat, quum semina hamata, et inter se perplicata, nisi diducantur, per coli foramina permanere non possint.

Centauri (v. 401). *Centaurus* aut *Centaurion* idem quod *centaurea*, quæ, teste Isid., *Orig.*, XVII, 9, 33, *fel terræ propter amaritudinem* vocatur.

(v. 408.) Recte observat Wakef. *mala tactu* hic nil amplius

esse quam mala sensibus, quum Lucretius verbo tangere de omnibus sensibus uti soleat. Cf. supra v. 403, et I, 644; II, 813; IV, 225, 676.

Mele (v. 412). Forma græca dictum. Sic v, 36, et VI, 619, *pelage*. Sæpius verba græca usurpavit Noster, quorum nonnulla ceteri Romanorum scriptores aut raro, aut nunquam adhibuerunt. Cf. I, 800, 834; III, 119, 387, 967, etc.

Croco cilici (v. 416). « Croci enim qui e Cilicia advehebatur floribus scena spargebatur. » FABER. Hunc usum respicit Horat., *Ep.* II, I, 79.

Recte necne crocum floresque perambulet Attæ
Fabula.

Ara... propter (v. 417). I. e. ara juxta posita.

Panchæos. I. e. Arabicos. Sic Virg., *Georg.*, IV, 379 :

..... Panchæis adolescunt ignibus aræ.

Principiali... lævore creata est (v. 423). I. e. e principis lævibus constat.

Squalore (v. 425). Squalor proprie asperitas est, itaque vestis auro et signis aspera *squalens auro* dicitur Virgil., *Æneid.*, X, 314. FABER.

Uterque (v. 433). I. e. ignis et pruina.

Proh divum numina sancta (v. 434). Imitatur Epicurum qui, teste Eusebio, *Præp. evang.*, XIV, 27 : Ὅρκους τε καὶ ὄρκισμοὺς μυρίους τοῖς ἑαυτοῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὁμνὺς τε συνεχῶς Μὰ Δία, καὶ Νῆ Δία, ἔξορκῶν τε τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ πρὸς οὓς διαλέγοιτο, πρὸς τῶν θεῶν.

Veneris res (v. 437). Vide supra ad II, 173.

Offensu (v. 438). Epicurus ἀντικοπήν vocat.

Prima acie constant (v. 448). I. e. primo agmine stant, in hoc genere præcipue numerantur.

Restantia (v. 450). I. e. resistentia. Vide ad I, III.

Versus 453, 454 sic interpretatur Creechius : « Corpuscula enim globosa nec inter se implicantur, et cohærent, et facilius per proclive volvuntur. »

Versus 460-462 Lambin. et Faber., et duos posteriores Bentl. quoque, spurios habent, reliqui editores defendunt; et jure quidem, quum non solum in omnibus libris inveniantur, sed recte distincti et explicati sensum etiam non improbandum præbeant.

Recte enim Haverc. interpretatur: « Fumus, inquit, flammæ, etc. effectu quidem sentibus sunt similes, sed non cohærentia et duratione; atque ita pungunt quidem subito, at non diu, quoniam acuta modo sunt, non vero ramosa et perplexa, ut sentes. »

FORBIG.

Sudor (v. 464). Sudorem a poetis de quovis humore dici constat.

Doloris corpora (v. 466). I. e. squalida seu aspera, unde dolor et insuavis motus.

Scilicet (v. 468). I. e. *scire licet*. Vide ad 1, 211.

(v. 475.) De genitivo *virii*, quem non agnoscunt Probus, p. 1463, et Consentius, p. 2034 P., cf. *Rudim. Inst. Gr.*, 1, p. 1275.

Pergam connectere rem, quæ ex hoc apta fidem ducit (v. 477). I. e. exponam aliam opinionem, quæ ex priori pendet et illa confirmatur.

Finita variare figurarum ratione (v. 479). I. e. varietatem figurarum seminum esse finitam. Huc pertinet quod exponit Plutarch., *de Plac. ph.*, 1, 3: Εἶναι τὰ σχήματα τῶν ἀτόμων ἀπερίληπτα (sic legit Creechius), οὐκ ἄπειρα; et Epicurus *ad Herod.*, § 42: Ἄτομοι ταῖς διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι.

Addendum partes alias (v. 491). De hac constructione dictum est ad 1, 112.

Maximitate (v. 497). Vox Lucretio propria et ex eo assumpta ab Arnobio, VI, p. 204.

Barbaricæ vestes (v. 499). Phrygiæ, persicæ, babylonicæ. *Melibœa*, Thessaliæ urbs ad radices montis Ossæ purpurei ostrei piscatu ac tinctura celebris.

Sæcla (v. 502). Sæclum sæpissime Lucretio dicitur pro genere, sobole hominum vel animalium. Vide ad 1, 21.

(v. 514-520.) « Vulgo res determinantur contrariis qualitibus, quæ ita extremæ sunt, ut plures quidem gradus medios, at nullum prorsus extra se habeant. » CREECH.

Ancipiti mucrone (v. 519). Duplici termino, nempe hinc calore, illinc frigore medii tepores includuntur.

Notantur. Metaphora a terminis depactis.

(v. 521.) Epicur. *ad Herodot.*, § 42: Καθ' ἐκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι.

Insessæ (v. 520). Obsessæ, circumfusa.

Protelo (v. 531). « *Protelum* proprie est tenor ille ducti aratri per sulcos. Itaque protelum erit continuata actio et ἄπλευστος. »

FABER.

Anguimanos (v. 537). Quibus manus est tortilis, flexilisque, serpentis in morem.

Turbaque aliena (v. 550). Intelligit atomos, quæ ad constitutionem aliorum generum necessariæ sunt.

Tonsas (v. 554). Remos. Sic Virgil., *Æneid.*, VII, 28 :

..... Lento luctantur marmore tonsæ.

Aplustra (v. 555). Navium ornamenta in prora. Vide FESTUM sub hac voce.

(v. 571.) Vox *auctificus* præter hunc ipsum locum nusquam apparere videtur; verbo *auctificare* vero Arnobius aliquoties usus est.

Vagor (v. 576). Vox est Enniana, idemque significat quod *vagitus*.

Sola terræ (v. 592). Formula ex Ennio petita. Vide ad I, 213.

Fluidas (v. 596). I. e. molles, teneras, vento facile mobiles.

Gallos (v. 614). I. e. viros exsectos.

Tonant palmis (v. 618). I. e. sonant pulsata palmis.

Phrygio numero (v. 620). « Phrygius numerus, entusiasticus, et ad furorem excitandum maxime idoneus. » CREECH.

Præportant (v. 621). Vox rarior, quæ legitur in Cic., *Arat.*, 209, 434, et apud Catull., LXIV, 194.

(v. 624.) « In constructione hujus versus offendentes, quæ sic se habet : *tela, quæ possint metu conterrere numine* (i. e. propter numen) *divæ*, amicus quidam Haverc. conj. *numinis*, Wak. vero *metus quei*, nominativo pluralis. Sed in Lucretio constructio illa paulo impeditior scrupulum movere non potest. » FORBIC.

Ningunt (v. 627). Sensum Lambinus sic exposuit : tantam rosarum copiam effundunt atque aspergunt, ut ningere videantur. Simili metaphora apud Pindar., *Isthm.*, VII, 6, Danae dicitur apud se Jovem recipere auro ningentem :

Χρυσῶ μεσονύκτιον

Νίφοντα δεξαμένα

Τὸν φέρτατον θεῶν.

Forte (v. 630). Αρχαϊκῶς pro *fortiter* positum.

Catenas ludunt. «Catenæ accipi possunt choreæ : allusione facta ad restim, quam olim ductitantes, maxime in rebus divinis, saltabant.» PAREUS.

Sanguine læti (v. 631). Alii legunt *sanguine fleti*, i. e. roribus sanguineis, guttatim, lacrymarum instar, stillantibus, cooperti. Gallos autem, Cybelis sacerdotes, se cruentare solitos fuisse nemo nescit.

Numine (v. 632). Hic primaria significatione sumendum esse pro *nutu*, non est ut doceam. Cf. SERV. ad Virg., *Æneid.*, IV, 269. Simili notione legitur IV, 180, ubi denotat inclinationem nisumque in aliquem locum.

Pueri (v. 635). Κοῦρητες, quod nomen, secundum Strab., X, p. 465, a κοῦρος, juvenis, derivatum, a Lucretio sic ἐτυμολογεῖσθαι dicit Wakef.

Potitur primordia (v. 652). Cf. III, 1051 et IV, 763, ubi idem regimen invenitur.

(v. 660.) Hunc versum cum duobus verbis proximum incipientibus Nonius bis affert, II, 94, et III, 109, ut demonstret, *gremem* interdum feminini quoque generis esse.

Jam vero (v. 667). «Priori argumento aliud connectit : quin etiam quæ accommodantur uni animanti, necesse est generum adhuc diversissimorum sint, quum varia variis ipsius partibus, venis, visceribus, nervis, ossibus, etc., coaptentur.» CREECH.

(v. 678.) Hunc locum difficillimum et vexatissimum sic legi jubet Creechius, et interpretatur : «Deinde multa sunt, in quibus odorem simul et saporem senties, præcipue in illis sacrificiis quibus ad expiandam fraudem altaria superstitiose cumulas.» Faber et Bentl. vss. 679 et 680 spurios censent.

Sua (v. 710). «I. e. convenientia, specifica : e. g. ex pane id educit homo per coctionem quod speciei humanæ convenit, canis contra quod canino generi.» FABER.

Multaque cæcis (v. 713). «Multa, quæ non vides, e cujusque animantis corpore vi quadam imperceptibili ejiciuntur, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνῆφθαι τοῖς οὐχ ὁμοιογενέσι.» CREECH.

Retentant (v. 728). Idem plane quod *distinguunt* aut *faciunt differre*.

(v. 729.) Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ

ὄσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστὶ ποιότης γὰρ πᾶσα μεταβάλλει, αἱ δὲ ἄτομοι, οὐδὲν μεταβάλλουσιν. EPICUR. *ad Herodot.*, § 54.

Animi injectus (v. 739). Venuste admodum: Res percipiendæ ab animo videntur remotæ, in eas sese injicit mens et arreptas percipit.

(v. 747). Quoniam probavi semina coloris expertia percipi posse, nunc docebo rerum principia nullis coloribus esse tincta.

Vinco fieri. Sic Horat., *Sat.* II, 3, 225 :

Vincit enim stultos ratio insanire poetas.

(v. 766.) Sensus est : mare, ventis agitatum spumansque, e cæruleis fluctibus mutatur in canos, albos, candenti marmoris millimos.

Unæque figuræ (v. 778). Plurimi libri exhibent *unaque figura*.

(v. 794.) Ὁ Ἐπίκουρος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς Θεόφραστον, οὐκ εἶναι λέγων τὰ χρώματα συμφυῆ τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ γενεῖσθαι κατὰ ποιὰς τινὰς τάξεις καὶ θέσεις πρὸς τὴν ὄψιν, οὐ μᾶλλον φησὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀχρωμάτιστον σῶμα εἶναι, ἢ χρῶμα ἔχον. Ἀνωτέρω δὲ κατὰ λέξιν ταῦτα γέγραφεν « ἀλλὰ καὶ χωρὶς τούτου τοῦ μέρους, οὐκ οἶδα ὅπως δεῖ τὰ ἐν σκῆτει ὄντα φῆσαι χρώματα ἔχειν. » PLUTARCH. *adv. Colotem*, 7.

(v. 801.) « Cervix τὸ παχὺ et τὰ ὀπισθεν, collum τὸ προμήκες et τὰ ἔμπροσθεν significabit. » FABER.

Formamentum (v. 818). Vocem rarissimam, e Lucretio assumisse Arnobium III, p. 109, Wakef. docet.

Aliis rebus... notisque (v. 840). I. e. aliis rebus propriis vel attributis, aliisque notis, signis quibus cognosci possint.

Sterila (v. 844). Cf. quæ ad I, 341 diximus.

Liquorem (v. 846). I. e. unguentum.

(v. 859.) Sic locus construendus ut *corpore* æque pertineat ad *molli, putri, raro*.

Neque id manifesta refutant (v. 866). Solemnis Epicuri ratio, οὐ μάχεται τοῖς φαινομένοις et οὐδὲν τῶν φαινομένων τούτοις ἀντιμαρτυρεῖ.

Putrorem (v. 872). Wakef. cum omnibus fere codd. *putorem*.

V. 887 Priscianus, IV, 5, § 27, sic laudat :

Ex insensibili ne credas singula nasci.

(v. 906.) « Supponamus sensilia hæc rerum principia, quæ Plato et Anaxagoras statuerunt, ac proinde mollia, æterna esse posse, nec interitui obnoxia; haberi tamen sensilia non possunt, neque

ut partes, quia partes separatæ non sentiunt, neque ut tota, quia hoc modo essent quædam animalia, ac ideo mortalia, seu corruptibilia, quod adversatur suppositioni, etc.» CREECH.

Namque alium (v. 910). Multa de hoc versu disputant interpretes quorum neglectis commentis, codd. auctoritatem sequamur, qui fere omnes eum sic exhibent :

Namque alios sensus membrorum respuit omnis.

Una (v. 917). De voce *unus* in plurali posita (ut redit III, 616; v, 896, etc.) cf. præter WAKEF. ad hos ll. (qui affert Jægerum ad Mamert. gratt. act. Juliano 9, § 4), *Rudin. Inst. Gr.* I, p. 146, not. 31, et qui hic laudantur.

Volgum (v. 920). Hic de feris usurpatum, ut Virg., *Georg.*, III, 469, de ovibus, et *Æneid.*, I, 190, de cervis, quibus locis a Wakef. comparatis adde Senecæ *Hippol.*, 957, ubi de monstris marinis dicitur.

Quod fugimus ante (v. 925). Lambin., Faber, aliique *fugimus* sensu forensi accipiunt pro *negavimus*. Wakef. conj. *quo* et sic interpretatur : « Ad cujusmodi argumentum (supra v. 870) nos in effugium recepimus. »

Ex non sensibu' sensus (v. 929). I. e. ex principiiis insensilibus res sensiles componi posse.

(v. 930.) Si tamen aliquis subjiciat, posse quidem res sensiles ex principiiis insensilibus oriri, mutatione aliqua interveniente, antequam tota et perfecta res parta producat; huic abunde satisfaciam, si manifestum fecero, nullam rem generari, nisi prius coeant principia, nec aliquid mutari posse, nisi semina congregentur, etc.

Flammaque creatis (v. 939). Codd. omnes exhibent *terraque creatis*, quod de lapidibus, arboribus, herbis, etc., e gremio terræ procreatis, intelligendum.

Caulas (v. 950). Vox Lucretiana, poros seu meatus corporis significans.

Vincere (v. 955). Eleganter et cum vi repetitum, ut infra III, 13, *aurea*; de qua ἀναδιπλωσι, cf. doctissima Weichertii *Disputatio*, in comm. de versibus aliquot Virg. et Val. Flacci, p. 93 sqq.

(v. 980.) Ista etiam semina ex aliis similibus componi debent, inde processus in infinitum, nec ullus foret terminus ubi consistere valeas.

Quippe sequar (v. 982). Cf. locus simillimus, I, 979.

Feræ (v. 994). Hic et v. 1075; IV, 688, etc., de omnibus quibuscumque animalibus intelligendum, ut apud Virg., *Georg.*, III, 242.

V. 1001-1013 qui in codd. et in vulgatis editt. ita se excipiunt: 1004-1011, 1001-1003, 1014, 1015, 1012, 1013, ob meliorem sententiarum ordinem, ut hic leguntur transposuit *Lagrange*. Totus autem fere locus 1005-1020 ex aliis Lucretii locis compositus est, qua de re cf. *FORBIG.*, *Diss. de Lucretio*, p. 48, sq.

Vehementer (v. 1023). Tribus syllabis pronuntiandum, ut Cic., *Arat.*, 119, et Horat., *Epist.* II, 2, 120.

V. 1028, 1029 ex omnibus libris ita restituit Wakef.:

Quod non paullatim minuant mirarier omnes.
Principio cæli clarum purumque colorem,

et receptam lectionem sic explicat: « *Principio*, i. e. *primum* sit exemplum purus cæli nitor; *deinde* sidera; *tum* luna; et *postremo*, quod maximum est et omnium magnificentissimum, solis fulgor. »

Satiare (v. 1037). Hunc versum laudat Nonius in voce *satiar*, docetque Accium, Varronem, Lucilium, Sallustium et Terentium eadem voce usos fuisse.

V. 1043-1046 sic interpretatur Creech.: « Inquiro enim, quum extra hujus mundi mœnia (cœlos hos spectabiles) spatium pateat infinitum, quid situm sit in isto spatio, quo ipsa mens prospicere gestiât, animusque alacri et libero impetu erumpens pervolare possit. » Lamb. et Faber spurios censent.

Profundi (v. 1050). I. e. infiniti.

Colarint (v. 1060). Alii *coartant*, *coieruunt*, *coarctarint*, *colærint*, *colerent*, *coelarunt*. Gifan. conj. *coaluerint*; Lamb. *cooluerint* et Gronov. legi suadet *concrerint*. Dolendum vero, in hoc loco, tanta lectionis varietate obruto, nec Lambin., neque Haverc., neque Wakef. singulorum librorum lectiones accurate attulisse, ut certum de eo iudicium ferri possit.

(v. 1066.) Similiter disserit apud Plutarchum, *de Plac. phil.*, I, 5, Metrodorus, Epicuri familiaris: Ἄτοπον εἶναι, ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἓνα στάχυον γεννηθῆναι, καὶ ἓνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ· ὅτι δ' ἀπειρος κατὰ τὸ πλῆθος, δῆλον ἐκ τοῦ ἀπειρα τὰ αἷτια εἶναι· εἰ γὰρ ὁ μὲν κόσμος πεπερασμένος, τὰ δ' αἷτια πάντα ἀπειρα, ἐξ ὧν ὅδε ὁ κόσμος γέγονεν,

ανάγκη ἀπείρους εἶναι ὅπου γὰρ τὰ πάντα γέγονεν αἴτια, ἐκεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα.

Confieri (v. 1068). Sic Virg., *Æneid.*, IV, 116 :

Nunc qua ratione quod instat
Confieri possit, paucis adverte, docebo.

Quin cujusque sient sæcli (v. 1078). Nescio quis inde sensus effingi possit. Si vero cum Wakef., Orellio et Forbig. Gronovii recipiamus conj., *quin aliquoju' siet sæcli*, jam nihil est in quo hæreamus. De voce *sæclum* vide ad 1, 17.

Adpareret (v. 1094). *Adparere* ab *adpario*, proprie est quod græce προσκτᾶσθαι, *acquirere aliquid, adjungere.*

(v. 1096.) Ex omnibus enim universi partibus propria semina singulis rerum generibus distribuuntur et applicantur.

Perfica (v. 1100). I. e. perfectrix, effectrix.

Vescitur (v. 1111). Amicus quidam Lambini *pascitur*, Faber vero *nancitur* conjecit, nimirum non intelligens uterque, *vesci* etiam cum accusativo construi posse, quod Bentl. sibi velle videtur, dicens *sensu activo* sumendum esse et conferens PHÆDR., 1, 31, 11; et TIBULL., 11, 5, 64.

Manus dandum (v. 1113). I. e. concedendum.

Olescere (v. 1114). Ut docet Festus, valet *crescere.*

(v. 1121.) Wakef. rectissime locum sic explicat : « Nec satis est supplementi pro *æstibus iis*, quam (i. e. in quantum) exæstuat largos æstus; » *æstus* autem intelligendum est de calidis illis et humidis particulis, quas sudando, exhalando, etc., corpora animalium quotidie amittunt.

(v. 1127.) Affert hunc versum Festus s. v. *tuditantes*, simul Ennii locum laudans, in quo idem verbum *tuditare* legitur, quod redit apud Nostrum, 111, 395.

V. 1132 nonnullis nothus videtur. Alii legunt :

Et fulcire cibus, cibus omnia sustentare.

Affecta (v. 1135). Wakef. ex plurimis optimisque libris *fracta* restituit.

Aurea de cælo demisit funis (v. 1139). Verba hæc citat Nonius, 111, 91, ut doceat, Lucretium *funem* alias semper mascul. generis, genere femin. usurpare. Lucretium autem hic respicere Homerum, *Iliad.*, VIII, 18, neminem fugit.

Ad scopulum (1157). « Ad interitum : translatum a navi quæ infligitur scopulo. » LAMB. Alii legunt *ad capulum*, i. e. ad feretrum.

(v. 1158.) Simili, non dicam argumento, sed scommate contra providentiam pugnat Epicurus *ad Herod.*, § 76 : Καὶ μὴν ἐν τοῖς μετεώροις, φορὰν καὶ τροπὴν, καὶ ἐκλείψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντός τινος νομίζειν δεῖ γίνεσθαι, καὶ διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος μετ' ἀφθαρσίας οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὄργαι, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενεία, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίων ταῦτα γίνονται.

V. 1158-1172, qui vulgo versui 1088 subjunguntur, nulla fretus codd. auctoritate, ad calcem libri sic rejecit *Lagrange*, cui quum minime in hoc assentiar, quæ ipse ad hos versus annotavit lege, ut mutati ordinis rationem scias.

Endo (v. 1164). I. e. *in*. Vide IV, 773, et VI, 890.

IN LIBRUM III.

O Graiæ gentis decus (v. 3). Epicurum Atheniensem, Epicuræ philosophiæ principem, his verbis designari nemo nescit.

Fortis equi vis (v. 8). Vid. infra, v. 763, v, 28, et plures alii loci, ubi vocabulum *vis*, non minus quam ἡ βίη apud Homerum, periphrasi modo inservit.

Apparet Divûm numen (v. 18). « Sed cur apparet Divûm numen ? Scilicet quæ ante Epicurum vulgus philosophorum sentiebat, ita ab eorum natura aliena erant, nihil ut de iis certi haberetur, etc. Fortasse etiam non minus recte dixeris : Apparet numen deorum quietum (sequitur enim *sedesque quietæ*), ita ut ab iis nil mali metuendum, quum jam molesta illa odiosaque providentia remota sit. Hæc Faber. Frigidus vero istas observationes respuit poeta, *apparet Divûm numen*, quoniam per hiantia (vide supra, v. 17) mundi mœnia, in immensum inane prospiciens non minus deos quam ceteras res vidit. » CREECH.

Delibrat (v. 24). « Quasi decorticat et extenuat. » LAMB. Alii *delibat*.

Tibi (v. 28). Istud *tibi*, ut σοι, σέ, *tibi*, *te*, passim apud Græcos, passim apud Latinos, παρέλκον est. Gronov. ad Liv. VII, § 8, conjecit *ibi*, ut Græcorum more dictum sit, qui ἐνθα pariter pro *tum* usurpant.

Ferunt (v. 42). I. e. crepant, jactant.

Rationis (v. 44). *Ratio* sæpius apud Lucretium pro *philosophia* occurrit. Vide ad 1, 82.

Ventum (v. 46) pro *fumo*, *vanitate* positum esse contendunt interpretes. Sed versum hunc mira sagacitate versui 43 subjunxit Bentlej., cujus rationis veritas nemini non potest clarissima esse.

Parentant (v. 51). Mortuis sacra faciunt, ideoque animas post mortem superesse credunt.

Refugisse (v. 69). Wakef. ex omnibus, ut videtur, libris revocavit *effugisse*. — *Recesse* (i. e. recessisse) ex Lambin. conj.; alii *remosse*.

V. 70-72 a Macrobio, *Sat.* vi, 2, afferuntur cum Virgil., *Georg.*, II, 510 et 511 comparati.

V. 87-93 leguntur etiam II, 54-60, et VI, 35-41.

(v. 100.) Cic., *Tuscul.*, I, 10 : « Aristoxenus musicus, idemque philosophus (animum esse censet) ipsius corporis intentionem quamdam, velut in cantu et fidibus, quæ harmonia dicitur: sic ex corporis totius natura et figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, et tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo ante et dictum et explanatum a Platone. » Scilicet in *Phædone*, p. 86, B, ubi hæc leguntur : Καὶ γὰρ οὖν, ὃ Σώκρατες, οἶμαι ἔγωγε καὶ αὐτόν σε τοῦτο ἐντεθυμῆσθαι, ὅτι τοιοῦτόν τι μάλιστα ὑπολαμβάνομεν τὴν ψυχὴν εἶναι, ὡς περ ἐντεταμένου τοῦ σώματος ἡμῶν καὶ ξυνεχομένου ὑπὸ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ τοιούτων τινῶν, κρᾶσιν εἶναι καὶ ἁρμονίαν αὐτῶν τούτων τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἐπειδὴν ταῦτα καλῶς καὶ μετρίως κραθῆι προς ἄλληλα.

Ægrit (v. 107). « Ita veteres, ut et *ægrit*. » CREECH. Wakef. ex omnibus libris versum sic restituit :

Sæpe itaque in promptu corpus, quod cernitur, ægrum.

V. 133 ita constituit Forbig. :

Nomen, ab organicis alto delatum Heliconi,

et loci sensum recte explicat : « Nomen harmoniæ, ab organicis s. musicis ex alto Helicone, ubi Apollo, musices inventor, cum Musis versatur, deportatur, his musicis, ut pote ipsis proprium, sed a philosophia alienum, restitue. »

Animum atque animam (v. 137). « Vocibus *animus* et *anima* in-

discriminatim usus est Lucretius, et quidni id faceret, quum *animus* et *anima* unam tantum naturam constituent? *Animus* autem in quo ratio sita est, istius naturæ præcipua pars, in corde situs est, ubi omnes passiones sedes suas habent, et sese ostentant. *Anima*, hujus naturæ pars inferior, in qua facultas locomotiva præcipue sita est, per totum corpus diffusa est et ad nutum animi movetur.» CREECH.

(v. 142.) ... Τὸ δὲ λογικὸν... ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων καὶ τῆς χαρᾶς. EPICUR. *ad Herod.*, § 66.

Vocemque aboriri (v. 156). I. e. effici, ut vox oriens intercidat.

(v. 162.) Hoc et quod proxime sequitur argumentum his verbis, ipse Epicurus *ad Herodot.*, § 67, complectitur: Οἱ λέγοντες ἀσώματων εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν. Οὐθὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφοτέρα ταῦτα διαλαμβάνομεν περὶ τὴν ψυχὴν τὰ συμπτώματα.

V. 171-175 supposititios esse et Lucretio indignos suspicatur Lambin., illiusque suspicionem vir maximi judicij Gassendus approbat.

(v. 180.) Ἄλλὰ μὴν καὶ τόδε λέγει ἐν ἄλλοις ἐξ ἀτόμων αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) συγκεῖσθαι λειοτάτων καὶ στρογγυλωτάτων, οὐ (hanc ex conj. particulam addit Gassendus) πολλῶ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρὸς. EPICUR. *ad Herodot.*, § 66.

Actus (v. 193). «Cursus, fluxus.» LAMBIN. «Tenor, ductus.» FABER.

Spiclorum (v. 199). Alii *spicarum*.

Nenu potest (v. 200). I. e. non potest. De vocabulo *nenu* quod redit, IV, 714, cf. NONIUS, II, 580.

Deliquat (v. 209). I. e. declarat. Wakef. cum libris tantum non omnibus *dedicat*.

Indepta (v. 213). «Indepisci, assequi, adipisci.» FESTUS.

(v. 220.) Vox rarior *circumcæsura* iterum occurrit IV, 649, et assumpta est ab Arnobio, III, p. 107, qui multum facit ad hunc locum explicandum. Est autem ἡ περικοπή, ἡ προτομή Græcorum, i. e. summus cortex, extrema superficies, quam Cic., *Tusc.*, I, 20, *circumscriptionem* dicit.

Bacchi flos (v. 222). Sic Ennius in *Alcest.* (p. 288, Hess.) *Flos Liberi*, ubi vid. COLUMNA, nostri loci non immemor, et laudans præter alios PLAUT., *Cas.*, III, 5, 16; *Cist.*, I, 2, 8; *Curc.*, I, 2, 1.

(v. 232.) Apud Plutarchum *Adversus Colotem*, 20, Epicuræi dicuntur τὴν οὐσίαν συμπηγνύοντες αὐτῆς (τῆς ψυχῆς) ἐκ τινος θερμοῦ, καὶ πνευματικοῦ, καὶ ἀερώδους.

Jam triplex animi est igitur natura reperta (v. 238). Scilicet ex aura, aere et calore constans.

Quarta quoque, etc. (v. 242). Similiter Epicurus contendebat animam esse κράμα ἐκ τεσσάρων, ἐκ ποιοῦ πυρώδους, ἐκ ποιοῦ ἀερώδους, ἐκ ποιοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τετάρτου ἀκατονομάστου, ὃ ἦν αὐτῶ αἰσθητικόν. PLUTARCH., *de Plac. phil.*, IV, 3.

(v. 249.) Verbum *mobilitare* præter hunc locum non nisi apud Cæcilium Prog. in Nonio, IV, 300, invenitur.

In summo corpore (v. 257). I. e. in superficie corporis.

Compta (v. 260). I. e. adornata, instructa.

Multæ vis (v. 266). *Vis* in numero plurali positum jam adfuit II, 587, de qua obsoleta forma, præter Priscian., VI, 12, § 64, et Valer. Probum, p. 1476 (*Putsch.*), cf. interpp. ad Macrob., *Sat.* I, 9, et Sallust. *Fragm.* (p. 963, *Cort.*)

Latet subestque (v. 274). «Maxime intima est homini, ultra quam non datur pergere.» FABER.

(v. 276.) «Quarta ista vis expers nominis est quasi anima totius animæ, quoniam, sicut anima corpus, sic animam ipsa vegetat, et sensus perficit.» CREECH.

Etiam quoque (v. 293). Sic etiam v, 154. Wakef. laudat Terent., *Hec.*, IV, 1, 28, ibique Westerhov. et Apulei *Met.*, XI, p. 811, *Oud.*

Sic hominum genus est (v. 308). Ex iisdem principiis animi hominum componuntur.

Sequaces (v. 316). «I. e. qui istas naturas sequuntur.» CREECH.

(v. 320-324.) Hoc vero affirmare et probare possum, tam parva et tantillæ efficacix vestigia naturarum, quæ philosophia præceptis suis delere non possit, relinquere, ut nihil obstet quominus vitam diis dignam homines agant.

Dignam Dīs (v. 323). Similiter Epicurus, *Epist. ad Menæceum* (Diog. Laert., X), § 135: Ζήση δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις οὐθὲν γὰρ εἶσιε θνητῶ ζῶν ζῶν ἀνθρώπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Consorti vita (v. 333). Notandum passive sumi.

(v. 334.) Nec corpus ab anima separatum, nec anima a corpore separata per se agere aliquid aut sentire potest sine alterius ope et auxilio.

Per se (v. 338). Sine anima.

(v. 357.) « At separata, inquires, anima, corpus omnis sensus expers jacet. Concedo, quoniam id perdit quod sibi, dum vixit, non fuit proprium (quod sibi soli non competebat), et insuper observandum est corpus multa perdere (sensus corporis debiliores fieri et paullatim interire), quum anima senectute expellitur, vel ipsum corpus senio expugnatur. » CREECH.

V. 363, quem Lamb., Faber., Creech. aliique spurium censuerunt, sic explicat Wakef. : « Sensus, quem habent oculi, rebus externis percussi, evocat animum ad eorum acies, ita ut, consociatis animi et oculi potestatibus, videndi facultas exoritur. »

(v. 368.) Hoc Lucretii argumentum, quo conatur probare, falsum esse, animum per oculos, tanquam per fenestras, cernere, refellit et irridet Lactant., *de Opif. Dei*, c. 8.

Primis (v. 373). Sic vulgo legitur sine justo sensu. Ingeniosam Bentleii conj. *privis* (« *privos privasque* dicebant pro singulis. » FESTUS.) Wakef. et Forbig. receperunt.

Promittere (v. 378). I. e. affirmare. Eodem fere sensu Horat., *Sat.* I, 4, 102 :

..... Si quid promittere de me
Possum aliud, vere promitto.

Prima (v. 379). « Rescribendum voluit hic etiam Bentl. *priva*; omnino mendose, neque scriptoris scopo convenienter. Nam *prima corpora nobis injecta* valet atomos ita se injicientes nobis et impingentes, ut motus sensiferos efficiant. » WAKEF.

Adhæsum (v. 382). Vox illa rarior extra Lucretii carmina non occurrit; præter hunc locum, invenitur etiam IV, 1238; V, 840, et VI, 472.

Pappos (v. 387). I. e. carduorum flores. FESTUS.

Priva (v. 390). Forbig. rectius *prima*, i. e. leviter solummodo in superficie posita.

(v. 397.) Ceterum *animus* vitæ munimenta præcipue tuetur et magis valet ad conservandam salutem animalis quam *anima*.

Vivata (v. 410). I. e. vivida, acris, vegeta. « *Vivatus* et *vividus*, a poetis dicuntur a vi magna. » FESTUS.

Utrumque nomen (v. 422). *Animum* videlicet et *animam*, uni eidemque rei applicare memento. Wakef. ex nonnullis codd. *no-*

mine recepit et sic interpretatur : « Tu rem utramque sub uno nomine complectaris. »

Imaginibus (v. 431). I. e. simulacris. Epicurus enim neque quicquam cerni, neque etiam cogitari aut somnari posse contendebat sine imaginibus.

Am (ἀρχαῖως pro *eam*) *cohibessit* (v. 445). Sic vulgo mala Lambini conj. editur. Sed omnes fere libri *incohibessit* (i. e. non *cohibuerit*) præbent.

(v. 450 sqq.) Cf. Virgilio versus, *Georg.* II, 362 sqq., qui ex hoc loco fluxisse videntur.

Cetera de genere hoc (v. 480). I. e. cetera quæ ebrietatem consequi solent.

Corpore in ipso (v. 482). « Tota argumenti vis in his duabus voculis sita est, iis opponet τὸ *ævo futuro*, v. 485, et τὸ *aere aperto*, v. 507. » FABER.

(v. 488.) Hunc versum ante oculos habuit Virgil., *Georg.*, III, 516, et ibidem, v. 84 et 203.

Versum 497 explicatu difficiliorem Lamb. pro more suo spurium censet, quem sequitur Creech.; defendunt eum Gifanius et recentiores editores. Ita locum capias : « Semina vocis glomerata ore foras feruntur et ejiciuntur, quasi (non aliter ac) qua (ubi) consuerunt (vulgo egredi solent), et (ubi) sunt munita (*sic enim legendum*) viai. » Nam *munita viai* Homeri ἔργος ὀδόντων esse recte viderunt interpretes.

Talipedans (v. 503). « *Talipedare* est vacillare pedibus, et quasi talis insistere. » FÆSTUS. Omnes vero codd. *vacillans* exhibent; cujus vocis ne in prima syllaba producta offendas, vide quæ ad hunc locum disputavit Wakef.

V. 512-515 sic interpretatur Creechius : « Quicumque enim conatur alterare animum, aut aliquam aliam rem, vel partes aliquas adjiciat, vel aliquas auferat, vel ordinem et situm mutet necesse est. »

(v. 522.) Tam aperte vanæ aliorum doctrinæ repugnat experientia, omne effugium elabi conanti præcludit, falsumque evertit refutatione in utramque partem valente.

Post inde (v. 528). Prior vox ad successionem temporis referri debet; posterior ad progressionem serpentis mali.

Tractim (v. 529), quod redit VI, 118, Wakef. recte sic explicat : « Sese trahendo per omnes quæ interponuntur partes;

ut anguis, qui pedetentim serpit, neque per saltus solet progredi; atque ideo, sensu secundario, tarde gradatimque.»

Lumina qui relinquunt (v. 541). Sic Hom., *Odyss.*, xi, 93 :

Διπλὼν φάος ἡελίοιο,

et Ennius, p. 53, *Hessel* :

Postquam lumina seis oculis bonus Ancu' reliquit.

V. 552 sic ab Is. Vossio restitutus est :

Secta etenim in parvo liquuntur tempore tabi.

Cujus conjecturam si, cum Haverc., Wakef., et Forbigero, sequamur, nihil jam sensum impedit.

Vivata (v. 557). Vide supra ad v. 410.

(v. 559.) Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὄλου ἀθροίσματος, ἡ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὔτε κινεῖται· ὥστ' οὐδ' αἰσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὴν αἰσθανομένην, μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρωμένην, ὅταν τὰ στεγάζοντα καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, οἷα ἐν οἷς νῦν οὔσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις. *ERICUR. ad Herodot.*, § 65 sqq.

Cassus (v. 561) secundum Priscian., ix, 9, § 48, a *careo* deducendum est, et redit apud Nostrum, iii, 994, 1062; iv, 127, 369; v, 718, 756.

Seorsum corpore (v. 563). Vide infra, v. 631, ubi *seorsum* pariter cum sexto casu construitur, et cf. *Rudim. Inst. Gr.*, ii, p. 333, 5, uberius disserens de ejusmodi adverbii præpositionum loco usurpatis.

Moventur motus (v. 568). Ad Græcorum exemplum. Sic Arist., *de Anima*, i, c. 3, p. 382, *Cas.* : Τὴν κίνησιν τὸ σῶμα κινεῖται, et Horat., *Od.* iii, 6, 21 :

Motus moveri gaudet Ionicos

Matura virgo.

Versus 594 et 595 in nonnullis codd. desunt, Wakefieldo propensissime plaudente, qui his versibus ejectis et antecedente sic scripto :

Ire anima, ac toto solvi omnia corpore membra,

locum optime procedere contendit.

Animo male factum (v. 596). Ita veteres dicebant, ubi deficie-

bat et linquebatur animus. Cf. PLAUT., *Mil. glor.*, IV, 8, 21, et ejusdem *Amph.*, V, 1, 6.

Vires (v. 598). Wakef. cum omnibus libris : *vitæ*.

Conlabefiunt (v. 600). Verbum *collabefieri*, præter hunc locum, nonnisi apud Cæs., *de B. G.*, II, 6, inveniri videtur.

Proditâ (v. 602). « Ex interiore loco procedens. » FESTUS.

Succedere (v. 608). Wakef., qui *succedere* explicat per subire, ingredi, surgere ad aliquid, comparat Virg., *Æneid.*, XII, 234.

(v. 615.) « Olim docuit pectus esse animi sedem, et jam inde concludit illum ita pectori esse alligatum, ut extra istud degere non possit. Animum in aere existentem quæras, et flammam in aqua, gelu in ignibus exspectes. » CREECH.

V. 620 Lambin., Gassend. et Faber addititium censent, quem Wakef. recte defendit, verba *pro totis artubus* sic explicans : « Ad integram structuram et totam artuum magnitudinem, ita ut series partium, — in singulis membris, — undequaque conservetur. »

Petissit (v. 648). Wakef. cum optimis codd. et Festo scribit *petessit*.

(v. 593.) Quum pes moribundus juxta humi jacens digitos movet.

Amcisa (v. 660). « *Am* ex ἀμφί olim pro *circum* dicebant. Exempla innumera in vocibus compositis. » FABER.

(v. 662.) « Et ipsam serpentem vehementi dolore vulneris afflictam, caput suum retro torquere, ut dentibus apprehendat partem olim reliquo corpori conjunctam. » CREECH.

(v. 675.) *Retinentia* (i. e. recordatio, memoria rerum præteritarum, quam infra v. 863, *repetentiam* dicit) ἀπαξ λεγόμενον est, apud alios scriptores non occurrens.

« V. 685 Lamb., Gassend. et Creech. (qui tamen non claris eum verbis damnat) spurium censent, nescio qua de causa. » FORBIC.

(v. 692.) De constructione verbi *participare* cum sexto casu cf. *Rudin. Inst. Gr.*, II, p. 217, not. 21, qui laudat Plaut., *Mil. glor.*, I, 1, 51, et Apul., *Met.*, IX, p. 301.

V. 694 sic scribit Wakefieldus cum omnibus fere codicibus :

Et lapis oppressus subitis e frugibus asper.

Editores non intelligentes, *subitis* hic participium, sensum vero esse : « frugibus lapidosis dentes subeuntibus, » hunc versum variis conjecturis sollicitarunt.

Peritdt (v. 710). I. e. peritarat. Cf. ad i, 71.

(v. 721.) De voce *exos*, quæ præter nominativum (ut hic et apud Arnob., iv, p. 131) et accusativum (ut apud Plaut., *Mænæch.*, v, 11, 106, et Apul., *Met.*, i, p. 21, *Oud.*) non currere videtur, cf. WAKEF. ad hunc locum.

Adfine (v. 733). Wakef. cum omnibus libris *et fine*, ut finis pro morte positum sit, ut apud Tac., *Ann.*, iv, 19; xv, 63, etc.

Contagi (v. 734). Sic Lamb. e conj. scripsit pro omnium fere librorum *contage*. De hac vero ablativi terminatione in *i*, dictum est ad i, 977. *Fungi* autem pro pati positum, ut, i, 444; III, 169, 814, et sæpius; cujus constructionem cum accusativo quod attinet, cf. NONIUS, ix, 4, 5.

Quamvis utile (v. 735). I. e. quantumvis utile.

Neque consensu contagia fient (v. 740). «Neque ita corpus et anima consentirent, et motus vitales sibi invicem mutuo impertirent.» CREECH.

Ingenerascunt inque genuntur (v. 745). Sic e Lambini arbitrio vulgo editur. Wakef. ex omnibus libris restituit *generascunt ingenioque*. Lambini vero conjecturam sic explicat Faber : «*Ingenerascunt* habet aliquid latius et quod ad speciem magis pertinet; at *ingenuntur* ad singularia, seu individua, ut vocant.»

Versus 746 et 747 infra, v. 764 et 765, ad verbum iterantur; in utroque loco rectius legitur *corpore quoque*.

(v. 750.) De canibus hyrcanis cf. PLIN., *H. N.*, VIII, 61, GRAT. *Cyneg.*, 161, et CIC., *Tusc.*, i, 46.

Trajiciuntur (v. 757). I. e. transponuntur.

Versus 757 et 758 delendos censet Creechius.

V. 763 in omnibus fere libris sequenti postponitur, et v. 765 in duobus tantum codd. comparet. Quare Bentl. omnes tres versus spurios habet. Wakef. vero certe v. 765 rejiciendum et omnem locum sic constituendum censet :

Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus;

Si non cuncta suo quia semine seminioque :

Nec tam doctus equæ pullus, quam fortis equi vis.

Confugient (v. 767). Nimirum eo, ut dicant, confugient ad hanc sententiam. Similia ellipseos exempla jam alibi notavimus.

Membris senectus (v. 773). Sic v, 884 :

Sic ubi equum validæ vires ætate senecta
Membraque deficiunt.

et Sallust. apud Priscian., 9 : « Omnes quibus senecto corpore animus militaris erat. »

(v. 794.) Wakef. ex Bentleii conjectura *quamde* pro vulgari *tandem* recepit, et cum omnibus libris *manere* pro *maneret* edidit.

Neque ab ictu fungitur hilum (v. 814). Sensus est : nihil patitur ab ictu, ictui non est obnoxium.

V. 829 ne in uno quidem MS. legitur. At quum locus parallelus eodem fere versu finiatur (v, 374), qui cum perspicuitatis studio, Lucretio proprio, commode possit conciliari, non temere ejiciendus videtur.

(v. 842.) Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει στέρησις δὲ ἐστὶν αἰσθήσεως, ὁ θάνατος ἔθεν γνώσις ὀρθὴ τοῦ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον. EPIC., *Epist. ad Menæceum* (Diog. Laert., x), § 124.

Apti (v. 851). « Comprehendere vinculo antiqui *apere* dicebant, unde *aptus* is qui convenienter alicui junctus est. » FESTUS.

Uniter. Hoc adverbium quod Lucretius imprimis voci *aptus* conjugere amat (cf. III, 858; v, 538, 556, 559), apud alios scriptores non occurrere videtur.

V. 866 haud dubie spurius est, quum in omnibus codd. cunctisque fere editt. vett. desideretur, et præter totius loci sensum et connexum interpositus sit.

Eximit in (ἀρχαίως pro *eum*) (v. 876). Hunc locum sic constituit Wakefieldus :

Id quoniam mors eximit, esseque prohibet *

Ollum, quoi possint incommoda conciliari

Hæc eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse.

Interfiat (v. 885). I. e. intercidat, pereat, auferatur. Cf. PLAUT., *Truc.*, II, 4, 131.

Non dat quod promittit; et inde (v. 889). Versum hunc mutata interpungendi ratione sic constitue :

Non, ut opinor, enim dat, quod promittit et unde.

* Duabus syllabis pronuntiandum.

Non dat unde promittit, i. e. non ex animo dicit, non oratio e corde emittitur, sed e labris et lingua oritur.

Eicit (v. 890). Ejicit.

Miseret (v. 894). De verbo *misereo* non impersonaliter adhibito cf. *Rudim. Inst. Gr.*, I, p. 273, not. 51.

Vindicat. Sic Lambinus conjecit sine causa pro codd. lectione *dividit*.

(v. 896.) « Dum credit *se* post mortem cadaver illud futurum, sensum suum in id quodam modo transfert. » FABER.

Melle (v. 904). Vide ΧΕΝΟΡΗ., *H. Gr.*, v, 3, 19.

Versus 905 et 906 transponendos censebat Bentleius, immemor v. c. Nicolai Damasceni, p. 275, *Corai* : Φρύγες οὐ κατορύττουσι τοὺς ἰερεῖς τελευτήσαντας, ἀλλ' ἐπὶ λίθους δεκαπήμεας τιθέασιν ὄρθους.

Letho (v. 917). Pius felicissime conj. *lecto*.

(v. 927.) De diminutivo *homullus* cf. PRISCIAN., III, 6, § 34.

Fuerit (v. 928) ad *fructum* referendum esse nemo non videt.

Rei (v. 931). Sic omnes fere libri, quos Creech., Haverc., Wakef. alique sequuntur, ut nimirum vox *μενοσυλλάβως* efferatur.

Expergitus (v. 942). « Ab alio excitatus, quem solemus dicere *expergefactum*. » FESTUS. Apul., *Met.* II, p. 149, et VIII, p. 590, *Oud.*, adverbium quoque *expergite* usurpavit.

Fructus (v. 953). De insolentiore hujus perfecti formatione cf. *Rudim. Inst. Gr.*, I, p. 262, not. 23.

Barathro (v. 967). Alii *Barathre*. Lamb. comparat Thom. Mag. in *Lexico* suo dicentem : Βάραθρος ἀρσενικῶς, ὁ βάραθρου ἄξιος ἄνθρωπος. Vulgo editur *Balathro*.

Inciletque (v. 976). Nonius, II, 230 : « *Incilare* est increpare vel improbare. »

Materies opus est (v. 980). Cf. ad I, 1050.

Mancupio (v. 984). Ea *mancipio* accepisse dicimur, quorum dominium est nobis acquisitum.

Quis tibi hanc dedit *mancipio*? aut unde emisti?

PLAUT., *Curcul.*, v, 2, 19.

Et apposite Arnobius : « *Usufructu* illis est *vita*, non *mancipio* tradita. »

(v. 1001.) Sic Virgilius, *Aeneid.*, VI, 595 :

Nec non et Tityon terræ omniparentis alumnum

Cernere erat; per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur.

Anxius angor (v. 1006). Ex notissimo pleonasmo, ut 1, 826, *sonitu sonanti* et plura similia.

Imbibere (v. 1010) (i. e. in mente ac cogitatione defigere, ut evelli non queat, quemadmodum Muretus explicat varr. lectt., l. xv) eadem significatione legitur apud Nostrum, vi, 7; Livium, II, 47, § 12; et Cic. pro *Quint.*, 6, extr. et sæpius.

(v. 1023). De forma *potestur* cf. FÆSTUS, s. v. Similiter Plautus, *Merc.*, III, 2, 10 :

Demum igitur, quum senex sis, tunc in otium
Te colloces, dum potestur.

« *Luela* (v. 1028), i. e. pœna qua scelus aliquod luitur, vox est, apud alios scriptores, quantum equidem scio, non occurrens, et omnino ἀπαξ λεγόμενον.» FORBIG.

(v. 1038.) Versus est Ennianus (p. 53, *Hessel*) paullulum mutatus. Ceterum de forma *sis* pro *suis*, vid. FÆSTUS ipse, cui Ennii locum illum debemus, s. v. *sos*; PRISCIAN., XIII, 2, § 4.

Bonus Ancus. Liv., I, 34, extr. : « Regnavit Ancus annos quatuor et viginti, cuilibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloria par. »

(v. 1042.) Hic etiam Noster Ennium ante oculos habuit, qui p. 129, *Hessel*, similibus verbis de Xerxe locutus est.

(v. 1047.) Lucretium aperte sequitur Virg., *Æneid.*, vi, 842 :

..... Geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ.

(v. 1048.) De forma *famul* cf. FÆSTUS, s. v. Sic Ennius, *Annal.*, VIII :

Mortalem summum Fortuna repente
Reddidit, ut summo e regno famul infimus esset.

(v. 1073.) Similem locum habes apud Ennium, p. 217, ubi vide COLUMNAM.

(v. 1101.) Sensum loci Wakef. sic expressit : « Non valemus id a tempore mortis diminuere vel deradere, quod ea sit ratione ad æternitatem, qua cortex tenuissima est ad solidum arboris truncum. »

IN LIBRUM IV.

Versus 1-25 jam adfuerunt I, 925-949.

Versus 26-29 in omnibus fere edit. vett. sequuntur demum post v. 50, loco alienissimo. Omnino libri in priori hujus libri parte mirum quantum turbant, versibus vel omissis, vel transpositis, vel repetitis.

Ordia prima (v. 32). I. e. primordia, dissoluta dictione et inversa. Simplex nomen haud alibi videtur inveniri.

Rerum simulacra (v. 34). Intelligit species rerum, quas vulgo *intentionales* vocant, εἶδωλα, τύπους, ὑμένας, membranulas, effluvia ex superficie corporea, quæ ex omnibus omnino rebus perpetuo emanant et animos impellunt. Latinis *spectra*, *figuræ*, *imagines*, *species*, *quarum incursione*, ut inquit Cic. ex Epicuro, (*de Finib.*, I, 6), *non modo videamus, sed etiam cogitemus*.

Effigias (v. 46). Forma *effigia* occurrit etiam apud Plaut., *Rud.*, II, 4, 7, et in loco Afranii apud Nonium, VIII, 77.

Summo de corpore (v. 47). Epicurus hæc simulacra excitat ἀπὸ τῆς σωματίων ἐπιπολῆς.

Cortex (v. 48). De voce *cortex*, etiam genere femin. usurpata, præter Nonium, III, 61, cf. HEINSIUS ad Ovid., *Met.* IV, 375.

(v. 49.) Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχῆμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων..... τούτους δὲ τοὺς τύπους εἶδωλα προσαγορεύομεν. EPICUR., *Ep. ad Herod.*, § 46.

Solute (v. 53). Wakef., quem in hoc libenter sequar, edidit *solutæ*, et sensum sic explicat: « Partim *solutæ res* (i. e. se facile solventes, ut ligna) *mittunt corpora diffusa* (i. e. se passim diffundentia); partim solidiores res, ut *teretes* (sic enim legendum pro *veteres*) *cicadæ*, *mittunt corpora contexta magis et condensa.* »

Hiscendi est nulla potestas (v. 64). Ne hiscere quidem licet, nulla omnino ratio reddi potest. De verbo hiscere cf. NONIUS, II, 400; SERVIUS ad Virg., *Æneid.*, III, 314; et DIOMEDES, I, p. 334.

Conrepta luce diei (v. 81). « Quum nempe se ipsum luci adjungat ille color. » CREECH.

Fucum (v. 82). I. e. colorem.

Intrinsecus (v. 90). Wakef. cum plurimis libris edidit *extrinsecus*, et sic explicat: « Quia res ex alto ortæ (i. e. ex partibus internis et penitissimis, vide v. 71), dum veniunt extrinsecus (i. e. ad

externam superficiem, vel extra versus), scinduntur per interflexum. »

Esse eorum (v. 99). Τὸ εἶναι, ἢ οὐσία.

(v. 102.) Vide quæ supra ad v. 64 diximus.

(v. 111.) Τὰ εἰδῶλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται ᾧ μηθὲν ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων. EPICURUS, *Epist. ad Herod.*, § 47.

Nulla vi, cassaque sensu (v. 127). « I. e. quæ vi tam debili feruntur, ut organa movere, sensumque excitare non possint. »

CREECH.

Versus 128 et 129 qui in nullo fere libro leguntur, et infra, v. 175 et 176, repetuntur ad verbum, jure a Wakef. spurii censentur.

(v. 130.) « Post expositum familiarem illum ac præcipuum modum generationis imaginum quas ἀποστάσεις et ἀπορροίας vocat Epicurus, quia fiunt continua quadam direptione avolationeque tenuium quasi membranularum ab extimis corporibus, explicat aliud genus imaginum, quas συστάσεις vocat Epicurus, quia sunt quasi quædam coagmentationes sponte sua in medio aere natæ, tanquam nubes, neque e rebus ipsis revera profluunt. » CREECH.

Præter (v. 142). Wakef. edidit *propter* et locum sic explicat : « Hæ montosæ nubes nunc præcedunt solem, nunc juxta subsequuntur. »

(v. 144.) Ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα νοήματι συμβαίνει· καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῆς σωματῶν ἐπιπολῆς συνεχῆς συμβαίνει, ... σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεομένου θέσιν καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων ἐπὶ πολλῶν χρόνων· εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει. EPICURUS, *Epist. ad Herod.*, § 48.

Celer... origo (v. 161). Terminatio adjectivorum tertiæ decl. in *er* apud antiquiores fuit generis communis, qua de re cf. PRISCIAN., v, 3, et VII, 11.

Cæli cavernas (v. 172). Similiter Varro :

Nubes aquales frigido velo leves

Cæli cavernas aureas subduxerant.

Et Cicero, *Arat.*, 497 :

Dicitur et late cæli lustrare cavernas.

Longo ut spatio brevis hora teratur (v. 179). Ita ut immensum loci spatium brevi temporis spatio emetiantur.

Versus 181-183 infra redeunt v. 907-909.

Protelo (v. 191). Vide ad 11, 531.

Cœlumque rigare (v. 203). Sic v, 593 :

Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen ,
Quod maria ac terras omnes cœlumque rigando
Compleat , et calido perfundat cuncta vapore.

Emissum (v. 206). I. e. emissionem, ejaculationem, ἀπορροήν.

Mærorum (v. 221). Pro *murorum* dictum. Vide ad I, 30.

Amaror (v. 225). Sic Virgil., *Georg.*, II, 246 :

At sapor indicium faciet manifestus, et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

Cf. quoque GELLIUS, I, 21.

« *Accidere ad speciem* (v. 237) interpretor *ad oculos pervenire* et recte quidem, quum *species* v. 243 oculos significet. »

CREECH.

Esse in imaginibus (v. 238). Hanc Epicuri sententiam ita explicat A. Gellius, v, 16 : « Epicurus autem affluere semper ex omnibus corporibus simulacra quædam corporum ipsorum, eaque sese in oculos inferre, atque ita fieri sensum videndi putat.

(v. 240.) Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, τὰς μορφὰς ὄρᾱν ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἀποσφραγίσαιτο τὰ ἔξωθεν τὴν ἑαυτῶν φύσιν, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς ἢ διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε κακείνων, καὶ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ ἰσῶν δῆποτε βευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, ὥστε ὄρᾱν ἡμᾶς, τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ χροῶν τε καὶ ὁμοιομόρφων, κατὰ τὸ ἐνάρμωτον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν ἢ τὴν διάνοιαν ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. EPICURUS *ad Herod.*, § 49.

Per (v. 249). Wakefieldo magis placuisset *sub*, ut sensus esset : « Isque ita aer omnis, cujus ope ferit oculos imago, per omne intervallum labitur usque ad nostras acies. »

Unversum (v. 263). Ejusmodi syncopes exempla in antiquissima Romanorum poesi haud rara. Sic apud Ennium, *Med.*, II, I, 18, *optumates* τρισυλλάβως et alibi semper *virgines* δισυλλάβως invenitur, ut in alio ejus fragmento *captibus* pro *capitibus*, etc.

Nunc age, etc. (v. 270). « Rerum imagines a speculi superficie repulsæ, non videntur in ista superficie, sed intus quasi et in profundo. Hoc vero v. 23 explicat poeta : quantum res visæ distant ab oculo, cognoscitur per appulsum aeris ab imagine ad oculum protrusi; ubi igitur duplex aer protruditur, intervallum quoque

magis extendi et duplicari necesse est. Imago autem speculi (speculum enim ipsum una cum re cujus imago reflectitur videmus) unum aera propellit, imago propulsa alterum, ideoque non in superficie speculi, sed intus quasi et in profundo hæc imago apparet. » CREECH.

(v. 290.) « Hic est ordo constructionis : Quare etiam atque etiam minime est par illis mirarier (ea) quæ reddunt visum ex æquore speculorum binis aeribus; i. e. : Illi qui phænomenon imaginis in speculo per medium duplicis aeris explicant, minime mirari debent rationes nostras, quæ simili prorsus argumento subnituntur. »

WAKEF.

Quin etiam, etc. (v. 312). « Subjungit de speculis quorum sunt latuscula (facieculæ) varia, instar videlicet speculorum plurium ad dextram lævamque sic oppositorum, ut ex reflexione unius in aliud et porro in oculum situs restituatur, aut potius quorum latera sint partes regionesve ejusdem speculi concavi, e quo reflexa et, post factam radiorum decussationem, spectata imago eo exhibeatur situ, ut dextra ad dextram, sinistra ad sinistram sit, tametsi aliunde pars superior inferior, et inferior superior evadit. » GASSENDUS.

Composituras (v. 329). Vox rarior quam e Sinnio Capitone affert Gell., v, 20, et in *compostura* contractam habet Varro, R. R., 22, § 3.

Lurida (v. 333). Ictericis omnia objecta apparent lurida; quia videlicet lurida multa semina ab ictericis fluunt, et venientia rerum simulacra tingunt, aut saltem in oculos intrantia sufficiunt.

Arquati (v. 334) dicuntur icterici, quibus color et oculi virent quasi in *arqui*, quem poetæ Irim vocant, similitudinem. Lucretius, vi, 525 :

Tum color in nigris existit nubibus arqui.

Cf. NONIUS, v, 14; PLINIUS, H. N., xx, 11; et VARRO ap. NON., i, 151.

Patefecit (v. 346). Secundam syllabam, quam alias Lucretius corripit, producit etiam Calpurn., Ecl., i, 35.

Conjecta (v. 353). Wakef. cum omnibus fere libris edidit *consecta* et sensum sic exponit : « Ne simulacra, quorum calles caliginosus aer ambit contegitque, ita moveri in oculis et excitari possint, ut res, unde emittantur, discerni queant. »

Saxorum structa (v. 362). Ut *strata viarum* et *clausa domorum*. *Tornata*, i. e. *rotunda*: *tornare* enim valet *rotundum efficere*. Cic., *Univers.*, 6, post init.: « Idque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius. »

Quasi in ignem lana trahatur (v. 377). « Proverbium græcum quo usus est Plato: $\Xi\alpha\iota\upsilon\epsilon\iota\upsilon$ εἰς πῦρ, de re inutili, ἀννύτω, et quæ absolvi non possit. » FABER.

Affingere (v. 387) valet *false attribuerē, injungere*, ut apud Cic., *Or.*, 22, *Manil.*, 4, et sæpius.

(v. 396). « De hac re consulas M. Tull., *Acad.*, II, 26, et doctissimum Davisium, Lucretii non immemorem. » WAKEF.

(v. 406.) Observandum est Lucretium vocem *jubar* hic et v, 696, neutro genere usurpare, ut seriores omnes, non masculino, quemadmodum Ennius, p. 119, *Hessel*. Cf. PRISCIAN., v, 8, §. 44.

Veruti (v. 411). Verutum est telum breve et acutum. « *Veruta* pila dicuntur, quod veluti verua habent præfixa. » FESTUS. Cf. SALLUST. ap. NOR., XVIII, 16, et VEGET., *de R. M.*, II, 15.

Retinent (v. 414). Hic pro simplici *tenent* accipiendum est.

Stansque in perpetuum (v. 429). In longum extensa. Servius ad *Æneid.*, VII, 176 :

Perpetuis soliti patres considerare mensis.

« Perpetuis mensis, longis, ad ordinem exæquatis. »

Trahit angusti fastigia conii (v. 431). I. e. in conum contrahitur.

Donec in obscurum (v. 433). Nam quum tectum descendere, pavementum surgere, et parietes concurrere videantur, in acutum conum prospectus desinat necesse est.

(v. 439.) De voce *aplustra* dictum est ad II, 555.

Guberna (v. 441). Idem quod gubernacula. Lambinus laudat Nonium, VIII, 59, hunc Lucilii versum afferentem :

Proras despoliate et detondete gubernas,

et veteris *Glossarii græco-lat.* auctorem, « *gubernum*, κυβερνιον, » scribentem.

Geminare (v. 453), more Lucretii, absolute positum est, quemadmodum apud Virg., *Georg.*, I, 333, *ingeminare* :

. Ingeminant austri, et densissimus imber.

Mutare (v. 461). I. e. per seriem peragrare, ad imitationem

Græcorum, ἀμείβεσθαι eodem modo usurpantium, quod Faber ad hunc locum recte observavit.

Egregius (v. 469). Alii codd. *ægrius est* recte exhibent.

Ab se (v. 470). I. e. ab opinionibus sibi (animo) additis.

(v. 471-479.) Academicos novos, quorum princeps fuit Arcesilas, aggreditur invicto hoc argumento : « Si quis dixerit *nihil sciri posse*, id etiam ipsum *nihil sciri posse* nesciat necesse est, alioquin aliquid sciret. » Inde Metrodorus Chius apud Cic., *Acad.*, II, 23 : « Nego, inquit, scire nos, sciamusne aliquid, an nihil sciamus : ne id ipsum quidem nescire, aut scire : nec omnino, sitne aliquid an nihil sit. »

Juxtim (v. 504). Pro *juxta*. Cf. infra, v. 1207 ; SUTTON., *Tiber.*, 33 ; et APUL., *Met.*, II, p. 121.

Denique ut in fabrica (v. 516). « Sensus ii sunt ad quorum fidem res omnes exigimus ; ideoque si isti fallaces sint, de omni certitudine et scientia erit actum. Nec minus nos erraremus quam faber ille, qui fallaci regula, norma et libella utitur. » CREECH.

Obstipa (v. 519). I. e. curvata, obliqua, inflexa. Sic Horat., *Sat.* II, 5, 91 :

. . . . Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo.

Scruposa (v. 526). Translatio est a via lapillis inæquali. Vide FESTUM in *Scrupi*, DONATUM ad Ter. *Andr.*, v, 4, 37, cum SERVIO ad *Æneid*, VI, 238. Glossator vetus : *Scruposus*, τραχύς.

(v. 527.) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται πνεύματος τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δήποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. EPIC. ad *Herod.*, § 52.

(v. 533.) « Quippe quum vocum semina confertim magnaue turba foras egredi per angustum cœperunt, janua rauca oris ab istis seminibus angustas vias nimis implentibus raditur, et vox lædit istum meatum quo foras egreditur. » CREECH.

(v. 550.) Versus a librariis et criticis pariter vexatus. Lectionem hanc exhibet Wakefieldus :

Et revocat raucum retro cita barbara bombum,

et sic explicat : « Et barbara tuba, retrocita (i. e. reflexa) revocat (ob curvaturas numerosas scilicet) raucum bombum. »

(v. 553.) Cic., *de Nat. Deor.*, II, 59 : « Deinde in ore sita lin-

quæ est finita dentibus, ea vocem immoderate profusam fingit et terminat sonosque vocis distinctos et pressos efficit, quum et ad dentes et ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus iis quæ ad nervos resonant in cantibus. »

(v. 555.) Sensus est : Lingua mobilis, verborum perita formatrix, articulatas facit voces. De voce *dædalus* cf. quæ annotavimus ad 1, 7.

Imagine verbi (v. 575). Similiter Virgilius, *Georg.*, IV, 50 :

..... Aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Et Horatius, *Od.* 1, 12, 3 :

... Cujus recinet jocosa
Nomen imago?

Referre (v. 583). Wakef., cum omnibus fere libris, edidit *referri*, ut ordo sit : Ita colles, repulsantes dicta verba, iterabant referri (i. e. ὄστε referri, ita ut referrentur) collibus.

Humanum genus est avidum nimis auricularum (v. 598). Sensus est : Omnes homines res novas, imprimis miraculosas et portentosas, audire cupiunt et gaudent.

Plusculum, etc. (v. 620). Non tam facile explicari possunt quam quæ sunt hactenus disputata.

(v. 626.) Hanc opinionem, ut multas alias, a Democrito sumsit Epicurus; ille enim singulis saporibus suam figuram tribuit : Δημόκριτος δὲ σχῆμα περιτιθείς ἐκάστῳ, γλυκὺν μὲν τὸν στρογγύλον καὶ εὐ-μεγέθη ποιεῖ στρυφνὸν δὲ τὸν μεγαλόσχημον, τραχύν τε καὶ πολυγώνιον καὶ ἀπεριφερῆ... δριμύν δὲ τὸν περιφερῆ καὶ λεπτὸν καὶ ᾠονοειδῆ καὶ καμπύλον ἄλμυρὸν δὲ τὸν ᾠονοειδῆ καὶ σκολιὸν καὶ ἰσοκελῆ πικρὸν δὲ τὸν περιφερῆ καὶ λεῖον ἔχοντα σκολιότητα, μέγεθος δὲ μικρὸν λιπαρὸν δὲ τὸν λεπτὸν καὶ στρογγύλον καὶ μικρὸν. THEOPHRAST., *de Caus. Plant.*, VI, 1, 5.

Linguae sudantia templa (v. 628). « Satis audax metaphora videri queat *templum linguae* pro palato; sed omnis locus extensus et patens in veteri Latio *templum* dicebatur. Deinde τὸ ὑπερῶν seu ὑπερῶα, qua voce Græci palatum significant, ut et οὐρανός, non minoris audaciæ videri debent, quamquam non aliter pedestres scriptores loquebantur. » FABER. Cf. ad 1, 121.

V. 640 Nonius citat, II, 207, vocemque rariorem *differitatem* per *differentiam* interpretatur.

Fuat (v. 641). De hac forma cf. NONIUS, II, 330.

(v. 644). Diog. Laert., IX, 9, § 80 : Καὶ τὸ κόνειον ἔρτυγι μὲν τρόφιμον, ἀνθρώπων δὲ θανάσιμον. Plin., *H. N.*, X, 23 : « Coturnicibus veratri semen gratissimus cibus. » Arnob., I, p. 8 : « Veratrum venenum est hominibus. »

Circumcæsura (v. 651). Vid. quæ ad III, 220, annotavimus.

Et variare viæ, etc. (v. 661). « Foramina differre debent proinde ac corpusculorum textura facit differre. » CREECH.

Contractabiliter (v. 664). Alii *contractabiliter*. Wakef. hoc adverbium explicat *mollem per tractationem*; melius Eichstædtius in indice : *ut contractari innoxie queat*.

(v. 677.) Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμὴν νομιστέον, ὥσπερ καὶ τὴν ἀκοήν, οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐδὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ἔγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγμα-τος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν· οἱ μὲν τοῖοι, τεταραγμένως καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι, ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες. EPIC. ad Herod., § 53.

Promissa canum vis (v. 685). « I. e. *immissa*; inde ἐπακτῆρες pro venatoribus apud Callimachum, et ἐπάγειν apud Plutarchum, in *Apophthegm.* pro *venatum ducere* seu *promittere*. » FABER.

Lambinus autem sic explicat : *Promissa*, i. e. longe et porro tenus missa, vel e longinquo odores sentiens. Wakef. edidit *permissa*.

Conlabefacta (v. 701). Sic I, 493 :

Conlabefactatus rigor auri solvitur æstu.

Cf. quoque VIRG., *Æneid.*, VIII, 390.

Refrigescit... plaga (v. 707). I. e. ictus seminum fit languidior.

Noctem explaudentibus alis (v. 714). « I. e. noctem suo com-
plou excutientibus et veluti expellentibus. » PAREUS.

Voce vocare (v. 715). Cf. VIRG., *Æneid.*, IV, 680; VI, 506, et sæpius; vid. etiam supra ad III, 568.

Nenu (v. 716). Vid. ad III, 200.

Reddita vitæ (v. 765). *Reddere* pro simplici *dare*, *mortem* autem pro *interitu* esse dicit Wakef., hoc sensu : « Ut videamur cernere eum, quem mors vitæ jam data, vel illata, et terra potita est. » In plurimis tamen libris legitur : *Reddita vitæ*, ut *reddere* quartæ conjug. per archaismum positum sit pro *reddere*; de quo cf. NONIUS, VII, 75, et PLAUT. *Cas.*, I, I, 41; *Men.*, V, 7, 59, ubi *reddibo* pro *reddam*, ejusdemque *Epid.*, I, I, 22, ubi *red-*

dibitur pro reddetur legimus. *Potiri* autem cum quarto casu constructum vidimus jam ad II, 653, et III, 1051.

Meminisse jacet (769). Infinitivum hic substantivi munere fungi et sententiæ subjectum esse nemo non intelligit.

Dissentit (v. 770). « Quid si *discernit* ? » CREECH.

777.) Huic versui subjungunt codd :

Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta,
Tantaque sensibili quovis est tempore in uno
Copia particularum, ut possit suppeditare.

Quare, quod quoique libido (v. 780). Ordo verborum hic est : « Quare mens cogitet id ipsum, *secundum*, vel *κατὰ* quod, libido cuique venerit. » WAKEF. Lambinus bene comparat Ciceronis locum simillimum in *N. D.*, I, 15.

(v. 789.) Cf. VIRG., *Ecl.* VI, 28, et *Æneid.*, VIII, 452.

Madent (v. 793). Wakef. laudat Cic., *de Fin.*, III, 2, *artibus infici*; HORAT., *Od.*, III, 21, 9, *madet sermonibus*; MARTIAL., I, 40, 3, *madidus artibus*; PROPERT., IV, 4, 74, *madent fercula deliciiis*, etc.

(v. 797.) Versus, quomocumque legatur vel explicetur, durissimus, quem propterea Lamb., Faber., Creech., aliique spurium censuerunt. Wakef. vero, quum ab omnibus libris suppeditetur, ita tamen ut *consentimus* pro *quum sentimus* exhibeant, eum defendit, locum sic interpretatus : « An ob hanc causam varios motus simulacrorum tuimur, quia temporum diversorum motus unum tempus complectitur? Quemadmodum, quoties una vox emittitur, quamvis uno tempore dicatur mitti, plura tempora gradatim absolvuntur, unicuique scilicet litteræ gradatim exprimendæ impensa. »

In rebus deditus (v. 813). Sic III, 648 :

Et simul in pugnae studio quod dedita mens est.

(v. 823.) « Nihil in procreandis animalibus providentiæ ratio molita est; nam neque oculi facti sunt ad videndum, neque aures ad audiendum, neque lingua ad loquendum, neque pedes ad ambulandum, quoniam prius hæc nata sunt quam esset loqui, videre, audire, ambulare; uno verbo, docuit Epicurus, non membra facta ex destinatione ad usum, sed membris casu genitis oblatum usum arreptum fuisse. » CREECH.

Inter quæcunque pretantur (v. 830). Tmesis: *interpretantur quæcunque*.

(v. 834.) De infinitivis *videre* et *orare* cf. quæ supra ad v. 769 et alibi annotata sunt.

(v. 841.) Wakef. suspicatur Lucretium scripsisse *conferre manum certamine pugnae*, quia *conferre manu* nusquam alias invenitur; recte tamen contra libros nihil novandum censet.

Mollia strata (v. 847). Eodem modo productio ante tres consonas *str* negligitur, VI, 195, *pendentibu' structas*, similiterque apud Horat., *Sat.*, I, 5, 35, *præmia scribæ*, etc. Cf. PRISCIAN., II, 2, § 13.

Vitaque (v. 850). « Ita hoc loco usurpat *vitam*, ut Græci τὸν βίον, non ζῶν, pro experientia videlicet, et πράξει τῶν ἐν τῷ βίῳ. » FABER.

Interdatus (v. 866). I. e. per membra distributus.

At, quod providet, etc. (v. 883). « At id quod mens prævidet, illius rei, quam quis facere instituit, est imago. » Sic Lambinus. Aliam autem sententiam, et quam veriore existimo, secutus est Creech.: « Nemo incipit facere ullam rem, antequam animus providit quid velit; at necesse est ut sit imago illius rei quam providet. »

Inque gredi (v. 885). Vid. ad I, 652.

Præterea tum rarescit (v. 890). Vide supra 860.

Velis ventoque (v. 895). Wakef. per ἐν δια δυνῶν pro *velis ventosis*, vel vento inflatis, vult acceptum, et tamen conjecturam proponit *undis ventoque*, non minus superfluum quam Gassendi *remis ventoque*.

Tympana (v. 903). Sunt rotæ, non radii, sed solidis tabulis factæ. Cf. VIRGIL., *Georg.*, II, 444.

Inriget (v. 906). Similiter Virg., *Æneid.*, I, 691:

. Placidam per membra quietem
Irrigat.

Tenues (v. 910). « Alii *teneras* interpretantur, ego vero *acutas*. » CREECH.

Retroque vera, etc. (911). Sensum loci, ne structura verborum impeditior videatur, Wakef. sic exponit: « Et te segreges a me, retrorsum cedens, cum pectore veritatem meorum dictorum aversato. »

Tutemet, etc. (v. 913). Quum tua tantum culpa sit quod ista non intelligas et habeas perspecta.

(v. 914.) (Ἰπνος τε γίνεται) πονουμένων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν παρ' ὄλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, εἶτα συμπιπτότων σὺν τοῖς ἐσπαρμένοις. EPICUR. *ad Herod.*, § 66.

(v. 924.) De voce *cinis* genere femin. usurpata cf. *Rudin. Inst. Gr.*, I, p. 26, not. 37.

Utrinque secus (v. 937). I. e. ex utraque parte, interna scilicet externaque.

Motu mutua fungi (v. 945). Sic II, 75 :

. Inter se mortales mutua vivunt.

(v. 956.) Locum hunc sic interpretatur Creech. : « Inde fit ut anima in partes interiores longius recedat, ut major illius pars foras ejiciatur, et ut particulæ animæ quæ intus manent sint a se invicem divisæ magis et distractæ. »

Sed vero (v. 983). Sic Cic., *Marc.*, 4 : *at vero* ; et Plautus, *Rud.*, II, 5, 15 : *sed autem*.

V. 987 Lambinus, Gifanius, Faber., Creech., etc. spurium judicant. Forbigero in ultimis verbis corruptus, sed non omnino nothus videtur.

Venantum (v. 988). I. e. venatorum, ut I, 935, *medentes pro medici*.

Et crebras reducunt naribus auras (v. 990). I. e. crebro respirant et attrahunt aerem, quasi odorantes ferarum vestigia.

V. 996 a Lambino confictum exsulare jussit Wakef., et in versu præcedente pro *consueta domi* conj. *consueta domu* (i. e. domui, de qua insolentiori dativi forma vid. PRISCIAN., VII, 18, § 88, et GELLIUS, IV, 16).

Semina eorum (v. 999). Havercamp. et Wakef. cum plurimis libris ediderunt *seminiorum*, quod ad sensum melius quadrat.

De *accipitre* (v. 1005), hoc uno scriptorum latinorum loco genere femin. usurpato, cf. NONIUS, III, 14, hunc et sequentem versum propterea laudans.

(v. 1020.) « *Pusi, puri, pueri* legi potest; eadem enim omnium significatio. » FABER.

Dolia curta. I. e. amphoræ, quæ per angiportus et ad angulos platearum collocatæ, fortasse etiam parietibus insertæ erant, ut prætereuntes vesicam in eas exonerare possent, eadem haud dubie, quæ apud PETRON., 70 et 79, *gastra* (vel *gastræ*) vocantur. Cf. MACROBIUS, II, 12, et CASAUB. ad Suet., *Vesp.*, c. XXIII.

Humorem saccatum (v. 1022). Honeste positum pro *lotio*. Cf. SEREN. SAMON., *de Med.*, v. 77, et ARNOB., II, p. 69.

Babylonica (v. 1023). Nempe strata magna et splendida.

Ætatis freta (v. 1024). Ætatis æstus et fervor, adolescentia scilicet. Sic FLORUS, I, 26, *fretum adolescentiæ*.

Decedit (v. 1036). Nempe de loco, in quo fuit, migrat per totum corpus.

Illæ (v. 1052). Pro *illius*. De hac insolentiore forma genitivi cf. VOSSIUS, *de Anal.*, II, 19, p. 338, et *Rudim. Inst. Gr.*, I, p. 53. Vide etiam Nostrum, infra 1077.

Absterrere sibi (v. 1057). I. e. a se arcere, fugere, vitare. Cf. IV, 1230, et v, 344, ubi hoc verbum simillima significatione legitur.

Si non prima novis (v. 1063). Si veterem amorem non novo quodam amore deleas.

Rabies (v. 1076). De hac obsoleta genitivi quintæ declinat. forma pro *rabiei*, cf. GELLIUS, IV, 14; SOSIP. CHARISIUS, p. 18 extr., et p. 52 sub fin.; DIOMED., p. 281, cum quibus comparatur PRISCIAN., VII, 19.

Sed leviter pœnas frangit Venus (v. 1077). « Sed Venus facit ut amatorius hic furor minus lædat. » CREECH.

V. 1089 Lambinus non Lucretianum censet. Wakef. pro *rapta* edidit *rapta est*, locum sic interpretatus : « præter tenuia simulacra; quæ spes misella (i. e. spes; hoc tantum, et nihil aliud!) sæpe vento rapta est. »

Thalassina (v. 1120). I. e. cærulei coloris.

Anademata (v. 1122). Redimicula, fasciæ, corollæ.

Melitensia Ceaque (v. 1123). Cic., *Verr.*, IV, 46 : « Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari periculosoque disjuncta; in qua est eodem nomine oppidum, quo iste (Verres) nunquam accessit : quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. » Idem, *Verr.*, II, sæpius (72, 74) *melitenses vestes* commemorat. Diodorus, v, 12, inter melitenses artifices commendat imprimis τὸς ἰθόνια ποιῶντας τῆ τε λεπρότητι καὶ τῆ μαλακότητι διαπρεπῆ. Plinius, *H. N.*, IV, 12, de Ceo insula dicit : « Ex hac profectam delicatiorē feminis vestem auctor est Varro. » Wakef. edidit *atque Alidensia Chiaque*.

Amore proprio (v. 1134). Amor proprius est quum quis a muliercula ita amatur, ut omnes alios illa ab se seget.

Laciamur (v. 1139). Sic e Lambini conj. vulgo editur. Wakef. ex omnibus libris restituit *jaciamur*.

Χαρίτων ἴα (v. 1155). Sic vulgo. Wakef. edidit Χαρίτων μία.

Τραυλίξει (v. 1157). Levissimum oris vitium τραύλισμος.

Ἰσχὸν ἐρωμένιον (v. 1159). I. e. gracilis amicula.

Ῥαδινή (v. 1160). I. e. macilenta, gracilis.

Ceres est ipsa ab Iaccho (v. 1161). Cererem ab Iaccho vulgo male explicant Cererem a Baccho amatam, Bacchi amicam; melius Wakef. interpretatur: « Mammosa facta ab Iaccho; quum nempe recens esset a Bacchi partu, adeoque uberibus mammarum prædita σφριγῶσιν et lactentibus. »

Eadem... turpi (v. 1167). I. e. eadem ac turpis. Wakef. *turpes*.

(v. 1176.) Sensus, Wakef. interprete, hic est: « Et illæ de crudelitate ejus querelæ ex imo pectore petitæ, ac multis meditationibus maturatæ, conticescent, atque in æternum abjicientur, pariter cum amica. »

Vitæ postscenia (v. 1179). « Metaphora a theatro. *Postscenium* autem locus post scenam, ubi multa fiebant quæ a spectatoribus non cernebantur. Per *vitæ postscenia* significat Lucretius, omnia quæ meretrices domi faciunt quum solæ sunt, quæ amantibus occulta esse volunt. » CREECH.

Subat (v. 1192). « Subare quadrupedes feminæ dicuntur, quum, libidine flagrantes, marem appetunt, et maxime sues. » FESTUS.

Lacere (v. 1200). Ex Lambini conject. ut supra 1140. Wakef. ex omnibus libris restituit *jacere*.

V. 1206 et 1207 a Nonio, formam neutram *volta* exemplis comprobatur, laudantur III, 206.

Adfigere adhæsum (v. 1235). Quasi adfigere particulas, aptas adhæsiōni, insolito dicendi genere.

Harmoniæ Veneris (v. 1241). « Intellige temperamenti convenientiam. » CREECH.

Exossato... pectore (v. 1265). « I. e. pectore ita mobili et tortuoso ac si privaretur ossibus. » WAKEF. Cf. APUL., *Met.*, I, p. 21, *Oud.*, ubi *exossa saltatio* commemoratur.

Eicit (v. 1266). Διςσυλλάβως, ut III, 890.

IN LIBRUM V.

Deus ille fuit (v. 8). « Errat Lactantius qui l. III, c. 14, de *Falsa sapientia*, existimaverit hæc de Epicuro scripta non fuisse, sed de Pythagora aut Thalete. Id. certe refellit v. 56 :

Cujus ego ingressus vestigia.

Hunc autem locum prorsus respiciebat Cicero, quum in *Tuscul.*, I, 21, scripsit : « Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ejusque inventori et principi gratias exsultantes agunt, eumque venerantur ut deum : liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis, errore sempiterno, diurno ac nocturno metu. »

FABER.

Cf. etiam CIC., *Orat. post redit.*, IV; COLUMELLA, I, I, 30; ARNOB., I, p. 24; VIRG., *Ecl.* v, 64; GRATIUS, *Cyneg.*, 96.

(v. 10.) Similiter Ennius, p. 77, *Hessel* :

. Sophiam, sapientia quæ perhibetur.

Afranius apud Gell., *N. A.*, XIII, 8 : « Sophiam vocant me Graii, vos sapientiam; » et Senec., *Epist.* 84 : « Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. »

Tripectora tergemini vis Geryonai (v. 28). Similiter Virg., *Æn.*, VIII, 202 :

Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus,

et Horat., *Od.*, II, 14, 7 :

Ter amplum Geryonem.

Thracen, etc. (v. 30). In Thracia, regionibus Bistoniis et circa Ismarum. *Ismarus* autem, plurali neutro *Ismara*, -orum, in maritima Thraciæ regione mons est, cui adjacent urbs et lacus cognomines, ad Scœnum fluvium, non procul ab ostiis Hebri. *Bistones*, Thraciæ populus, circa Abderam incolebant. Cf. PLIN., *H. N.*, IV, 2, post init., § 18.

Versum 34 Macrobius, *Sat.* VI, 1, laudat cum Virg., *Æneid.*, IX, 794, comparatum. Lamb. confert etiam VIRG., *Georg.*, III, 149, Wakef. vero VAL. FLACCUM, III, 229, et VIRG., *Æn.*, VIII, 330

(v. 36.) Similiter VI, 619 :

At pelage multa et late substrata videmus.

Severa. Cf. PLAUT., *Trin.*, IV, 1, 6; VIRG., *Georg.*, III, 37; et NONIUM, IV, 418.

Scatit (v. 41). De verbo *scatere* tertiæ conjug. cf. EUTYCHES GRAMM. apud Putsch., p. 2185.

Insinuandum (v. 45). I. e. subeundum.

Spurcities (v. 48). « Spurcus, ἀσυρής, qui, ut interpretatur Polyb., XVIII, 38, 7, ὄλοσχερῶς εἰς ἀσέλγειαν ἐξώκειλε. Vide CASAUBON. ad *Theophrasti charact.*, p. 180. » CREECH.

Et quæ nullo (v. 71). Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, etc.

Vesci (v. 73). « I. e. vivere, vitam colere; secundario sensu dictum, quum vita nimirum cibis vescendis propagetur. Vide sis NONIUM, IV, 478. » WAKEFIELD.

Inter se vesci per nomina. « Uti rerum nominibus et sermones miscere. » CREECH.

Natura gubernans (v. 78). « Per naturam nihil intelligit Lucretius præter atomorum in hanc mundi compagem temere conjectarum vim et motum. » CREECH.

Morigera ad fruges, etc. (v. 81). Eo tantum fine ut fruges atque animalia crescere faciant.

Neve aliqua Divum (v. 82). Καὶ ἡ θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῆ προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι ὡς, εἰ τοῦτο μὴ πραγθῆσεται, ἅπανα ἡ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται. EPIC. ad *Pythoclem* (Diog. Laert., x), § 97.

Securum agere ævum (v. 83). Sic Horat., *Sat.*, I, 5, 101 :

. . . . Deos didici securum agere ævum ;
Nec, si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.

Si tamen interea mirantur (v. 84). Inde Horat., *Ep.*, I, 6, 1 :

Nil admirari, prope res est una, Numici,
Solaque, quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent.

Dominos acres (v. 88). Nempe deos, quos II, 1091 *dominos superbos* appellat. Sic Cicero, *N. D.*, I, 20 : « Itaque imposuistis

cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies et noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem et animadvertentem et omnia ad se pertinere putantem, curiosum et plenum negotii Deum? »

Moles et machina mundi (v. 97). Hæc per hendyaden dicta sunt pro *moles machinæ mundanæ*.

Ante (v. 101). Scilicet *ante insolitam*. Ceterum Lucretius hic imitatur Empedoclem apud Clem. Alex. *Strom.*, v, 12.

Via qua munita fidei (v. 103). Ea enim maxime credimus quæ cernimus aut tangimus.

Disturbent mœnia mundi (v. 120). « Id est, probant mundum interiturum. Ita Virgilius, *Ecl.* vi, 62 :

Tum Phaetontidas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos,

i. e. describit quo pacto ex Heliadibus alni surrexerint. Inde apud Aristotelem : Οἱ γεννώντες τὸν κόσμον, qui probant mundum genitum esse, et illud Platonis notandum qui τοὺς ἰόντας alicubi vocat eos e philosophis, qui omnia in perpetuo fluxu esse dicerent. »

FABER.

Haud igitur constant (v. 145). « Qui mundum ipsum animantem sapientemque esse dixerunt, nullo modo vide[runt] animi naturam... intelligentes, in quam figuram cadere posset. » Cic., *N. D.*, I, 10.

De corpore (v. 155). I. e. pro corpore, ad rationem et naturam corporis; ut sæpissime apud Lucretium.

(v. 177.) De græcismo illo *nobis non esse creatis* vix opus est ut dicam. Plura exempla contulit *Rudim. Inst. Gr.*, II, p. 15, 5, not. 40.

Nec fuit in numero (v. 181). Nempe rerum creatarum.

(v. 182 sqq.) « Tota omnium rerum notities a simulacris rerum incurrentibus derivatur; dii etiam nihil inconsiderate faciunt; quidquid agere constituunt, illud prævident: at nullæ imagines rerum in mentem divinam cadere potuerunt, quum res ipsæ nondum exstiterint, ideoque inepte aliquis dicat deos cælum, terram, animalia omnia creasse. » CREECH.

Genitur (v. 195). Sic e Lambini conj. Wakef. ex omnibus libris revocavit *geritur*.

Avidam (v. 202). « Quasi scilicet, sua portione parum contenti,

omnia rapere vellent et haurire : i. e. *magnam partem.* »

WAKEF.

Distinet (v. 204). Bentl. cum his verbis comparat Horatii (*Od.*, I, 3, 22) *oceanum dissociabilem*, Wakef. vero laudat Heinsium ad Ovid., *Heroid.* VIII, 69, nostri loci non immemorem.

Versum 206 simul cum alio Lucretii loco VI, 156, Nonius affert VIII, 26, utpote exempla vocis *gelum* (vel *gelus* ?) ad secundam declinationem formatæ, qua de re cf. NONIUS, III, 104; PRISCIAN., V, 8, § 43; et VARRO, *R. R.*, I, 45.

(v. 210.) Cf. VIRG., *Georg.*, I, 45; AVIEN., *in Arat.*, 616; SIL. ITAL., XVI, 552; et PRISCIAN., *Perieg.* 180, quæ omnes e Lucretio hausisse videntur.

Indigus auxilio (v. 224). « Notanda est constructio vocis *indigus* cum ablativo, cujus aliud exemplum non habeo afferendum. »

FORBIG.

Arripuisse (v. 248). Arripere, assumere non datum aut concessum ab altero. Sic Cic., *N. D.*, I, 27 : « Arripere mihi videmini, quasi vestro jure, rem nullo modo probabilem. » Wakef. edidit *ne corripuisse*.

Rursus (v. 251) ad utrumque verbum *gigni* et *augescere* referas.

In summa (v. 266). I. e. denique, ut breviter et summatim dicam; nisi malis construere : et fit, ut in summa (i. e. in universo) humor nihil abundet.

Retexens (v. 268). Ἀναλύων, resolvens.

Suppeditet (v. 294). Absolute pro suppetat, ut sæpius.

Usque adeo (v. 301). « Tanta celeritate lux ista tædarum quolibet momento evanescens, ab omnibus illarum ignibus nova luce instauratur. » CREECH.

Protollere (v. 310). Pro *tollere porro*, vel promovere, extendere. Similiter Plaut., *Pseud.*, III, 2, 71.

Manum si protollet, pariter proferto manum.

(v. 317.) Verbum *pertolerare* præter hunc locum non nisi in Plaut., *Amph. suppos.*, v. 20, inveniri videtur.

Natura hæc rerum (v. 336). Physicam intelligit. Plane eodem sensu Horatius, *Od.*, I, 14, de Pythagora dixit :

. . . Non sordidus auctor
Naturæ verique. . . .

(v. 352.) « Nihil æternum aut immortale cognoscit Epicurus, præter corpora perfecte solida, inane et τὸ πᾶν. At mundus non est corpus perfecte solidum, nec inane, neque, quum infiniti sint mundi, hæc compages potest dici universum. » CREECH.

Omnis hic locus, vss. 352-375, hic ibi paululum mutatus, jam adfuit III, 807-829.

Sed patet (v. 376). Vasto hiatus patens illis obversa est.

Pio nequaquam (v. 382). Impio, quia bellum hoc est civile et intestinum.

(v. 384.) « Rectum erat : vel quum sol ac vapor humores evicerit, vel quum humores solem superarint coloremque; sed subito quodam furore poetico Noster de recta structuræ via turbatus, periodum ordine grammatico non absolvit, partem alteram excipiens argumenti, quatenus eam sane exsecutus est mox ad v. 412, cum alia longè formula sermonis. » WAKEF.

Exsuperarint (v. 385). I. e. remanserint, superfuerint.

Diluviare (v. 388). Diluvio obruere.

Quam liquor incepti, etc. (v. 392). Priusquam liquor inceptum suum perficiat, i. e. diluvio omnia obruat.

(v. 394.) Hic versus simillimus est Enniano illi (p. 100. *Hessel*):

Olim cernebant magnis de rebus agendis,

quo simul verbi simplicis *cernere* pro *decernere* usus comprobatur. Vid. etiam SERVIUM et HEINSIUM ad Virg., *Æneid.*, XII, 709, et NONIUM IV, 69.

Ambens (v. 397). Pro *ambedens*, ut *ambesse* pro *ambedere*. Hoc participium alibi non videtur occurrere.

A vera est animi (v. 407). Sic vulgo editur. Wakefieldus autem, antiquioribus quibusdam editt. et Creechio præeuntibus, edidit : *a vera nimis est*.

(v. 408.) Nam ignis superare potest, quando sunt plurima igneæ materiæ corpuscula ex infinito in hunc mundum delata; tum autem illius materiæ vires aliqua ratione repressæ debilitari debent, aut nimio calore res perustæ interibunt.

Versus 420 sqq. leviter variatos jam legimus I, 1020 sqq., sicut vv. 423-427 supra hujus ipsius libri v. 188 sqq., et vv. 430-432 jam II, 1060-1062 adfuerunt; quæ repetitiones, cum aliis quoque causis conjunctæ, hunc locum valde suspectum reddere videntur. (Cf. FORBIG., *Dissert. de Lucretio*, p. 50, sqq.)

Inde loci (v. 438) (i. e. *ab illo loco*, aut *ab illo tempore*) quod re-
dit infra v. 740 et 789, legitur etiam apud Ennium, p. 34, 83,
187; Lucil., 30; et Cic., *Arat.*, 393.

Discludere (v. 439). I. e. discernere, distinguere. Cf. VIRG.,
Ecl., VI, 35.

Signifer (v. 460). Sic vulgo editur, intempestive prorsus, ut
Wakef. censet, quoniam de Zodiaco nunc non agatur. Quam ex
plurimis libris restituit lectionem *ignifer*, sic explicat: « Ipse igneus
multos alios ignes etiam secum abstulit. »

Radiati (v. 463). I. e. radiis instructi, vel radios emittentis.

Diffusilis (v. 468). Ἄπασ λειγόμενον videtur.

Avido complexu (v. 471). Sic etiam II, 1065. Vide supra ad v,
202.

Versus 472 et 473 sic constituit Wakef. :

Hunc exordia sunt solis lunæque secuta, et

Inter utrasque globi quorum vertuntur in auris.

Tò *utrasque* generalius nomen respicit solis et lunæ, *stellas* sci-
licet.

His igitur rebus (videlicet æthere, sole, luna, etc.) *retracti*.
(v. 481). I. e. segregatis.

Suffodit (v. 483). Sic Wakef. cum plurimis libris. Hanc lectio-
nem etiam comprobare videtur Plutarch., *de Pl. phil.* I, 4 : καὶ
αὐτὸ τὸ ὕδωρ ὑποστὰν ἐκοίλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους.

(v. 484.) « Quo magis cæli calor et radii solis crebris ictibus
undique trudebant versus centrum particulas terræ ad extremas
oras multis poris et meatibus hiantis, ut pulsus versus medium
particulis fieret corpus densius et magis compactum, eo magis
salsus liquor de corpore ejus expressus fluendo mare extendebat. »

CREECH.

Camposque natantes (v. 489). Cf. VIRG., *Georg.*, III, 198; *Æn.*,
VI, 724; VII, 695; Cic., *Arat.*, 195.

Sidebant (v. 493). I. e. subsidebant, ut sæpius. Vid. VIRG., *Æn.*,
VI, 203; PROPERT., II, 11, 30; NEP., *Chabr.*, 4.

Certo impete (v. 506). I. e. æther cum suis sideribus semper
circumvolvitur æquabili rotatu, ac nullis interruptionibus ob-
noxio.

Ponti (v. 508). Sic vulgo. Wakef. ex omnibus exemplaribus re-
stituit *Ponto*, i. e. *in Ponto*.

Æterni (v. 515). Hic nil nisi epitheton ornans est habendum, quo poeta utitur, philosophum Epicureum nunc quidem oblitus.

Vegeat (v. 533). I. e. vegetet, vegetum faciat.

Pedetentim progredientis (v. 534). « I. e. illius philosophi qui caute philosophatur. » CREECH.

(v. 538.) Similiter Epicurus *ad Herod.*, § 74, dixit : τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι.

Aliena (v. 547). I. e. alio loco et non simul cum auris quibus insidet formata.

Quis (v. 561). « Sic omnes libri. Haverc. recepit Fabri conj. *quid*, quia non bene dicatur *quis*, nisi *vis animæ pro quæ, nisi vis, etc.* Quod, ut mihi quidem videtur, per se non improbandum, si quem offendat, respiciat modo Priscianum qui, XIII, 3, § 13, docet *quis* apud vetustissimos Romanos generis communis fuisse. »

FORBIGER.

V. 569 e conj. sic constituit Eichstaedtius :

Nil missus intervallis de corpore librant,

ut sensus sit : « Ex quo intervallo ignes radios emittere iisque corpora nostra calefacere possunt, ex hoc intervallo (licet tantum intervallum sit) *missus* ignis (i. e. emissiones quasi vel emissi radii ignis) nihil librant (i. e. nihil detrahunt) de corpore flammaram. » Eodem sensu *delibrare* (i. e. proprie librum vel corticem arbori detrahere) a Lucretio, III, 1101, usurpatur.

Versus 579-584 sic interpretatur Creechius : « Nam omnia quæ e longinquo per multum aera videmus, prius videntur specie confusa, quam extremos eorum ductus et lineamenta oculis usurpare possumus; quapropter, quoniam luna non specie confusa videtur, sed certam claramque figuram, ut est extremis oris notata (totius sui corporis) exhibet; quantacumque revera sit, tanta in cælo nobis appareat necesse est. »

Perparvum quiddam (v. 588). Figuram suam et dimensionem paullulum mutare videntur, alterutram in partem (i. e. modo contrahunt, modo ampliant), quum e longinquo spectantur.

Ægocerotis (v. 614). I. e. Capricorni. Similiter Lucan., IX, 536 :

Humidus Egoceros. . . .

Cf. etiam SENECA, *Thyest.*, 865, et GERMAN., *Arat.*, 394.

Brumales flexus (v. 615). Nimirum *Ægocerotis*, i. e. tropicum Capricorni.

Lunaque mensibus (v. 617). Et cur luna singulis mensibus illud spatium percurrat, in quo percurrendo annum (duodecim menses) consumit sol.

(v. 633.) Recte Wakef., Bentleio suasore, sustulit comma quod vulgo post *adipiscuntur* ponunt, ut vox *circum* cum prioribus conjungatur hoc modo : *signa circum* (scil. ὄντα, vel signa cingentia) *hanc adipiscuntur*, i. e. assequuntur.

Propterea fit, ut (v. 634). « Inde fit, ut luna sæpius et citius ad unumquodque signum reverti videatur, quum revera singula signa illam revisant. » CREECH.

Magnos annos (v. 643). « Stellarum periodos, et Saturni, Jovis, Martisque revolutiones respicere videtur. » CREECH.

Inferna supernis (v. 646). Inferiora superioribus contraria moveri.

(v. 649.) Similiter Epicurus in *Epist. ad Pythoclem* (Diog. Laert., x), § 92, ortum et occasum solis et lunæ κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπιπροσθέτησιν, vel κατὰ ἀναψιν..... καὶ κατὰ σβέσιν posse fieri contendit.

Itere (v. 652). I. e. itinere. De hac antiquiore vocem per casus flectendi ratione, vide SOSIP. CHARIS., I, p. 63 et 106, et NONIUM, VIII, 13.

Matuta (v. 655). Priscian., II : « Matutinus a Matuta, quæ significat Auroram, vel, ut quidam, Leucotheam. »

Quod genus Idæis (v. 662). Diodorus Siculus, XVII, 7 : Ἰδιον δὲ τι καὶ παράδοξον συμβαίνει γίνεσθαι περὶ τοῦτο τὸ ἔρος. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ κυνὸς ἐπιτολὴν ἐπ' ἄκρας τῆς κορυφῆς, διὰ τὴν νηνεμίαν τοῦ περιέχοντος ἀέρος, ὑπερπετῆ γίνεσθαι τὴν ἄκραν τῆς τῶν ἀνέμων πνοῆς ἰρᾶσθαι δὲ τὸν ἥλιον ἔτι τῆς νυκτὸς οὐσῆς ἀνατέλλοντα τὰς ἀκτῖνας, οὐκ ἐν κυκλοτερεῖ σχήματι τετραμμένον, ἀλλὰ τὴν φλόγα κατὰ πολλοὺς τόπους ἔχοντα διεσπαρμένον, ὥστε δοκεῖν πυρὰ πλείω θιγγάνειν τοῦ τῆς γῆς ὀρίζοντος. Μετ' ὀλίγον δὲ συνάγεται ταῦτα πρὸς ἓν μέγεθος, ἕως ἂν γένηται τρίπλευρον διάστημα καὶ τότε, ἥδη τῆς ἡμέρας ἐπιλαβούσης, τὸ φαινόμενον τοῦ ἡλίου μέγεθος πληρωθὲν τὴν τῆς ἡμέρας διάθεσιν κατασκευάζει.

Veste (v. 672). Similiter Virgilius, VIII, 659 :

Aurea cæsaries ollis atque aurea vestis,

« hoc est barba, unde e contra *investes* dicimus *imberbes*. » SERVIUS.

Ut (v. 677). Sic vulgo. Wakef. cum plurimis libris edidit *ita*.

V. 678 sic constituit Wakefieldus :

Consequiæ quodque est jam rerum ex ordine certo,

et receptam lectionem ita explicat: « *Quodque* (i. e. unum quodque eventum) *est consequiæ*, vel consequentiæ (plurali pro singulari posito) *ex ordine certo rerum.* »

Anfractibus (v. 682). I. e. viis sinuosis et flexuosis.

(v. 683.) De forma *partire*, vetustissimis Romanis pro seriore *partiri* usurpata, cf. NONIUS, VII, 63, 64; PRISCIAN., VIII, 6, § 29; et VALER. PROB., p. 1483.

Nodus anni (v. 687). « Propter intersectionem zodiaci et æquatoris. » CREECH.

(v. 688.) « Constructio est : Nam cælum ad æquales distantias, in medio Aquilonis et Austri, metas separatim tenet, vel seorsim habet. » WAKEF.

Versarique potest (v. 719). Ita docuit Berosus sub Antiocho Sotere astronomia clarus.

Ut Babylonica, etc. (v. 726). Chaldæi enim Berosi hypothesin contra vulgarem astrologiam tuebantur.

Pinnatus (v. 737). Wakef. cum omnibus libris scripsit *pennatus*.

(v. 741.) Hunc versum respiciens Isidor., *Origg.*, XIII, 11, scribit : « *Etesiæ* autem *flabra Aquilonis* sunt, quibus nomen inditum est, quod *certo anni tempore* flatus agere incipiunt. Ἔτος; enim græce annus dicitur. »

Evius Evan (v. 742). I. e. Bacchus.

Vulturinus (v. 744). Gellius, *N. A.*, II, 22 : « Tertium ventum, qui ab oriente hiberno spirat, Vulturinum Romani vocant; eum plerique Græci misto nomine, quod inter Notum et Eurum sit, Εὐρόνοτον appellant. »

(v. 761.) « Cur vicissim possit terra lunam lumine privare* et ipsa, inter solem lunamque (supra vero solem) interjecta, solis radios intercludere, dum luna menstruum suum cursum peragens rigidam terræ umbram, quæ est conicæ figuræ, perlabitur. »

CREECH.

Offecto (v. 774). « Obducto et obstructo et per alicujus corporis interpositionem ad tempus excluso. » LAMBINUS.

Magnum immissis certamen habenis (v. 785). « Arboribus datum, a natura videl., ut certatim sine ulla mora ullove impedimento

crescerent. Allegoria est ducta ab equis quibus habenæ ab aurigis inter currendum laxantur.» LAMBIN.

Adulto (v. 798). Wakef. cum omnibus libris edidit *adulta*, et locum sic construit : « Plura et majora coorta, *adulta*, i. e. ad suam magnitudinem perducta, tellure nova atque æthere novo. »

« *Terræ* (806), casu tertio; *radicibus*, sexto; ita certe locum intellexit Censorinus, c. 4 : « Epicurus credit limo calefacto « uteros nescio quos radicibus terræ cohærentes primum increvisse. »

ORELIUS.

Humorem (v. 808). In quo videl. infantes in istis uteris inclusi natabant.

Quod omnis, etc. (812). Quoniam omnis liquor lacteus per totum corpus diffusus tum temporis in mammas derivatur.

Omnia migrant (v. 828). I. e. omnia mutantur.

Vertere (v. 829). I. e. se vertere, verti.

V. 837, quem Wakef. sic edidit :

Androgynem inter utras, nec utramque, utrinque remotum,

Lamb., Faber, Creech., Bentl. aliique spurium censuerunt, recte autem Wakef. et Orell. defendisse videntur, quorum ille dicit, poetam res monstrosas versu monstroso vividius effingere voluisse, hic vero omnem versum e græco fonte haud nimis feliciter detortum habet. Ordinem et sensum Wakef. sic explicat : « Hermaphroditum inter utram naturam, virilis atque muliebris, quis velit; nec tamen, qui utramque naturam in se rite complectatur, quum sit æque remotus ab utraque. »

Absterruit auctum (v. 844). Non passa est illa crescere et nutrir.

Canum... corda (v. 862). I. e. canes ipsi.

De voce *veterinus* (v. 863) cf. NONIUS, I, 44, et FESTUS, s. v. *veterinam*, qui uterque docet, jumenta aliaque animalia sic dicta esse a *vehendo*.

Secutæ (v. 866) respicit *pecudes* v. 864 commemoratas, vel remotius subjectum *animantes*, quo Lucretius sæpius genere feminino utitur.

(v. 879.) « Sensus est : Ita ut ex utraque parte monstri, ex homine puta et equo constantis, nequeat esse par utilitas membrorum; vel : Impossibile est, animantem sic compositam membris alienigenis utrobique fungi. » WAKEF.

V. 899 et 900 Wakefieldo sic constituendi videntur :

Flamma quidem quoniam tam corpora fulva leonum
Jam soleat, etc.

(v. 903.) Sic Homerus, *Iliad.*, VI, 181 :

Πρόσθε λέων, ὅπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα
Δεινὸν ἀποπνεύουσα πυρὸς μένος αἰθρομένοιο.

Cf. etiam HESIOD., *Theog.*, 323.

Labi (v. 928). Pro *labe*. Sic *parti, tabi, etc.*

Multaque per cælum solis volventia lustra (v. 929). I. e. multos per annos.

Claricitat (v. 945). «Advocat, invitat. Et hæc Bosii conjectura (nam quidam : *clare citat ad se vel clarior accitat*) est plausu dignissima.» FABER: Forbig. vero e conj. longe felicior edidit : *Claru' citat late* et adjectivum sic explicat : «*Clarus* hic est : undique, e longinquo audiendus, ut I, 98; Virg., *Æneid.*, V, 139; Ovid., *Met.*, IV, 138 et sæpius.»

Exibant (v. 947). Wakef. scripsit *excibant*, locum sic explicans : «*Nymphæ exsuscitabant et properabant aquas.*»

Ad v. 948 hæc annotat Forbig. : «*Mirror* neminem editorum de sensu versus sequentis dixisse, qui non nimis in aprico positus videtur. Equidem locum sic explico : *Nymphæ ex antris exsuscitabant rivos, qui larga proluvie lavarent humida saxa, quæ super* (i. e. supra, in superficie) *stillabant aqua, ut viridis muscus, quo oblecta erant, ipse etiam stillaret aqua.*»

Vitabant pauca latebris (v. 967). «*Paucæ* (feræ scil.) vim eorum latebris vitabant.» CREECH.

Vergebant (v. 1008). Infundebant. Sic Plautus, *Curc.*, I, 2, 12 :

. Invergere in me liquores tuos
Sino ductim.

Et Virg., *Æneid.*, VI, 244 :

. Frontique invergit vina sacerdos.

«*Vergere* autem est conversa in sinistram partem manu ita fundere, ut patera convertatur.» SERVIUS.

Alsia (v. 1014). Nonnulli codd. *algida* exhibent, quod non mirum, quum vox *alsius* pro *alsiosus* nusquam alibi occurrat, licet

apud Cic. ad *Att.*, IV, 8, in., et ad *Q. Fr.*, III, 2, med., *alsius*, ut pote comparativus participii *alsus*, inveniatur.

Balbe (v. 1021). Quippe qui nondum expedite loqui didicissent, sermone minime adhuc constituto.

Infantia lingue (1030). « I. e. loquendi impotentia. » CREECH.

(v. 1032.) Ut hic *abuti*, sic VI, 1135, simplex *uti* constructur cum quarto casu. Eodem modo constructa vidimus verba *frui* (III, 953; IV, 1072, 1089), *fungi* (III, 734, 802, 814), *potiri* (II, 652; III, 1051; IV, 765), et *vesci* (II, 1126).

(v. 1063.) Forma *riatum* præter hunc locum, et VI, 1194, non nisi apud Cic., *Verr.*, IV, 43, occurrere videtur, quem locum Nonius, III, 185, simul cum nostro affert.

Jactant (v. 1067). Wakef. cum libris tantum non omnibus restituit *lactant*, et hæc annotat: « *Lactare*, a *lacio* deductum, aperte hic valet per ludum vellicare, palpare, et sequentibus accuratius explicatur. »

Gannitu (v. 1069). Verbum *gannire* proprium esse de canibus docet Nonius, VI, 10. Cf. etiam FESTUS, s. v. *gannitio*.

V. 1070 ab eodem Nonio, II, 95, commemoratur ob verbum illud *ἄνομαστοποιητικόν* *baubari*, fortasse ab ipso Lucretio inventum, certe alibi non occurrens.

Sis (v. 1076). I. e. *suis*. Wakef. ex omnibus libris restituit *et quom sic*:

Vocare (v. 1085). Sic Virg., *Georg.*, I, 388:

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce.

Res (v. 1112). Divitiæ.

Neque enim est unquam penuria parvi (v. 1118). « Nemo enim tam miser est, quin parvo semper gaudeat. » CREECH.

Quoniam ad summum (v. 1122). « Nam turba illorum qui summos honores attingere conantur, reddidit iter ad honores periculosum. » CREECH.

(v. 1123.) Formula *iter viai* jam adfuit II, 626.

Sanguine sudare (v. 1128) est dictio Enniana, p. 228, *Hessel*, quam Virgilius quoque, Livius, aliique receperunt.

V. 1130 et sequentes Creech. et Bentl. spurios censuerunt, sed sine idonea causa, quare recte Wakef. eos defendit, quos tamen affirmat post v. 1125 positos magis sibi placituros esse.

Procræ (v. 1158). « Verbum originis græcæ a *κράζω*, *ἐκράζον*,

unde poeta finxit τὸ *procrago*. » FABER. Wakef. autem, suadente Bentleio, edidit *protraxe*.

Severa (v. 1189). I. e. cum honore quodam veneranda.

Velatum (v. 1197). Plaut., *Amph.*, v, 1, 41 :

Invocat deos immortales, ut sibi auxilium ferant

Manibus puris, capite aperto.

Et Virg., *Æneid.*, III, 545 :

Et capita ante aras phrygio velamur amictu.

Cf. etiam LIVIUS, I, 32, § 6.

Nobis (v. 1208). Græcorum more eleganter adjectum, ut supra v. 261, *tibi*. Male igitur et fere ridicule Faber conj. *endo polis*, i. e. in caelis.

Contrahitur (v. 1218). I. e. πτήσσει καὶ συνειλεῖται.

Pœnarum... solvendi (v. 1224). Plura exempla, ubi gerundia in *di* genitivum pluralis pro accusativo admittunt, collecto videas a *Rudim. Inst. Gr.*, II, p. 245.

Quæsit (v. 1228). Plaut., *Bacch.*, II, 2, 1 :

Mirum est, me, ut redeam, te opere tanto quæsere.

Et Cic., *Arch.*, 2 : « A vobis quæso, ut mihi detis, etc. » Cf. etiam FESTUM, s. v., et PHOCAM., *Art. Gramm.*, p. 1718. P.

Se temnunt (v. 1237). Suæ videlicet imbecillitatis conscii.

(v. 1242.) Lambinus opportune citat Aristotelem, *de Aud. mir.*, p. 102, *Sylburg.* : Ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ λέγουσι τῶν δρυμῶν ἐμπρησθέντων ὑποτινῶν ποιμένων, καὶ τῆς γῆς διαθερμανθείσης ὑπὸ τῆς ὕλης, φανερώς ἀργύρω βεῦσαι τὴν χώραν, καὶ μετὰ χρόνον σεισμῶν ἐπιγενομένων, καὶ τῶν τόπων βραγύντων πᾶμπληθες συναχθῆναι ἀργύριον.

Ab radicibus (v. 1253). Cf. VIRGIL., *Georg.*, I, 20; II, 17; *Æneid.*, XII, 787.

(v. 1259.) « Observabant illa esse formata ea figura qua cava erant loca in quibus jacebant. » CREECH.

Nam (v. 1272) in hoc loco potestatem habet exquisitiorem, transitioni orationis solummodo inservientem. Videatur PRISCIANUS, XVIII, p. 1170.

Volvenda (v. 1275). Similiter Virg., *Æneid.*, IX, 7 :

.... Volvenda dies en attulit ultro.

Ferri vis (v. 1285). Βίη σιδήρου, ut supra, v. 1241, *potestas plumbi*. Aliter Virg., *Georg.*, I, 143, *ferri rigor*, et *Æneid.*, VII, 609, *ferri robora*, quæ sunt nihilominus formulæ consimiles et græco more fabricatæ.

(v. 1288.) Aperte hic imitatus est Hesiodum, *Opera et Dies*, I, 150 :

Τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δὲ τε οἴκοι
Χαλκῶ εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

Belli fluctus (v. 1289). Sic Euripid., *Ion.*, 60 : πολέμιος κλύδων, et Theopompus, teste Plutarcho : ῥεῦμα καὶ κλύδωνα πολέμου.

Creperi (v. 1295). Festus sub h. v. et Nonius qui, I, 45, ver-
sum nostrum cum aliis exemplis affert, *creperus* per *dubius* inter-
pretatur.

Inventum (v. 1300). Wakef. recte restituit *armatum*.

Boves lucas (v. 1301). « Elephantas Italia primum vidit Pyrrhi
regis bello, et boves lucas appellavit in Lucanis visos. » PLIN.,
H. N., VIII, 6. Cf. etiam VARR., *de L. L.*, VI, p. 89, *Bip.*; LU-
CAN., IX, 572; AUSON., *Epist.* XV, 12, aliosque.

Deplexæ (v. 1320). « *Solutæ*, a πλέκω, unde implico. » FABER.
Creech. autem, quem sequi videtur Scheller. sub h. v., alio pro-
sus sensu dictum putat, et sic interpretatur : « *Deplexæ*, i. e. arcte
amplexæ, seu implicatæ. »

Sues (v. 1322). Haverc. et Wakef. cum plurimis libris edide-
runt *suos*.

(v. 1323.) Sensum Wakef. sic exposuit : « Aperiebant (cornibus)
et extrahebant sanguinem atque inclusa viscera », et comparat
Virg., *Æneid.*, X, 313, et Stat., *Theb.*, II, 46.

V. 1325 et 1326 nonnulli editores spurios habuerunt. Forbi-
gero prior genuinus et sic intelligendus videtur : « apri, tela cor-
poribus suis infixæ et fracta secum trahentes et sanguine suo im-
buentes, propterea ad furorem concitati, ipsos suos socios, i. e.
milites, a quibus ipsi in certamen adducti erant, dentibus inva-
serunt. »

(v. 1328.) Vocabulum *adactus*, ut multa alia apud Lucretium,
ἀπαξ λεγόμενον est habendum. *Exire* vero, pro vitare positum, alibi
etiam (ut VI, 1205, 1216) a Lucretio simplici accusativo jungitur.

(v. 1342.) « Hoc mihi velle dicere Lucretius videtur : Loquor de

re, non admittente quidem specialem confirmationem, sed generaliter probabili; vel: Quod affirmo, *generalem* veritatem habeam, haud *universalem* tamen; rationibus saltem veri quam simillimis subnixam.» WAKEF. «Mihi, ut verum fatear, hic locus semper suspicionem aliquam movit, imprimis quum v. 1344 prorsus eodem modo voci *omne* explicandæ adhibitus, sed loco longe apriori, supra v. 526 jam adfuerit; de quo tamen aliquid certi pronuntiare non audeo.» FORBIC.

(v. 1351.) Orellius vocabula artis textoriæ, quæ hic legimus, sic explicat: «*Insilia*, κάνοις, αντίον, liciatorium Vulgatæ [1 Sam., 17, 7] lignum in quo licium involvitur in tela pendula s. jugali, insubulum in tela plana ap. Isidor., XIX, 29, arundo, Ovid., *Met.*, VI, 54; *radius*, ital. *spola* (la navette); *scapi*, idem fere, quod apud alios *pecten*.»

(v. 1362.) De voce *pulli*, pro arborum surculis posita, cf. CANTONEM, *de R. R.*, c. 51, et PLIN., *H. N.*, XVII, 12.

(v. 1377.) Athen., IX, 10, p. 390, a: Χαμαιλέον ὁ ποντικός ἔφη, τὴν εὐρεσιν τῆς μουσικῆς τοῖς Ἀρχαίοις ἐπινοηθῆναι ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐρημίαις ἀδόντων ἔρνιθων ὧν κατὰ μίμησιν λαβεῖν στάσιν τὴν μουσικὴν.

(1380.) «In dubio est, quam constructionem voluerit poeta: utrum *Zephyri* (in primo casu plur.) per *cava sibila*, i. e. sibilas cavitates; an *sibila Zephyri*, casu patrio; quæ mihi videtur longe elegantior. Cf. VIRG., *Ecl.* v, 82.» WAKEF.

V. 1390-1394, nonnullis vocibus mutatis, iterantur ex lib. II, v. 29-33.

Terram pede pellere (v. 1400). Cf. HOR., *Od.* III, 18, 15; VIRG., *Georg.*, IV, 283; et CATULL., LXI, 14.

Vigiles (v. 1406). «Castrenses intelligo.» FABER. «Ego vero curis ægros, ut v. 1403: *vigilantibus*.» CREECH.

Quam reor invidia (v. 1417). «Prima vestis ita ceteris terrigenis placuit, ut inventori suo mortis causa fuerit.» FABER.

Distractum (v. 1419). Wakef. edidit *distractam*, et in sequenti versu pro *dispersisse* restituit ex omnibus libris *disperiisse*.

V. 1440 sic cum omnibus fere libris edidit Wakef.:

Tum mare velivolis florebat propter odores.

Sed quem idoneum sensum verba *propter honores* hic præbeant, me non perspicere fateor, nisi forte intelligas de aromatis peregrinis

quæ naves advehunt. Ceterum naves ipsas Ennius haud semel *velivolæ* et *velivolantes* nuncupavit.

Prius (v. 1445). I. e. priusquam elementa (litteræ) sunt inventa.

IN LIBRUM VI.

(v. 1.) « Primi (Athenienses) lanificii, et olei, et vini usum docuere. Arare quoque et serere frumenta, glandem vescentibus monstrarunt. » JUSTIN., II, 6. Cf. etiam ÆLIAN., *V. H.*, III, 38.

Vitam consistere (v. 10). I. e. constituere, stabilire.

V. 15 Lambinus audaci admôdum facinore composuit ex his duobus, qui in omnibus leguntur libris :

Atque animi ingratis vitam vexare querelis;
Causam, quæ infestis cogit sævire querelis.

(v. 16.) « *Vas*, i. e. ipsum hominem. Et Pius recte monuit, consimile esse illud Horatianum, *Epist.* I, 2, 54, hinc, ut opinor, derivatum. » WAKEF.

Finem... cuppedinis (v. 24). Epicurus enim cupiditates necessitate et natura terminabat.

Naturæ vi (v. 29). Sic vulgo editur e Lambini conjectura; Wakef. autem recte e plurimis libris restituit *naturali*, sensumque et ordinem verborum sic exponit Forbiger. : « Epicurus docuit, quæ per universum fluerent et vario modo volarent, sive casu naturali, seu vi quadam naturali mota; quod nimirum Natura hæc omnia sic paraverit. »

Quibus e portis (v. 31). « Metaphora e re militari, e portis urbium vel castrorum e quibus fit eruptio in hostem. » PAREUS.

V. 34-40 jam adfuerunt II, 54-60, et III, 87-93.

V. 47 et 48 Lambinus spurios censuit. Forbiger. hanc ex codicum vestigiis effecit lectionem :

Vectorem exhortant plaudendo, ut obvia cursu
Quæ fuerint, sint placato convorsa favore.

Quam vero, ut ipse scripsit, tantum abest ut veram habeat, ut astericis additis summam potius dubitationem indicaverit. Deinde addit sensum haud dubie esse : Pergam de rerum Natura canere, quia semel incepti, et res favore lectorum bene processit; metaphoram vero ductam videri a cursu equestri in Circensibus.

Versus 56-57 e libr. v, v. 83-91 ab alia quam Lucretii manu hic repetitos censet Forbiger.

Putando (v. 68). Wakef. restituit : *putare*, quod multo magis Lucretianum.

Ratio verissima (v. 79). Epicuri nimirum doctrina.

(v. 85.) Ordo est : Ne amens (i. e. animi consternatus) partibus cæli divisus trepidus (i. e. tremebundus cogites atque inquiras), unde ignis, etc.

Partibus cæli divisus. Hoc pertinet ad Etruscorum disciplinam, de qua Cic., *de Divin.*, II, 18 : « Cælum in XVI partes diviserunt Etrusci. Facile id quidem fuit, quatuor, quas nos habemus, duplicare; post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset. »

Calcis (v. 91). « Hanc quam nunc in circo metam vocamus, calcem antiqui dicebant. » SENEC., *Ep. CVIII*. Wakef. e plurimis libris edidit *callis*.

Carbasus... intenta theatris (v. 108). « Carbasina vela primus in theatrum duxisse traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. » PLIN., *H. N.*, XIX, I.

Malos inter (v. 109). Nam ob loci nimiam amplitudinem trajetis malis vela intendebantur.

Commeditatur (v. 111). Eadem metaphora usus est Horatius, *Od.*, IV, 14, 25 :

Sic tauriformis volvitur Aufidus
Qui regna Dauni præfluit Appuli,
Quum sævit, horrendamque cultis
Diluvium meditatur agris.

Corpori tractum (v. 117). Faber conj. *corpore tractim* et hanc emendationem rectissime recepit Wakef.

(v. 128.) Adjectivo *perterriticeps* alius etiam antiquior poeta apud Cic., *Or.*, 49, usus est, quem Planck. ad Ennii *Med.*, p. 124, hunc ipsum Ennium fuisse docet.

Cauri (v. 134). Caurus ab occasu æstivo spirat.

Magno clamore trucidet (v. 146). I. e. magno cum stridore exstinguat.

Stridit (v. 148). Horat., *Sat.* II, 8, 77 :

. . . . Tum lecto in quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.

Imbrem de quolibet humore dici, Wakef. observat, laudans Virg., *Aeneid.*, I, 123, ibique Servium.

Versus 159 et sequentis initium cum multis aliis exemplis verbi *fulgere* affert Nonius, x, 12.

Fulgere (v. 164). I. e. τὸ *fulgere*, vel *fulgur*.

Arboris auctum (v. 167). I. e. arboris molem, arborum. Cf. II, 481; v, 1170.

Ingratis (v. 215). Velit, nolit; nam diductis nubibus necesse est inclusas ignis scintillas erumpere.

Lateramina (v. 232). Dolia enim vinaria lateritii operis erant, Horatio teste; et ex latere, *lateramen*, ut ex ferro, *ferramen*, ex ære, *æramen*, etc. Ceterum vox *lateramen* ἄπαξ λεγόμενον videtur.

Ætatem (v. 235). I. e. per ætatem, per longum tempus. Sic Plautus, *Asin.*, II, 2, 8 :

Ætatem velim servire, Libanum ut conveniam modo.

Pollens (v. 236). Sic ex Lambini conj. Wakef. restituit *cellens*, i. e. velociter agitans, fortiter impellens, feriens, commovens telis suis.

Fertur tenebris procul (v. 257). I. e. in omnem partem fertur et dispergitur *cum* tenebris.

Ipse (v. 259). *Nimbus* scilicet, pariter ignibus ac ventis gravidus, atque tempestas fulminibus et procellis.

Nisi inædificata superne (v. 263). Nisi nubes aliæ super alias essent coacervatæ, quæ ab ulteriori progressu radios solis prohibere possint.

In alto (v. 276). In cavis videlicet et profundis nubium speluncis.

Contagibus (v. 279). I. e. contactu. Sic III, 734 :

Et mala multa animus contagi fungitur ejus.

Pertentat (v. 286). Similiter Virg., *Georg.*, III, 259 :

Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora?

Ad diluviem revocare (v. 291). Sensus sic exponit Wakef. :
« Æther videtur revocare *imbrem* in *diluviem*, i. e. de novo quasi

universam vim imbrum convocare, ut secundam diluviem importent terris.»

Fulmine (v. 295). Wakef., partim e codd., partim ex ingenio, restituit a *culmine*, quam lectionem sic interpretatur: « Vult nimirum poeta ventum ita incidere vertici, vel superiori parti nubis, jam maturos ignes gestantis, ut eam permeet, atque alteram sive inferiorem partem ejus, unde fulmen evolet, perrumpat.»

Igneus... vortex (v. 296). « Vortex e nube effugiens sine igne Typhon vocatur, non fulmen.» PLIN., *H. N.*, II, 48.

(v. 298.) « *In partes alias*, i. e. non solum modo a nubis culmine, sed a lateribus, et ab ima parte denique; si venti vis eo se forte fortuna tulerit, et irruperit in nubem. Hinc nostra v. 295 constitutio validissime roboratur ipsius vatis auctoritate.» WAKEF.

Multa rigoris corpora (v. 306). Multa frigida corpora. Cf. v, 639.

Pepulit (v. 309). Absolute pro *pulsationem fecit*, uti *perculit* in versu proxime sequente.

Nec temere (v. 318). I. e. nec facile, ut sexcenties v. e. apud Nostrum, III, 253; VI, 1218 et sæpius.

Conligit, et magnum conamen sumit eundi (v. 325). Metaphora ab iis sumpta, qui collectis viribus et spiritu sese ad cursum parant.

Versum 338 Nonius, VIII, 2, laudat ob rariorem formam *itiner*, cujus plura exempla ex Accio, Ennio, Varrone, Plauto, etc., affert. Cf. etiam CHARISIUS, p. 16, 34 et 109; PRISCIAN., VI, 7 § 38; et ISIDOR., *Orig.*, XV, 16.

Foraminibus liquidis (v. 348). I. e. apertis vel inanibus. Sed cum Wakef. rectius legas *liquidus*, videlicet *ignis subtilis*.

Alta (v. 356). Sic omnes libri. Sed *apta* legendum esse Creech. et Bentl. statuerunt, quos secutus Wakef. eam lectionem in contextum recipit. *Aptus* vero eodem modo pro *fixus*, *connexus*, a Nostro usurpatur etiam v, 806, 1427 et sæpius. Cf. VIRG., *Æn.*, VI, 797, et XI, 202.

Nam fretus ipse anni (v. 363). « Ita vocat eas tempestates quæ frigus et calorem interjacent, ut fretum dividens duas continentes.» FABER.

Antiquitus autem etiam substantivum quartæ declinationis *fretus* in usu fuisse docent Nonius, III, 92; Gellius, XIII, 20; Sosp., Charis., p. 103, *Putsch.*; Arnob., I, p. 36; et Priscian., VI, 15, § 79.

Tyrrhena (v. 380). Tages enim (ut in libris est Etruscorum) in agro tarquiniensi, quum terra araretur et sulcus esset altius impressus, exstitisse repente dicitur, et haruspicinæ disciplinæ præcepta tradidisse. Vid. CIC., *de Div.*, II, 23; et LUCAN., I, 579.

Retro volentem. I. e. a capite ad calcem, a calce ad caput volendo aniles istos libros, quos Tyrrheni seu Tusci condiderunt.

Hinc dominatus ut extulerit se (v. 384). Nam reditus fulminis maxime observabatur.

Alii Divi (v. 386). «Tuscorum litteræ novem deos fulmen emittere existimant.» PLIN., *H. N.*, II, 53. «Diis novem Jupiter potestatem jaciendi sui fulminis permisit.» ARNOB., III, p. 122.

Quibus incautum scelus aversabile cumque est (v. 389). Qui non cavent a sceleribus quæ debent aversari.

Con brachia suefaciunt (v. 396). Wakefield. ex omnibus libris restituit *tum brachia consuescunt*.

Neque parcit in hostes (v. 398). Neque iis minus frequenter utitur, ut, ubi occasio fuerit, hostes suos male perdat.

(v. 423.) Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ θέσιν νέφους εἰς τοὺς κατὰ τόπους, ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠσθέντος· καὶ διὰ τοῦ πνεύματος πολλοῦ φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλησίον ὠθοῦντος τοῦ ἐκτός πνεύματος· καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον ἀέρος τινὸς ἐπισυνωθουμένου ἄνωθεν· καὶ ῥεύσεως πολλῆς πνευμάτων γενομένης, καὶ οὐ δυναμένης εἰς τὰ πλάγια διαῤῥυῆναι, διὰ τὴν περίξ τοῦ ἀέρος πίλησιν. Καὶ ἕως μὲν γῆς τοῦ πρηστῆρος καθιεμένου, στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται· ἕως δὲ θαλάττης, δῖνοι ἀποτελοῦνται. EPIC. *ad Pythoclem* (DIOG. LAERT., X.), § 104. «Ventus circumactus et eundem ambiens locum et se in ipsa vertigine concitans, turbo est. Qui si pugnacior est, ac diutius volutatur, inflammatur, et efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic est igneus turbo.» SENEC., *Nat. Quæst.*, V, 13. Cf. etiam PLIN., *H. N.*, II, 50; APUL., *de Mundo*, t. II, p. 322, *Oud*.

Ab re, a πρήθω, πρήσω scilicet; quia cum *ardore* quodam *tumescant*; inest enim voci non minus *inflationis* notio quam ignis.

Cœpit (v. 431). Wakef. restituit *cepit*, i. e. invasit, occupavit.

Ventisque feruntur (v. 456). «Ventis huc et illuc delata, ita condensantur, ut totum cœlum subtexat horridus et procellosus nimbus.» CREECH.

Fulvæ nubis (v. 460). Similiter Hom., *Iliad.*, XIV, 343 :

..... Τοῖόν τοι ἐγὼ νέφος ἀμφικαλύψω
Χρύσειον οὐδ' ἂν νῶϊ διαδράκκι ἠελίος περ

Et Virg., *Æneid.*, XII, 792 :

Alloquitur fulva pugnas de nube tuentem.

Versus 465, 467, 468, Lambinus, Faber aliique male spurios habuerunt.

Versum 466 Wakef. ex omnibus fere libris sic integritati restituit :

Et condensa atque arcta apparere, et simul ipso.

Cum sanguine abest (v. 474). Haverc., quem recte secutus est Wakef., reposuit e Vossii conjectura : *consanguinea est*, ut sensus sit : Liquores salsi æque ac dulces, nebulas exhalant augendis atque conformandis nubibus idoneas. *Consanguineus* nimirum a poeta pro *affinis*, *similis*, *eiusdem fere generis* usurpatum est.

Urget (v. 480). I. e. premit deorsum, ita ut latius diffundi nequeant, atque tenuiores fieri; comprimit conglobatque. Per *ætheris æstum* autem intellige corpora ista quæ e cælo continuo venientia, ictibus suis tenues nebulas in nimbos cogunt.

Extrinsecus (v. 482). I. e. ex infinito spatio, aliisque mundis.

Cooperiant (v. 490). Quatuor syllabis pronuntiandum, ut v, 343, *cooperuisse*.

Corpus cum sanguine (v. 500). Lamb. et Bentl. maluissent *sanguis cum corpore*, quod planius utique fuisset, sed minus poeticum.

Concipere (v. 502) sæpius de corporibus non solidis et compactis dicitur, quæ humoribus imbuuntur. Cf. COLUMELL., *de Arb.*, c. x; PLIN., *H. N.*, XVII, 33; et OVID., *Met.*, VI, 397.

(v. 508.) Quum voces *vi venti* e versu sequente huc delatæ videantur, Creech. conj. *imbres tum se* et Wakef. *tum se dimittere*.

Utroque (v. 516). Wakef. edidit *utroque*, hanc addens interpretationem : « *Vi*, scilicet, tam cumularum aquarum, quam venti inurgentis. »

Retinere (v. 518). Absolute pro *se retinere*, sive *retineri*, ut sæpissime.

Rehalat (v. 522). Humorem e cælo delapsum iterum atque iterum sursum halat. Wakef., Vossio suasore, restituit *redhalat*.

Arqui (v. 525). De antiquiori orthographia *arquus* cf. SOSP. CHARIS., I, p. 93, qui recte rejicit discrimen a Nonio (v, 14) statutum, ut « *arcus* sit omnis suspensus fornix, *arquus* vero non nisi qui in cœlo appareat. » Insolentio rem vero genitivi formam, ad 2 declin. flexam, adhibuit etiam Cic., *de N. D.*, III, 20, et *arci* in casu recto pluralis Varro apud Nonium, II, 71.

Fluvios... refrænat euntes (v. 530). Similiter Virgil., *Georg.*, IV, 136 :

..... Et glacie cursus frænaret aquarum.

Cf. etiam OVID., *Her.*, VI, 87.

Plaustris concussa (v. 547). « Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, et rotæ majore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, quum petra e latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta magno pondere et sono in subjacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et sic commovetur omne tectum cavæ vallis. » SENECA., *Nat. Quæst.*, VI, 22.

Minent (v. 562). Unde natum *imminent*, *prominent*, etc.

Protractæ (v. 563). Nam, inclinata tellure, trabes e suis sedibus excussæ protrahi videntur.

Et metuunt credere (v. 564). « Et homines metuunt usque adeo ut credant exitium aliquod clademque mundo imminere. » LAMBIN. Non opus est autem tam subtili interpretatione, dummodo Wakef. sequaris, qui versui 566 interrogationis signum, suadente Bentleio, adpinxit.

Retroque recellit (v. 572). « Reclinat. » FESTUS.

(v. 573.) Pronomen *se*, quod contra libros inseritur post *suas*, recte Wakef. omisit. Locum sic construas : Et prolapsa in pondere (i. e. cum pondere, per suum pondus), recipit suas sedes.

Ima perhilum (v. 575). « Paullulum modo, fere nihil, ino nihil omnino, quanquam verum non est. » FABER.

Ægis (v. 584). Sic vulgo editur. Wakef. ex omnibus fere libris restituit *Ægi*, ut intelligatur urbs illa celeberrima Achaïæ *Ægiun*, quam profecto Lucretius facilius commemorare potuit, quam oppidum illud ignobile *Ægas* vel *Æga*, jam antiquissimis temporibus

ab incolis desertum, nec propius ad Helicen et Buran, quæ proprie terræ motu debebantur, quam Ægium, situm.

Quod autem terræ motus hic commemoratos attinet, de phœnicio cf. STRAB., I, p. 58, atque JUSTIN., XVIII, 3; de achaico vero ARISTOT., *Metéor.*, II, 8; eundem *de Mundo*, c. 4; et OVID., *Met.*, xv, 293.

Horror (v. 592). «Horrorem (voco) ubi totum corpus intremittit.» CELSUS, III, 3, *de Febribus*.

(v. 599.) «*Idque* : nempe *id*, quod *hiatu* fecerit : nam de nomine *hiatum* in casu recto nihil dum comperire quivi. Lamb. proposuit *inque*, sed absque codd. et consuetudine Lucretii.» WAKEF.

Licet quamvis (v. 600). I. e. non interpono, quominus, in quantum velis, reantur cœlum ac terram esse immortalia. Cf. CIC., *Lael.*, c. xx, § 73; *de Leg.*, III, 10, § 24, et *de N. D.*, III, 36, § 88.

Quo tantu' fuit (v. 609). Wakef. ex omnibus libris restituit *quo sit tantus*.

(v. 619.) Græca forma pelage (πελάγη) jam adfuit v, 36 :

Propter Atlantæum litus, Pelageque severa.

Subtracta. Alii rectius *substrata*.

Versus 636-639 vix una alteraque voce variati, leguntur etiam v, 270-273.

(v. 641.) Versus corruptissimus, qui conjectandi latum aperit campum. Faber. conj. *dia de clade coorta*, quam lectionem, utpote facillimam et aptissimam cum Haverc. et Eichstædtio recepit Forbiger., ut sensus sit : Quæramus nunc quid causæ sit cur olim flammæ tempestas totam Siciliam pervastavit; neque enim putandum est deos tantam vim incendiû in insulam importasse.

Quam multesima (v. 651). «Quam parva, si cum toto comparatur. *Multesima pars* est ea, cui multæ debent esse pares aut similes, ad constituendum totum. Πολλοστὸν μέρος appellant Græci.»

LAMBIN.

Sacer ignis (v. 660). «Ignis sacer malis ulceribus annumerari debet.» CELSUS, v, 28.

Suppeditare (v. 666). Absolute pro *suppetere*. Vid. ad I, 548.

Qui non est (v. 674). Sic vulgo editur ex Lambini conjectura. Haverc. autem recte ex omnibus libris restituit *qui visus*, ut sensus sit : Omnis fluvius, *quicumque sit* ab aliquo *conspectus*, ei, qui majorem antea non vidit, maxime videtur.

Et penetrare animam (v. 698). Sic ex Creechii conjectura. Codd. autem exhibent :

Et penetrare mari, penitus res cogit, aperto;

quam lectionem ita explicat Wakef. : « *Fatendum est* (nam *res ipsa cogit fateri*) speluncas hasce *ire et penetrare hac via* (per radices montis scilicet usque ad posituram faucium supra jacentium) *mari aperto*, has speluncas sine impedimentis utique permeante, atque efflare foras, i. e. marinos fluctus, quos imbiberint (speluncæ memoratæ). »

Ventigeni (v. 701). Turnebi est conjectura quæ per Lambinum vulgaris lectio facta est. Wakef. autem ex alia ejusdem Turnebi conjectura recte edidit *vertice enim*, quod sensum longe aptiorem præbet.

Quod concio dicat (v. 710). Haverc. ex Vossii conjectura : *quod contigit ei*.

Oppilare (v. 725), Græcorum *επιπάρτειν* (quod Lambin. interpretatur « obstare tanquam multæ pilæ seu columnæ confertim appositæ ») legitur, etiam in Cic., *Phil.*, II, 9.

(v. 728). Forma *proclivus* occurrit etiam apud VARR., *R. R.*, II, 2, 7; CATULL., LXIV, 270; PLAUT., *Mil.*, IV, 2, 27; SENEC., *Apokol.*, p. 833.

Principio, quod Avena (v. 740). Virg., *Æneid.*, VI, 237, Lucretium sic imitatus est :

Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
 Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris;
 Quam super haud ullæ poterant impune volantes
 Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
 Faucibus effundens supera ad convexa ferebat;
 Inde locum Graii dixerunt nomine Avernum.

Averno est (v. 746). Codd. et vet. editt. omnes *Averni* exhibent, quod recte restituit Wakef.

Versum 747 ex Salmasii conjectura sic constituit Wakef. :

Hic locus est Cumas apud; acri sulfure montes,

et in versu sequente pro *auctis* recte legit *aucti*.

Non quum fumant altaria donis (v. 752). « Ita locum cornices aversantur, ut, etsi in eo sacra fiant, ne tum quidem advolent, quantumvis carniū nidor illas ad se invitare videatur. » CREECH.

Pervigil causa (v. 754). «Hujus scripturæ rationem non erit facile explicare, nisi quis dicat, iratam Coronidi fuisse Minervam, quia pervigilaverit, ut Erichthonium in ea cista inclusum videret.» LAMBINUS. Cf. OVID., *Met.*, II, 557.

Esse, videri (v. 756). Lambinus tres explicandi rationes proponit: aut per asyndeton pro *esse et videri*; aut sic, ut *esse* pro *licere* positum sumamus; aut denique, ut *videri* dictum habeamus pro *ut videatur*, seu *ad videndum*, ὥστε ἰδέσθαι. Quod ad locum a poeta commemoratum attinet, cf. STRAB., XIII, 4.

Vss. 762 et 763 sic edidit Wakef.:

Janua ne posita his Orci regionibus esse
Credatur; post hinc animas Acherontis in oras,

et sensum ita exponit: «Ne *primum* credas hic situm esse Orcum; *deinde*, quum error pariat errorem, animas mortuorum *hinc* exciri.»

Naribus alipedes ut cervi (v. 765). Ἐλαφος ἔφιν νικᾷ, κατὰ τινα φύσεως θεωρεῖν θαυμαστὴν καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν διαλάβοι ἐν τῷ φιλῶν ὄν ὁ ἔχθιστος, ἀλλὰ προσερεΐσας τῇ καταδρομῇ τοῦ δρόμου τοὺς ἑαυτοῦ μυκτῆρας, βιαστότατα εἰσπνεῖ, καὶ ἔλκει ὡς ἴγγι τῷ πνεύματι, καὶ ἄκοντα προάγει, καὶ προκύπτοντα αὐτὸν ἐσθίειν ἄρχεται. ÆLIAN., *de Anim.*, II, 9.

«*Heliconis montibus arbos* (v. 786). Quænam illa sit, divina bunt alii. Quidam existimant esse *taxum*, sed cur nos ad Heliconem mitteret? taxus enim frequens erat in Italia. Dein verum illud de taxo non est: *Floris odore necat.*» CREECH.

(vv. 791 sq.) Consopit ut concidant, velut ii, qui morbo comitiali demittuntur. Pro vulgari lectione *sæpe* libri omnes *mittere* exhibent.

Eo si odorata (v. 796). Non solum hiatu admissio, sed etiam particula *si* correpta.

Solium (v. 800). Vas in quo lavabant sedentes.

At quum membra hominis (v. 804). Sic vulgo editur ex Lambini conjectura, sed alieno prorsus sensu. Versum ita constituit Wakef.:

At, quum membra domus percepit fervida, nervis.

Membra autem domus sunt varia domus cubicula, ut apud Cic. *ad Qu. fr.*, III, 1, et Plin., *Epist.*, II, 17, quos locos Grono-

vius laudat, hæc scribens : « Phrasis *membra domus* significat non illam tantum cellam, in qua fervit mustum, impleri gravissimo spiritu, sed et vicinas ædium partes, in quas penetrare potest. »

Scaptensula (v. 810). Alii *scaptensula*, cui scripturæ favet Festus his verbis : « *Scaptensula*, locus ubi argentum effoditur in Macedonia, dictus a fodiendo; namque græce σκαπτειν effodere dicitur. »

Dirigit (v. 823). I. e. se *dirigit*. Verbis enim activis neutrali significatione positus summopere gaudet Lucretius.

Vita vomenda (v. 827). Similiter Virg., *Æneid.*, IX, 349 :

Purpuream vomit ille animam.

(v. 836.) Vocem *nictari* sic explicat Festus : « Et oculorum et membrorum nisu sæpe aliquid conari. »

Est apud Ammonis (v. 848). « Ammonis nemus in medio habet fontem, aquam solis vocant; sub ortum solis tepida manat; medio die, quum vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam, calescit; media nocte fervida exæstuat, quoque propius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrescit, donec sub ipsum diei ortum assueto tempore languescat. » CURTIUS, IV, 7, 2.

Miscente (v. 870). I. e. se *miscente*, ut sæpissime apud Lucretium.

(v. 879.) « In Epiro Dodonæi Jovis templum, et fons ideo sacer, quod quum sit frigidus, et immersas faces, sicut ceteri, extinguat, ubi sine igne procul admoventur, accendit. » POMP. MELA, II, 3.

Aradius (v. 890). De Arado, Phœnices oppido, cf. STRAB., XVI, 2.

Principio, omnibus (v. 921). Vid. IV, 217.

In primo carmine (v. 937). Nimirum inde a v. 266.

(v. 943.) Wakef. cf. jubet LUCAN., IV, 301; MANIL., III, 638; SIL. ITAL., VII, 191; et VIRG., *Georg.*, I, 117.

Vss. 953 et 954, Wakefieldum secutus, sic lege :

Ignis, qui ferri quoque vim penetrare suevit,
Denique, qua circum colli lorica coerces.

Circum (v. 954). I. e. circulum, vel circuitum colli; vide NONIUM, I, 74; v, 38.

(v. 962.) De ἀναστροφή *facit are pro arefacit*, cf. GIFFANII *Index*, s. v. *arefacere*.

Ab igni (v. 968). I. e. post ignem, ἀπὸ πυρός, postquam ignis utique calefecerit.

Versum 1021 quem, in hoc loco vulgo editum, Lamb. et Bentl. in suspicionem vocaverunt, in veram stationem, scilicet post v. 1031, reduxit Wakef.

Hic ubi, quem memoro (v. 1029). Quum vero hic subtilis aer, cujus mentionem feci, per crebros ferri meatus intrans ad singulas istius ferri partes se applicuit, tum trudit et propellit ferrum, ut ventus navim et vela.

Et quamquam in partem (v. 1039). Sic ex Lambini arbitrio, sed omnibus libris reclamantibus. Wakef. restituit: *vacuam partem in*.

Samothracia ferrea (v. 1042). I. e. annulos ferreos hoc nomine insignitos. Isidor., *Orig.*, XIX, 32: « Samothracius annulus aureus est quidem, sed capitulo ferreo: a loco ita vocatus. » Vide HARDUIN., ad Plinii *H. N.*, XXXIII, 6, p. 605, 3.

Fluctu (v. 1051). I. e. æstu v. 1049, vel aere agitato.

Respuit (v. 1052). Wakef. comparat Isidor., *Orig.*, XVI, 4: « Est quippe et alius in Æthiopia magnes, qui ferrum non ambit, sed respuit. »

Glutine... taurino (v. 1067). Plinius, *H. N.*, XXVIII, 71: « Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum et genitalibus. »

(v. 1068). Ordo est secundum Wakef.: « Quam taurea vincla queant laxare compages suas. »

V. 1076 recte sic edidit Eichstædtius:

Denique res auro aurum concopulat una.

Quem secutus Forbiger hæc annotat: « Hæc res una vero est *chrysocolla*, de qua Wakef. cf. jubet PLIN., *H. N.*, XXXIII, 29; et ISIDOR., *Orig.*, XVI, 14. »

Ut cava convenient (v. 1083). « Ut hujus corporis cavitates convenient solidis illius corporis et prominentibus corpusculis. »

LAMBIN.

Copláta (v. 1086). Pro *copulata*. Cf. IV, 263, 902.

Qua mundi claudicat axis (v. 1105). « Qua parte axis, sive polus arcticus, qui nobis sublimis semper apparet, illis est depressus; seu qua parte mundus inclinatus est ad oram nobis ignotam quam Græci ἀναξίονα vocant, nostro axi contrariam. » LAMBIN. Verbo *claudicare* Noster sæpius metaphorice utitur. Vid. III, 454; IV, 518; VI, 834.

Elephas (v. 1112). Morbus ille nimirum qui apud prosaicos scriptores vulgo *elephantiasis* (ἐλεφαντίασις) aut *elephantiacus morbus* dicitur, de quo cf. CÆLSUS, III, 25; PLIN., *H. N.*, XX, 10, et XXVI, 5; ISIDOR., *Orig.*, IV, 8.

Atthide (v. 1114). Ἀτθίς, pro Attica, occurrit etiam apud Eurip., *Iphig. Aul.*, 247, atque Melam, II, 3, 4, et II, 7, 10.

Tentantur gressus. Similiter Virg., *Georg.*, II, 93 :

. Tenuisque lageos
Tentatura pedes olim.

(v. 1120.) Vox *coactare*, Lucretio propria, recurrit infra, v. 1159.

Alienum (v. 1122). I. e. noxium.

Cæli amictus (v. 1132) idem est quod Lucretius alibi (I, 987; II, 661; v, 1015) *cæli tegmen* nuncupat.

Cruentum (v. 1133). I. e. fœdatum, inquinatum. Sic vulgo legitur ex Turnebi conjectura. Wakef. autem scripsit *corruptum*.

(v. 1137.) In hac celeberrima pestis illius, quæ, ineunte peloponnesiaco bello, Athenis grassata est, narratione, Noster sequutus est Thucydidem II, 47-54. Vid. etiam PLUTARCH. in *Pericle*, c. 34, et cf. similes pestis descriptiones apud VIRG., *Georg.*, III, 470-566; OVID., *Met.*, VII, 523-613; LUCAN., VI, 80-105; SILIUM ITAL., XIV, 580-617.

Sacer ignis (v. 1165). Ejus videl. generis, quod est subrubundum, aut mistum ex pallore et rubore; exasperatumque per pustulas continuas, quarum nulla altera major est, sed plurimæ perexiguæ. CÆLSUS, v, 28.

(v. 1166.) Sic flagrabat pars hominum intima, ut nullum quantumvis leve ac tenue vestimentum posset membris vertere in utilitatem, i. e. esse utilitati.

Æquabat multum (v. 1175). « Efficiebat ut quantumvis larga

aquæ copia pro nimia siti æstuantium corporum exigua videretur. » CREECH.

Ἐν τῷ ὁμοίῳ καθειστίκει τό τε πλεόν καί ελασσον ποτόν. THUCYD., II, 49.

Mussabat tacito medicina timore (v. 1177). Οὐ γὰρ ἰατροὶ ἦρκουσιν τὸ πρῶτον θεραπεύοντες ἀγνοίᾳ. THUCYD., II, 47.

(v. 1181). *Locutio animi mens* quæ occurrit etiam III, 615, et IV, 792, respondet ex asse Aristotelis verbis ψυχῆς ὁ νοῦς.

Succedere (v. 1189). I. e. sursum ire.

Non dubitabat (v. 1190). Audebat, vel non cessabat.

Rictum (v. 1193). Cf. ad v, 1063.

Tenta. Ἦς ὄξεια, ὀφθαλμοὶ κοῖλοι, κρόταφοὶ ξυμπεπτωκότες καὶ τὸ δέρμα τὸ περὶ τὸ μέτωπον σκληρόν τε καὶ περιτεταμένον καὶ καρφαλέον ἔόν. HIPPOCRAT., *Prænott.*, t. I, p. 89, s. *Kuhn*. « *Cutis circa frontem dura et intenta.* » CELSUS, II, 6.

Minebat. I. e. eminebat, ut VI, 562. Nimirum quia *tempora cava* (κρόταφοὶ ξυμπεπτωκότες) erant, frons eminebat.

Octavo (v. 1195). In hoc non consentit Lucretio Thucydides; nam sic aliter rem exposuit, c. 49: Ὡστε ἢ διεφθείροντο οἱ πλείστοι ἐνναταῖοι καὶ ἐβδομαῖοι ὑπὸ τοῦ ἐντὸς καύματος.

Vires corpusque (v. 1202) per ἓν διὰ δυοῖν positum esse pro *viribus corporis* recte docet Wakef.

Profluvium... qui... exierat (v. 1203 sq.). Similiter Virg., *Æneid.*, v, 438:

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Illis solibus (v. 1216). I. e. illis diebus; illo tempore, ut apud poetas latinos haud raro.

Noctibu' sæcla ferarum (v. 1218). Alii rectius: *noxia sæcla ferarum*.

Ubi se quisque videbat (v. 1229). Sensum sic exponit Forbiger: « Quisque, ubi primum morbo se implicitum sensit, statim desperans, utpote qui certæ morti jam destinatus esset, collapsus, atque sic, nullo auxilio dato acceptove, in ipso illo loco, quo primum se stravit, mortuus est. »

Morti damnatus (v. 1230). De hac constructione verbi *damnare* cum tertio casu cf. *Rudin. Inst. Gr.*, II, p. 166, not. 39, qui comparat Apul., *Met.*, x, p. 353 (p. 748, *Oud.*): « Mulierem bestiis esse damnatam. »

Pœnibat (v. 1238). I. e. puniebat. Vid. ad 1, 30.

Qui fuerant autem præsto (v. 1241). Qui autem visebant amicos suos ægros, illi, contagio affecti, *ibant*, i. e. abibant, interibant.

(v. 1245.) Faber conj. *Inque aliis alius populum*; sed non opus est conjectura, si cum Pio per appositionem interpretamur: « Et certatim satagentes multitudinem suorum, alterum post alterum, sepeliendo, domum repedabant, etc. »

Minimum partim (v. 1257). Sic vulgo. Rectius autem Haverc. et seriores cum omnibus fere libris, *minimam partem*.

Ægoris in urbem (v. 1257). Wakef. edidit *mæros is in urbem*, quod sensum certe præbet aptiorem.

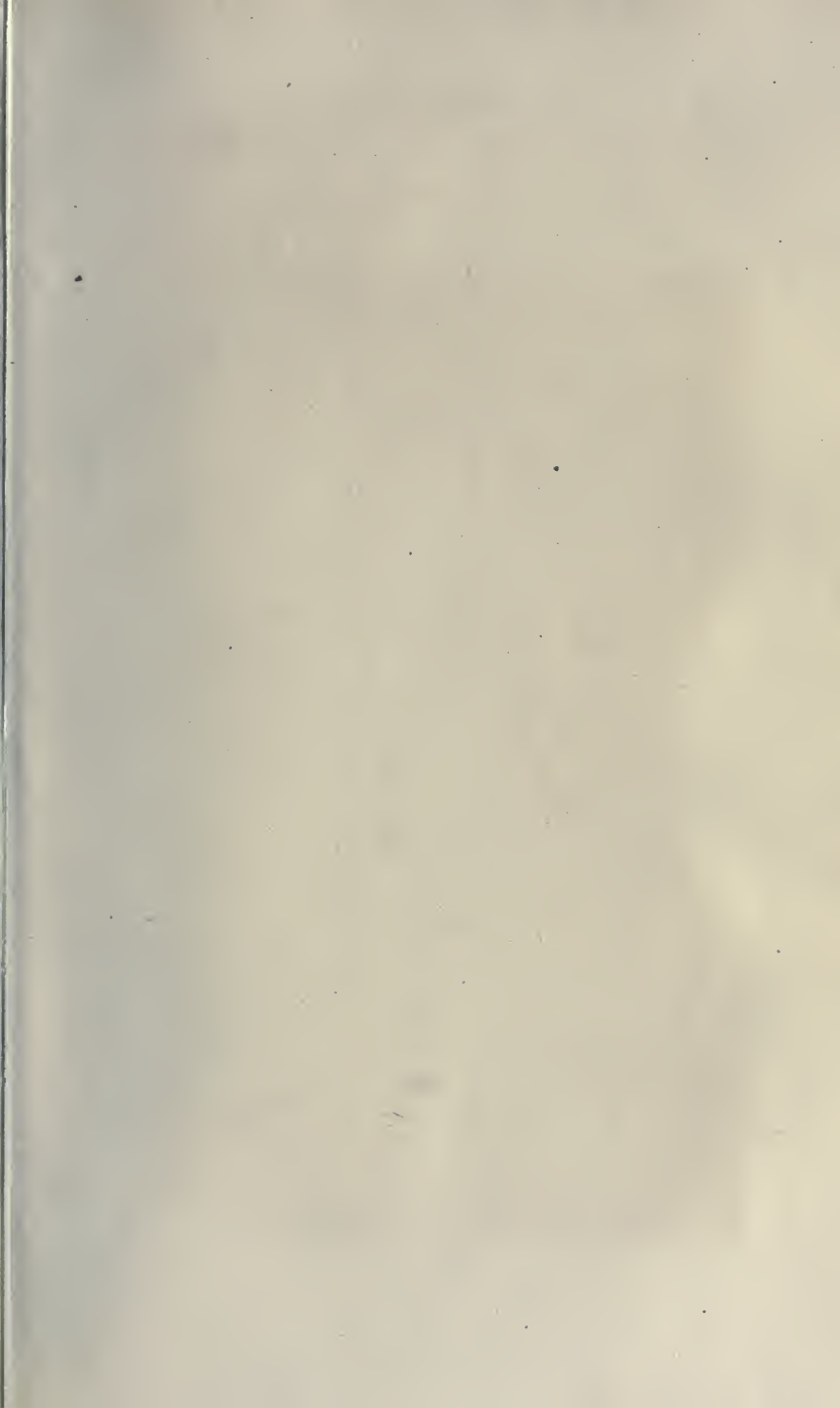
(v. 1263.) De *Silanis* Orellius conferri jubet Visconti MUSEUM PRO-CLEM., 1, p. 217, 219, ed. Mediol.

Ædituentes (v. 1273). Ἄπειξ λεγόμενον videtur. Propterea Gellius, *N. A.*, XII, 10, fin.: « Titus autem Lucretius in carmine suo pro *ædituis*, *ædituentes* appellat. »

(v. 1281.) Cf. OVID., *Met.*, VII, et SENEC., *OEd.*, 64.

REGNIER.

FINIS.



LL
L9424R

14517

Author Lucretius Carus, Titus

Author

Title De rerum natura, libri sex; ed. by Regnier.

Title

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

